

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ინგლისური ფილოლოგიის კათედრა

ფარზინ ღობადილადიკოლაეი

სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმის პარამეტრები
ინგლისური, სპარსული და რუსული ენების ინდოევროპული
წარმოშობის საბაზისო ლექსიკაში

დისერტაცია წარდგენილია ფილოლოგიის დოქტორის (PhD) აკადემიური
ხარისხის მოსაპოვებლად

სამეცნიერო ხელმძღვანელი პროფ. მანანა რუსიეშვილი

თბილისი

2019

სარჩევი

შესავალი.....	5
თავი I საკვლევო პრობლემატიკის ზოგადი დახასიათება	10
1.1 ენა როგორც კომუნიკაციური სისტემა.....	10
1.2 ენობრივი მნიშვნელობა.....	12
1.3 ლექსიკური სემანტიკა და სემასიოლოგია.....	13
1.4 სიტყვა როგორც ენობრივი ელემენტი.....	15
1.5 ენობრივი ცვლილება და მისი მექანიზმები.....	21
1.6 კვლევის ენები: ინგლისური, სპარსული და რუსული როგორც ინდოევროპული ენები.....	23
1.6.1 ინდოევროპულ ენათა ოჯახი.....	23
1.6.2 ინდოევროპული ლექსიკონი.....	28
1.6.3 გერმანიკული ენები.....	31
1.6.4 ინგლისური ენა.....	33
1.6.5 ინდოირანული ენების ჯგუფი.....	39
1.6.6 სლავური ენების ქვეჯგუფი.....	45
თავი II ცვლილებების მიზეზები და მახასიათებლები.....	51
2. 1 ენობრივი ცვლილებების შიდა და გარე მახასიათებლები.....	51
2. 2 სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმი.....	52
2. 3 სემანტიკური ცვლილების ტიპები.....	53
2. 4 ლექსიკური კავშირები.....	59
თავი III სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმის პარამეტრები ინგლისური, სპარსული და რუსული ენების ინდოევროპული წარმოშობის საბაზისო ლექსიკაში	68
3. 1 ჩვენი კვლევის მიზანი, მნიშვნელობა, მასალა და მეთოდოლოგია.....	68
3. 2 კვლევის შედეგების ანალიზის თეორიული ჩარჩო.....	72
3. 3 კვლევის ემპირიული მასალის შეგროვების პროცედურა და მისი ობიექტურობა.....	74
3.4 ემპირიული მასალის ანალიზი	110

3.4. 1. კვლევის შედეგები ანალიზის მიკროდონეზე.....	111
3. 4. 2 ემპირიული მასალის სემანტიკურ სტრუქტურაში გამოვლენილი ცვლილებების განხილვა-ანალიზი.....	116
3. 4. 3 კორელაციისა და დამოუკიდებლობის სტატისტიკური ტესტი.....	120
3.4.4 სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმების ენათაშორისი შედარება თემატური ჯგუფების მიხედვით.....	124
3.5. სემანტიკური ცვლილებების მახასიათებლების სიხშირის ზოგადი დახასიათება ინგლისური, სპარსული და ინგლისური ენების მასალაზე.....	131
3.6. ზოგადი სემანტიკური დინამიურობისა და უცვლელობის ენათაშორისი შედარება.....	136
3.7. კვლევის შედეგები და დასკვნები მაკროდონეზე.....	137
3.7. 1 სემანტიკური ცვლილებების კვლევის შემაჯამებელი კომენტარი.....	137
3.8 დასკვნები სემანტიკური ცვლილებების ბუნების თაობაზე.....	142
3. 9 რეკომენდაციები შემდეგომი კვლევებისათვის.....	147
გამოყენებული ლიტერატურის სია.....	148
დანართი 1	155
დანართი 2	156

წინამდებარე დისერტაცია წარმოადგენს ბაზისური, ინდოევროპული ძირის მქონე ინგლისური, სპარსული და რუსული ლექსიკის სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმებისა და მიზეზების დიაქრონიულ შესწავლას. კვლევა, რომელიც კომპლექსური და, გარკვეულწილად, ინტერდისციპლინური ხასიათისაა, ეყრდნობა რამდენიმე დარგის, კერძოდ, ეტიმოლოგიის, ლექსიკოლოგიისა და სემასიოლოგია-სემანტიკის მეთოდოლოგიასა და აპარატს. მისი თეორიული ღირებულებაა ის, რომ იგი, სემასიოლოგიური აპარატისა და კონკრეტულ სიტყვა-ფორმის სემანტიკურ სტრუქტურაზე დაყრდნობით, იკვლევს ინდო-ევროპული წარმომავლობის 119 ინგლისური, სპარსული და რუსული საბაზისო ლექსიკური ერთეულის სემანტიკურ სტრუქტურას მათში სემანტიკური ძვრებისა და მნიშვნელობის ცვლის რაგვარობისა და მნიშვნელობის ევოლუციის თვალსაზრისით. დასახელებული მიზნის დროს გამოვლენილი პრაქტიკული მაჩვენებლების გარდა, კვლევა ასევე ითვალისწინებს სემანტიკური ცვლილებების გამომწვევი შიდალინგვისტური და ექსტრალინგვისტური მიზეზების გამოვლენასა და შესწავლას ისტორიული ლექსიკოლოგიის მეთოდოლოგიაზე დაყრდნობით. დისერტაციაში მიღებულია საინტერესო დასკვნები, ხოლო კვლევის მეთოდოლოგია შეიძლება გამოდგეს ექსტრალინგვისტური სამყაროს მოვლენების ანალიზისათვის.

The present research is a diachronic and interdisciplinary study of the mechanisms of the semantic change in 119 basic English, Persian and Russian words of Indo-European origin. Specifically, it has different facets, employs a number of approaches and incorporates various disciplines including etymological studies, lexicology and semasiology.

The primary objective of the research is the investigation and identification of the mechanisms of the semantic change and their frequency in the selected Indo-European vocabulary present in English, Persian and Russian vocabulary. This will facilitate reaching the second goal of the research that is the identification of regularities and tendencies of semantic changes in the given data. The third range of objectives of the research concerns the motivation and causes of the semantic changes (both internally or externally). One of the lateral objectives of the research is the comparison of the results in terms of the frequent mechanisms of the semantic change in each of the three languages.

Theoretically this research attempts to apply a Semasiological approach which uses word forms to arrive at their content to investigate and compare mechanisms of semantic change in English, Persian and Russian basic lexical items of the Indo-European origin. Due to the emphasis on practical results, there is an attempt to identify theoretical implications concerning applying such an approach for arriving at objective intralinguistic and extralinguistic results. The research provides interesting conclusions and suggestions for the further research.

შესავალი

წინამდებარე კვლევა დიაქრონული ხასიათისაა და მიზნად ისახავს შეისწავლოს სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების ტიპი და ზოგადი მახასიათებლები 119 საერთო, ინდოევროპული წარმომავლობის ინგლისური, ირანული და რუსული ლექსიკური ერთეულის მაგალითზე. კვლევა რამდენიმე ნაწილისგან შედგება, საჭიროებისამებრ, ეყრდნობა რამდენიმე საკვლევ მეთოდს და მოიცავს ისეთ დისციპლინებს, როგორცაა ლექსიკოლოგია და სემასიოლოგია და, ასევე, ეტიმოლოგიურ-დიაქრონული კვლევა.

როგორც ცნობილია, თანამედროვე ლექსიკოლოგია, სხვა საკითხებთან ერთად, შეისწავლის სიტყვის სემანტიკური და მორფოლოგიური სტრუქტურისა და ფორმათწარმოების პრობლემებსა და მთავარ პრინციპებს, რომლებიც განსაზღვრავენ და გულისხმობენ ენის ლექსიკონში შემავალი ერთეულების გარკვეული ნიშნით კლასიფიკაციას. ამასთან ერთად, ლექსიკოლოგია განიხილავს ენის ლექსიკური სისტემის შრეებს შორის არსებულ კავშირებს, კონკრეტულ კანონებსა და რეგულაციებს, რომლებიც განაპირობებენ ენისა და ლექსიკური სისტემის ევოლუციას თანამედროვე ეპოქაში. ასევე ცნობილია, რომ დიაქრონული კვლევების საშუალებით შეიძლება შევისწავლოთ სიტყვათა წარმოშობის ფესვები და მათი განვითარება, ცვლილებები, რომლებსაც ისინი განიცდიან სოციალურ-ისტორიული ევოლუციის დროს. უფრო მეტიც, კვლევისას დიაქრონული მეთოდის გამოყენების დროს უაღრესად მნიშვნელოვანია ენის ლექსიკისა და ლექსიკონის შესაძლებლობებისა და განვითარების ტენდენციის ღრმა ცოდნა, რათა ჩავწვდეთ სიტყვების სემანტიკურ სტრუქტურას და აღვიქვათ მათი თანამედროვე ფორმის სპეციფიკა. სიტყვის დიაქრონული ევოლუცია, მისი სემანტიკური სტრუქტურის ცვლილება და სინქრონული სახე, ზოგადად, სიტყვის დიაქრონული, თვისობრივი და რაოდენობრივი განვითარების მაჩვენებელია და მაინც, შეუძლებელია სიტყვის სემანტიკური ცვლილების ფენომენის სიღრმისეულად შესწავლა, თუ არ განვიხილავთ ამ კონკრეტული ცვლილების მიზეზებსა და ქრონოლოგიას. ეს ფაქტორი უმნიშვნელოვანესად მიგვაჩნია, რადგანაც ამგვარმა კვლევამ შეიძლება

ენის განვითარების გზისა და თავისებურებების სწორხაზოვან ინტერპრეტაციამდე მიგვიყვანოს.

სიტყვის სემანტიკური ასპექტი წარმოადგენს მის ყველაზე სწრაფად და ადვილად ცვალებად მხარეს, რომელიც დამოკიდებულია კონკრეტულ ენაზე მოსაუბრე საზოგადოების საქმიანობისა და ცხოვრების კონკრეტული სფეროების განვითარების სპეციფიკაზე.

ცნობილი ფაქტია, რომ ენის ლექსიკური სისტემა, მისი ლექსიკური მარაგი საკმაოდ მყარია, თუმცა არ გვევლინება სტატიკურ და ჩაკეტილ ფენომენად, არამედ მუდმივად იცვლება, ფართოვდება და ვითარდება სოციუმთან ერთად. ცვლილებები ენის ლექსიკოლოგიურ სისტემაში გამოწვეულია როგორც ლინგვისტური, ისე ექსტრალინგვისტური ფაქტორებით, ხანდახან კი მათი კომბინაციით. ცხადია, რომ ენის ლექსიკოლოგიურ სისტემაზე მოქმედი ექსტრალინგვისტური ფაქტორები შეიძლება აიხსნას საზოგადოებაში მიმდინარე სოციალურ-კულტურული პროცესებით. ლექსიკური ერთეული, მისი გამოხატვის პლანის მორფოლოგიურ-სინტაქსური მომენტებისაგან განსხვავებით, მუდმივი ცვლილებისა და განვითარების პროცესშია, რაც პირდაპირ კავშირშია საზოგადოების სოციალურ ცხოვრებასთან და, შესაბამისად, იგი უმაღლვე რეაგირებს საზოგადოებაში მიმდინარე ცვლილებებზე.

მეცნიერებისა და ტექნოლოგიის განვითარებასთან ერთად მრავალი ახალი სიტყვა იქმნება და ფიქსირდება ენაში. შესაბამისად, ლექსიკოგრაფის მიზანია, რომ მუდმივად შეისწავლოს კავშირი წმინდად ლინგვისტურ და სოციალურ ფაქტებს შორის, რომლებმაც, ზოგადად, წარმოქმნეს ლექსიკოლოგიურ-ლექსიკოგრაფიული კვლევის საჭიროება, რომელიც, თავის მხრივ, დაფუძნებული იქნებოდა ენასა და მისი მომხმარებელი ეთნოსის სოციალურ ცხოვრებას შორის მეცნიერულად ჩამოყალიბებულ კავშირებსა და კონტაქტებზე.

კვლევის სიახლე და მნიშვნელობა. წინამდებარე კვლევის მნიშვნელობა რამდენიმე თვალსაზრისით შეიძლება განისაზღვროს და წარმოჩინდეს. უპირველეს ყოვლისა, მისი მნიშვნელობა შეიძლება განვიხილოთ როგორც თეორიულ, ისე პრაქტიკულ ჭრილში. დისერტაციაში განხორციელებული ზოგადი ენათაშორისი

შეპირისპირებითი კვლევა ეყრდნობა ემპირიული მასალისადმი სემასიოლოგიურ მიდგომას, რომელიც, როგორც ცნობილია, ლექსიკური ერთეულის მნიშვნელობის ამოსაცნობად იყენებს განსაზღვრულ სიტყვათა ფორმებს, არგებს მათ კვლევის მიზნებს და ერთმანეთს ადარებს ინდოევროპული ენების ოჯახის, მაგრამ განსხვავებული ქვეჯგუფის სამი ენის (ინგლისური, სპარსული და რუსული) საბაზისო ლექსიკის გარკვეული პლასტებს. მეორე მხრივ, კვლევის პრაქტიკულ მიზნებზე კონცენტრირების გამო, დისერტაციაში არის მცდელობა, დავადგინოთ ზოგადთეორიული მოდელი, რომელიც შეესაბამება ზემოთაღწერილ მიდგომას და მივიღოთ ობიექტური, ლინგვისტურ და ექსტრალინგვისტურ ფაქტორებზე დაფუძნებული შედეგები. შესაბამისად, ეს კვლევა არა მხოლოდ ითვალისწინებს რელევანტურ თეორიულ მიდგომებს, არამედ, ასევე, იყენებს მათ გარე სამყაროს რეალობის ასახსნელად, რაც ცდება მხოლოდ სიტყვის სემასიოლოგიური სტრუქტურის კვლევას.

ინგლისური, სპარსული და რუსული ენები ყველაზე ხშირად და ყველა თვალსაზრისით კარგად გამოკვლეულ და შესწავლილ ენებს განეკუთვნება, არა მხოლოდ იმ მიზეზის გამო, რომ მათ ისტორიის მანძილზე განიცადეს უამრავი ლინგვისტური ცვლილება ფონეტიკური, ფონოლოგიური, მორფოლოგიური, სინტაქტიკური და სემანტიკური სისტემების თვალსაზრისით, არამედ, ასევე, იმ კონტექსტური და ლინგვისტური თუ ექსტრალინგვისტური მოტივაციის გამო, რამაც განაპირობა ეს ცვლილებები. კვლევისთვის არჩეულ ენებში არსებობს ავტორიტეტული ეტიმოლოგიური ლექსიკონები, სადაც თითოეული სიტყვის სხვადასხვა მნიშვნელობა და მათი გამოყენების სპეციფიკა სრულადაა წარმოდგენილი. კიდევ ერთი, უადრესად მნიშვნელოვანი და რელევანტური ფაქტორი არის ისიც, რომ ინგლისური, სპარსული და რუსული ენების ისტორია საკმაოდ კარგად არის დაფიქსირებული და დადასტურებული, რაც საშუალებას გვაძლევს შევისწავლოთ ცვლილებები იმ კონტექსტის გათვალისწინებით, რომელშიც ისინი განიხილება. ინგლისის, ირანისა და რუსეთის გასული საუკუნეების ცხოვრების ისტორიული, სოციო-პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული მოვლენების შესწავლა გვაძლევს საშუალებას, რომ დავადგინოთ ან ვივარაუდოთ

ლინგვისტური ცვლილების გამომწვევი გარე ფაქტორები და შევისწავლოთ, თუ რა ზეგავლენა აქვთ მათ კონკრეტული ენის ლექსიკურ ელემენტებზე და როგორ იწვევენ ისინი სემანტიკურ ცვლილებებს. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ჩვენი კვლევა მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც ის იძლევა თეორიული ლინგვისტიკისთვის საყურადღებო სემანტიკურ შედეგებს, რომლებიც ასევე გვაჩვენებენ, თუ რა ზეგავლენას ახდენს მათზე ექსტრალინგვისტური ფაქტორები, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში კი ინდოევროპული ენათა ოჯახის ენებზე, კერძოდ, ინგლისურ, სპარსულსა და რუსულ ენაზე მოლაპარაკე სოციუმის განვითარების სოციალურ-ისტორიული გარემოებები.

კვლევის მიზნები. წინამდებარე კვლევა რამდენიმე მიზანს ემსახურება, მათ შორის მთავარია გარკვეული, ინდოევროპული საბაზისო ლექსიკის გარკვეული ჯგუფის (119 ერთეული) სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმების სახეების გამოკვლევა და იდენტიფიცირება ინგლისურ, სპარსულ და რუსულ ენებში. ასევე, კვლევის ერთ-ერთ მიზნად შეიძლება ჩაითვალოს გარკვეული სემანტიკური ცვლილებების სიხშირის გამოვლენა თითოეულ ენაში. ყოველივე ეს გაადვილებს კვლევის მეორე მიზნის მიღწევას, რომელიც გულისხმობს აღნიშნული საბაზისო ლექსიკის სემანტიკური ცვლილებების ტენდენციებისა და წესების გამოვლენას კვლევის ფარგლებში შესწავლილი ინდოევროპული ენების მაგალითზე. კვლევის მესამე მიზანს წარმოადგენს სემანტიკური ცვლილებების მოტივაციისა და გამომწვევი მიზეზების როგორც შიდალინგვისტური, ისე გარელინგვისტური თვალსაზრისით კვლევა. გარდა დასახელებულისა, კვლევის ერთ-ერთ მიზნად შეიძლება ჩაითვალოს თითოეულ ენაში მიღებული შედეგის გადატანა და შედარება ენათაშორის სიბრტყეზე. ამ თვალსაზრისით, მიზნად ვისახავთ დავადგინოთ, არის თუ არა რაიმე კონკრეტული ტენდენცია, ამ სამი საკვლევი ენის მაგალითზე, სემანტიკური ცვლილებების თვალსაზრისით, თუ თითოეული ენა საკუთარი, ინდივიდუალური, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი მიზეზებით მოქმედებს და, შესაბამისად, არ იკვეთება ზოგადი ტენდენცია.

კვლევის სტრუქტურა. დისერტაცია შედგება შესავლის, სამი თავის, დასკვნების, გამოყენებული ლიტერატურის სიისა და ვრცელი დანართისაგან.

შესავალში წარმოდგენელია საკვლევი პრობლემის ზოგადი აღწერა, მოცულობა, სიახლე და მიზნები.

ნაშრომის პირველ თავში საუბარია იმ **თეორიულ პრობლემატიკაზე**, რომელთა გათვალისწინებითაც დაიწერა და რომლებსაც დაეყრდნო ნაშრომი, განმარტებულია რელევანტური სამუშაო ტერმინები; მეორე თავი ეძღვნება **სემანტიკური**

ცვლილებების ტიპებისა და მექანიზმების ზოგად დახასიათებას; დისერტაციის მესამე თავში აღწერილია ჩვენი **კვლევა და გაანალიზებულია მისი შედეგები**; საუბარია, ასევე, შემდგომი კვლევისათვის საინტერესო ასპექტებზე.

ნაშრომს ასრულებს გამოყენებითი ლიტერატურის სია და დანართი, რომელშიც მოცემულია დისერტაციაში გაანალიზებული კვლევის ემპირიული მასალა.

თავი 1

საკვლევო პრობლემატიკის ზოგადი დახასიათება

ნაშრომის ამ თავში განმარტებულია ძირითადი ტერმინები და ფუნდამენტური კონცეფციები, რომელთაც დავეყრდნობით კვლევის დროს. გარდა ამისა, მასში წამოჭრილია თეორიული საკითხები, მიმოხილულია თეორიული კონცეფციები და მოდელები, რომლებიც მოიცავს კვლევასთან დაკავშირებულ პრობლემატიკას, კერძოდ, სიტყვის მნიშვნელობის შესწავლის ისტორიას, ლინგვისტურ დისციპლინებს და სკოლებს, რომლებიც დაინტერესებული არიან მნიშვნელობის შესწავლით, იკვლევენ მნიშვნელობის ტიპებს, მნიშვნელობის ცვლილებას ან სემანტიკური ცვლილების მექანიზმებსა და ლინგვისტურ თუ არალინგვისტურ მოტივაციასა და მიზეზებს.

1. 1. ენა როგორც კომუნიკაციური სისტემა

ცხადია, რომ ადამიანის მიერ შექმნილი ენა, უპირველეს ყოვლისა, სასიგნალო და სემიოტიკური სისტემაა. ადამიანი, როგორც წესი, თავდაპირველად საუბარს ან სიგნალების გადაცემას სწავლობს, შემდგომ კი- წერას. დღემდე არსებობენ საზოგადოებები, სადაც არ არსებობს დამწერლობა და გამოიყენება მხოლოდ ზეპირმეტყველება, თუმცა არ არის ცნობილი არცერთი საზოგადოება, სადაც განვითარებული იქნებოდა დამწერლობა, მაგრამ არ იქნებოდა ზეპირმეტყველება (Barber, 2009). ჯერ კიდევ წინა საუკუნის 20-იან წლებში სეპირი (Sapir, 1921:8) ენას განიხილავს როგორც წმინდად ადამიანურ და არა ინსტინქტურ მოვლენას, რომელსაც აქვს გარკვეული ფუნქცია, კერძოდ, შეუძლია აზრების, ემოციებისა და სურვილების გადმოცემა გარკვეული სიმბოლოების მეშვეობით. ბლოხისა და ტრაგერის ფუნდამენტური ნაშრომის მიხედვით (Bloch and Trager, 1945:5) ენა არის პირობითი ხმოვანი სიმბოლოების სისტემა, რომლის მეშვეობითაც საზოგადოებრივ-სოციალური ჯგუფები ერთმანეთთან ურთიერთობენ. პოლი (Paul,1968:158) თავის ნაშრომში წარმოგვიდგენს ენას, როგორც პირობითი სასაუბრო და სმენითი

სიმბოლოების ერთობას, რომელთაც ადამიანები კომუნიკაციისა და ინტერაქციისთვის იყენებენ.

რობინსის მიერ (Robins, 1979: 9-14) მიღებული განმარტების მიხედვით, ენა არის სიმბოლოების სისტემა, რომელიც თითქმის მთლიანად ეფუძნება გარკვეულ კატეგორიულ ან პირობითად მიღებულ წესებს. მეორე მხრივ, ჩომსკი თავის სინტაქტურ სტრუქტურებში (Chomsky, 1957:13) ენას განიხილავს, როგორც სრული თუ უსრული წინადადებების ჯგუფს, რომელიც სასრული სიგრძისაა და, ასევე, შედგება სასრული ელემენტებისგან.

ცხადია, რომ თითქმის ყველა ზემოთხსენებულ ტრადიციულ განმარტებაში ხაზი ესმება ენის კომუნიკაციურ ფუნქციას; კერძოდ, იდეების, აზრების გადაცემისა და გაცვლის ფუნქციას, რომელიც არსებითად განასხვავებს სულიერს უსულოსგან (Ograd et al, 1996). ზოგადად, ბუნებრივი, ადამიანის მიერ საზოგადოებაში გამოყენებული ენის ფუნქციები შეიძლება ამგვარად შეჯამდეს:

- 1) ენა არის სემანტიკური სისტემა, რომელსაც აქვს მნიშვნელობა და გადასცემს მას ფიქსირებული ელემენტების მეშვეობით: აღმნიშვნელი, აღსანიშნი და მათი ერთობა - მნიშვნელობა.
- 2) ენა არის პირობითი სისტემა: არ არსებობს ბუნებრივი ან თანდაყოლილი კავშირი სიტყვასა და აღსანიშნს შორის.
- 3) ენა არის დანაწევრებული სისტემა: ადამიანის მიერ შექმნილი საკომუნიკაციო სისტემა შედგება დანაწევრებული და განმეორებადი ნაწილებისგან.
- 4) ტემპორალურობა და სივრცულობა: ენის როგორც სისტემის მომხმარებლებს შეუძლიათ ისაუბრონ ისეთ მოვლენებზე, რომელიც განფენილია როგორც სივრცეში, ისე დროში.
- 5) პროდუციულობა: ნებისმიერ თემაზე და ნებისმიერ დროს შეიძლება ახალი წინადადებების წარმოება, პროდუცირება
- 6) ტრადიცია და კულტურული გადაცემა : სისტემის ზოგიერთი ასპექტი აუცილებლად უნდა გადაეცეს ენის შედარებით გამოცდილი მომხმარებლიდან მას, ვინც სისტემას ახლა სწავლობს.

- 7) ენის ნიშნის ორმაგი ბუნება: მნიშვნელობის არმქონე ერთეულები (ფონემები) ერთიანდებიან, რათა შექმნან პირობითი ნიშნები. ნიშნები შეიძლება სხვადასხვანაირად დაჯგუფდეს, რომ წარმოქმნას უფრო დიდი, მაგრამ უკვე მნიშვნელობის მატარებელი ნაწილები (s-p-o-t, tops, pots).
- 8) ორაზროვნება: სისტემა მომხმარებელს აძლევს საშუალებას წარმოქმნას ორაზროვანი, იდიომატური ერთეულები
- 9) (შე)სწავლის უნარი: სისტემის მომხმარებელს შეუძლია ენის თუ ენების სხვა ვარიანტების შესწავლა.
- 10) უკუქცევადობა: ენას ახასიათებს თვისება, გამოყენებული იქნას საკომუნიკაციო სისტემის შესახებ საუბრისა და ანალიზის დროს.

თითოეული მოცემული პუნქტი ენის გამოყენების სხვადასხვა ასპექტს ეხება. იდეების, ემოციებისა თუ სურვილების გაზიარება სხვა სოციალურ ჯგუფთან ენის ფუნქციებიდან ყველაზე მნიშვნელოვნად მიიჩნევა. პირობითი, სიტყვიერი და სმენითი სიმბოლოების გამოყენება კი უკვე ნახსენები განმარტებების მთავარი ნაწილია. უფრო მეტიც, ენა, რომელიც ერთი შეხედვით მარტივი სისტემაა, მსოფლიოში დღემდე ყველაზე განვითარებული საკომუნიკაციო სისტემაა, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში მრავალ მეცნიერს შეუსწავლია.

1. 2. ენობრივი მნიშვნელობა

შემდეგი ტერმინი, რომელიც ჩვენი კვლევისთვის რელევანტურად მიგვაჩნია, არის მნიშვნელობა და მისი განმარტება, რომელიც ენასთან მიმართებაში ლინგვისტიკისა და სემანტიკის ერთ-ერთი ყველაზე ხშირად განხილვადი საკითხია.

კონცეპტუალიზმის თეორიის თანახმად, მნიშვნელობა არის იდეის, ფიქრისა და კონცეპტის ერთობლიობა, რომელიც მოსაუბრიდან მსმენელს ისევ ენის საშუალებით გადაეცემა (Lyons, 1990). მეორე მხრივ, ეს განმარტება არ მიგვაჩნია საკმარისად სრულად, რადგანაც, კონცეპტი ლინგვისტური სემანტიკის ემპირიულად დასაშვები თეორიის ნაწილადაც შეიძლება განვიხილოთ.

მიუხედავად ტერმინის „მნიშვნელობა“ მრავალი განმარტებისა, არ არსებობს მისი ყველასთვის მისაღები განმარტება. შესაბამისად, ეს კიდევ მომავლის საქმეა. თუმცა, მაინც შეიძლება ვიმსჯელოთ რამდენიმე ვარიანტზე. მაგალითად, თრაქსი (Traks, 2007) აცხადებს, რომ მნიშვნელობა სპეციფიკური ლინგვისტური ფორმის მახასიათებელია, რომელიც საშუალებას გვაძლევს გავიაზროთ არალინგვისტური სამყაროს ასპექტები.

ენისა და ლინგვისტიკის რუტლეჯის ლექსიკონი არ გვთავაზობს ტერმინის „მნიშვნელობა“ განმარტებას, თუმცა გვხვდება მისი დეტალური ახსნა საკომუნიკაციო მნიშვნელობის ნიშნით. პირველ რიგში, ეს ლექსიკონი გვიხსნის, რომ მნიშვნელობა არ არის მხოლოდ ლინგვისტური მოვლენა და, ლინგვისტიკის გარდა, ეს პრობლემა ერთ-ერთ ცენტრალურ საკითხად გვევლინება ფილოსოფიაში, ფსიქოლოგიაში, სოციოლოგიაში, სემიოტიკაში, იურისპრუდენციასა და თეოლოგიაში. გარდა ამისა, ისეთი ტერმინების ხშირმა გამოყენებამ, როგორცაა „შინაარსი, მითითება, აზრი და მნიშვნელობა“ უცხოურ ტერმინებთან ერთად, (მაგალითად, გერმანულ სიტყვებთან Sinn & Bedeutung) გამოიწვია მათი მნიშვნელობის ნაწილობრივი გადაფარვა.

1.3. ლექსიკური სემანტიკა და სემასიოლოგია

ცნობილია, რომ სემანტიკა შეისწავლის ენის მეშვეობით გადმოცემულ მნიშვნელობას. ადამიანის ლინგვისტური შესაძლებლობები დაფუძნებულია სამყაროს გარკვეული მოდელის, ანუ მასში ლინგვისტურად ასახული სამყაროს გარკვეული ხარისხისა და მასშტაბის ცოდნასა და დეკოდირების უნარზე. ცხადია, რომ მოსაუბრეებს განსხვავებული ხარისხის ლინგვისტური ცოდნა აქვთ იმ ენაზე, რომელზეც საუბრობენ. ამ ცოდნას კი სწორი წარმოთქმისა და სინტაქსური კავშირების ასაგებად იყენებენ. სხვა ტიპის ენობრივი ცოდნა დაკავშირებულია ადამიანის შესაძლებლობებთან, აღიქვას ინდივიდუალური სიტყვებისა თუ წინადადებების მნიშვნელობები. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ლინგვისტური

ანალიზი ენის სხვადასხვა დონეზე შეიძლება წარმოებდეს. კერძოდ, ეს შეიძლება იყოს ენის ფონოლოგიური, სინტაქსური ან სემანტიკური ანალიზი.

მნიშვნელობის ცნების შესწავლას ადამიანები ანტიკური პერიოდიდან ცდილობდნენ, თუმცა სწრაფი პროგრესი ამ სფეროში მეცხრამეტე საუკუნეში მოხდა, როდესაც ფრანგი ლინგვისტი მიშელ ბრეალი თავის ნაშრომში *Essai de Sémantique* (1897) შეუდგა ამ საკითხის გამოკვლევას. მიუხედავად იმისა, რომ თავის დროზე მისდამი განწყობა არ ყოფილა ერთგვაროვანი, სემანტიკა მაინც რჩება ენათმეცნიერების მნიშვნელოვან ნაწილად. მას შემდეგ, რაც მნიშვნელობის სემანტიკური სტრუქტურა დაიშალა ორ ფუნდამენტურად განსხვავებული ტიპის ლინგვისტურ მნიშვნელობად, დენოტაციურ და კონოტაციურ მნიშვნელობად, სემანტიკის კვლევებში აღმავლობის პერიოდი დადგა. დენოტაციური მნიშვნელობა არის სრულმნიშვნელოვანი ლინგვისტური ფორმის თანმხლები და ნაკლებად ცვალებადი ნაწილი. მეორე მხრივ, მნიშვნელობის მეორე კომპონენტი, კონოტაციური მნიშვნელობა კი გამომდინარეობს ლინგვისტური ფორმის, გამონათქვამისა და კონტექსტის ურთიერთობიდან. სამყაროს შესახებ ჩვენი სემანტიკური ცოდნა მომდინარეობს ამ ორივე კომპონენტის სინთეზის აღქმიდან. სემანტიკოსების უმეტესი ნაწილი ცდილობს სემანტიკის პრობლემატიკის განხილვას ფორმალური ლოგიკის მეშვეობით. მაგალითად, ლექსიკური სემანტიკა სწავლობს მნიშვნელობასა და წინადადებების სემანტიკურ ინტერპრეტაციებს, მაგრამ ასევე, არსებობს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმდინარეობაც, რომელიც ყურადღებას ამახვილებს სიტყვათა მნიშვნელობაზე (Kreidler, 1998).

ენისა და ლინგვისტიკის ლექსიკონში რუტლეჯი სემასიოლოგიას განიხილავს, როგორც სემანტიკის ქვედისციპლინას, რომელიც დაინტერესებულია ინდივიდუალური ლინგვისტური გამონათქვამების მნიშვნელობით, ლინგვისტურ გამონათქვამებს შორის სემანტიკური ურთიერთობებითა და იმ პრობლემებით, რომელიც დაკავშირებულია სემანტიკურ ცვლილებასთან (*The Rutledge dictionary of literary terms* , 2006). ამასთან ერთად, სემასიოლოგია ონომასიოლოგიის საპირისპირო მიმართულებაა, რადგანაც ეს უკანასკნელი შეისწავლის ნომინაციის პრობლემატიკას.

გარდა განხილული ტერმინებისა, სხვა მიმართულებებიც, როგორცაა, მაგალითად, ლექსიკოლოგია და ლექსიკური სემანტიკა, ასევე რელევანტურია ჩვენი კვლევისათვის. გინზბურგი ლექსიკოლოგიის შესწავლის მიზნად ისახავს სიტყვების, სიტყვების ცვლადი ჯგუფების, ფრაზეოლოგიზმებისა და მორფემების შესწავლას (Ginzburg, 1979). ლექსიკურ სემანტიკას გეერარტსი (Geeraerts, 2010) კი ძირითადად სიტყვათა მნიშვნელობის, იდენტიფიკაციის, კლასიფიკაციისა და სემანტიკური ცვლილებების ახსნას უკავშირებს. ლექსიკური სემანტიკის განვითარების ხუთი საფეხურის განხილვის შემდეგ, გეერარტსი მის მთავარ ეტაპად ისტორიულ კვლევით ორიენტაციას ასახელებს. მოგვიანებით, ამ დისციპლინის ყურადღების ცენტრმა ქვეგანხრებსა და მეთოდოლოგიის თვალსაზრისით დიდი ცვლილება განიცადა. ტრიის(Trier, 1934) მიერ სტრუქტურალისტურ სემანტიკაში მნიშვნელობის შესწავლა არ იყო ატომისტური ხასიათის, არამედ დაუკავშირდა მთლიან სემანტიკურ სტრუქტურებს. ამავე თვალსაზრისით, კვლევა უნდა იყოს სინქრონული და შესწავლილი სრულიად განსხვავებული ლინგვისტური მეთოდოლოგიით.

კატცისა და ფოდორის (Katz & Fodor, 2017) ლექსიკური სემანტიკის ნეოსტრუქტურალისტურ-გენერატიული მოდელის შემდეგ მთელი ინტერესი გენერატიულ გრამატიკაზე გადავიდა. კატცის მიმდევრებმა სემანტიკა კომპონენტურ ანალიზად ჩამოაყალიბეს. მათ აითვისეს ჩომსკის მენტალისტური თვითშეფასება და შემოგვთავაზეს ლექსიკური ერთეულების კომპონენტური შემადგენლობის მეთოდოლოგია, რომელიც გულისხმობს მოსაუბრის მიერ წარმოთქმული გამონათქვამის სემანტიკურ ჭრილში ახსნის შესაძლებლობას. რაც შეეხება კოგნიტურ სემანტიკას, მას ეფუძნება ბუნებრივი ენის კატეგორიების შიდა სტრუქტურების შემადგენელი მოდელები. აქვე განახლდა ინტერესი ეპისტომოლოგიური როლების შესწავლისადმი (Geeraerts, 2007).

1. 4 სიტყვა როგორც ენობრივი ელემენტი

რადგან სიტყვა ენათა სისტემის ცენტრალური ელემენტია, იგი ხშირად გვევლინება ფონოლოგიის, ლექსიკოლოგიის, სინტაქსის, მორფოლოგიის, სტილისტიკისა და სხვა

დისციპლინების მიერ განხილვის თემად. შესაბამისად, ლინგვისტური თვალთახედვიდან, სიტყვის სემანტიკური სტრუქტურა შეიძლება ხშირად და მნიშვნელოვნად შეიცვალოს. თავდაპირველად სიტყვა განიხილებოდა, როგორც ყველაზე მოკლე წინადადება, მოგვიანებით კი ბლუმფილდმა (Bloomfield, L. 1933) მას გამონათქვამის ყველაზე პატარა დამოუკიდებელი ელემენტი უწოდა. სეპირმა ყურადღება სიტყვის სინტაქსურ და სემანტიკურ ასპექტებს მიაქცია და იგი ყველაზე პატარა და თვითკმარ ელემენტად მონათლა (Sapir, 1945) ულმანი სიტყვის წმინდა სემანტიკურ განმარტებას გვამლევს, ხოლო ცნობილი ფრანგი ლინგვისტი მილე აერთიანებს სემანტიკურ, ფონოლოგიურ და გრამატიკულ კრიტერიუმებს და მიიჩნევს, რომ სიტყვა გადმოსცემს მნიშვნელობას იმის მიუხედავად, თუ რამდენი მორფემისგან შედგება მისი გარე სტრუქტურა (Antrushina, 1999).

რადგანაც სიტყვა არის მეტყველების ნაწილი, რომელიც ადამიანის საკომუნიკაციო ფუნქციას ემსახურება, იგი შეიძლება ჩაითვალოს საკომუნიკაციო ერთეულად.

სიტყვის შესწავლის ერთ-ერთი მიდგომის მიხედვით, განირჩევა სიტყვის შიდა და გარე სტრუქტურა (Antrushina, 1999). გარე სტრუქტურაში ვგულისხმობთ სიტყვის მორფოლოგიურ სტრუქტურას. სიტყვის შიდა სტრუქტურა ან მისი მნიშვნელობა, დღესდღეობით, ხშირად განიხილება, როგორც სიტყვის სემანტიკური სტრუქტურა და უდავოდ წარმოადგენს სიტყვის უმთავრეს ასპექტს. სიტყვებს საკუთარი ფუნქციის შესრულება მხოლოდ მათი სემანტიკის, მნიშვნელობიდან გამომდინარე შეუძლიათ.

როგორც ცნობილია, სიტყვებს ან ლექსიკურ ერთეულებს ფორმის (გამოხატვისა) და მნიშვნელობის პლანი აქვთ, რომლებიც ერთი მხრივ, სიტყვისა და მეორე მხრივ, ენის სტრუქტურულ თვისებებსა და ფუნქციებს წარმოაჩენენ მათ შემადგენელ მორფემებზე დაყრდნობით. ასევე, სიტყვა წერითი და ზეპირი დისკურსის ყველაზე მცირე შემადგენელი ერთეულია, მყარი მართლწერითა და წარმოთქმით. ენის მატარებელს აქვს სტაბილური აღქმა წინადადებაში სიტყვების განლაგებისა და მათი საზღვრების შესახებ. მაგალითად, სეპირის გამოცდილებით, წერა-კითხვის უცოდინარი ადგილობრივი ამერიკელებიც (ინდიელები) კი მარტივად კარნახობდნენ

მას ტექსტს თავიანთ ენაზე “სიტყვა სიტყვით”, როდესაც სეპირი მათ ამის გაკეთებას თხოვდა. (Sapir, 1945)

ამერიკელი დესკრიპტივისტებისათვის სირთულეს წარმოადგენდა იმის დადგენა, თუ რომელია ძირითადი ერთეული- სიტყვა თუ მორფემა. სწორედ ამიტომ, ბევრი ამერიკელი ლინგვისტის (მაგალითად, ჰოკეტი, ჰარისი) ნაშრომებში გამონათქვამები მორფემებად არის დანაწევრებული და, ამდენად, მათ თეორიაში სიტყვები ხშირად უგულებელყოფილია. სიტყვა აქ ხშირად განიხილება, როგორც მინიმალური დამოუკიდებელი ფორმა, ე.ი. ენის ყველაზე პატარა ნაწილი, რომელსაც დამოუკიდებლად შეუძლია სრული ფორმის შექმნა, მაგრამ იგი არ არის ენის ყველაზე პატარა მნიშვნელობის მატარებელი ფორმა.” (Zikova, 1995).

ლექსიკოლოგიის საბჭოთა სკოლა დაეყრდნო თეორიას, რომლის მიხედვითაც სიტყვა არის ენისა და მეტყველების მთავარი ნაწილი. ამის მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ დამარწმუნებელი და ამომწურავი არგუმენტები, რომელსაც გვთავაზობს სიტყვის ფუნდამენტური თეორიის ავტორი უფიმცევა (Upimtseva, 1980). პრობლემის შესწავლის შემდეგ ცხადია, რომ ზღვარი მორფემასა და სიტყვას შორის ხანდახან ბუნდოვანია. თითოეული ენის სიტყვათა მარაგი მუდმივად იცვლება და ერგება კომუნიკაციის ფუნქციებს ასევე მუდმივად ცვალებად სამყაროში. ამ პროცესში ლექსიკონი იცვლება არა მხოლოდ რაოდენობრივად, რადგანაც ენის განვითარების პროცესში იქმნება ახალი სიტყვები უკვე არსებული მორფემების კორპუსიდან, არამედ თვისობრივადაც. თვისობრივი ცვლილებების ფარგლებში ყალიბდება ახალი მორფემული ერთეულები და იქმნება სიტყვის ახალი მოდელები, რომლებიც ზოგჯერ განსხვავებული სტრუქტურით წარმოდგებიან. გარდა ამისა, ლექსიკონში ხვდება ისეთი ლექსიკური ერთეულებიც, რომლებიც ორთოგრაფიულად ერთმანეთის იდენტურები არ არიან, თუმცა ეკვივალენტებად გვევლინებიან. ნებისმიერი მეტყველების ნაწილი შეიცავს სინტაქსურად ან მნიშვნელობის მხრივ დაუნაწევრებელ ერთეულ(ებ)ს ან ორივეს ერთად, თუმცა ისინი გრაფიკულად მაინც დანაწევრებულია. საინტერესოა წინადადებება-ფორმულებიც, რომლებიც მზა სახით მოიპოვება ენაში და ხასიათდება სემანტიკური ერთობითა და ფორმალური კლიშირებულობით. (Quite the contrary-ის ტიპისა), რომელთაც

შევითვისებთ, როგორც ერთობებს და შეიძლება განვიხილოთ, როგორც სიტყვათა ეკვივალენტები. ენის ლექსიკონი ერთფეროვანი არ არის. მისი ცენტრალური ნაწილი შედგება ლექსიკური ერთეულებისგან, რომლებიც ხასიათდება სიტყვის ყველა დიფერენცირებული თვისებით, კერძოდ, სემანტიკური, ორთოგრაფიული და მორფოლოგიური მთლიანობით და იმის შესაძლებლობით, რომ საუბრისას იზოლირებულად გამოვიყენოთ. რაც შეეხება სემანტიკური ველის მარგინალურ ელემენტებს, ისინი, როგორც ცნობილია, გარკვეული კრიტერიუმებით განსხვავდებიან ცენტრში განთავსებული ერთეულებისგან, თუმცა ინვარიანტულად კვლავ მისი წევრები არიან.(Arnold, 1986).

პლატონის, არისტოტელეს ეპოქიდან დაწყებული და სტოიკოსების მოდელიდან ცნობილია, რომ ცნება და სიტყვა კავშირშია იმ ობიექტთან, რომელსაც ეს სიტყვა აღნიშნავს. შეიძლება ითქვას, რომ ამ ეპოქაში ჩაისახა სემანტიკური სამკუთხედის პირველი ვარიანტი. ამის შემდეგ, ენათმეცნიერები მსჯელობენ სიტყვის ლექსიკური მნიშვნელობის პრობლემაზე. კერძოდ, კონკრეტულ პერიოდში სიტყვის სემანტიკური სტრუქტურის პრობლემატიკა განიხილებოდა თომას ჰობსის მიერ. ერთ-ერთ თავის ნაშრომში ეს უდიდესი ინგლისელი ფილოსოფოსი აღწერს ნომინაციის პრობლემებს მატერიალისტური პოზიციიდან, რომლის მიხედვითაც სიტყვებს არა მხოლოდ ფონეტიკური ფორმა, არამედ სახელდების ფუნქციაც აქვს. (Leijenhorst,2002). სამი საუკუნის შემდეგ რუსმა ფიზიოლოგმა, პავლოვმა (1849-1936) განიხილა სიტყვა და ნომინაციის პრობლემატიკა მეორე სასიგნალო სისტემის ფარგლებში და განმარტა ის, როგორც უნივერსალური სიგნალი, რომელმაც შეიძლება ჩაანაცვლოს ნებისმიერი სხვა სიგნალი. მეცნიერებისა და ინჟინერიის ერთ-ერთი მიღწევა, მანქანური თარგმანი, ეყრდნობა მეთოდურობას, რომელიც მიიჩნევს, რომ სიტყვა გრაფემებისგან შედგება, რომლებიც შეიძლება ერთმანეთისგან გარკვეული მანძილით იყოს გამოყოფილი, და არსებობს ასეთი კავშირების მორფემული დონეც. ლინგვისტიკაში სიტყვას მოეპოვება სინტაქსური, სემანტიკური, ფონოლოგიური ან ინტერდისციპლინური განმარტება. ბლუმფილდმა სიტყვა განიხილა, როგორც “მინიმალური თავისუფალი ფორმა”. (Bloomfield,1945)

სემანტიკის თვალსაზრისით სიტყვის შესწავლა სხვადასხვა მიმართულებებით მიმდინარეობს, კერძოდ, ლექსიკური სემანტიკის, ლექსიკოლოგიისა და სემასიოლოგიის მიმართულებებით და სემანტიკოსები ცდილობენ რამდენიმე მნიშვნელოვან კითხვას გასცენ პასუხი; კერძოდ, მათ აინტერესებთ, თუ როგორ კოდირდება სიტყვის მნიშვნელობა ენაში, როგორ განისაზღვრება მისი მნიშვნელობა და რა კანონზომიერებები უდევს საფუძვლად მნიშვნელობის ცვლილებას. ბოლო კითხვაზე პასუხის გაცემისას ყველაზე რელევანტური ისტორიულ- დიაქრონული მეთოდია, რადგანაც ის კარგად წარმოადგენს ენის განვითარების სისტემურ თვისებებს (Saeed , 2003).

ბლუმფილდი ფიქრობდა, რომ სემანტიკა ენის მეცნიერული კვლევის ყველაზე სუსტად განვითარებული მხარე იყო, იმის გამო, რომ ის დაკავშირებულია ადამიანის გამოცდილების ენაში ასახვის სპეციფიკასთან და ეს პრობლემატიკა სხვა მეცნიერებების პრეროგატივაა. ნაშრომში ბლუმფილდი განმარტავს ლინგვისტური ფორმის მნიშვნელობას, როგორც მოსაუბრისა და მსმენელის ურთიერთობას და იმ პასუხს, რასაც მოსაუბრის მიერ გაგზავნილი სიგნალი იწვევს მსმენელში. ცნობილია, რომ სიტყვის სრული მნიშვნელობა მხოლოდ კონტექსტთან და სიტუაციასთან კავშირში შეიძლება გავიაზროთ. მისი აზრით, მნიშვნელობა შეიძლება განიმარტოს სტიმულისა და რეაქციის, ანუ კონკრეტულ სტიმულზე მსმენელის მიერ გაცემული პასუხის ტერმინებით, მაგრამ კომუნიკაციური სიტუაციების შესწავლის ტრადიცია იმ პერიოდში არ იყო ყოვლისმომცველი და ძლიერი. შესაბამისად, ბლუმფილდი მიიჩნევს, რომ ლინგვისტებმა დიდი ყურადღება უნდა დაუთმონ ისეთ სიტუაციებს, რომლებზეც დაკვირვებაც ადვილად შეიძლება. (Bloomfield, 1945; Saeed, 2003).

ენათმეცნიერებაში ყოფილა ცდები, შეესწავლათ სიტყვის მნიშვნელობა მისი გამოყენების, ფუნქციიდან გამომდინარე. ამ მეცნიერთა აზრით, სიტყვის მნიშვნელობა შეიძლება იყოს განსაზღვრული გარკვეული კანონებით, რომლებიც ასევე განაპირობებენ მათ გამოყენებასა და აღქმას. ლუდვიგ ვინტგენშტაინმა ყურადღება გაამახვილა ფაქტორზე, რომლის მიხედვითაც სიტყვის მნიშვნელობა მისი ენაში გამოყენების სპეციფიკაა. კიდევ ერთი მცდელობა, რომ გადმოეცათ მნიშვნელობის დეტალური სპეციფიკა იყო ის, რომ სიტყვები შეესაბამება არა საგნებს,

არამედ მიემართება მათი ცნებების, კონცეპტების ან აზრებისადმი. ყველა სიტყვას აქვს არაპირდაპირ დაკავშირებული კონცეპტი. ეს „ირიზი“ მიმართება შეძლება სემანტიკური სამკუთხედის მეშვეობით გადმოიცეს, რომელიც ოგდენმა და რიჩარდსმა შემოგვთავაზეს (Kreidler, 1998)

ენობრივი ნიშნის სემანტიკური სტრუქტურა, სოსიურის მიხედვით, შედგება შემდეგი მხარეებისაგან: აღსანიშნი და აღმნიშვნელი. ოგდენისა და რიჩარდსის (Ogden & Richards, 1923). სამკუთხედი მოიცავდა შემდეგ მხარეებს: 1. აზრი/იდეა, 2. სიმბოლო და 3. რეფერენტი, არაენობრივი საგანი). მეორე მხრივ, იგივე პრობლემა პირსთან ასეთ სახეს იღებს: ნიშანი (აღმნიშვნელი), ობიექტი და ინტერპრეტანტი (Pierce, 1982). რეფერენტი მიემართება კომუნიკანტის მეხსიერებას, სადაც დაგროვილია წარსული გამოცდილება და განსხვავებული კონტექსტები. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ არ არსებობს პირდაპირი კავშირი სიტყვის შინაარსსა და მის კონცეპტს შორის. ჩვენ არ გვაქვს გონებაში ყველა იმ სიტყვის ზუსტი ვიზუალური სურათი, რომელსაც წარმოვთქვამთ. კუბრიაკოვას სიტყვებით რომ ვთქვათ, კონცეპტი გაიაზრება უფრო ფართოდ, როგორც არა მხოლოდ ყველა ხატი და გამოსახულება, რომელიც დაკავშირებულია კონკრეტულ სიტყვასთან ადამიანის გონებაში, ასევე აზრი თუ ასოციაცია. მნიშვნელობა, ამ თვალსაზრისით, არის კონცეპტუალური ინფორმაციის მატარებელი ინდივიდის გონებაში ასახული სტრუქტურა, რომელიც ავტომატურად მოსდევს სიტყვის რეაქტივიზაციას (Kubriakova, 1981). მნიშვნელობა, ამგვარად, სიტყვის გონებრივი გამოსახულებაა, და არა უბრალო, მექანიკური ასლი, ან გონებაში შენახული მექანიკური სურათი. ადამიანები გარემოსთან კონტაქტის შედეგად იძენენ გამოცდილებას, რომელიც სქემატურად რჩება გონებაში (Kreidler, 1998). მეორე მხრივ, სიტყვის მნიშვნელობას ვერ შევისწავლით იზოლირებულად, ანუ სხვა სიტყვებთან კავშირის დადგენის გარეშე, განსაკუთრებით კი მაშინ, როდესაც ისინი ერთმანეთთან განსხვავებული ხერხებით არიან დაკავშირებული (Kreidler, 1998).

სემანტიკაში სიტყვის იდენტიფიცირების პროცესს ხშირად რეფერენციას, ანუ დენოტაციასაც ეძახიან, ხოლო ობიექტს - რეფერენტსა და დენოტატუმს. ზოგიერთი მეცნიერი, მაგალითად ჯონ ლაიონსი (Lyons, 1977: 396-409) ერთმანეთისგან ასხვავებს ამ ორ ტერმინს. იგი იყენებს ტერმინს „დენოტაცია“, რომ აღწეროს კავშირი

ლინგვისტურ გამონათქვამსა და სიტყვას შორის მაშინ, როცა ტერმინი „რეფერენტი“ გამოიყენება იმ შემთხვევებში, როდესაც მოსაუბრე სამყაროში არსებულ საგნებზე მიუთითებს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, რეფერენციას მოსაუბრე ახდენს, ხოლო დენოტაცია- სიტყვის კუთვნილებაა. აღსანიშნავია, რომ დენოტაცია მყარი, უცვლელი ფაქტორია, ხოლო მითითება კი დამოკიდებულია კონტექსტზე (Saeed, 2003).

სამყაროს დიფერენციაცია ენაში, ძირითადად, ორი მიდგომით შეიძლება მოხდეს: რეფერენტული და გამომსახველობითი გზებით. იმისთვის, რომ სემანტიკურად აღვწეროთ ენა, ჩვენ გვჭირდება იმის დემონსტრირება, თუ როგორ უკავშირდება მეტყველებაში აქტუალიზებული გამონათქვამები სამყაროს. შესაბამისად, სემანტიკური თეორია არის რეფერენტული ანუ დენოტატიური თეორია, ანუ, სიტყვებსა და წინადადებებს მნიშვნელობა ენიჭებათ მათი კავშირის მიხედვით სპეციფიკურ სიტუაციებთან. უფრო მეტიც, სხვადასხვა კონცეპტი გავლენას ახდენს ჭეშმარიტი სიტუაციების აღწერაზე.

მნიშვნელობის გამომსახველობითი თეორიები ხაზს უსვამენ, რომ ჩვენი რეალობის აღქმა განპირობებულია ენის კონცეპტუალური სტრუქტურებით. რეფერენტულ თეორიებში მნიშვნელობა მიემართება რეალობას, ექსპრესიულ თეორიებში კი მნიშვნელობა მომდინარეობს იმ მოსაზრებიდან, რომ ენა არის ჩვენი ენის კონცეპტუალური სტრუქტურების თავისებური ანარეკლი (Saeed, 2003).

1. 5 ენობრივი ცვლილება და მისი მექანიზმები

დროთა მსვლელობასთან ერთად იცვლებიან ენებიც, რაც, რა თქმა უნდა, ენაში მიმდინარე ევოლუციური პროცესების შედეგია. მოცემული ენის დიაქრონული და სინქრონული ცვლილებები ენის სხვადასხვა ასპექტსა და შემადგენელ კატეგორიაზე შეიძლება აისახოს, მაგალითად, ისეთ ერთეულებზე, როგორცაა ბგერა, ფონემა, მორფემა, სინტაქსური წესები და სტრუქტურები, ლექსიკური ერთეულების სისტემისა და მნიშვნელობის პრაგმატიკულ-კონოტაციური განზომილებანი. შესაბამისად, ენის ცვლილების ასპექტები ორ ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ: ცვლილებები ლინგვისტური სიმბოლოების წარმოქმნის თვალსაზრისით და ცვლილებები ლინგვისტური სიმბოლოების გამოყენების თვალსაზრისით.

კონკრეტულმა ლინგვისტურმა ცვლილებამ შეიძლება განაპირობოს, ზოგადად, ენის ბუნების ცვალებადობის ტიპი. მაგალითად, ცვლილებები ბგერათა სისტემაში შეიძლება გადაიზარდოს ლექსიკური ერთეულის წარმოქმნის ცვლელებაში, მაშინაც კი, თუ ერთეული შეინარჩუნებს დენოტაციურ მნიშვნელობას. მეორე მხრივ, ენობრივმა სინტაქტურმა ცვლილებებმა შეიძლება სრულიად შეუცვალოს მნიშვნელობა გამონათქვამს ისე, რომ იგი თავდაპირველ მნიშვნელობას საგრძნობლად არც კი დაშორდეს.

როგორც ცნობილია, ლინგვისტურ ცვლილებებს შეიძლება ჰქონდეთ შიდაენობრივი და გარეენობრივი მოტივები და მიზეზები. შიდაენობრივი მიზეზებიდან შეიძლება აღვნიშნოთ ბგერების ასიმილაცია ან დისიმილაცია, ელიზია, მეტათეზა, ბოლო თანხმოვნის გახმოვანება, ან გაქრობა, ბოლოკიდურა ხმოვნის დაყრუება, დაგრძელება, ანაპტიქსი, მონოფთონგიზაცია და დიფთონგიზაცია. ექსტრალინგვისტური ცვლილება შეიძლება გამოწვეული იყოს ეთნიკური კოლექტივის ცხოვრების პირობების ცვლილებებით, საზოგადოებრივი, გარემოს ან ტექნოლოგიური განვითარებით, რადგან ენა გამოიყენება ადამიანის გონებაში აქტუალიზებული მნიშვნელობის გადმოსაცემად. ადამიანის როლი ლინგვისტურ ცვლილებაში, როგორც მოსაუბრისა, ძალიან დიდია.

მნიშვნელობის ცვლილების შესწავლის ორი ძირითადი მიდგომა იკვეთება (Geraerts, 1997; Geeraerts & Cuyckens, H , 2007). სემასიოლოგიური მიდგომა კონცენტრირდება მნიშვნელობის ფუნქციურ ასპექტზე და აქ ყურადღება ექცევა ერთეულის სემანტიკური სტრუქტურის ცვლილებებს, მაშინ როდესაც მისი ფორმა მეტ-ნაკლებად უცვლელი რჩება, თუმცა შესაძლებელია გარკვეული ფონოლოგიური და მორფოსინტაქსური მოდიფიკაციები. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა იმის გამოკვლევა, თუ რა სპეციფიკური მნიშვნელობების ნაკრები უკავშირდება სიტყვას, როგორ უკავშირდება ისინი ერთმანეთს და როგორ იცვლება მნიშვნელობა სემანტიკური სტრუქტურა დროსთან ერთად. ამ მიმართებით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ხდება ეტიმოლოგიური ლექსიკონის მონაცემები.

მნიშვნელობის კვლევის მეორე მიდგომა არის ონომასიოლოგიური მიდგომა, რომელიც იკვლევს კონცეპტის ან მნიშვნელობის ლექსიკურ ისტორიას. ტიპიურად, სიტყვის მნიშვნელობების განტოტვასა და მსგავსი მნიშვნელობების შექმნას.

1.6. კვლევის ენები: ინგლისური, სპარსული და რუსული როგორც ინდოევროპული ენები

1. 6.1 ინდოევროპულ ენათა ოჯახი

ინდოევროპული ენათა ოჯახი, უამრავი განშტოებითა და მილიონობით მოსაუბრით, ერთი წინარე, პროტო-ევროპული ენისგან (PIE) ჩამოყალიბდა, რომელიც ათასობით წლის წინ იხმარებოდა შედარებით შეზღუდულ გეოგრაფიულ არეალზე. დღეს ბევრი სხვადასხვა კულტურისა თუ რასის წარმომადგენელი საუბრობს რომელიმე ინდოევროპულ ენაზე, როგორც მშობლიურზე. ბუნებრივია, რომ პროტოინდო-ევროპულზე მოსაუბრე ხალხს, რომლებიც შედარებით შეზღუდულ ტერიტორიაზე ცხოვრობდა, საზიარო კულტურა ჰქონდათ, განურჩევლად რასისა.

ტრადიციული შეხედულების მიხედვით, ინდოევროპელები იყვნენ მომთაბარე ან ნახევრად მომთაბარე ხალხები, რომლებიც იპყრობდნენ მეზობელ სამეურნეო მიწებს და ავრცელებდნენ თავიანთ ენას. არქეოლოგი კოლინ რენფრიუ მიიჩნევს, რომ ინდოევროპელების გაფართოება გულისხმობდა მეურნეობით დაკავებული ხალხის გადასვლას უფრო ნაკლებად ათვისებულ და, ძირითადად, მონადირეებისა და საკვების შემგროვებელ ხალხებით დასახლებულ პერიფერიებზე. ეს პროცესი უფრო მეტ დროს მოითხოვდა, ვიდრე ტრადიციული, გააზრებული მასობრივი მიგრაცია; რენფრიუ ასევე მიიჩნევს, რომ ამგვარი გაფართოება ჩვენ წელთაღრიცხვამდე 7000 წელს დაიწყო, ტრადიციული წყაროების მიხედვით კი ის ჩვ.წ.აღ. 4000-მდე ან კიდევ უფრო მოგვიანებით. (Renfrew, 1989) სტივენ ოპენჰაიმერი ირწმუნება, რომ ბრიტანეთის კუნძულის მოსახლეობის გენეტიკური შემადგენლობის უმეტესობა მომდინარეობს ნეოლითური ადამიანების გადაადგილებიდან, ეს ფაქტი კი რენფრიუს მიერ მოწოდებულ თარიღს ეთანხმება. (Oppenheimer, 2006). გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ ენებს არ სჭირდებათ ფართომასშტაბიანი მიგრაცია, რომ ახალ არეალზე გავრცელდნენ. ევროპაში ყველაზე ადრინდელი

ჩანაწერები, ინდოევროპულ ენებზე მოსაუბრე ჯგუფების თვალსაზრისით, მოგვეპოვება მხოლოდ ბერძნულად. ბერძნულის ერთ-ერთი, მიკენური, დიალექტი გამოიყენებოდა კრეტასა და საბერძნეთში ძვ.წ.ად. 1400 წელს. ჩანაწერები იტალიკურ ენაზე მოგვიანებით, ძვ.წ.ად. მეექვსე საუკუნიდან თარიღდება, მაგრამ ჩვენ შეგვიძლია დავაკავშიროთ იტალიკურზე მოსაუბრე ხალხი იმ არქეოლოგიურ კულტურასთან, რომელიც ჩრდილოეთ იტალიაში დაახლოებით ძვ.წ.ად. 1500 წელს გამოჩნდა და გავრცელდა სამხრეთით. კელტურად მოსაუბრე ხალხი პირველად ძვ.წ.ად. მეხუთე საუკუნის წარწერებით ფიქსირდება, ხოლო გერმანიკულის პროტონაზე მოსაუბრე ხალხზე პირველად ბერძენი და რომაელი ავტორებიდან ვიგებთ, ქრისტესშობამდე პირველ საუკუნეში. ეს ტომები, ძირითადად, რაინის აღმოსავლეთით ცხოვრობდნენ იმ ტერიტორიებზე, სადაც ახლა გერმანია და ჰოლანდია მდებარეობს. გერმანიკულ ენაზე ყველაზე ადრინდელი ჩანაწერები გაკეთებულია რუნულ ანბანზე და მეოთხე საუკუნით თარიღდება, თუმცა ცნობილია ადრინდელი პერიოდის მაგალითებიც, რომლებიც პირველი საუკუნით თარიღდება. რომაული იმპერიის პერიოდის ლათინურ ტექსტებსა და ჩანაწერებში გვხვდება გერმანიკული კერძო სახელები და ტოპონიმები.

დასახელებულ პერიოდში სლავურად მოსაუბრე ხალხი ცხოვრობდა კარპატების ჩრდილოეთით, ვისტულასა და დნეპრს შორის. როგორც ჩანს, ისინი ამ ტერიტორიაზე ბევრად უფრო ადრე განთავსდნენ, სანამ გაფართოვდებოდნენ, ქრისტიანული პერიოდის დასაწყისში, თუმცა შუასაუკუნეებამდე არ მოიპოვება მნიშვნელოვანი ჩანაწერები სლავურ პროტონაზე. ინდოევროპული ენები, რომელთა შესახებაც ადრინდელი ჩანაწერებიც მოგვეპოვება, ერთმანეთისგან განსხვავებულად განვითარდნენ. შესაბამისად, სავარაუდოა, რომ მათი ერთმანეთისგან გამიჯვნა ჩვენ წელთაღრიცხვამდე, სულ მცირე, 3000 წელს უნდა დაწყებულიყო, ან კიდევ უფრო ადრე (Barber et al, 2009). არიული და ინდოევროპულ-გერმანიკული ის ტერმინებია, რომლებიც გამოიყენებოდა იმ ენების აღსაწერად, რომლებსაც აზიისა და ევროპის კონკრეტულ ნაწილებში იყენებდნენ. ტერმინი „ინდოევროპული“ შემოიღეს იმიტომ, რომ იგი უფრო ნათლად გამოხატავდა იმ გეოგრაფიულ არეალს, სადაც ეს ენები იყო გავრცელებული (Baugh & Cable, 2002).

ინდოევროპული ენების ოჯახის ერთ-ერთი განშტოება ინდოირანულია, იგივე არიული ენა, რადგანაც უძველესი ხალხები, რომლებიც ამ ენაზე ლაპარაკობდნენ, თავს ამგვარად მოიხსენიებდნენ. თავად დასახელება მომდინარეობს ძირიდან ārya- ან airya- და ნიშნავს „ღირსეულს“. სიტყვა „ირანიც“ ამ სიტყვის კუთვნილებითი ბრუნვის, მრავლობითი რიცხვის ფორმიდან მომდინარეობს. ეს განშტოება ორი ჯგუფისგან შედგება- ინდური და ირანული ჯგუფებისაგან. ინდური ჯგუფის შემოქმედების ერთ-ერთი პროდუქტია ვედების ჰიმნები ჩრდილო-დასავლეთ ინდოეთიდან, რომლებიც, ძველი წელთაღრიცხვით, 1200 წელს ითვლის, ხოლო წერილობითი წყაროები ბევრად უფრო მოგვიანებით გამოჩნდა. მეორე ფორმა ამ ენისა არის კლასიკური სანსკრიტი, რომლის სტანდარტიზება ქრისტესშობამდე მეოთხე საუკუნეში მოხდა და იქიდან მოყოლებული, ინდური კულტურის ერთ-ერთ ძირითად ენად იქცა (როგორც ლათინური დასავლეთ ევროპაში). ამ ენის თანამედროვე მემკვიდრეები არიან ბენგალური, ჰინდი და ჩრდილოეთ ინდოეთის სხვა ენები რამდენიმე სამხრეთულ ენასთან ერთად.

მეორე ჯგუფის წარმომადგენელი ენაა თანამედროვე სპარსული და მის მეზობლად გავრცელებული ენები, როგორცაა ოსური, ქურთული, (ან პუშტუ), ავღანეთის ორი ოფიციალური ენიდან ერთ-ერთი პუშტუა, ირანულის ანტიკური ფორმა აღმოჩენილია ავესტაში, ზოროასტრიზმის წმინდა ნაწერებში, რომლებიც დაახლოებით ძვ. წ. აღ. 600 წლით თარიღდება.

კიდევ ერთ განშტოებად, ანტიკური ტექსტებით, გვევლინება ბერძნული, რომლის ლიტერატურაც ძვ.წ.აღ. მეშვიდე საუკუნით თარიღდება. ჰომეროსის ეპოსი, რომელიც დიდი პერიოდის განმავლობაში ზეპირად გადაეცემოდა თაობიდან თაობას, კიდევ უფრო ძველი პერიოდიდან მოდის, დაახლოებით მეცხრე, მეათე საუკუნიდან (თუმცა, არა ტროას ომის პერიოდში, რომელიც ძვ.წ.აღ. 1200 წლებია). რამდენიმე წლის წინ მაიკლ ვენტრისმა გაშიფრა კრეტას ნაწერები, რომელმაც გამოავლინა ბერძნულის ვარიანტი, რომელსაც ძვ.წ.აღ.-ით 1400 წელს იყენებდნენ. ბერძნული განშტოება მოიცავს სხვადასხვა ანტიკურ ელინურ დიალექტებს და ერთ-ერთი მათგანის, ატიკურის შთამომავალია თანამედროვე ბერძნული. ორი განშტოება, რომელთაც საერთო ნიშნები ახასიათებთ, გახლავთ იტალიკური და კელტური ენები.

მაგალითად, ორივე განშტოებას აქვს ზმნის ინფლექცია, -r გამოიყენება პასივის საწარმოებლად, როგორც ლათინურში amātur- უყვართ და უელსურად cerir fi- ვუყვარვარ.

იტალიკური ანტიკური იტალიის რამდენიმე დიალექტს მოიცავდა, მათ შორის ლათინურს. ყველაზე ადრინდელი ლათინური ტექსტები ძვ.წ.ად. მესამე საუკუნით თარიღდება, სხვა იტალიკური ენებიდან კი მხოლოდ ფრაგმენტები შემოგვრჩა. კელტური, რომელიც ფართოდ იყო გავრცელებული ევროპაში, სამ ჯგუფად შეიძლება დაიყოს: გოიდელური, ბრიტული და გალიური. ზოგჯერ გამოიყოფოდა ჰისპანო-კელტურიც. გალიურად ლაპარაკობდნენ საფრანგეთსა და ჩრდილოეთ იტალიაში რომაული პერიოდის დროს. საბრძოლო ექსპედიციების შედეგად გავრცელდა ევროპასა და მცირე აზიაში. ეს ენა გადაშენდა ქრისტიანულ პერიოდში და მხოლოდ ჩანაწერებით, ასევე კერძო სახელებითა და ტოპონიმების დასახელებებით არის შემონახული ლათინურ ტექსტებში. ბრიტული იყო კელტური განშტოება, რომელიც ანგლო-საქსების შემოსევამდე ყველაზე ხშირად გამოიყენებოდა ბრიტანეთში. ის თანამედროვეობაში სამი ენის სახით შემორჩა: კორნული, რომელიც მეთხუთმეტე საუკუნის ტექსტებიდანაა ცნობილი; უელსური, რომელზეც მოიპოვება ლიტერატურული ტექსტები მეთერთმეტე საუკუნიდან და ბრეტონული, რომლის ლიტერატურული ტექსტები მეთოთხმეტე საუკუნით თარიღდება. გალიური ირლანდიაში გავრცელებული კელტური ენა იყო. შემდეგ ჩამოყალიბდა მისი სამი მთავარი განშტოება- ირლანდიური გალიური, შოტლანდიური გალიური და მენური. ამ ენაზე შემორჩენილი ყველაზე ადრეული ჩანაწერები მეოთხე-მეხუთე საუკუნისაა. ერთ-ერთი ხშირად მოყვანილი განსხვავება ბრიტანულ კელტურსა და გალიურ კელტურს შორის არის ინდოევროპული kw, რომელიც ბრიტანულში გადადის როგორც p, ხოლო გალიურში- როგორც c. მაგალითად, უელსურად კალამი არის 'head', წყვილი 'cauldron', მაგრამ ძველ ირლანდიურში გვევლინებოდა, როგორც -cenn, coire .ამიტომ ამ ორი ჯგუფის ენებს ხანდახან 'P-Celtic' და 'Q-Celtic' უწოდებენ. ასევე განსხვავებულია ინდოევროპული p და გრძელი ē. უმეტეს შემთხვევაში, ინდოევროპული p დაიკარგა კელტურში. მაგალითად, ლათინური plēnus and ბერძნული plērēs - ძველი ირლანდიური lan და

უელსური llawn 'სავსე', ლათინური pater ძველი ირლანდიური athir 'მამა'. კელტურში, ინდოევროპული გრძელი ē გადაიქცა გრძელ ī-დ: ლათინური rēx 'მეფე' - ძველი ირლანდიული rī (genitive rīg), გალური -rīx and უელსური rhi.

კიდევ ორი განშტოება ინდოევროპულისა, რომელთაც საერთო მახასიათებლები აქვთ, გახლავთ ბალტიკური და სლავური. ბალტიკური ენები მოიცავენ ლიტვურს, ლატვიურს და ძველ პრუსიულს (რომელიც მეჩვიდმეტე საუკუნეში გაქრა). სლავური განშტოება სამ მთავარ ჯგუფში ერთიანდება: აღმოსავლეთსლავური მოიცავს რუსულს, უკრაინულს და ბელორუსულს; დასავლეთსლავური ენებია პოლონური, ჩეხური, ვენდური, ხოლო სამხრეთსლავურ ჯგუფში შედის სერბო-ხორვატიული, სლოვაკური და ბულგარული. ყველაზე ადრინდელი ჩანაწერები სლავურზე ძველ საეკლესიო სლავურ ენაზეა შემორჩენილი, რომელსაც იყენებდნენ რელიგიურ წერილებში და დათარიღებულია მეათე-მეთერთმეტე საუკუნეებით. ყველაზე მასშტაბურად გერმანიკული განშტოება შეიძლება ჩაითვალოს. ასევე უნდა ვახსენოთ ანატოლიურიც, რომელიც ხეთურის მთავარი წარმომადგენელია და გვევლინება მცირე აზიის ხეთების იმპერიის ერთ-ერთ ენად დაახლოებით ქრ.შ.მდე 1500 წლებში, რომელზეც ბევრი ტექსტშია ჩაწერილი. ხეთური აშკარად დაკავშირებულია ინდოევროპულთან, მიუხედავად იმისა, რომ მისი ლექსიკონი არ არის ინდოევროპული. ზოგიერთი მეცნიერი ირწმუნება, რომ ის წარმოადგენს მშობელი, ძირი ენიდან (PIE) განცალკევების საწყის ეტაპს.

ამ მოკლე მიმოხილვითაც მარტივი მისახვედრია, რამდენად რთული და დიდია ინდოევროპულ ენათა ჯგუფი და ეთნოლოგების მიერ მოწოდებული რიცხვებით თუ ვიმსჯელებთ, ამ ენებზე მოსაუბრე ხალხის რაოდენობის მიხედვით, ის თანამედროვე სამყაროს უდიდეს ნაწილს მოიცავს. 2500 მილიონი ადამიანი საუბრობს რომელიმე ინდოევროპულ ენაზე, როგორც მშობლიურ ენაზე, აქედან 400 მილიონი გერმანიკულ ენებზე საუბრობს, 600 მილიონზე მეტი რომანულ ენებზე, 500 მილიონზე მეტი ინდურ ენაზე და 280 მილიონზე მეტი-სლავურ ენებზე. (Barber et al, 2009).

1.6. 2 ინდოევროპული ლექსიკონი

სიტყვები, რომლებიც გვხვდება ბევრ ინდოევროპულ ენაში და რომლებიც არ შეიძლება იყვნენ ნასესხები სიტყვები, სავარაუდოდ, პროტო-ინდოევროპულის ნაწილი იყო. ლექსიკონი ამყარებს იმ მოსაზრებას, რომ ინდოევროპელები მომთაბარე ან ნახევრად მომთაბარე ხალხები იყვნენ. სავარაუდოდ, მათ ჰყავდათ პირუტყვი და ცხვარი, რადგანაც მათი აღმნიშვნელი, საზიარო ბევრი სიტყვა არსებობს ამ ენებში. მაგალითად, ინგლისური ox უელსურად არის ych, სანსკრიტზე uksan- და თოხარულზე oks; ინგლისური ewe დაკავშირებულია ლათინურ ovis-თან და სანსკრიტულ avi-სთან; შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ პირუტყვი ძვირფასი იყო ამ ტომებისათვის: ძველი ინგლისურისიტყვა feoh, რომელიც შეესაბამება სანსკრიტულ pacu- და ლათინურ pecu, ნიშნავდა ორივეს- 'პირუტყვი' და 'სიმდიდრე'; ლათინური სიტყვა, რომელიც ფულსა და სიმდიდრეს აღნიშნავდა, იყო pecunia, რომელიც ასევე ნიშნავდა პირუტყვსაც. ინდოევროპელებს ნამდვილად ჰყავდათ ცხენები, რომელთა აღმნიშვნელი მდიდარი ლექსიკა შემოგვრჩა. მათ ასევე ჰქონდათ უცხო ტიპის ტრანსპორტი, რადგანაც ენაში მოეპოვებათ ისეთი სიტყვები, როგორცაა wheel, axle, nave და yoke. ინდოევროპულის არსებული ლექსიკონი ადასტურებს, რომ მეურნეობის აღმნიშვნელი მცირე რაოდენობით სიტყვა შემორჩა, თუმცა, არსებობს საერთო სიტყვები მარცვლეულის აღსანიშნად; ბერძნულსა და სანსკრიტს ნათესაური სიტყვები აქვთ ხენისთვისაც, რაც რუფინუსის მოსაზრებას, რომ პროტო-ინდოევროპელები მეურნეობას მისდევდნენ, კიდევ უფრო ამყარებს (Vessey, 2010: 324). ინდოევროპელებს არ აქვთ საერთო, ლუდის აღმნიშვნელი სიტყვა. მეორე მხრივ, მათ არ მოეპოვებათ არც ნადირობისა და თევზაობის აღმნიშვნელი საერთო სიტყვებიც. საერთო სიტყვების მარაგში მოიპოვება ინსტრუმენტებისა და იარაღების, მათ შორის, ისრების ტერმინები და, ასევე, არსებობს მტკიცებულება, რომ გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ისინი იარაღს ქვისგან აკეთებდნენ. ლათინური ზმნა secāre „გაჭრა“ დაკავშირებულია saxum-თან „ქვა“, ეს უკანასკნელი კი ძველი ინგლისური სიტყვის seax იდენტურია, რომელიც დანას ნიშნავდა. კონკრეტულ პერიოდში ქვას საჭრელ ინსტრუმენტადაც იყენებდნენ. პროტო-ინდო-ევროპულზე მოსაუბრე ხალხს ჰქონდა ინფორმაცია ლითონის შესახებ, მაგრამ სპილენძისა და ბრინჯაოს ერთი სიტყვით აღნიშნავდნენ, რომელიც ინგლისურ ენაზე

შემორჩენილია, როგორც ore (ლათინური aes, სანსკრიტული ayas). ასევე შეგვიძლია აღვადგინოთ ვერცხლის აღმნიშვნელი სიტყვა პროტო-ინდოევროპულ წინარე ენაში. პროტო-ინდოევროპულ ენაში მეტალურგიის ტერმინები არ მოიპოვება, თუმცა ლექსიკონში არის თიხის აღმნიშვნელი სიტყვა. ასევე, სიტყვათა მარაგში მოიპოვება სახლის, კარის, სახურავის აღმნიშვნელი სიტყვები, რომელიც განვითარებულ სამოსახლო სისტემაზე მიუთითებს. აღსანიშნავია, რომ აქ არ მოიპოვება სიტყვა „ფანჯარა“. გარეული ცხოველების სახელები მოიცავდა მგელს, დათვს, წავს, თავს, ბოცვერსა და თხუნელას, მაგრამ არა ლომს, ვეფხვს, სპილოს ან აქლემს, რაც მიგვითითებს იმაზე, რომ ადრინდელი ინდოევროპული ტომები გრილ კლიმატში ცხოვრობდნენ. როგორც ცნობილია, ისეთი ტერმინების არსებობა, როგორცაა წიფელი, გველთევზა და ორაგული საკამათო საკითხს იძლევა. წიფელი არ იზრდება ჩრდილო-აღმოსავლეთ ევროპაში ან კასპიის ზღვის აღმოსავლეთით, რაც იმას მიგვითითებს, რომ ზოგიერთი ინდოევროპელი მოშორებით, დასავლეთში ცხოვრობდა. ორაგული და გველთევზა არ მოიპოვება იმ მდინარეებში, რომლებიც შავ ზღვაში ჩაედინება, რის გამოც ეს რეგიონი უნდა გამოირიცხოს, თუმცა ამ მოსაზრებებში ორი სუსტი არგუმენტია. პირველი არის ის, რომ კლიმატი ცვალებადია: ქრისტეშობამდე 4000 წელს, რუსეთის კლიმატი უფრო ნესტიანი და თბილი იყო, ვიდრე ახლაა. გარდა ამისა, მდინარეების ნაპირებზე ბევრად უფრო მეტი ხე იყო გაშენებული, რომელთა შორისაც უნდა ყოფილიყო წიფელიც. მეორე მხრივ, რთულია იმის მტკიცება, რომ ეს ტერმინები გამოიყენებოდა იმ მნიშვნელობით, რომლებითაც მათ ახლა ვიყენებთ. მაგალითად, შესაძლოა, რომ სიტყვა ორაგული (გერმანული Lachs, შვედური lax, რუსული losósi, თოხარული 'fish') თავდაპირველად ნიშნავდა არა ორაგულს, არამედ თევზის სახეობას Salmo, რომელიც შავ ზღვაში მოიპოვება. პროტო-ინდოევროპულ ლექსიკონში მოიპოვება მდინარეებისა და ნაკადულების აღმნიშვნელი სიტყვები, თუმცა არ არის ზღვისა და ოკეანის აღმნიშვნელი სიტყვები, რაც იმაზე მიგვითითებს, რომ ამ ტომების ტერიტორია არ იყო წყლით შემოსაზღვრული. ასევე მოიპოვება გემის აღმნიშვნელი სიტყვა, რომელიც ლათინურად navis, ხოლო სანსკრიტულში naus იყო. თუმცა, შესაძლოა, რომ ეს სიტყვა, უბრალოდ, აღნიშნავდა მდინარის გადაკვეთის ან თევზაობის საშუალებას.

ინდოევროპული სიტყვების დიდი ნაწილი ეხება ოჯახურ ურთიერთობებს, რაც იმას ნიშნავს, რომ ოჯახი მათ სოციალურ ორგანიზაციაში დიდ როლს თამაშობდა. ინდოევროპული წინარე ენის ლინგვისტური ანალიზი აჩვენებს, რომ ოჯახი მამის ხაზით გადაეცემოდა და როდესაც ქალი თხოვდებოდა, ის ქმრის ოჯახში გადადიოდა საცხოვრებლად. მაგალითად, ინდოევროპულ წინარე ენაში გავრცელებულია სიტყვა რძალი (Latin *nurus*, Greek *nuos*, Sanskrit *snusā*), მაგრამ არ არსებობს კონცეპტის „სიმე“ აღმნიშვნელი სიტყვა. ასევე, გავრცელებულია ქმრის ძმის (მაზლის), დის ან ქმრის ძმების ცოლების (რძალი) დასახელებები, თუმცა იგივე ტერმინებს ცოლის მხრიდან არ ვხვდებით. აზიელებსა და ევროპელებს რამდენიმე საერთო ღმერთიც ჰყავდათ და ისინი ბუნებრივ ძალებს აღნიშნავენ, თუმცა, ასევე საინტერესოა, რომ ისინი არ შეიცავენ დედა ქალღმერთის ან მიწის ქალღმერთის ცნებებს. ღმერთებს შორის უმთავრესი ცის ღმერთია, რომელიც ბერძნულად Zeus, სანსკრიტულად Dyaus და ძველ ინგლისურში Tīw-ად არის მოხსენიებული (Tīw- შემორჩენილია ინგლისურ სიტყვაში სამშაბათი- Tuesday). საინტერესოა, რომ ყველა ეს ტერმინი პროტო-ინდოევროპული სიტყვის ფორმებია. Zeus და Dyaus თავისუფლად შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ცის ღმერთის სახელები. ისტორიულ პერიოდში, ინდოევროპული ენების ქვეყნებში ჰყავდათ ქალღმერთები- მაგალითად Minoan Crete. ინდოევროპული წარმოშობის ქალღმერთები ხშირად გვხვდება ზოგიერთ ინდოევროპულ საზოგადოებაში (მაგალითად, კელტურ და გერმანიკულ საზოგადოებაში), თუმცა ცნობილია ისიც, რომ ამ კულტურების პანთეონს ძლიერი ქალღმერთები არ ახასიათებდა (Beeks, 2011).

1. 6. 3 გერმანიკული ენები

პროტოგერმანიკულიდან წარმოშობილი ენები სამ ნაწილადაიყოფა: ჩრდილოეთ, დასავლეთ და აღმოსავლეთგერმანიკულ ჯგუფებად (Harbert, 2007).

აღმოსავლეთგერმანიკულის მთავარი ენა გოთურია. მესამე საუკუნისთვის გოთები უკვე გავრცელებული იყვნენ ვისტულადან შავი ზღვის სანაპიროებისკენ და შემდგომი საუკუნისთვის მისიონერმა ულფილამ ისინი გააქრისტიანა (322-383).

სკანდინავიაში აღმოჩენილი რუნული ჩანაწერების გარდა, ულფილას ჩანაწერები პირველი წყაროა გერმანიკულ ენაზე. გოთებმა ევროპულ ისტორიაში დიდი როლი ითამაშეს, მათ შორისაა მათ მიერ იტალიისა (ოსტგოთები/ოსტგუთები) და ესპანეთის (ვისიგოთები) დაპყრობა. მათი ენა მალე ჩანაცვლდა ლათინურით. გოთური ყველაზე დიდხანს ყირიმში შემორჩა, სადაც მისი ნაშთები მეთექვსმეტე საუკუნეშიც კი აღმოჩნდა. ბურგუნდული და ვანდალური ენები ასევე მიეკუთვნება აღმოსავლეთ გერმანიკულ ენებს, მაგრამ ამ ენებზე მხოლოდ რამდენიმე კერძო სახელიდაა შემორჩენილი (Beeks, 2011).

ტერმინი “საერთოსკანდინავიური” ხშირად გამოიყენება იმ გერმანიკული ენების აღსანიშნად, რომლებზეც სკანდინავიაში საუბრობდნენ დიდი მიგრაციის შემდეგ, სადაც ძალის გადანაწილება ისევ ტომობრივი იყო (C.550-1050). იორდანესა (550) და პროკოპიუსის (554) მიხედვით, სკანდინავიის თანამედროვე ტერიტორიაზე ბევრი ტომობრივი მმართველი არსებობდა, მათ შორის, დინასტიებიც. დანია (the Skjoldungs) და შვედეთსა და ნორვეგიაში (the Ynglings), რომლებიც რუნულ ჩანაწერებშიც არიან ნახსენები, როგორც ძლიერნი. ვიკინგური ხანის (800-1050) ენა ჯერ ისევ ერთსახოვანი იყო, რომელსაც შუა საუკუნეებში Donsk Tunga-დ (დანის ენა) მოიხსენებდნენ. რადგანაც ამ პერიოდიდან არ შემორჩენილა ადგილობრივი ჩანაწერები, ინფორმაცია მათ შესახებ მოპოვებულია უცხოური ტექსტებიდან, სხვა ენებში ასახული ნასესხობებიდან, ტოპონიმიკიდან, რომლებიც ამ პერიოდს მიეკუთვნება, რუნული ჩანაწერებით და გვიანი ჩანაწერებიდან, რომლებიც ასახავენ ან ზეპირ სიტყვიერ ტრადიციებს ან ადრინდელი, უკვე დაკარგული ჩანაწერების ასლებია. რუნულ ჩანაწერებში მცირე რაოდენობით დანიური ტექსტები მოიპოვება, რომელიც დათარიღებულია 600-800 წლებით; ასევე ძალიან მცირე რაოდენობით, , მაგრამ მნიშვნელოვანი ჩანაწერები მოიპოვება შვედურსა და ნორვეგიულ ენებზეც. რუნული დამწერლობა ბრიტანეთის კუნძულზეცაა დადასტურებული, ასევე გრენლანდიასა და ფარერის კუნძულებზე, თუმცა ისლანდიური გასაკვირად იშვიათი და გვიანი პერიოდისაა. შვედეთში დიდი რაოდენობით რუნული ეპიგრაფიკა მოიპოვება ფურტაკზე (Futhark), რომელზეც 2500-მდე ჩანაწერია შემორჩენილი. პოეზიის ფრაგმენტები, რომლებიც რუნულ დამწერლობაზეა აღმოჩენილი,

მიეკუთვნება ძველი ისლანდიური ჩანაწერების მდიდარ პოეტურ ტრადიციას. ვიკინგური ერის ბოლო პერიოდში უკვე აღინიშნება საერთო სკანდინავიურის დაცალკეება ორ განშტოებად- აღმოსავლეთსკანდინავიური, რომელიც მოიცავს დანიისა და სამხრეთ შვედეთის ორ მესამედს და ნორვეგიის რამდენიმე ნაწილს; დასავლეთსკანდინავიური კი მოიცავს ნორვეგიის უმეტეს ნაწილს და ისლანდიას (Beeks, 2011).

დასავლეთგერმანიკული ჩვენთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი ქვეჯგუფია, რადგანაც სწორედ მას მიეკუთვნება ჩვენი კვლევის ერთ-ერთი წამყვანი ენა, ინგლისური. ის იყოფა ორ ნაწილად- ქვედა და ზედაგერმანიკულად, ბგერათა მეორე განაწილების პერიოდიდან გამომდინარე. ამ ცვლილების მიხედვით, გერმანიკული p,t,k ჩანაცვლდა 600 წელს, გერმანიკული არეალის სამხრეთ მთიან რეგიონში, თუმცა იგივე მომენტი არ აისახა ჩრდილოეთში. დასავლეთგერმანიკული ტომები უფრო მცირე ტერიტორიაზე გაფართოვდნენ, აღმოსავლეთ გერმანიკულ ტომებთან შედარებით. დასავლეთგერმანიკული ენის აღმოსავლეთი ქვეჯგუფი ცხოვრობდა დღევანდელი აღმოსავლეთ გერმანიის, ავსტრიისა და შვეიცარიის ტერიტორიაზე. გერმანიკული ჯგუფის დასავლეთი-ნაწილი შუა და ქვედა რაინის ტერიტორიაზე და შემდეგ ჩრდილოეთ საფრანგეთში გავრცელდა. შუა საუკუნეებსა და თანამედროვე პერიოდში დასავლეთგერმანიკული ტომები ცხოვრობდნენ გერმანულად მოსაუბრე ტერიტორიაზე და საუბრობდნენ ზედაგერმანულ ენაზე. ამ ენის სხვადასხვა დიალექტი შემონახულია მერვე საუკუნის წერილობით წყაროებში. კერძოდ, ძველი ზედაგერმანული (OHG) დათარიღებულია 750-1050 წლებით; შუაზედაგერმანული (MHG) თარიღდება 1050-1350 წლით. ახალი, ანუ თანამედროვე გერმანული გამოიყენებოდა ოდერისა და ელბის მიმდებარე ტერიტორიაზე.

ანგლებმა, საქსებმა და იუტებმა ჩამოაყალიბეს ახალი გერმანიკული დიდი ბრიტანეთის მოსახლეობა, რომელთა ენაც გარკვეული პერიოდის შემდეგ იწოდა ინგლისურად და შემორჩენილია მერვე საუკუნის ჩანაწერებიდან.

ძველი ინგლისურის პერიოდებია c 700-110 BC, მას შემდეგ მოსდევს შუაინგლისური C 1100-1450 და ახალი ინგლისური c 1450-დან დღემდე. (ზიკი, 2009).

1. 6. 4 ინგლისური ენა

ინგლისური ერთ-ერთი ყველაზე ხშირად გამოყენებადი და პოპულარული ენაა, რომელზეც მხოლოდ გაერთიანებულ სამეფოში, ამერიკასა და ბრიტანეთის ყოფილი შემადგენლობის ქვეყნებში მცხოვრებ ადამიანების ჩათვლით, 380 მილიონი საუბრობს. ის ყველაზე ფართოდ გავრცელებულია დასავლეთ ევროპულ ენებს შორის და ითვლება დომინანტ ენად იქ, სადაც ეკონომიკური და ტექნიკური უპირატესობა მნიშვნელოვანია. როგორც აღვნიშნეთ, ინგლისური ენა, თანამედროვე სახით, ჩამოყალიბდა ბრიტანეთში როგორც “ემიგრანტების ენა”, რადგანაც ბრიტანეთის თავდაპირველი მოსახლეობა, როგორც ვიცით, კელტურ ენებზე საუბრობდა. ინგლისური ენა სათავეს იღებს ინდოევროპული ენების გერმანიკული ჯგუფიდან, ხოლო იგი ბრიტანეთის კუნძულზე ანგლო-საქსონებთან ერთად მოვიდა ჩვენი წელთაღრიცხვის მეხუთე საუკუნეში. მანამდე ამ ენას ჩრდილოეთის ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე იყენებდნენ აქ მცხოვრები ტომები (Baugh & Cable, 2002).

რადგანაც ჩვენი კვლევისათვის მნიშვნელოვანია ინგლისური ენის პერიოდიზაციის მონაცემები, გვინდა კიდევ ერთხელ აღვნიშნოთ, რომ ინგლისური ენის ისტორია სამ ძირითად პერიოდად იყოფა, რომელთაგანაც თითოეული რამდენიმე საუკუნე გრძელდებოდა. ყველაზე ადრეული პერიოდი ძველი ინგლისურია, რომელიც 440 წელს ბრიტანეთის კუნძულზე გერმანიკული ტომების გამოჩენით იწყება, რომლებმაც, მოგვიანდებით, ინგლისელი ერის შექმნაში მიიღეს მონაწილეობა. ძველი ინგლისურის პერიოდი ინგლისური ენის ისტორიაში დასრულდა 1066 წელს, ნორმანების მიერ ინგლისის დაპყრობით. ინგლისური ენის ევოლუციის მეორე პერიოდი, საშუალო ინგლისური 1100 წელს დაიწყო და 1500 წელს დასრულდა. ეს პერიოდი ძალზედ მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ინგლისური ენისთვის, რადგანაც ამ დროს განხორციელდა უამრავი უმნიშვნელოვანესი ცვლილება. ზოგიერთი ამ ცვლილებათაგანი გამოწვეული იყო ნორმანების შემოსევით, ზოგიერთი კი უკავშირდებოდა ჯერ კიდევ ძველ ინგლისურში დაწყებულ მოვლენებს. შუა ინგლისურისთვის ასევე დამახასიათებელი იყო სიტყვების აქტიური სესხება ფრანგულიდან. ბოლო პერიოდი, რომელიც ცნობილია თანამედროვე ინგლისურის სახელით, დაიწყო 1500 წელს და გაყოფილია ორ ნაწილად. ადრეული

თანამედროვე ინგლისურის პერიოდად ითვლება 1500-1800 წლები, ხოლო გვიანი თანამედროვე ინგლისური დაიწყო 1800 წელს და დღემდე გრძელდება. ადრეული პერიოდისთვის დამახასიათებელია მრავალი მნიშვნელოვანი განვითარება, მაგალითად საბეჭდი მანქანის გამოგონება და მასობრივი განათლების სწრაფი განვითარება, მზარდი კომუნიკაცია და კომუნიკაციის საშუალებების განვითარება, სპეციალიზებული ცოდნის ზრდა და ენასთან დაკავშირებული ცნობიერების ამღვლეების დასაწყისი (Baugh & Cable, 2002). ომების, შემოსევების, მოგზაურობებისა და სოციალური, ინდუსტრიული და მეცნიერული განვითარების ფონზე ინგლისური ენა დინამიურ და სწრაფად ცვალებად ენად ჩამოყალიბდა. ითვლება, რომ ინგლისურის ერთ-ერთი ყველაზე დამახასიათებელი ნიშანია მისი სიტყვების მრავალფეროვნება და დიდი რაოდენობა, რომელიც მეცნიერების განვითარებისა და მიღწევების შედეგად დაიწყო და რომელიც ბოლო 200 წელია მიმდინარეობს (Baugh & Cable, 2002).

გერმანიკული ტომების ბრიტანეთის კუნძულზე გადმოსახლება და მათი განცალკევება გადამწყვეტი მოვლენა აღმოჩნდა მომავალი ინგლისური ენის ისტორიაში. მონათესავე ენებისგან განცალკევების შემდეგ, დასავლეთგერმანიკული დიალექტი ცალკე ენად - ინგლისურად, ჩამოყალიბდა. თუმცა, მისი ჩამოყალიბების საწყის ეტაპზე დიალექტები სხვაგვარად განვითარდნენ. ერთი მხრივ, ძველმა ინგლისურმა (OE) მიიღო რაღაც საერთო მახასიათებლები, რომლებიც განასხვავებდა მას კონტინენტური გერმანიკული ენისგან. მეორე მხრივ, ის ხელს უწყობდა ადგილობრივი დიალექტების განსხვავებასა და მათ ჩამოყალიბებას ოთხ დიალექტად- კენტურ, დასავლეთ საქსონურ, მერციულ და ნორთუმბრიულ დიალექტებად. ლათინური ენიდან ამ პერიოდში შემოსული სიტყვების უმეტესობა ვაჭრობასა და სამხედრო თემატიკას ეხება; მაგალითად. სიტყვები *segn* (ალამი, დროშა), *camp* (ბრძოლა) *pīl* (შუბი), *pytt* (ორმო) მიეკუთნებიან ომის სფეროს, ხოლო სიტყვები *cēap* (იაფი, იაფად ყიდვა), *mangunghūs* (მაღაზია, ვაჭრობა *mangian*), *mydd* (საწყაო), *seam* (ტვირთი, სესხი) მიეკუთვნება ვაჭრობის სფეროს; გარდა ამისა, გამოიყოფა სახლთან, კერასთან დაკავშირებული ერთეულები, როგორცაა *wīn* (ღვინო), *eced* (ძმარი), *flasce* (ბოთლი), *cytel* (ჩაიდანის *catillus*, *catinus*), *mēse* (მაგიდა),

pyle (pulvinus: ბალიში), cuppe (cuppa: ფინჯანი), cycne (სამზარეულო: coquina), disc (თეფში, ჭურჭელი: discus).

ცხადია, ლათინურის ყველაზე დიდი გავლენა ძველ ინგლისურზე განპირობებული იყო ბრიტანეთის გაქრისტიანებით 597 წელს. ლათინური ეკლესიის ენა იყო. გაქრისტიანების შემდეგ უმეტეს სკოლებსა და მონასტრებში დააარსდა სკოლები და ზოგიერი თავიანთი მასწავლებლებითაც კი გახდა ცნობილი. საინტერესოა, რომ ქრისტიანობის შემოსვლისა და ძველი ინგლისურის დასასრულს შორის 500 წელია. საფიქრებელია, რომ ქრისტიანობის პირველი ტალღა მეშვიდე საუკუნეში დაიწყო, რამაც გამოიწვია ლათინური სიტყვების ლექსიკონში სწრაფი დაფიქსიერება. ახალ რელიგიას თან აუცილებლად სდევს ახალი კონცეპტების დამკვიდრება და ადგილობრივი ენაა მისთვის არაადექვატური აღმოჩნდა. ენის გამდიდრება ეტაპობრივად მოხდა. თუმცა, ამ პერიოდში ნასესხები ტიპიურ სიტყვათა უმრავლესობა რელიგიური შინაარსის იყო (Baugh & Cable, 2002).

მე-10 საუკუნის დასასრულს, ათელვორდმა მოამზადა ბენედიქტური კანონების ვერსია, რომელიც ცნობილია, როგორც Concordia Regularis. ამ რეფორმის შედეგად დაარსდა სკოლები და ხელი შეეწყო საეკლესიო პირებთან და მონაზვნებთან ერთად სწავლას. ზოგადად, ეს რეფორმა შეიძლება შევაფასოთ, როგორც რელიგიის გამოცოცხლება და განათლების გაუმჯობესება.

ამ პერიოდში, განახლებული ლიტერატურული პროცესებიდან გამომდინარე, ბევრი ლათინური სიტყვა გადმოვიდა ენაში და საინტერესოა, რომ ამ პერიოდს ემთხვევა მეცნიერული აზრის ევოლუციაც. მაგალითად, ალფრიკის ნამუშევრები ასახავს თეოლოგიურ და პედაგოგიკურ თეორიებს. ინგლისური ყოველთვის არ იღებდა ახალ სიტყვას ახალი კონცეპტების აღსანიშნად. ხშირად ხალხი ცვლიდა ძველ სიტყვას ახალი მნიშვნელობის გადმოსაცემად. მაგალითად, ლათინური deus ანგლო-საქსურში გადმოვიდა, როგორც ღმერთი, სამოთხე და ჯოჯოხეთი; პატრიარქი-hēahfæder (high father, მაღალი მამა), prophet (wītega, წინასწარმეტყველი), martyr (prōwere, მოწამე) და saint (hālga, წმინდანი). ინგლისელები იყენებდნენ „საკუთარ“ სიტყვებს ისეთი ცნებების აღსანიშნად, როგორცაა læran (სწავლება), biddan (ლოცვა; Latin precāre) or bodian (ინფორმაციის გადაცემა). ძველი ინგლისური

პერიოდის დამთავრებამდე, ბრიტანეთის გაქრისტიანების გამო ლექსიკაში 450-მდე ლათინური სიტყვა გვხვდება. ეს რიცხვი არ მოიცავს ბიბლიურ სახელებსა და ფორმებს. უცხოური გავლენის ყველაზე დიდი გამოცდა მისი ასიმილაციის ხარისხია. სხვა სიტყვებით, რომ ვთქვათ, საინტერესოა, როგორ შეერწყა შემოტანილი სიტყვა უკვე არსებულ სიტყვათა მარაგს ან როგორ შეიცვალეს სიტყვებმა ფორმა, მაგალითად, ლათინური *planta* ინგლისურში შემოვიდა, როგორც *plant* და მოგვიანებით, როგორც *plantain* ინფინიტივის ფორმით–*ian* (Baugh & Cable, 2002).

ვიკინგების ხანა, რომელიც მერვე საუკუნიდან მეთერთმეტე საუკუნემდე გაგრძელდა, ხასიათდება დიდი სკანდინავიური ელემენტების შემოტანით არა მხოლოდ გეოგრაფიული ადგილების სახელებში, არამედ ისეთ საკითხებშიც კი, როგორცაა მიცვალებულების დაკრძალვის რიტუალები, ადგილობრივი მმართველობა, იურიდიული პროცედურები და მისთანანი. შემოსევებისა და სკანდინავიური დასახლებების დაარსების შემდეგ ორი ენა თანაცხოვრობდა. არსებობდა საზოგადოებები, სადაც დანიური და ნორვეგიული შემორჩა ძირითად ენად. შოტლანდიის გარკვეულ ნაწილებში ნორვეგიულად მეჩვიდმეტე საუკუნეშიც კი საუბრობდნენ. ამ ორი ენის სიტყვები ხშირად იდენტური იყო და რომ არა ძველ ინგლისურ ენაზე შემორჩენილი ლიტერატურა, დანიელების შემოსევების შემდეგ ჩვენ ვეღარ შევძლებდითი მის გარჩევას, თუ რომელი სიტყვა იყო ან არ იყოს სკანდინავიური წარმოშობისა. მაგალითად, OE *scyrte* გახდა *shirt*, მაშინ როცა შესაბამისი ON ფორმა *skyrta* გვაძლევს ფორმას *skirt*. ყველაზე დიდი და მნიშვნელოვანი გავლენა სკანდინავიელებმა მოახდინეს ინგლისურ ტოპონიმიკაზე. ასეთი წარმოშობის 600-მდე ადგილის პოვნაა შესაძლებელი- Grimsby, Whitby, Rugby, Thoresby, ყველა მათგანი by-ზე მთავრდება და ნიშნავს ქალაქს ან ფერმას. სკანდინავიური სიტყვები ინგლისურში ნაკლები რაოდენობითაა, რადგანაც მათ ინგლისელებთან, მტრული დამოკიდებულების გამო, ნაკლები ურთიერთობა ჰქონდათ.

რადგანაც სკანდინავიელები, ძირითადად, ასოცირდებიან მეზღვაურ და მტაცებელ ხალხთან, შესაბამისი სიტყვები შენარჩუნდა ინგლისური ლექსიკის

სისტემაში: *barda* (ბარჟა), *cnearr* (მცირე ზომის საბრძოლო გემი), *scegp* (ხომალდი), *lip* (ფლოტი), *dreng* (მეომარი), *bātswegen* (მენავე), *orrest* (ბრძოლა). საკმაოდ ბევრი ძველი ინგლისური სიტყვა სკანდინავიური ტერმინის თარგმანია, მაგალითად: *bōtlēas* (ის, რისი კომპენსირებაც არ შეიძლება); *hāmsōcn* (მტრის საკუთარ ბანაკში, ტერიტორიაზე დაჯახბნა); *landcēap* (მიწის ნაკვეთის ყიდვის დროს გადახდილი ბეგარა).

სკანდინავიური ელემენტები ინგლისურში, ძირითადად, ყოველდღიური ცხოვრების გზით შემოვიდა, რომლებიც მოიცავს არსებით სახელებს: *band*, *bank*, *brink*, *gap*, *rift*, *root*, *scab*, *dregs*, *egg*; ზედსართავეებს: *awkward*, *flat*, *ill*, *loose*, *low*, *meak*, *odd*; ზმნებს: *bait*, *bask*, *batten*, *call*, *cast*, *clip*, *crave*, *flit*, *gape*, *get*, *give*, *glitter*, *take thrive*, *thrust* და ასე შემდეგ. სკანდინავიური ტერმინები არ მოიცავდა მხოლოდ არსებით სახელებს, ზედსართავეებსა თუ ზმნებს, არამედ ისინი გავრცელდა წინდებულებზეც, ნაცვალსახელებზე, ზმნიზედებზე და ზმნა *to be*-ს გარკვეულ ფორმებზე, მაგალითად:

სკანდინავიური	ძველი ინგლისური
They	hīe
Their	hiera
Them	him (Baugh & Cable, 2002).

ნორმანების დაპყრობის შემდეგ, ძველი ინგლისური უცბად არ გამქრალა, რადგანაც დასავლეთსაქსონური ლიტერატურული ტრადიცია გარკვეულ მონასტრებში კიდევ რამდენიმე ხანს გაგრძელდა. მაგრამ დაპყრობის შემდეგ, ის ცვლილებები, რომლებიც მათ შემოსევამდე დაიწყო, კვლავ გაგრძელდა. ის ცვლილებები, რომლებიც არ აისახა ძველ ინგლისურში ან მხოლოდ იშვიათად ჩანდა მართლწერაში, ახლა უფრო აშკარად გამოჩნდა (Barber et al, 2009).

საშუალო ინგლისურზე უმნიშვნელოვანესი და ყველაზე დიდი გავლენა მაინც ფრანგულს ჰქონდა. ნორმანების დაპყრობამ დიდი გავლენა იქონია ინგლისურ ენაზე, როგორც თავის დროზე სკანდინავიელების შემოსევამ საშუალო ინგლისურზე. მაგალითისთვის მოგვყავს ნაწყვეტი, რომელშიც პირველი სიტყვა ან ფრაზა არის “უძღები შვილის” ძველი ინგლისური თარგმანი (მოცემულია ბიბლიოგრაფიაში),

ხოლო მეორე არის მისი საშუალო ინგლისურის თარგმანი (ასევე მოცემულია ბიბლიოგრაფიაში):

æhta catel 'property' burhsittende man citeseyn 'citizen' dæġ porcioun 'portion' dæġde departide 'divided' forwear ð perischid 'perished' gælsa lecherously 'lechery, lecherously' genōh plente 'enough, plenty' gewilnode coueitide 'wanted, coveted' gewistfullian make we feeste 'let us feast' mildheortness mercy 'mercy' rīce cuntre 'country' þ ēow seruaunt 'servant' wræclīce in pilgrymage 'abroad, traveling'

თითოეულ შემთხვევაში, პირველი სიტყვა ინგლისურია, მეორე კი წარმოადგენს ან შეიცავს ფრანგულ სიტყვას. რამდენიმე შემთხვევაში თანამედროვე ინგლისურის თარგმანი განსხვავებულია ძველი ფორმებისგან: მიუხედავად იმისა, რომ საშუალო ინგლისურის catel შემონახულია, როგორც cattle, მისი მნიშვნელობა დაზუსტდა. თუმცა, უმეტესობა ფრანგული სიტყვებისა უცვლელად მოიპოვება დღევანდელ ინგლისურ ენაში. ფრანგული სიტყვებით ინგლისურის გაჯერება, რომელიც საშუალო ინგლისურში დაიწყო, თანამედროვე პერიოდში კიდევ უფრო გამძაფრდა (Algeo & Pyles, 2005).

თანამედროვე ინგლისურის პერიოდი გაყოფილია ორ ნაწილად, ადრეულ და გვიან თანამედროვე ინგლისურად. ეს პერიოდები განიცდიან სხვადასხვა ცვლილებებს და სოციო-პოლიტიკურ პერიოდებს.

მეთექვსმეტე-მეთვრამეტე საუკუნეები მიიჩნეოდა რევოლუციური განვითარებების პერიოდად, რომელმაც ინგლისურს კარი გაუღო მსოფლიო ენის სტატუსის მოსაპოვებლად. 1800 წლიდან მოყოლებული ინგლისური ენის ისტორია არის ენის არეალის გაფართოების ისტორია. გეოგრაფიულად, ინგლისური მსოფლიოში გავრცელდა ჯერ ბრიტანული კოლონიზაციის, მოგვიანებით კი ამერიკული პოლიტიკის შედეგად. (Barber, 2009).

1.6.5 ინდოირანული ენების ჯგუფი

ინდოირანული ენათა ჯგუფი (ირანულს აქვს იგივე ძირი, როგორც სიტყვას „არიული“) ერთ-ერთი ყველაზე ძველი ენათა ჯგუფია, რომელზეც ისტორიული

ჩანაწერები მოგვეპოვება. ვედური ჰიმნები, სანსკრიტის ძველ ფორმაზე დაწერილი, ქრისტესშობიდან 1000 წელს ითვლის, მაგრამ ასახავს პოეტურ ტრადიციას, რომელიც ორი ათასწლეულის წინანდელია. კლასიკური სანსკრიტი ქრისტესშობიდან 500 წელს ჩნდება. ის ბევრად უფრო სისტემურია, ვიდრე ვედური სანსკრიტი, რადგანაც მასზე გრამატიკოსებმა იმუშავეს და შეადგინეს მისი გამოყენების წესები; თვითონ სახელწოდება „სანსკრიტი“ ნიშნავს „გაუმჯობესებულს“. ინდოელ გრამატიკოსებს შორის ყველაზე გამორჩეული პანინი იყო, რომელმაც მაშინ, როცა (დაახლოებით, ქრ.შ.-მდე მეოთხე საუკუნე) როდესაც ბერძნები ჩართულები იყვნენ ეტიმოლოგიის კვლევის საკითხებში, მან სანსკრიტის გრამატიკა შექმნა, რომელიც დღემდე იმსახურებს ყურადღებას. ანტიკური ხანის სხვა ინდოელმა მეცნიერებმაც დაწერეს ნაშრომები, რომელთა მეშვეობითაც შემონახულია ძველი საეკლესიო ლიტერატურა, რომელიც ბერძნულსა და რომაულს ბევრად უსწრებს წინ ქრონოლოგიურად. საინტერესოა, რომ სანსკრიტი როგორც წერილობითი ენა, არ მომკვდარა და აქვს ისეთივე სტატუსი, როგორც ლათინურს შუა საუკუნეებისა და რენესანსის ევროპაში. ინდური დიალექტები ბევრად უფრო ადრე განვითარდა, ვიდრე სანსკრიტი გახდებოდა დახვეწილი და გამოყენებული ენა. ცნობილია, რომ მათ პრაკრიტებს (ეს ტერმინი ნიშნავს ბუნებრივს, რომელიც ეწინააღმდეგება სანსკრიტს - კარგად შექმნილს, გაუმჯობესებულს) უწოდებენ და მათ შორის რამდენიმემ, განსაკუთრებით პალიმ, რომელიც ცნობილია როგორც ბუდიზმის რელიგიური ენა, მაღალ ლიტერატურულ სტატუსს მიაღწია. პრაკრიტებიდან მოდის რამდენიმე ინდური, არადრავიდული ენა, რომელთა შორისაც ყველაზე ცნობილია ბენგალური, ჰინდი და ურდუ. ძველი სპარსული თანამედროვე ირანულის წინაპარია. ეს ენა გამოიყენებოდა იმ რეგიონში, რომელსაც ბერძნები პერსისად მოიხსნიებდნენ, თავად ირანელები კი ფარსად და რომლის მაცხოვრებლებიც ჩვენ წელთაღრიცხვამდე მეექვსე საუკუნეში დარიოს დიდის მმართველობის ქვეშ მთავარი ტომი გახდა. ბევრი სპარსი ინდოეთში გადასახლდა, განსაკუთრებით კი ირანის მუსლიმური დაპყრობის შემდეგ მერვე საუკუნეში. ავესტური, კიდევ ერთი ირანული ენა, წმინდა ენაა, რომელზეც ზოროასტრელთა რელიგიური წიგნი ავესტაა დაწერილი. ამ წიგნის მიხედვით დაერქვა ენას ავესტის ენა ან ავესტური. ავესტას, რომელიც იყო ზარათუშტრას

(ბერძნული წარმოთქმით, ზოროასტერის) ენა, არ ჰყავს უშუალო მემკვიდრე ენები (Algeo & Pyles, 2005)

ირანულ ენათა შორის უმნიშვნელოვანესი ენაა სპარსული, თავისი სამი ძველი, საშუალო და ახალი პერიოდით (ირანული), რომელიც არის ანტიკურობისა და, ასევე, თანამედროვე ირანის უპირველესი ენა. სხვა ენებია პუშტუ, რომელსაც იყენებენ ავღანეთსა და პაკისტანში, ქურთული- ქურთების ენა, ტაჯიკური, რომელიც გამოიყენება ტაჯიკეთში, ოსური- გამოიყენება რუსეთსა და საქართველოში და ბელუჯი, რომელსაც იყენებენ პაკისტანსა და ირანში. ირანულ ენებზე დაახლოებით 125 მილიონი ადამიანი საუბრობს. ირანული და ინდური ენები წარმოადგენენ ინდოევროპული ენათა ოჯახის ინდოირანულ ქვეჯგუფს. ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მეშვიდე საუკუნეში ჩამოყალიბდა ზოროასტრიზმი, რომლის წმინდა ტექსტები დაწერილია ირანული ჯგუფის ენაზე- ავესტაზე. შემდგომ საუკუნეში, სპარსეთის იმპერიის ძლიერებიდან გამომდინარე, სპარსული ძველი მსოფლიოს ერთ-ერთ მთავარ ენად იქცა. მეშვიდე საუკუნეში ისლამური დაპყრობის შემდეგ, (ირანული) სპარსული არაბულ დამწერლობაზე გადავიდა. მეორე მსოფლიო ომამდე, საბჭოთა მთავრობამ შექმნა კირილიცაზე დაფუძნებული ანბანი ტაჯიკებისა და ოსებისთვის, ასევე ქურთებისთვის, რომლებიც საბჭოთა კავშირში გამოიყენებოდა.

ქრისტესშობამდე პირველ ათასწლეულში ირანული ენები გადანაწილებული იყო დიდ ტერიტორიაზე და მოიცავდა არა მხოლოდ ირანსა და ავღანეთს, არამედ ცენტრალურ აზიასა და მთელ ევრაზიულ სტეპებს, სულ მცირე დნეპრისა და ენისეის დელტებს. ირანული ენები დაყოფილია ორ მთავარ ჯგუფად- აღმოსავლურ და დასავლურ ენებად. აღმოსავლური განშტოება მოიცავს ავესტურს¹, რომელიც ზარატუშტრას რჯულის ლიტურგიული ენაა. ავესტა არის რელიგიური ჰიმნებისა და ჰაგიოგრაფიული ნაშრომების ნაკრები, რომელიც მეოთხე საუკუნემდე არ ჩაწერილა და ზეპირსიტყვიერებით გადაეცემოდა თაობიდან თაობას. რიგვედისგან განსხვავებით, მისი ზეპირსიტყვიერებით გადაცემისას ბევრი პრობლემა წარმოიშვა და რთულია საწყისი ნაწილების ზუსტად აღდგენა. ესენია გათები, ჰიმნები,

---

¹ თუმცა ავესტის წარმომავლობის საკითხი დღემდე გაურკვეველია. დაბეჯითებით მხოლოდ ის შეიძლება ითქვას, რომ ის არ მიეკუთვნება ირანულ ენათა სამხრეთ-დასავლურ ჯგუფს.

რომლებიც თვით ზარატუსტრამ დაწერა. ავესტაში უფრო გვიანი პერიოდის მასალაც მოიპოვება. უძველესი ელემენტები და თარიღებულია ქრისტესშობამდე ათასწლეულით და ემთხვევა რიგვედას პერიოდს. აღმოსავლეთირანული ენები მოიცავს ისეთ ენებს, რომლებიც საშუალო ირანულ პერიოდს მიეკუთვნებიან. აღმოსავლეთ ირანის ენების უმეტესობა გაქრა იმ ენების გარდა, რომელზეც მთიან რეგიონებში საუბრობდნენ და ისინი შემორჩნენ ახალ ირანულ ენობრივ პერიოდში. აღმოსავლეთ ირანული ტომები დასახლნენ კავკასიაში. ისინი დღეს ოსების ან ალანების სახელით არიან ცნობილი². მათი ენა ღირებულ წყაროს წარმოადგენს ირანულ ენათა ისტორიის შესასწავლად. თანამედროვე აღმოსავლურ ირანულ ენებს მიეკუთვნება ასევე პუშტუ - ავღანეთის ერთ-ერთი სახელმწიფო ენა, პამირული ენები, იაღნობური და მუნჯან-იიდლა.

ძველ სპარსთა და მიდიელთა ენები, რომლებიც დასავლეთირანულ ჯგუფს მიეკუთვნებიან შუა აზიიდან გავრცელდა ჩრდილო-დასავლეთ ირანში. ძველი სპარსული ტექსტები შემონახულია კლდეზე ამოკვეთილი ლურსმული დამწერლობით. ეს მასალა არაა ვრცელი და მასში ხშირად მეორდება მთელი პასაჟები, თუმცა იგი ავესტის ენასთან წარმოადგენს უმთავრეს წყაროს ძველ ირანულ ენათა შესასწავლად.

საშუალო ირანული პერიოდისთვის ცენტრალურ ენად საშუალო სპარსული გვევლინება თავისი იდეოგრაფიული დამწერლობით.

ირანულ ენათა ჯგუფს ბევრად უფრო მეტი ენა მიეკუთვნება, ვიდრე ეს ამ ნაშრომშია მითითებული. ავესტის ენასა და ძველი სპარსულზე დაწერილი დოკუმენტები ხშირად შედარებულია სანსკრიტულ წყაროებთან. მეცნიერები ხშირად იყენებენ საშუალო და თანამედროვე ირანულ ენათა მასალას ინდოირანული ლექსიკონის შესავსებად (მალროი და ადამსი, 2006).

არაბთა შემოსევების შემდეგ ირანულ ენათა ისტორიაში იწყება ახალირანული პერიოდი. ამ პერიოდიდან სპარსული განიცდის არაბულის მძლავრი გავლენას.

სპარსული მსოფლიოს ერთ-ერთი ყველაზე ძველი ენაა, რომელიც ქრისტესშობამდე მეექვსე საუკუნეში წარმოქმნილი სპარსეთის იმპერიის

---

² მათ წინაპრებს ბერძნები სკვითებად მოიხსენიებდნენ.

ოფიციალური ენა იყო. ის ყველაზე მნიშვნელოვანია ინდოევროპულ ენათა ჯგუფის ირანულ ენათა შორის. ცნობილია, რომ სპარსეთის იმპერიას დასაბამი დაედო დარიოს დიდის მიერ ქრ.შ.-მდე 550 წელს. მისი ენა, რომელიც ცნობილია, როგორც ძველი სპარსული, იყენებდა ლურსმულ დამწერლობას, რომელსაც ძველი მსოფლიოს ბევრი ხალხი იყენებდა. იმპერიის რელიგია ზოროასტრიზმი იყო, რომლის წმინდა ტექსტები დაწერილი იყო ავესტზე. იმპერია დაინგრა ქრ.შ.-მდე 330 წელს, როდესაც იგი ალექსანდრე მაკედონელმა დაიპყრო.

საშუალო სპარსული სასანიანთა დინასტიის მეფობის პერიოდის ენა³. ეს დინასტია 226 წელს გამეფდა. საშუალო სპარსული ხშირად შეცდომით მოიხსენიება ფალაურ ენად, თუმცა ფალაურ, ანუ pahlavik რეალურად ნიშნავს პართულს - საშუალო ირანული პერიოდის კიდევ ერთ სამწერლობო ენას. საშუალო სპარსული დამწერლობა იდეოგრაფიულია და იყენებს არამეულ ანბანს.

651 წელს სპარსეთი არაბებმა დაიპყრეს, რომლებმაც ისლამი დაამკვიდრეს და ირანში შემდგომი 4 საუკუნის განმავლობაში იმეფეს. მიუხედავად იმისა, რომ საშუალო სპარსული, როგორც ოფიციალური ენა საუკუნეების მანძილზე ჩანაცვლდა არაბულით, სპარსეთმა ზოგადად მაინც მოახერხა იდენტობის შენარჩუნება და ენობრივი აღორძინება ახალი სპარსულის ხარჯზე.

არაბების შემდეგ სპარსეთს სელჩუკები შეესივნენ, თურქული ტომები, რომლებიც მეთერთმეტე საუკუნეში გაძლიერდნენ. სელჩუკები ისლამის მიმდევრები გახდნენ და შეისწავლეს თავიანთი სპარსი მასწავლებლებისა და მრჩეველების ენა. სპარსული იყო ასევე მოგოლთა იმპერიის ოფიციალური ენა, მისი ვარიანტები გამოიყენება ტაჯიკეთში და იყენებს კირილიცას ანბანს (კატზნერი, 2002).

ავესტის ენა შემონახულია სპარსეთის წმინდა წიგნებში. ავესტური ენა, ძველ სპარსულთან ერთად, ყველაზე ძველი ირანული ენაა. საჭიროა სიზუსტე, როდესაც ვიყენებთ ტერმინს “ირანული”, რადგანაც ამ ტერმინების ლინგვისტური და გეოგრაფიული გამოყენება ერთმანეთისგან განსხვავდება. ავესტის ორი ვარიანტი არსებობს: ძველი ავესტა, ასევე ცნობილი როგორც გათების ავესტი [Gāthās] და ახალი

---

³ უცნობია საშუალო სპარსულის ჩამოყალიბების ათვლის წერტილი, რადგან ძველ და საშუალო სპარსულ ტექსტებს შორის ექვსსაუკუნოვანი ნაპრალია და ამ მონაკვეთში არ ჩანს არცერთი ირანული ტექსტი.

ავესტი. მათ შორის განსხვავება არის როგორც ქრონოლოგიური (დიაქრონული), ისე დიალექტური (გეოგრაფიული).

არსებობს სხვა ძველი ირანული ენებიც, თუმცა მათზე ძალიან მწირი ინფორმაცია მოგვეპოვება. მათ შორისაა, მაგალითად, სკვითური, ოსურის წინაპარი ენა. აღსანიშნავია, რომ ენათა ოჯახის ხე ბოლომდე არ ასახავს ისტორიულ სინამდვილეს და მასში მოიძებნება რამდენიმე პრობლემა, თუ ამ ხეს სინქრონული პოზიციიდან შევხედავთ. დღემდე უცნობია, თუ ზუსტად სად და როდის საუბრობდნენ ავესტურ ენაზე, თუმცა, იქიდან გამომდინარე, თუ როდის და სად ცხოვრობდა ზარატუშტრა, შესაძლებელია ვივარაუდოთ, რომ ეს ენა გამოიყენებოდა აღმოსავლეთ ირანში, დაახლოებით ქრ.შ.-მდე მეათე საუკუნეში (მარტინესი და დევანი, 2014).

ავესტა დღემდე ხელნაწერების სახით შემოგვრჩა, რომელთაგანაც უძველესი დათარიღებულია 1288 წლით. გელდნერის მნიშვნელოვან გამოცემას პროლეგომენას სერიები მოჰყვა, სადაც ყველა ხელნაწერი დეტალურად დანაწილებული და განხილულია კლასიკური ფილოლოგიის თვალთახედვით. პროლეგომენაში წარმოდგენილია მნიშვნელოვანი ინფორმაცია, განსაკუთრებით კი იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ გელდნერის მიერ წარმოდგენილი მასალის გარკვეული ნაწილი სრულიად დაკარგულია. ერლანგენის წრემ, ჰოფმანის ხელმძღვანელობით, დიდად განავითარა ავესტის შესწავლა ბოლო ათწლეულების განმავლობაში. საშუალო სპარსულ ლიტერატურაში, ბევრი ისეთი ტექსტია ნახსენები, რომელიც, სამწუხაროდ, ჩვენამდე არ მოსულა. არქეტიპი, რომელსაც აირეკლავს ავესტის ხელნაწერები, სავარაუდოდ, სასანიანთა პერიოდის ტრადიციას (დაახ. 224-651).

ახალი სპარსული, რომელიც ინდოევროპული ოჯახის ინდოირანული ჯგუფის წევრი, სტრუქტურული თვალსაზრისით, მკვეთრად განსხვავდება ძველი სპარსულისგან, რომელიც აქემენიდური იმპერიის ძირითადი ენა იყო (ძველი წელთაღრიცხვით VI-IV საუკუნეები). ის ასევე განსხვავდება საშუალო სპარსულისგან, სასანიანების ენისგან, რომელიც III-VII საუკუნეებში გამოიყენებოდა. თანამედროვე ფორმა სპარსულმა მე-10 საუკუნეში მიიღო და მას შემდეგ შედარებით მცირედ შეიცვალა როგორც ლექსიკონის, ლექსიკოლოგიური სისტემების, ისე

გრამატიკული და სინტაქსური კონსტრუქციების თვალსაზრისით (Thackston, 2009). კლასიკური სპარსული იქცა პოეზიისა და მისტიური გამონათქვამების ენად. მონღოლების შემოსევების შემდეგ, მეცამეტე საუკუნეში, სპარსული გახდა ლიტერატურისა და კულტურის მედიუმი არაარაბულ ისლამურ სამყაროებს შორის, კონსტანტინოპოლიდან ბენგალამდე და ცენტრალური აზიიდან ინდოეთამდე. სპარსულმა საუკუნეების განმავლობაში შეინარჩუნა მაღალი კულტურის მქონე და ლამაზი დამწერლობის ენის რეპუტაცია და სახელი. ახლა სპარსული ენა ირანის ოფიციალური ენაა, თუმცა არის ისეთი ტერიტორიებიც, სადაც სპარსული არ ითვლება მშობლიურ ენად. სპარსულად საუბრობენ ავღანეთში, სადაც ის პუშტუსთან ერთად ოფიციალური სტატუსის მქონე ენაა და დარიდ იწოდება. ავღანეთში სპარსული მშობლიური ენაა მოსახლეობის დიდი ნაწილისათვის და უფრო მეტიც, ის ითვლება საზოგადოების განათლებული წრის სალაპარაკო ენად. ტაჯიკეთში სპარსული ენის ნაირსახეობას ეწოდება ტაჯიკური და არის ქვეყნის ოფიციალური ენა, რომელიც, როგორც აღვნიშნეთ, კირილიცას ანბანს იყენებს. სპარსული ანალიზური წყობისა და გრამატიკული თვალსაზრისით საკმაოდ მარტივი ენაა მასში არ ჩანს სქესი, არსებითი სახელის ინფლექციები, არ სჭირდება ზედსართავების შეთანხმება და არ აქვს არაწესიერი ზმნის უღლება. თუმცა, მეორე მხრივ, მისი სინტაქსი და იდიომატური გამონათქვამები დიდ ყურდღებასა და სიფრთხილეს მოითხოვს (Thackston, 2009).

1.6.6 სლავური ენების ქვეჯგუფი

სლავური ენების ქვეჯგუფი სამ მთავარ ჯგუფად იყოფა. დასავლურსლავური მოიცავს პოლონურს, ჩეხურს, სლოვაკურს, სორბიულს (ენა, რომელსაც აღმოსავლეთ გერმანიის ხალხი იყენებს). სამხრეთსლავური ენები მოიცავს ბულგარულს, სერბო-ხორვატიულს. ყველაზე ძველი სლავური ჩანაწერი ცნობილია, როგორც ძველი ეკლესიური სლავური (იგივე სლავური), რომელიც გამოყენების შეწყვეტის შემდეგ კიდევ დიდხანს დარჩა ლიტურგიის ენად (Algeo & Pyles (2005).

თავად სლავური ენები მიეკუთვნება ინდოევროპულ ენათა ქვეჯგუფს, რომელიც, ასევე, მოიცავს ბალტიკურს, ინდურ და ირანულ ენებს. ეს ცნობილი კლასიფიკაცია მომდინარეობს იქიდან, თუ როგორ იყენებს PIE წინასასისმიერ *k'-სიტყვის *k'm ° tom '100'. "სატემის" ენებიდან (ავესტანური სიტყვა, რომელიც 100 ნიშნავს) ყველას ახასიათებს ფრიკატივები და აფრიკატივები *k'-სთვის. "კენტუმის" ენები, რომელიც ლათინური 100-დან მომდინარეობს, ინარჩუნებენ უკანა ენის მიერ სტოპს:

- 'Hundred' PIE k'm ° tom > Avestan (Old Persian) satem, PSI su ˘to (syto)
- > Lat centum Gk (he) kato ´n Germanic/Gothic hund(ert)

ერთ-ერთი ყველაზე ხშირად განხილვად თემას სლავური ენების ისტორიიდან წარმოადგენს სლავურისა და ბალტიკური ენების კავშირი და მათი ურთიერთობა. ამკარაა, რომ მათ საერთო წინაპარი- პროტო-ინდოევროპულიჰქონდათ. ასევე ნათელია, რომ ბალტიკური ენები (ლიტვური, ლატვიური და ახლა უკვე გადაშენებული ძველი პრუსიული) სლავურისგან განსხვავებულ ჯგუფს ქმნიან. იმ იდეას, რომ სლავურსა და ბალტიკურს საერთო წინაპარი ჰქონდათ პროტო-ინდოევროპულიდან გამოყოფის შემდეგ "ბალტო-სლავური ჰიპოთეზა" ეწოდება. მისი ერთ-ერთი ავტორი, ბრუგმანი ამ საკითხს განიხილავს თავის Grundriß der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen (Vol. 1) (1886).

დღეს მიიჩნევა, რომ სლავური ბალტიკურ ენებთან უფრო ახლო კავშირშია, ვიდრე სხვა ინდოევროპული ენები. ეს საკმარისი არ არის იმისთვის, რომ განვიხილოთ და შევისწავლოთ ბალტო-სლავური პერიოდი, რადგანაც ბევრი ბალტიკურ-სლავური პარალელური ელემენტი ბევრ სხვა ინდოევროპულ ენაში გვხვდება (Fortson, 2010).

თანამედროვე სამხრეთსლავური ენები ორი მთავარი ჯგუფისგან შედგება: ჩრდილო-დასავლური ჯგუფი მოიცავს სლოვაკურსა და B/C/S-ჯგუფს (ბოსნიური, ხორვატული და სერბიული), სამხრეთ-აღმოსავლეთ და სამხრეთსლავურ ენებს- ბულგარულსა და მაკედონიურს. სლავური ქვეყნები მოიცავს დასავლეთით ადრიატიკის, აღმოსავლეთით-შავიზღვის, ჩრდილოეთით-იტალიის, ავსტრიის,

უნგრეთისა და რუმინეთის, ხოლო სამხრეთით- ალბანეთის, საბერძნეთისა და თურქეთის მიმდებარე ტერიტორიებს.

სლავურად მოსაუბრე უმცირესობები ზემოთჩამოთვლილ არასლავურ ტერიტორიებზეც გვხვდება. ყველა ზემოთჩამოთვლილი ენა, ბულგარულის გარდა, ადრე იუგოსლავიის რესპუბლიკაში გამოიყენებოდა მანამ, სანამ თითოეული ცალკეულ დამოუკიდებელ ქვეყნად არ ჩამოყალიბდა. სამხრეთსლავური ენების ისტორია დიდწილად განპირობებული იყო მათი რელიგიური, სავაჭრო და სამხედრო ისტორიით. მაშინ როდესაც დასავლეთსლავები კათოლიკურსა და პროტესტანტულ რელიგიას შორის აკეთებდნენ არჩევანს, ხოლო აღმოსავლეთ სლავები- კათოლიკურსა და მართლმადიდებლურს შორის, სამხრეთსლავებს ჰქონდათ როგორც კათოლიკური და ორთოდოქსული ეკლესია, ასევე ისლამიც. უცხოელმა დამპყრობლებმა, რომლებიც მოიცავდნენ თურქებს, გერმანელებს უნგრელებს და იტალიელებს, შეაფერხეს სლავური ეთნიკური იდენტობისა და კულტურის განვითარება.

ჩეხური და სლოვაკური სხვადახვა ენები და თანამედროვე ჩეხეთისა და სლოვაკეთის ოფიციალური ენებია. “Sorbian” და “Sorbian” ექვივალენტებია, მაგრამ ამ ენას ხანდახან “Wendish”-საც უწოდებენ, ტერმინს რომელსაც დამამცირებელი კონოტაციები აქვს გერმანულში, რომელიც ასევე უნდა განსხვავდეს „Windish” ან “Windisch”-გან, სლოვაკურის ავსტრიული დიალექტისგან. “Lusatian”, სხვა სახელი ამ ენის გამოსახატად ასევე აღნიშნავს ლუსატიის მაცხოვრებლებს, სორბების ტერიტორიას გერმანიაში, მათი რასისა და ენის განურჩევლად.

პოლონური ერთ-ერთი ყველაზე ნაკლებად საკამათო ენაა სლავურ ენებს შორის. მიუხედავად იმისა, რომ პოლონეთის პოლიტიკური სტატუსი საუკუნეების განმავლობაში ძალიან განსხვავდებოდა, პოლონელების ტერიტორია ძირითადად ვარშავის ტერიტორიის ირგვლივ ვრცელდებოდა და შედარებით უფრო სტაბილური იყო. (Comrie & Corbett (2002).

რაც შეეხება **რუსულს**, ჩვენ წელთაღიგვამდე დაახლოებით 3500-2500 წლებში

პროტონდოევროპულ ენაზე მოსაუბრე ხალხმა დაიწყო ცალკე დიალექტების შექმნა და ერთმანეთისგან განცალკევება. ინდოევროპელი ტომები გადავიდნენ

დასავლეთსა და აღმოსავლეთში, სლავური ტომები გამოეყვნენ მასას და ჩამოაყალიბეს პროტოსლავური ენა. (Sokolsky, 1965).

დაახლოებით 500 წელს, პროტოსლავურ ენაზე მოსაუბრე ხალხები დაიყვნენ დასავლეთის, აღმოსავლეთისა და სამხრეთის ჯგუფებად. აღმოსავლეთის სლავები დასახლდნენ მდინარე დნეპრთან, რომელიც თანამედროვე უკრაინის ტერიტორიაზეა (Sokolsky, 1965). კიპარსკის მიხედვით, ამ პროცესების კონკრეტული თარიღი უცნობია, რადგანაც უძველესი ისტორიული ინფორმაცია, რომელიც აღმოსავლეთ სლავებს ეხებათ, მეცხრე საუკუნიდან იღებს სათავეს, წერილობითი წყაროების სიმცირის გამო. (Kiparsky, 1979).

ძველი რუსული, სლავურის სამ ნაწილად დაშლიდან დღემდე პერიოდში, სამ მთავარ დამატებით დიალექტად დაიყო, რომელთაც დღეს ვიცნობთ როგორც უკრაინულს, ბელორუსულს და რუსულს. თარიღი, რის შემდეგაც ბელორუსული დამოუკიდებელ ენად იწოდება, მოიპოვება წყაროებში. როგორც კიპარსკი აღნიშნავს, [ბელორუსულად] ლაპარაკი რუსეთის 1917 წლის რევოლუციის შემდეგ დაიწყო, როდესაც ბელორუსებმა თავი გამოაცხადეს დამოუკიდებლად და შექმნეს საკუთარი ენა, რომელიც დაფუძნებულია მინსკის რეგიონის დიალექტზე (Kiparsky, 1979).

მიუხედავად იმისა, რომ ეს ორი ძველი რუსული დიალექტი დღეს დამოუკიდებელ ენებადაა აღიარებული, სხვა ასობით, შედარებით „პატარა“ ენა კვლავ რუსული ენის დიალექტად ითვლება, რომლებიც საკმაოდ ფართო გეოგრაფიულ არეალზე იშლება. ეს ტერიტორიაა კენინსბერგიდან (კალინინგრადი) ბერინგის სრუტემდე, ასევე ჩრდილოეთის პოლუსიდან სპარსეთის საზღვრამდე“. ეს უზარმაზარი ენის ტრადიცია, რომელიც დედამიწის უდიდეს ნაწილს მოიცავს საუკუნოვანი ლინგვისტური ცვლილების მდიდარი წყაროა. (Kiparsky, 1979).

რუსული ენისა და მისი წინამორბედების ისტორიის განმავლობაში რამდენჯერმე მოხდა ენის დამწერლობის რადიკალური ცვლილება, რომელიც ნაწილობრივ გამოწვეული იყო მუდმივი შეუსაბამობით ენის ზეპირსა და წერილობით ფორმებს შორის. როგორც სოკოლსკი ირწმუნება, ბიზანტიის იმპერიის დაცემის შემდეგ 1453 წელს, უამრავი ბიზანტიელი და ბულგარელი განსწავლული ადამიანი გადასახლდა მოსკოვში. მათ რელიგიურ ტექსტებსა და ჩანაწერებში,

რომლებიც ძველ სლავურ ენაზე იყო დაწერილი, უზუსტობები და რუსიფიკაციის მცდელობები შეამჩნიეს და ეცადნენ ლიტერატურული ენის სტანდარტიზაციას. უფრო კონკრეტულად, მათ მიზანს წარმოადგენდა ენის დაბინძურების წინააღმდეგ ბრძოლა. უმთავრესი შედეგები ამ რეფორმისა ცნობილია, როგორც “მეორე სამხრეთ-სლავური გავლენა” (პირველ გავლენად მაკედონიური დიალექტის გავლენა მიიჩნევა), რომელთა მიხედვითაც ენაში დააბრუნეს ბევრი არქაული გამონათქვამები, რომლებიც, იმ პერიოდისათვის უკვე თანამედროვე ფორმით იხმარებოდა, თავიდან შემოიტანეს ფონემები /d/ და /ts/სხვა ფონეტიკური ცვლილებებიც განახორციელეს.

მეორე დაგეგმილი ენის ცვლილება მეთვრამეტე საუკუნეში განხორციელდა პეტრე I დიდის მეფობის დროს. სოკოლსკის მიხედვით, პეტრეს სურდა, რომ საზოგადოებაში წერა-კითხვა გაეგრძელებინა. ამ მიზნით მან 1708-1719 წლებში ახალი, უფრო მარტივი ანბანი შექმნა, რომელიც ცნობილია, როგორც “*grazhdanskij shrift*”. ამ დროსახალიანბანიდან ამოიღეს იყო რამდენიმე ბერძნული ასო (Sokolsky, 1965).

რუსული, ასევე ცნობილი, როგორც დიდი რუსული, იმპერიული რუსეთიდან მოყოლებული გვხვდება (1917), რომელსაც ასევე იყენებდნენ საბჭოთა კავშირის იმპერიალისტური პოლიტიკის გასატარებლად 1930-იან, 40-იან წლებში. დიდი რუსული ახლა მხოლოდ ისტორიის ნაწილია. “რუსეთი” ინგლისურში ხანდახან თვითონ საბჭოთა კავშირზე საუბრისასაც კი გამოიყენებოდა. უკრაინული ადრე მცირე რუსულად მოიხსენიებოდა, რომელიც დიდი რუსულისგან განსხვავდებოდა, თუმცა ეს ტერმინი ასევე გამოხატავდა, რომ უკრაინული რუსულის დაქვემდებარებული ვარიანტი იყო. უკრაინულს ხანდახან კარპატული დიალექტის სახელით, “Ruthenian”-საც უწოდებდნენ, განსაკუთრებით კი 1945 წლამდე, როდესაც მისი უმეტესი ნაწილი საბჭოთა კავშირში შედიოდა და აღნიშნავდა კარპატულ დიალექტებს პრეშოვამდე. (Shevelev, 1993: 996).

რუსულის (ან დიდი რუსულის) ისტორია დიდ ისტორიულ-კულტურულ განვითარებას წარმოგვიჩენს. რუსეთისთვის ყველაზე მნიშვნელოვან პოლიტიკურ საფრთხეს ტარტარების (თათრების) მიერ მე-13-15 საუკუნეებში 250 წლიანი ოკუპაცია იყო, მაგრამ მათი გამანადგურებელი პოლიტიკისა და კულტურული

გავლენის მიუხედავად, ტარტარები ლინგვიტური თვალსაზრისით საშიში არ იყვნენ რუსებისთვის. აღმოსავლეთის სლავები 988 წელს პრინც ვლადიმერის მეფობის ქვეშ გაქრისტიანდნენ და რუსებში წერა-კითხვის ცოდნა რელიგიური და ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოებების საშუალებით გავრცელდა. დროის მსვლელობასთან ერთად, რუსული დიალექტი აღმოსავლეთსლავურს გამოეყო. კიევის დაცემის შემდეგ, 1240 წელს, ძალაუფლების ცენტრი გადავიდა ნოვგოროდში და მოგვიანებით მოსკოვში, რაც იმას ნიშნავდა, რომ რუსულის, როგორც ლიტერატურული ენის გეოგრაფიულმა ცენტრმა კიდევ უფრო ჩრდილოეთით გადაიწია. შესაბამისად, მოსკოვის დიალექტი მოგვიანებით, მეთვრამეტე საუკუნეში სტანდარტული, სალიტერატურო რუსულის ბაზისადიქცა.

მეთვრამეტე საუკუნის დასაწყისშიც კი, რუსეთი კულტურულად ჩამორჩენილი ქვეყანა იყო. კანცელარიის ენა, რომელიც რეგისტრით ახლოს იყო სალაპარაკო რუსულთან, ასევე კონსერვატიულობითა და არაფლექსიურობით ხასიათდებოდა. ძალა, რომელმაც რუსებსა და რუსულზე დასავლური გავლენა მოახდინა, პეტრე პირველი (1672-1725) იყო, რომელმაც, როგორც მიიჩნევენ, აამოძრავა და გაახალისა რუსეთი. (Hughes , 2002)

პეტრე პირველის რეფორმების საშუალებით ქვეყანაში შევიდა იმ დროისათვის თანამედროვე დასავლური ტექნოლოგიები, სამხედრო მრჩეველები და კულტურული და ლინგვისტური მოდელები. მისი თანამედროვეები მას ხშირად არადისკრიმინაციულ პოლიტიკასა და რეფორმებში ადანაშაულებენ. ეს, ზოგიერთ შემთხვევაში, ნამდვილად ასეც იყო. პეტრე პირველი, ლინგვისტური გადმოსახედიდან, თანამედროვე რეფორმების მიმდევარი იყო. მან განათლება რუსული კალიგრაფიის, ტიპოგრაფიის და ორთოგრაფიის რეფორმებით განავითარა და მოუწოდებდა ხალხს რუსულად ესაუბრათ. მეთვრამეტე საუკუნეში რუსულის განვითარება ცოტა ხნით შეწყდა (Cubberley, (2002).), რაც დაემთხვა რუსულისა და საეკლესიო სლავურის დიგლოსიას და სალიტერატურო რუსულის ახალი მოდელების ჩამოყალიბების პირველ ეტაპებს, განსაკუთრებით კი ფრანგული ნორმების გავლენას.

დასავლეთიზაციის ეს მოძრაობა აყალიბებს რუსულის კულტურულ თემატიკას მეთვრამეტე საუკუნეში. ხშირად ხდებოდა ფრანგულის, გერმანულის, იტალიურისა და პოლონური ლიტერატურის, ფილოსოფიისა და პუბლიცისტური ნაშრომების იმიტაცია ან პირდაპირი თარგმანი. ლომონოსოვმა 1755 წელს რუსულ აკადემიურ სივრცეში შემოიტანა ანტიკურობიდან ცნობილი “სამი სტილის” კლასიკურ თეორია, რათა დაეხმებინა საეკლესიო სლავური და რუსული ელემენტები სალიტერატურო ენაში: მაღალი სტილი ჰეროიკული პოემებისთვის, უდიდესი საეკლესიო სლავურის გავლენით; საშუალო სტილი, რომელიც გამოყენებული იქნებოდა არაფორმალურ ეპისტოლეებში, სატირულ ნაწარმოებებში, ლექსებსა თუ ელეგიებში და დაბალი სტილი, რომელიც გამოყენებული იქნებოდა კომედიებში, ეპიგრამებში, პროზასა და სხვა ჩვეულებრივ საკითხებში. ამ დაყოფამ გარკვეულწილად დახმარება გაუწია იმ პერიოდის სტილისტური გაუგებრობის პრობლემის მოგვარებას. საუკუნეების ბოლოს, ისეთმა მწერლებმა, როგორც იყო, მაგალითად, კრილოვი, ხელი შეუწყო რუსული ენის ხშირად გამოყენებასა და რუსული ფოლკლორის პოპულარიზაციას (Sussex & Cubberley 2006) ძველი საეკლესიო სლავურის ტექსტები ბალკანური დიალექტის თვისებებს ავლენენ, რადგან 863 წელს კირილესა და მეთოდეს მიერ შესრულებული ბიბლიის პირველი ძველი სლავური თარგმანები ფაქტობრივად ძველბულგარულ თარგმანს წარმოადგენს ძველი სლავურისა და ძველი ბულგარულის იდენტურობის გამო.

თავი II

ენობრივი ცვლილებების მიზეზები და მახასიათებლები

2. 1 ენობრივი ცვლილებების შიდა და გარე მახასიათებლები

როგორც აღვნიშნეთ, ენობრივი ცვლილებებზე საუბრის დროს ხშირად გამოყოფენ ცვლილების შიდა და გარე გამომწვევ მიზეზებს. ცვლილებების შიდა მიზეზები დაფუძნებულია ადამიანის აზოვნებისა და ენის სტრუქტურულ თავისებურებებსა და შეზღუდვებზე. აქედან გამომდინარე, ისინი, ძირითადად,

განპირობებულია ადამიანის ბიოლოგიური შესაძლებლობებით- სასაუბრო ორგანოების, სმენისა და გონებრივი შესაძლებლობების შეზღუდვების გათვალისწინებით. ენობრივი ცვლილებების შიდა ფაქტორები ასევე მოიცავს ადამიანის ფიზიკურ და ფსიქოლოგიურ ფაქტორებს. ფიზიკური ფაქტორის მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ ადამიანის ხმის ორგანოების ფიზიოლოგიური განსხვავებები თანხმონებისა და ხმონების წარმოქმნისას; ფიზიოლოგიური ან კოგნიტიური პროცესის ახსნის დროს იშველებენ ინფორმაციის აღქმის, გადამუშავებისა და ენის შესწავლის ფაქტორებს. მაგალითად, ცხვირისმიერი ბგერების შერბილებას ($l > i$). ეს პროცესი ხშირად გვხვდება ისეთ ენებში, რომლებიც კონტრასტული ცხვირისმიერი ბგერებით ხასიათდება. ეს პროცესი აიხსნება იმით, რომ ნაზალიზაციის დროს მაღალი ხმონები დადაბლებულად გვეჩვენება. შესაბამისად, [i] ძირითადად გვემის, როგორც [ee], რის გამოც მსმენელი მას აღიქვამს, როგორც ძირითადი ხმონის ერთ-ერთ ცვლილებას. მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ ფრანგული ნაზალიზებული ხმონები: e>a (მეთერთმეტე საუკუნეში), pendre > [poor(e)]- დაკიდება, i>e (მეცამეტე საუკუნე) voisin > [vwa'ze]- მეზობელი, y >re (მეცამეტე საუკუნე) [brʏI (spelled brun) > [bere]- ყავისფერი.

გარე, ანუ ექსტრალინგვისტური ცვლილებები, ძირითადად, გამოწვეულია ენის გარე სტრუქტურით ან ისეთი ცვლილებებით, რომლებიც მიმდინარეობს ადამიანის ორგანიზმს გარეთ. უფრო კონკრეტულად, ისინი მოიცავს ენის პოზიტიური და უარყოფითი სოციალური ფაქტორების (მაგალითად, პრესტიჟი, სტიგმა) გამოყენებას, განათლების გავლენას, პოლიტიკური კანონებს, ენის დაგეგმვის პოლიტიკას, ენებს შორის კავშირს და ასე შემდეგ.

გარე ცვლილების მაგალითებად შეიძლება ჩაითვალოს (1) ფინეთში ხმოვანი O-ს d-ში გადასვლა (veoen > veden წყალი (კუთვნილებითი, მხოლოდითი რიცხვი), რომელიც გამოწვეული იყო შვედურ წარმოთქმაზე, რომელიც ფინეთის სკოლებში დომინანტური იყო. (2) პიპილში (სალვადორი) ყრუ ფრიკატივი t გადავიდა r-ში, რადგანაც ადგილობრივი ესპანური [t] [r]-ს სტიგმატურ ვარიანტად ითვლება. ამ შემთხვევაში, ესპანური დომინანტი ეროვნული ენაა და /r/ ბგერის სოციოლინგვისტური დამოკიდებულებები უმცირესობის ენებზეც გავრცელდა.

საინტერესოა, რომ პიპილს თვითონ /r/ ზგერა არ გააჩნია. (3) t და d ზგერების ფლაპინგი, როდესაც ისინი ხმოვნებს შორის ექცევიან (თუ პირველ მარცვალზე მოდის მახვილი, t, d > f/ V_V) ავტომატურია ამერიკული ინგლისურს უმეტეს ვარიანტებში, ტუმცა პრესტიჟის გამო, ზოგიერთი მოსაუბრე ხელოვნურად იყენებს ფლაპინგს ისეთ სიტყვებში, როგორცაა Plato ['phleithou] და Latin ['lrethm] (კემპბელი, 1998).

2. 2 სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმი

სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმის აღწერაში ძირითადი განსხვავება

მდგომარეობს სემასიოლოგიურ და ონომასიოლოგიურ მექანიზმებში.

სემასიოლოგიური მექანიზმები გულისხმობს ახალი ერთეულების შექმნას უკვე არსებული ლექსიკური ერთეულების გამოყენებით. ონომასიოლოგიური მექანიზმები კი, საპირისპიროდ, გულისხმობს ცვლილებებს, რომელთა მეშვეობითაც კონცეპტი, განურჩევლად იმისა, აქამდე იყო თუ არა ლექსიკალიზებული, ახალი ლექსიკური ელემენტით გამოიხატება. სემასიოლოგიური ინოვაცია ძველ სიტყვას ახალ მნიშვნელობას ანიჭებს. ონომასიოლოგიური ცვლილება კი აერთიანებს სიტყვას და კონცეპტს და ქმნის ენის ახალ ლექსიკურ ერთეულს (Geeraerts, 2010.; Riemer, 2010).

სემასიოლოგიური მექანიზმები: 1. დენოტაციური მნიშვნელობის ცვლილება

2. კონოტაციური მნიშვნელობის ცვლილება

დენოტაციური მნიშვნელობის ცვლილება:

1: ანალოგიაზე დაფუძნებული ცვლილებები;

2. ცვლილებები, რომლებიც არ არიან დაფუძნებული ანალოგიაზე

ანალოგიაზე დაფუძნებული ცვლილებები:

1. მნიშვნელობის სპეციალიზაცია, შვეიწროვება;

2. მნიშვნელობის გაფართოვება, განზოგადება

3. მეტონიმია

4. მეტაფორა

ცვლილებები, რომლებიც არ არის დაფუძნებული ანალოგიაზე:

1. ნასესხები ერთეულები, პოლისემია
2. მნიშვნელობის სემასიოლოგიური გაფართოება ერთი და იმავე ლექსიკური ველის წევრების მნიშვნელობიდან.

2.. 3 სემანტიკური ცვლილების ტიპები

სემანტიკური ცვლილების მიზეზები ხშირად ისეთივე გაურკვეველია, როგორც მისი სინქრონული ბაზისი და ცვლილება აფართოებს ან ავიწროებს გარკვეულ სიტყვათა მნიშვნელობას. სემანტიკური ცვლილების ზოგიერთი ტიპის სიხშირე აადვილებს მათ იდენტიფიკაციას. მაგალითად, მნიშვნელობის დაზუსტება, შევიწროება-სპეციალიზაცია, მნიშვნელობის გაფართოება, განზოგადება, გაკეთილშობილება, დაკნინება, ტაბუ. სემანტიკური ცვლილების მაგალითად შეიძლება გამოვიყენოთ ინგლისური სიტყვა “king”, რომელსაც ამჟამად ვიყენებთ სახელმწიფოს მმართველი მონარქის აღსანიშნად. თუმცა, ეს სიტყვა ასევე შეიძლება გამოვიყენოთ აბსოლუტურ მონარქზე საუბრის დროსაც. იმის მაგივრად, რომ ერთმა, სოციალურ-პოლიტიკური ხასიათის ცვლილებამ მეორე ჩაანაცვლოს, სემანტიკური ცვლილება აფართოებს სიტყვის „მეფე“ მნიშვნელობას ისე, რომ იგი მოიცავს ორივეს, როგორც სახელმწიფოს პირველ პირს, ისე აბსოლუტურ მონარქს (Trask, 2003).

მნიშვნელობის განზოგადება

ტერმინი „მნიშვნელობის განზოგადება“ აღნიშნავს მისი გაფართოების ტენდენციას. მაგალითად, სიტყვა “dog” თავიდან ამ ცხოველის კონკრეტულ ჯიშს აღნიშნავდა, ახლა კი ზოგადად „ძაღვს“ აღნიშნავს.

მნიშვნელობის სპეციალიზაცია/დავიწროება

მნიშვნელობის სპეციალიზაცია მისი განზოგადების საწინააღმდეგო ცნებაა და აღნიშნავს სიტყვის მნიშვნელობის დავიწროებას. მაგალითად, სიტყვა “girl” ნიშნავდა ორივე სქესის ახალგაზრდას, ახლა კი ის მხოლოდ ახალგაზრდა მდედრობითი სქესის წარმომადგენელს ეწოდება.

მნიშვნელობის გაკეთილშობილება

ერთ-ერთი გავრცელებული და საინტერესო მოვლენა, რომელიც ხშირად განიხილება სამეცნიერო ლიტერატურაში, არის კონკრეტული სიტყვის კონოტაციის ცვლილება დროთა განმავლობაში. ასე მაგალითად, სემანტიკური ცვლილებების შედეგად სიტყვა შეიძლება ან დადებითი თალსაზრისით შეიცვალოს (მნიშვნელობის გაკეთილშობილება), ან უარყოფითი თვალსაზრისით (მნიშვნელობის დაკნინება). მაგალითად, სიტყვები “queen” და “knight” ადრე ქალსა და ბიჭს აღნიშნავდნენ, მაგრამ დღეს ეს ტერმინები მხოლოდ მაღალ იერარქიულ პოზიციაზე მყოფი ხალხის აღსანიშნად იხმარება.

სიტყვის მნიშვნელობის დაკნინება

სიტყვის მნიშვნელობის გაუარესება. მისი დაკნინება გულისხმობს სიტყვისთვის უარყოფითი მახასიათებლების, ანუ უარყოფითი კონოტაციური ელემენტების დამატებას. მაგალითად, სიტყვა “knave” ბიჭს ნიშნავდა, თუმცა ახლა შეურაცმყოფელი კონოტაციის სიტყვაა.

ტაბუ

ზოგიერთ საზოგადოებაში სიტყვის ჩანაცვლების გარკვეულმა სახემ შეიძლება მასშტაბური ხასიათი მიიღოს. ამ მიმართებით, ხშირად ხდება ტაბუდადებული ლექსიკური ერთეულების ფონეტიკური ფორმის ცვლა, რადგანაც ლინგვისტური რეკონსტრუქცია დიდწილად ეყრდნობა ლექსიკურად ახლობელი ელემენტების არსებობას, ასეთი ტაბუდადებული სიტყვების ჩანაცვლებამ შეიძლება მნიშვნელოვნად დააზიანოს ენის კვლავწარმოების შესაძლებლობა (Trask, 2003)

მეტაფორა

სემანტიკურ ცვლილებათა შორის ყველაზე გავრცელებული მეტაფორაა. მეტაფორის სემანტიკურ სტრუქტურაში საგნებს ისეთი თვისებები აქვთ მინიჭებული, რომელიც მათ პირდაპირ არ ახასიათებს, მიუხედავად მათი გარკვეული მსგავსებებისა.

მეტაფორა იმდენად ხშირად ხმარებული ტროპია, რომ სემანტიკური ცვლილებების პარადიგმულ ტიპადაც შეიძლება ჩაითვალოს. მაგალითად, სიტყვა “precocious” ლათინური წარმოშობისაა, თავდაპირველად დამწიფებას ნიშნავდა და, ძირითადად, ხილზე საუბრისას გამოიყენებოდა. ამჟამად მას მეტაფორულად ისეთ ბავშვებზე საუბრისას იყენებენ, რომლებიც თანატოლებთან შედარებით ადრე ყალიბდებიან. ზმნა “govern” მომდინარეობს ლათინური სიტყვიდან, რომელიც ნიშნავდა გემის მართვას ან მის კაპიტანს, ამჟამად ეს სიტყვა ზოგადად მართვის პროცესს აღნიშნავს. მეტაფორა ერთ სიტყვას მეორესთან აკავშირებს, ადარებს ასოციაციის პრინციპზე დაყრდნობით. ის იყენებს აღწერის მეთოდს, რომელიც ერთ საგანს მეორეს ადარებს მასზე მითითების მეშვეობით. ბევრ ენაში, ეშმაკ ადამიანს, მაგალითად, მელას ადარებენ. ქალი შეიძლება განვიხილოთ შემდეგი სიტყვების სემანტიკური სტრუქტურების ანალოგიით peach, lemon, cat, goose, bitch, lioness (Arnold, 1986).

მეტონიმია

მეტონიმია და სინექდოქე განსხვავდებიან მეტაფორისგან, მაგრამ ისინიც ასევე ხშირად გვხვდება მხატვრულ და არამხატვრულ დისკურსში. მეტონიმია ეწოდება კონკრეტული ატრიბუტის გამოყენებას მის უკან „მდგომი“ სიტყვის სანაცვლოდ. მაგალითად, როდესაც ვამბობთ “crown”, ვგულისხმობთ მეფეს ან დედოფალს, ან როდესაც ვამბობთ “stage”, ვგულისხმობთ თეატრალურ პროფესიას. მსგავსად ამისა, სიტყვა “White House” ამერიკის პრეზიდენტის და მისი ადმინისტრაციის ნაცვლად იხმარება. ამ შემთხვევაშიც ვყვრდნობით მეტონიმიურ გადააზრებას. მეტონიმიური გადააზრების დროს ერთი სიტყვის მეორისადმი მიმართება დაფუძნებულია ასოციაციურ მსგავსებაზე (a woman — a skirt).

აღსანიშნავია, რომ მეტაფორა და მეტონიმია განსხვავდება სემანტიკური ცვლილებების ზემოთნახსენები ტიპებისაგან, კერძოდ, განზოგადებისა და სპეციალიზაციისგან, რადგანაც ისინი არ ქმნიან ჰიპონიმურ მიმართებებს და დროებით „გადადიან“ ერთი საგნის აღმნიშვნელი სიტყვიდან რეალობის სფეროში (Remier, 2010).

მეტაფორასა და მეტონიმის შესახებ ლინგვისტური დისკუსიების დროს უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ისინი განსხვავდებიან „ლიტერატურული“ თვალსაზრისიდან განხილული მეტაფორისა და მეტონიმისგან. მხედველობაში გვაქვს ის, რომ საენათმეცნიერო დისკურსში საუბარია ტროპის აღქმის თავისებურებებსა და მის სპეციფიკურ ანალიზზე, ხოლო ლიტერატურულ კონტექსტში, განსაკუთრებით პოეზიაში, პოეტური მეტაფორა ავტორის შემოქმედებითობის ნაყოფია და მის დეკოდირებაზეა საუბარი. მაგალითად, ინგლისს შექსპირი უწოდებს (“King Richard II”) ძვირფასს ქვას ვერცხლის ზღვაში (the precious stone in the sea of silver). პირველ შემთხვევაში მეტაფორის აღქმა, დეკოდირება ხდება მისი ლინგვისტური გასაღების გარეშე, მაშინ როცა ლინგვისტური ანალიზის დროს ზედაპირზე ამოდის ტროპის „დამალული“ მხარეც. სამართლიანობისათვის, აქვე გვინდა დავძინოთ, რომ ხშირად ეს ორი მიმართება უერთიერთს კვეთს, ლინგვისტური მეთოდის სასარგებლოდ.

სინექდოქე

სინექდოქე არის მთელის გამოყენება ნაწილის აღსაწერად და პირიქით, ნაწილის გამოყენება მთელის აღსაწერად. ამ ტროპის მაგალითად შეიძლება ჩაითვალოს შემდეგი გამონათქვამი: “Ireland play Italy in the first round of the world cup finals”, როდესაც მხოლოდ საფეხბურთო გუნდები იგულისხმება.

მეტონიმია და სინექდოქე, გარკვეული თვალსაზრისით, ერთმანეთს ემთხვევიან, თუმცა ზოგადად, მათი გადაფარვა არც თუ ისე ხშირია. ლინგვისტური ანალიზის მიზნისათვის სხვა ტიპის სემანტიკური ცვლილებებიც შეიძლება ვახსენოთ. ესენია ჰიპერბოლა, ლილოტესი, ირონია, ევფემიზმი.

ჰიპერბოლა (ბერძნული hyperbolē- გადაჭარბება) რაიმეს გადაჭარბებული განცხადებაა, რომელიც პირდაპირ არ უნდა დეკოდირდეს, არამედ უნდა გავიაზროთ, როგორც კონტექსტთან დაკავშირებული გაზვიადებული ემოცია. მაგალითად: A fresh egg has a world of power (Bellow). ხშირად, გამონათქვამის ემოციური ტონი გამოწვეულია მისი არალოგიკური ექსპლიციტური ხასიათით, რომელშიც დენოტატიური და კონტექსტუალურ-ემოციური მნიშვნელობებია გადანაკვეთული. ჰიპერბოლის ძალიან კარგი მაგალითი მოყავს გალპერინს:

When people say “I’ve told you fifty times,” They mean to scold and very often do.

ლიტოტესი ეწოდება სინექდოქეს „შებრუნებულ“ ფიგურას (ბერძნული litos - სადა, მცირე). შეგვიძლია ეს ფიგურა განვმარტოთ, როგორც სტილისტური ხერხი, რომელიც უარყოფითით გამოხატავს დადებითს და პირიქით, მაგალითად not bad or not half bad იხმარება როგორც ‘good’, „not small“ აღნიშნავს ‘great’, „no coward“ აღნიშნოს ‘brave’. ლიტოტა არ მოიცავს უარყოფას, მაგალითად, rather decent; I could do with a cup of tea. მეორე მხრივ, ხანდახან მიჩნევა, რომ ლიტოტესი საერთოდ არ უნდა მოიაზრებოდეს სემანტიკური ცვლილების ერთ-ერთ სახედ, რადგანაც იგი მხოლოდ კონტექსტურად იყენებს სიტყვების მნიშვნელობებს.

“But this is frightful, Jeeves!” “Certainly somewhat disturbing, sir.” (Wodehouse) “Long time since we met.” “It is a bit, isn’t it?” (Wodehouse).

ტერმინი „ირონია“ ასევე რიტორიკიდან მოდის და გულისხმობს ადამიანის სიტყვების საპირისპირო მნიშვნელობით გაგებას, განსაკუთრებით დაცინვისა და მასხრად აგდების მიზნით. ზედსართავი ‘nice’-ის ერთ-ერთი მნიშვნელობა არის ‘bad’, ‘unsatisfactory’. ირონიულად ის შეიძლება ასე გამოვიყენოთ: You’ve got us into a nice mess! The same may be said about the adjective pretty: A pretty mess you’ve made of it! რაც შეეხება ევფემიზმს, იგი იხმარება რაიმე არასასიამოვნო სიტყვის უფრო რბილი, სასიამოვნო სიტყვით ჩასანაცვლებად: pass away ‘die’. ევფემიზმებს განვიხილავთ სემანტიკური ცვლილების ექსტრალინგვისტურ ფაქტორებთან ერთად, ასევე სინონიმებზე საუბრის დროს. (Arnold, 1986).

საინტერესოა, რომ ბევრი ენათმეცნიერი ეცადა სემანტიკური ცვლილებების ზოგადი პრინციპების დადგენას. მაგალითად, ანტუან მეიე თავის ცნობილ წიგნში (Meillet, Antoine., *Les origines indo-européennes des mètres grecs*, Paris: Presses Universitaires de France, 1923:61), გვთავაზობს სემანტიკური ცვლილების სამ პრინციპს. პირველი გულისხმობს ცვლილების მიზეზის ძიებას გარე სამყაროში. მეორე ცვლილება უკვე ლინგვისტურ კონტექსტში განიხილება. ეს პარამეტრი მოიცავს ტაბუირებული სიტყვების მაგალითებსაც, სადაც ევფემიზმებს ისეთი კონტექსტური მნიშვნელობები ენიჭება, რომელიც ადრე მათთან დაკავშირებული არ იყო. ამ მექანიზმის მესამე პრინციპი გულისხმობს ცვლილებას, რომელიც მომდინარეობს ნასესხები სიტყვებისგან, ანუ როდესაც „ახალი“ სიტყვა იწვევს ცვლილებას „ძველი“ სიტყვის მნიშვნელობაში. მაგალითად, ასეთია ბასკური სიტყვა “urdin”, რომელიც ფერთა გამის სამ წევრს მოიცავდა: მწვანეს, ლურჯსა და ნაცრისფერს. დროთა განმავლობაში ბასკურმა ისესხა სიტყვები “berde (green) და “gris” (grey) მონათესავე რომანული ენებიდან და ახლა სიტყვა urdin მხოლოდ ლურჯს აღნიშნავს. უფრო საინტერესოა ელიზაბეტ ტრაუგოს (Traugott, 1989) კლასიფიკაცია, რომელიც სემანტიკური ცვლილების სამ ტენდენციას გვთავაზობს:

1. რეალობის გარეგანი აღწერით ხდება გარკვეული აღქმის პროცესის შინაგანი აღწერა, მაგალითად ინგლისური სიტყვა feel, რომელიც ადრე მხოლოდ შეხებას (გარეგანი აღწერა) ნიშნავდა, ახლა აღნიშნავს შეგრძნებას, რომელსაც ადამიანი რაიმეს შეხებისას განიცდის.
2. გარეგანი და შინაგანი აღწერა გადაიზრდება ტექსტურ მნიშვნელობად. მაგალითად, ინგლისურმა სიტყვამ while, რომელიც ადრე მხოლოდ “period of time” აღნიშნავდა, დროთა განმავლობაში მიიღო დროის იმ პერიოდის მნიშვნელობა (“the period of time”), რომლის დროსაც რაღაც ხდება: while my wife was away, I lived on Pizza. მოგვიანებით, ამავე ფორმამ ასევე შეითავსა “although” (თუმცას) ფუნქცია”: (while she’s very talented, she’s somewhat careless).
3. მნიშვნელობა უფრო დამოკიდებული ხდება მოსაუბრის სუბიექტურ რწმენასა და დამოკიდებულებაზე. მაგალითად, სიტყვა „ apparently“ ადრე ნიშნავდა პირდაპირ,ღიად (openly). მოგვიანებით, მან შეითავსა შეფასების სუსტი ფუნქცია “to

all appearances”. მეცხრამეტე საუკუნეში კი მან შედარებით ძლიერი ხარისხის შეფასების ფუნქცია შეითვისა, რომელიც მას დღესაც აქვს: (“she apparently determined to pursue this”).

სამივე დასახელებულ ტენდენციას ერთი თვისება აქვთ საერთო. სამივე ტენდენციაში სუბიექტური და შინაგანი დისკურსი ერთი ნაბიჯითაა დაცილებული გარეგანსა და ობიექტურს. ტრუგოს დაკვირვებით, ასეთი თვისება ძალიან გავრცელებული ძალაა სემანტიკურ ცვლილებაში. (Traugott, 1989)

2.. 4 ლექსიკური კავშირები

ენობრივი ლექსიკური კავშირების აღწერის ორი ფუნდამენტური მეთოდი არსებობს- სემანტიკური ველის თეორია და ჭეშმარიტების პირობების სემანტიკა. სემანტიკური ველის თეორია ცდილობს, რომ განარჩიოს ლექსემები ზიარი და განმასხვავებელი თვისებების მეშვეობით, მაგალითად- ბზიკი, კრაზანა და ფუტკარი მიეკუთვნება გარკვეული ნიშნით გაერთიანებული მწერების ჯგუფს. უფრო მეტიც, ლექსემის განმარტების კრიტერიუმი შეიძლება დაეყრდნოს სიტყვათა სისტემურ ჯგუფს, რომელსაც იგი მიეკუთვნება და/ან განსხვავდება მათგან. ამ მხრივ, მნიშვნელოვანია არა იმის გამოკვლევა, თუ რა საერთო აქვთ ჯგუფის წევრებს, არამედ იმ მახასიათებლების დადგენა, რომელიც ჭეშმარიტად განასხვავებს თითოეულ ლექსემას ჯგუფის სხვა წევრებისგან. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ამგვარი კვლევის შემთხვევაში უნდა ჩამოყალიბდეს სემანტიკური თვისებების აღწერის ყველაზე ეკონომიური სისტემა, რომელიც ახსნიდა, თუ როგორ არიან ჯგუფის წევრები დაკავშირებული ერთმანეთთან. ლექსემების ასეთი თვისებების განსაზღვრას კომპონენტური ანალიზი ეწოდება.(Leech, 1987). მეორე მხრივ, ჭეშმარიტი პირობების სემანტიკას მნიშვნელობა დაჰყავს მათი ჭეშმარიტების პირობების აღწერამდე. (Cruse, 1986; Lyons, 1977; Hurford et al, 2007).

ომონიმია

ომონიმები ერთი და იგივე ფონოლოგიური გამოხატულების მქონე სიტყვის მნიშვნელობით განსხვავებული ფორმებია. ზოგიერთი ავტორი განასხვავებს

ომოგრაფებს, რომლებიც გრაფემულად მსგავსი ან იდენტური სიტყვის მნიშვნელობებია და ომოფონები, რომლებიც იდენტურად წარმოთქმული სიტყვის განსხვავებული მნიშვნელობებია. ომონიმებს ყოფენ რამდენიმე ტიპად, იმის მიხედვით თუ რა სინტაქსური ქცევა და მართლწერა ახასიათებს მათ.

1. გრამატიკული კატეგორიით იდენტური, მაგრამ მართლწერით განსხვავებული: ზმნები “ring” და “wring”;
2. განსხვავებული გრამატიკული კატეგორიის, მაგრამ მსგავსი მართლწერით გაერთიანებული ერთეულები: “keep” არსებითი და ზმნა “keep”.
3. ერთეულები, რომლებიც განსხვავებულ გრამატიკულ კატეგორიას და განსხვავებული მართლწერას ამჟღავნებენ: “not” და “knot”

სინონიმია

სინონიმები განსხვავებული ფონეტიკის სიტყვებია, რომელთაც იგივე ან ძალიან ახლო მნიშვნელობებით ხასიათდება: მაგალითად: Couch/ sofa; boy/ lad; lawyer/ attorney; toilet/ lavatory; large/ big

ზუსტი სინონიმები ენაში ძალიან იშვიათია. როგორც პალმერი (Palmer, 1981) აღნიშნავს, სინონიმები ხშირად განსხვავებული დისტრიბუციით ხასიათდება. მაგალითად, ისინი შეიძლება განსხვავებული დიალექტში წარმოიშვან და შემდეგ გახდნენ სინონიმური იმ მოსაუბრეთვის, რომელსაც ორივე დიალექტი ესმის, მაგალითად, ირლანდიური “press” და ბრიტანული “cupboard”. იგივე პრინციპით, სიტყვები შეიძლება სხვადასხვა ენებიდან წარმოიქმნას. მაგალითად ძველი ინგლისური “cloth” და ლათინური “fabric”.

ტაბუ სინონიმების წარმოშობის მდიდარი წყაროა, სადაც ევფემიზმებიც შედის. ტაბუდადებული თემები შეიძლება მოიცავდეს სექსს, სიკვდილსა და ადამიანის სხეულს. სინონიმური სიტყვები, ასევე, შეძლება ენის სხვადასხვა რეგისტრს განეკუთვნებოდნენ- ყოველდღიური, ფორმალური, ლიტერატურული და ასე შემდეგ. ყველა მათგანიდ განსხვავებულ კონტექსტსა და სიტუაციებს ერგება. მაგალითად “wife” ან “spouse” უფრო ფორმალურია ვიდრე “old lady” ან “missus”. სინონიმები ასევე გამოხატავენ მოსაუბრის დადებით ან უარყოფით დამოკიდებულებას. მაგალითად, naïve ან gullible უფრო კრიტიკულია, ვიდრე

ingenuous. შესაძლებელია, სინონიმები კოლოკაციურ-დისტრიბუციული თვალსაზრისით შეზღუდული იყვნენ. ქვემოთ მოყვანილი წინადადებები შეიძლება იდენტურ მნიშვნელობას ავლენდნენ ზოგიერთ კონტექსტში:

She called out to their young lad

She called out to their young boy

მეორე მხრივ, სხვა კონტექსტებში სიტყვებს lad და boy შეიძლება ჰქონდეთ განსხვავებული კონოტაციები. მაგალითად, შესადარებლად მოგვყავს შემდეგი მაგალითები:

He always was a bit of a lad

He always was a bit of a boy

ანტონიმია

ანტონომები საპირისპირო მნიშვნელობის სიტყვებია. შესაძლებელია ანტონიმის ქვეშ სხვადასხვა ტიპის კავშირის იდენტიფიცირება. არსებობს შემდეგნაირი ტიპის ანტონიმია:

მარტივი ანტონიმია

მარტივი ანტონომია გულისხმობს, რომ ერთი სიტყვის უარყოფითი თვისება მეორე სიტყვის დადებით მახასიათებელს აღნიშნავს. ასეთ წყვილებს ხშირად ბინარულ წყვილებსაც ეძახიან. მაგალითად: Dead/ alive (of animals) pass/ fail (a test) hit/ miss (a target)

გარკვეულ შემთხვევებში, მოსაუბრეს შეუძლია განსაკუთრებული შედეგისთვის შეცვალოს ეს კლასიფიკაცია. მაგალითად- “half-dead” ან “undead”, რომლებიც საშინელებათა ფილმებში “alive”-ის ანტონიმებია.

გრადაციული ანტონიმია

ეს არის კავშირი საპირისპირო მნიშვნელობის სიტყვებისა, რომლის ანტონიმები არ განსხვავდებიან კონოტაციით:

Fast/ slow   young/ old

ამგვარი კავშირი, უმეტესწილად, დაკავშირებულია ზედსართავებთან და აქვს ორი მთავარი დიფერენციალური მახასიათებელი: პირველ რიგში, გრადაციულ ანტონიმებს შორის შეიძლება სკალირება და სხვა, მსგავსი სემანტიკის სიტყვის მოძებნა და ჩასმა პოლარულ ელემენტებს შორის. მაგალითად, “hot და “cold” მოიცავს შემდეგ შკალას: Hot (warm   tepid   cool) cold

ასევე, ამ ტერმინების კონტექსტიც ხშირად შედარებითია. გრადაციული ანტონიმის მესამე ნიშანი არის ის, რომ ზოგიერთ წყვილებში ორი ტერმინიდან ერთი უფრო ფართოდ გავრცელებულია, მაგალითად, long/short. How long უფრო გავრცელებული ფორმაა, ვიდრე how short. მეორე მხრივ, ეს მახასიათებელი არ არის აქტიური ყველა წყვილისთვის და მათ, კონტექსტიდან გამომდინარე, შეიძლება მათი თანაბარი სიხშირის გამოყენებაც დადასტურდეს.

საწინააღმდეგო ლექსიკურ-სემანტიკური კავშირები

ამ ტიპის საწინააღმდეგო კავშირები გამოხატავენ საწინააღმდეგო მიმართულების მოძრაობებს. მაგალითად: Pull/ push   go/ come   go/ return   ascend/ descend;

ან(Go) up/ down   (go) in/ out   (turn) right/ left

ეს ტერმინი აღნიშნავს ყველა სემანტიკურ პროცესს, რომელსაც საპირისპირო მოქმედება გააჩნია: Inflate/ deflate   expand/ contract   fill/ empty   knit/ unrave

კონვერსია

კონვერსია არის სიტყვათწარმოების ერთ-ერთი სახე, რომელიც მდგომარეობს არსებული სიტყვის ბაზაზე სხვა გრამატიკული კატეგორიის ახალი სიტყვის წარმოქმნაში მისი ფორმის შეუცვლელად. employer/ employee

ტაქსონომიური კავშირები

ტაქსონომიური წყვილები ტაქსონომიის ერთი დონით ხასიათდებიან. ცნობილია, რომ ტაქსონომიები კლასიფიკაციის აღიარებული სისტემებია.

Red orange yellow green blue purple brown

სხვა ტაქსონომიები შეიძლება მოიცავდეს კვირის დღეებს; ძაღლის ჯიშების ტერმინებს, და ა.შ ტაქსონომიები შეიძლება იყოს ჩაკეტილი- როგორც კვირის დღეები, ან ღია, როგორც ნაყინის არომატების აღწერა.

ჰიპონიმია

ჰიპონიმები ხასიათდება ჩართულობის კავშირით. უფრო ზუსტად, ჰიპონიმი მოიცავს უფრო ზოგადი სიტყვის მნიშვნელობას. მაგალითად, ძაღლი და კატა ცხოველის ჰიპონიმებია; და და დედა- ქალის ჰიპონიმები. უფრო ზოგადი კონცეპტის აღმნიშვნელი ტერმინი მოიცავს სიტყვებს- სუპერორდინატი და ჰიპონიმი.

Bird

Crow hawk duck etc.

Kestrel sparrow hawk etc.

ასეთი ტაქსონომიური აღწერიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ორივე ტერმინი (ჰიპონიმია და ტაქსონიმია) ერთმანეთთან დაკავშირებულია. ჰიპონიმია ტაქსონომიაში მოთავსებული ვერტიკალური კავშირია. ამიტომ, ქორი ჩიტის ჰიპონიმია, მაშინ, როცა ტაქსონომიური ბმით დაკავშირებული სიტყვები ჰორიზონტალურ კავშირშია ერთმანეთთან, ანუ კირკიტა, ბელურა და ქორი სხვა ტიპის ქორებთან ერთად ტაქსონომიური ბმით დაკავშირებული სიტყვები არიან, რომლებიც ხშირად მოხსენებიება ტერმინით „Taxonomic sisters“. ასეთი კლასიფიკაციები ბევრს გვეუბნება ადამიანის კულტურასა და გონებაზე. უფრო

მეტიც, ანთროპოლოგებმა და ლინგვისტებმა შეისწავლეს ასეთი ფოლკლორული ტაქსონომიები სხვადასხვა ენებსა და კულტურაში, მათ შორის ფერების ტერმინებიც. ასეთი ლექსიკური კავშირები განხილულია, მაგალითად, ჯორჯ ლაკოფის (Lakoff, 1987) მიერ.

მერონიმია

მერონიმი აღწერს გარკვეული მთლიანობის ნაწილის ლექსიკურ კავშირებს. მაგალითად, ყდა და გვერდები წიგნის მერონიმებია. ჩვენ შეგვიძლია კავშირის იდენტიფიცირება ისეთი წინადადებების გამოყენებით, როგორცაა X არის Y-ის ნაწილი, ან Y აქვს X, როგორც მაგალითად- “a page is part of a book”, “a book has pages”. მერონიმია აირეკლავს სიტყვების კლასიფიკაციის იერარქიას და მჭიდროდ არის დაკავშირებული ტაქსონომიასთან. მაგალითად, სისტემის მანქანის სისტემის ტაქსონომები შეიძლება იყოს:

Car

Wheel engine door window etc.

Piston valve etc.

მერონიმიული იერარქიები ნაკლებად ნათელი და რეგულარულია ხასიათდება(?), ვიდრე ტაქსონომები. მერონიმია განსხვავდება იმისდა მიხედვით, თუ რამდენად მწმუნელოვანია ნაწილი მთელისთვის. ზოგიერთი ნაწილი აუცილებელია სისტემის ფუნქციონირებისათვის, მაგალითად, ცხვირი არის სახის მერონიმი. მეორე მხრივ, ზოგი მერონიმი არ არის აუცილებელი. მაგალითად, საყელო არის პერანგის მერონიმი, სარდაფი- სახლის. მერონიმისა და ჰიპონიმის შორის განსხვავება მდგომარეობს კონცეპტის გარდამავლობაში უფრო ზუსტად, ჰიპონიმი ყოველთვის გარდამავალია. მერონიმისთვის ეს თვისება არ არის დიფერენციული. გარდამავალი მერონიმის მაგალითია: ფრჩხილი- თითის მერონიმი, თითი კი ხელის მერონიმი. მეორე მხრივ, არაგარდამავალი მერონიმია “ფანჯრის მინა”. ფანჯრის მინა არის ფანჯრის მერონიმი, ფანჯარა ოთახისაა, მაგრამ ფანჯრის მინა არ არის ოთახის მადიფერენცირებელი მერონიმი. მნიშვნელოვანია იმის გააზრება, რომ მერონიმები

ლექსიკური ერთეულებია: აზრობრივად შესაძლებელია, რომ დავანაწილოთ ნივთი სეგმენტებად, მაგრამ მხოლოდ ზოგიერთი ნაწილი არის კოდირებული ენის სიტყვათა მარაგში.

სიმრავლის წევრი და კრებითი სიტყვა

ასეთი კავშირია ერთეულის გამომხატველ სიტყვასა და კრებით სიტყვას შორის:

Tree forest

bird flock

sheep flock

ship fleet

პორცია და მასა

პორცია-მასა არის კავშირი მასის გამომხატველ სახელებსა და საზომ ერთეულს შორის.

Drop of liquid

Grain of salt, wheat

Sheet of paper

Lump of coal

Strand of hair

პოლისემია

ლექსიკოლოგიაში ტრადიციულად ანსხვავებენ ომონიმიასა და პოლისემიას. ორივე ტერმინი ეხება ერთი, ფონოლოგიურად გამოხატული სიტყვის რამდენიმე მნიშვნელობას. პოლისემია აქტუალიზდება მაშინ, როცა მნიშვნელობები ერთმანეთთან გარკვეულ სემანტიკურ კავშირშია. ეს მნიშვნელოვანი განმარტებაა ლექსიკოგრაფებისთვის, რადგანაც ლექსიკონებში პოლისემიური სიტყვები ერთად, ერთი ლექსიკური ერთეულის ქვეშ არის განთავსებული, მაშინ, როდესაც ომონიმური

ერთეულები განცალკევებულადაა წარმოდგენილი. ლექსიკოლოგები ეყრდნობიან “ნათესაურობის” კრიტერიუმს პოლისემიის ამოსაცნობად. ეს კრიტერიუმები მოიცავს მოსაუბრის ინტუიციას და ან რელევანტური ისტორიული ფაქტების ცოდნას. მაგალითად, სიტყვა “sole” ინგლისურად ნიშნავს როგორც ფეხსაცმლის ძირს, ასევე თევზის ჯიშსაც. რადგანაც ეს სიტყვები ერთმანეთთან დაკავშირებული არ არის, ისინი ომონიმური წყვილი გვგონია. თუმცა, ისტორიის მიხედვით ორივე გადმოტანილია ფრანგულიდან, რომლებიც, თავის მხრივ, წარმოიშვა საერთო ლათინური სიტყვიდან “solea” (სანდალი). შესაბამისად, ნამდვილი კავშირი მდგომარეობს ლათინური ძირის მსგავსებაში და ორივე სიტყვა ინგლისურში ფრანგულიდან მოხვდა, თანაც სხვადასხვა დროს. შესაბამისად, ისინი ლექსიკონში ცალ-ცალკეა წარმოდგენილი.

***

სემანტიკური ცვლილება, ანუ ცვლილება ლექსიკური ერთეულის მნიშვნელობაში შეიძლება ონომასიოლოგიური ან სემასიოლოგიური მეთოდიკით შევისწავლოთ. პირველ შემთხვევაში შესწავლა იწყება კონცეპტებიდან გამომდინარე; ხოლო, მეორე შემთხვევაში, ყურადღება ექცევა მათში აქტუალიზებულ მნიშვნელობებს.

წინამდებარე ნაშრომი ეყრდნობა სემასიოლოგიურ მეთოდოლოგიას, რათა განახორციელოს კვლევის დასახული გეგმები და შეეცადოს, თვალი გაადევნოს ერთი სიტყვის მიერ განვითარების სხვადასხვა პერიოდში გამოვლენილ სხვადასხვა მნიშვნელობებს. ეს, პირველ რიგში, ხდება თეორიული ჩარჩოს განხილვის საშუალებით, რომლის მიხედვითაც შეიძლება ტიპური ცვლილებების დადგენა და მათი ევოლუციისათვის თვალის გადევნება. სხვადასხვა სემანტიკური ცვლილების მექანიზმი ჩამოყალიბდა მას შემდეგ, რაც ძირფესვიანად შეისწავლეს სემანტიკური ცვლილებები. აქედან გამომდინარე, შეკრებილ და გაანალიზებულ ემპირიულ მასალაზე დაყრდნობით გამოვლინდა ექვსი მთავარი სემანტიკური ცვლილება, მათ შორის ინდოევროპული ძირის ჩვენს საკვლევ ენებში გადატანის დროს მნიშვნელობის სემანტიკური ცვლილების შემდეგი სახეები- მეტაფორიზაცია, მეტონიმიზაცია, განზოგადება, დავიწროება- სპეციალიზაცია, მნიშვნელობის გაუარესება-დაკნინება და მისი გაკეთილშობილება, გაუმჯობესება. ეს მექანიზმები

განსხვავებული პრინციპებით ფუნქციონირებენ და ლექსიკური ერთეულის განსხვავებულ ასპექტებზე ახდენენ გავლენას. მაგალითად, მნიშვნელობის განზოგადება და მისი დავიწროვება-სპეციალიზაცია სიტყვის დენოტაციურ მნიშვნელობას ცვლის, ხოლო მნიშვნელობის გაკეთილშობილება/დაკნინება სიტყვის კონოტაციურ მნიშვნელობაზე მოქმედებს. შესაბამისად, მეტაფორიზაცია და მეტონიმიზაცია სამყაროს მენტალურ-ლინგვისტური სურათით ფუნქციონირებენ.

თავი III

სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმის პარამეტრები ინგლისური, სპარსული და რუსული ენების ინდოევროპული წარმოშობის საბაზისო ლექსიკაში

3.1 ჩვენი კვლევის მიზანი, მნიშვნელობა, მასალა და მეთოდოლოგია

დისერტაციის ეს თავი ეძღვნება საკვლევი თემისათვის მნიშვნელოვანი ემპირიული მასალის, მეთოდისა და საკვლევი ერთეულების ვარიანტების დადგენას დიაქრონიული განვითარების ჭრილში, მათ სემანტიკურ განვითარებაზე დაკვირვებას და სემანტიკური სტრუქტურის ცვლილებების ანალიზს.

დისერტაციაში ასახული კვლევის მნიშვნელობა და შედეგები რამდენიმე თვალსაზრისით შეიძლება განვიხილოთ. კერძოდ, ეს შეიძლება იყოს როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკული თვალსაზრისით. შეიძლება ითქვას, რომ ისტორიული ლექსიკოლოგია და სემასიოლოგია, რომლებიც ზოგჯერ თანხვედრას განიცდიან, ობიექტური მიდგომებისა და მეთოდოლოგიის მხრივ ლინგვისტიკის ერთ-ერთ ყველაზე ნაკლებად პროდუქტიული მიმდინარეობებია. შესაბამისად, წინამდებარე კვლევაში შევეცდებით, სემასიოლოგიური მიდგომა, რომელიც ეყრდნობა გარკვეულ სიტყვათა ფორმებს მათი მნიშვნელობის ამოსაცნობად, მოვარგოთ კვლევის მიზნებს და ერთმანეთს შევადაროთ ინდოევროპული ენათა ჯგუფის სამი განსხვავებული ოჯახის ზემოთ დახასიათებული ენა. კვლევის პრაქტიკულ მიზნებზე აქცენტის გაკეთების გამო, ვცდილობთ თეორიული მეთოდიკა ჩვენეულ პოზიციას შევუხამოთ და მივიღოთ ობიექტური ლინგვისტური და ექსტრალინგვისტური შედეგები.

შესაბამისად, კვლევა არა მხოლოდ ითვალისწინებს თეორიულ მიდგომებს, არამედ ასევე იყენებს მათ იმისთვის, რომ ახსნას გარე სამყაროს რეალობა, რომელიც ცდება მხოლოდ სემასიოლოგიური სტრუქტურის კვლევას მისი ექსტრალინგვისტური ანალიზის თვალსაზრისით.

ინგლისური, სპარსული და რუსული ენები მდიდარ და კარგად გამოკვლეულ ენებად გვევლინებიან, რომელთაც აქვთ სარწმუნო და კარგი რეპუტაციის მქონე ეტიმოლოგიური ლექსიკონები, რომლებშიც სიტყვის სხვადასხვა მნიშვნელობა და მათი გამოყენებაა ასახული. ამის გარდა, ინგლისური, სპარსული და რუსული ენების ისტორიული ცვლილებები საკმაოდ კარგად არის დადასტურებული, რაც საშუალებას გვაძლევს შევისწავლოთ ცვლილებები იმ კონტექსტში, რომელშიც ეს ცვლილებები მიმდინარეობს. ინგლისის, ირანისა და რუსეთის წინა საუკუნეების ისტორიული, მათ შორის სოციო-პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული მოვლენების ზუსტი ანგარიში გვაძლევს კარგ საშუალებას, რომ გამოვიძიოთ ცვლილებების გარე, ექსტრალინგვისტური ფაქტორები და შევისწავლოთ, თუ რა ზეგავლენა აქვთ მათ ლექსიკურ ელემენტებზე და როგორ იწვევენ ისინი სემანტიკურ ცვლილებას. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ჩვენი კვლევა მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც იგი იძლევა თეორიული ლინგვისტიკისა და სემანტიკისთვის მნიშვნელოვან შედეგებს, საკვლევი თემატიკის ფარგლებში, რომლებიც გვაჩვენებენ, თუ რა ურთიერთობა არსებობს ლინგვისტურ და ექსტრალინგვისტურ ფაქტორებს შორის, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ინდოევროპული ენათა ჯგუფის წარმომადგენელი სამი ენის, ინგლისურის, სპარსულისა და რუსულის ევოლუციის თავისებურებების გათვალისწინებით.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, წინამდებარე კვლევა რამდენიმე მიზანს ემსახურება. მათ შორის მთავარია აღნიშნული ლექსიკური პლასტის სემანტიკური სტრუქტურის ცვლილებების გამოკვლევა და იდენტიფიცირება, ინგლისურ, სპარსულ და რუსულ ენებში მათი სემანტიკური ცვლილებების სიხშირისა და ტიპოლოგიის გამოვლენა. ეს გაადვილებს კვლევის მეორე მიზნის მიღწევას, რომელიც გულისხმობს სემანტიკური ცვლილებების ტენდენციებისა და წესების აღმოჩენას მოცემულ მასალაში ინდოევროპული ენების მაგალითზე. კვლევის მესამე მიზანს წარმოადგენს

სემანტიკური ცვლილებების მოტივაციებისა და გამომწვევი მიზეზების როგორც შიდა, ისე გარეგანი სტრუქტურების კვლევა. ერთ-ერთი საბოლოო მიზანი ამ კვლევისა კი არის ერთი ენის სიბრტყეზე მიღებული შედეგების შედარება სამივე ენაში. მიზნად ვისახავთ, დავადგინოთ, არის თუ არა რაიმე კონკრეტული ტენდენცია ამ სამ ენაში, რაც სემანტიკურ ცვლილებებს იწვევს, თუ თითოეულ ენას თავისი ინდივიდუალური პარამეტრი ახასიათებს.

კრისტიან ლეჰმანის განმარტებით, ენის საბაზისო სიტყვები შეადგენენ მისი ლექსიკონის ძირითად ნაწილს. ისინი ენის უკიდურესად მნიშვნელოვან პლასტს წარმოქმნიან, რადგანაც (1) აღნიშნავენ ადამიანის ცხოვრებისა და ფუნქციონირებისათვის ძლიერ მნიშვნელოვან კონცეპტებს; (2) იხმარებიან სხვა სიტყვების პარაფრაზისა და განმარტებისათვის. (Lehmann, 1986)

როდესაც ვსაუბრობთ პროტო-ინდოევროპული სიტყვების მნიშვნელობაზე, საქმე რთულდება, რადგანაც პროტო-ინდოევროპული საზოგადოება ძლიერ მარტივ არსენალს გვაძლევს მატერიალური ცხოვრებისა და გარემოს თვალსაზრისით. შესაბამისად, მათი ძირითადი საბაზისო ლექსიკონი მოიცავს სახლის, სოფლის მეურნეობის, საკვებისა და პანთეონის ლექსიკას. გამყრელიძისა და ივანოვის ნაშრომში (*“Indo-European and the Indo-Europeans: A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture”*, 1995) წარმოდგენილია პროტო-ინდოევროპული ძირების საკმაოდ სრული თემატური მასალა. ძირითადად ამ მასალიდან შეირჩა 119 ერთეული, რომელიც მიეკუთვნებოდა ცხოვრების სხვადასხვა სფეროს, კერძოდ, -ცხოველებს, მცენარეებს, ტოპონომიკას, ადამიანის სხეულის ნაწილებს, ა.შ. გარდა ამისა, რაც შეეხება მასალის გრამატიკულ კატეგორიზაციას, იგი ძირითადად მოიცავდა ზმნებს, არსებით სახელებს და ზედსართავებს.

ხაზაგასმით გვინდა განვაცხადოთ, რომ მასალის ამორჩევის დროს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ექცეოდა ინდოევროპული ფუძის სიტყვებს. იმ შემთხვევაში, როდესაც მსგავსი ერთეული არ მოიპოვებოდა ზემოთნახსენებ ნაშრომში, გამოყენებული იყო ზმნური ერთეულები ჩეუნგის (Cheung, (2007) ლექსიკონიდან „*Etymological Dictionary of the Iranian Verb*”. ამ ნაშრომში ავტორი არა მხოლოდ გვაძლევს ირანული ზმნების ნაირსახეობას, არამედ, ასევე წარმოგვიდგენს ნათესაურ ინდოევროპულ

კოგნატებს. გარდა ამ ორი წყაროსი, ემპირიული მასალისათვის გამოყენებულია სამივე ენაში არსებული ეტიმოლოგიური თუ განმარტებითი ლექსიკონები (იხ. გამოყენებული ლიტერატურა)

ჩვენი კვლევისათვის რელევანტური მასალის ამოკრების გარდა, ანალიზის მეორე ეტაპზე დადგა არჩეული მასალის სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმების დადგენის საკითხი. მასალის ამ თვალსაზრისით შედარების დროს დავეყრდენით რამდენიმე წყაროს, კერძოდ, ინგლისური ენის არჩეული მასალის საანალიზოდ ძირითადად გამოვიყენეთ Oxford English Dictionary და Merriam Webster's collegiate Dictionary. ორივე ნაშრომი ეყრდნობა მასალის დალაგების ისტორიულ პრინციპებს. სპარსული მასალა გაანალიზდა დეჰხოდას, მოინისა და ამიდის მიერ გამოქვეყნებული ლექსიკონებზე დაყრდნობით. გარდა ამისა, გამოვიყენეთ ონლაინ მოწოდებული აბადის ლექსიკონი (Abad, 2017). რადგანაც ნაშრომში გაანალიზებულია რუსული მასალაც, გამოვიყენეთ შემდეგი ნაშრომები: ეფრემოვასა და ოჟეგოვის მიერ შედგენილი ლექსიკონები, ასევე რუსული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, უშაკოვის რედაქციით. ეს ლექსიკონები მოიცავენ ჩვენი საკვლევი მასალისა და მათი ისტორიული განვითარების მონაცემებს.

ერთი პრობლემა, რომელიც უნდა გადაგველახა ანალიზის ვალიდურობისათვის, იყო დისერტაციაში შესწავლილი სამივე ენის (ინგლისური, სპარსული და რუსული) კვლევისათვის მნიშვნელოვანი პერიოდების ქრონოლოგიური შეთავსებადობის საკითხი. მაგალითად, მაშინ როდესაც ძველი სპარსული იწყება ძველი წელთაღრიცხვით 600 წელს და მთავრდება 300 წელს, ამავე წელთაღრიცხვით, ძველი ინგლისური დასაბამს იღებს 450 წელს, ახალი წელთაღრიცხვით. ეს ქრონოლოგიური განსხვავება დასახელებული ენებს შორის წარმოშობს პრაქტიკულ პრობლემას დიაქრონული გამოკვლევისათვის. მეორე მხრივ, მიუხედავად ამ პრობლემისა, იმის გამო, რომ დასახელებულ მონაკვეთებს შორის მანძილი შედარებით მცირეა, ისტორიული და ასევე, სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიკური განვითარების პირობების სტაბილურობისა და სავარაუდო მსგავსების გამო, ჩავთვალეთ, რომ მათი უგულვებელყოფა მისაღები იქნებოდა, მით უფრო, რომ შერჩეული მასალა

უნიკალური და შეიძლება ითქვას, ერთადერთია მსგავსი პერიოდის მასალების შესადარებლად.

სპარსული მონაცემების მნიშვნელობის მოძიებისა და დადგენის მიმართებით, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ავესტურის მონაცემები გამოვიყენეთ აღიარებული გენეტიკური სიახლოვის გამო, რადგანაც ძველი სპარსული ექვივალენტი ამ კონკრეტული ელემენტებისა არ დადასტურდა. მაშინ როცა ძველი სპარსული ტექსტები და ზოგადად, ლექსიკა ამოვიღეთ ისტორიული წარწერების, თიხის ფირფიტებისა და აქემინიდების ხანის ბეჭდებიდან. აღსანიშნავია ისიც, რომ ავესტა მოიცავს რელიგიური ტექსტების საკმაოდ დიდ რაოდენობას, რომლებიც შექმნილია მეტნაკლებად სტანდარტული და იმ დროსათვის მისაღები დამწერლობით, რომელმაც განაპირობა ენის ფონეტიკური და ლექსიკური სიზუსტის მაღალი ხარისხი.

კვლევისათვის რელევანტური ყველა ერთეული აღიჭურვა შესაბამისი ეტიმოლოგიური ინფორმაციით, განსაზღვრებითა და აღწერით. რაც შეეხება სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმის აღწერას, დავყვარდებით გეერაერტსის მიერ შემოთავაზებულ სქემას. (Geeraerts, 2010). ამ სქემის მიხედვით, სემანტიკური ცვლილების ძირითადი მექანიზმებია მნიშვნელობის განზოგადება, დავიწროება, დაკნინება, გაკეთილშობილება, მეტაფორული და მეტონიმიური ძვრები. კვლევის შემდეგ ეტაპზე თითოეული მექანიზმის როლი და სიდიდე გამოითვალა ინგლისურ, სპარსულ და რუსულ ენებში. ქვემოთ მოცემულია მაგალითები, რომლებიც აღწერენ კვლევის ძირითად კრიტერიუმებს.

3.2 კვლევის შედეგების ანალიზის თეორიული ჩარჩო

გეერაერტსი (Geeraerts, 2010) ლექსიკური სემანტიკისადმი სემასიოლოგიური მიდგომის შესახებ მსჯელობის დროს გამოყოფს სემანტიკური ცვლილების მექანიზმის რამდენიმე საბაზისო მექანიზმს. ქვემოთ შევეცდებით განვიხილოთ

ჩვენს მიერ განხილული მასალაში აქტუალიზებული სემანტიკური ცვლილების ტიპები.

1. მნიშვნელობის განზოგადება (გაფართოება). მნიშვნელობის გაფართოებისა და განზოგადების დროს ერთი ერთეულის მნიშვნელობა ეხება ერთზე მეტ, პირველადი მნიშვნელობიდან ამოზრდილ მნიშვნელობას. მაგალითად, PIE *k^wiw ამ ძირის პირველადი მნიშვნელობაა ცხოვრება, სიცოცხლე (ზმნა ან არსებითი სახელი). მეორე მხრივ, როგორც განზოგადების ან გაფართოების პროცესის პროდუქტი ინგლისურ და სპარსულ ენებში შემდეგ მნიშვნელობა დაუკავშირდა სხვადასხვა კონცეპტს. მაგალითად, ინგლისურში მან მიიღო ცხოვრების (“living”), დინების („flowing”) და სირბილის (“running) მნიშვნელობა. სპარსულში საწყისი მნიშვნელობა ცხოვრება (“life, live”) შეიცვალა და გახდა მთელი სამყარო (“the whole universe”).
2. მნიშვნელობის სპეციალიზაცია ან დავიწროვება არის მნიშვნელობის განზოგადების საპირისპირო ფენომენი და გულისხმობს მნიშვნელობის მოცულობის შევიწროვებას. მაგალითად, PIE *k^wiw სიტყვის მნიშვნელობა PIE *k^wiw რუსულ ენაში ვიწროვდება და ნიშნავს „მარცვალს“ (“grain”), შემდეგ პერიოდში კი იძენს პურის (“bread) ან ქერის (barley) მნიშვნელობას.
3. მნიშვნელობის დაკნინება, გაუარესება ეხება სემანტიკური ცვლილების კონოტაციურ ასპექტებს და ხაზს უსვამს ნომინაციის ემოციურ მომენტებს. იკვეთება მნიშვნელობის გაუარესებისა და უარყოფითი შთაბეჭდილების შექმნის ტენდენცია. მაგალითად, პროტო-ინდოევროპული ძირის PIE. *h₂r̥t^hk^h საწყისი მნიშვნელობაა დათვი (“bear”), მაგრამ შემდეგ ეს სიტყვა იძენს უარყოფით მნიშვნელობას და აღნიშნავს ბუზღუნას და უმეცარს, რაც რა თქმა უნდა, არ ახასიათებს დათვს რეალურ სამყაროში.
4. მნიშვნელობის გაკეთილშობილება სემანტიკური ცვლილების კონოტაციის გაკეთილშობილებას ემყარება. მაგალითად, PIE. *wrot^h-, *wrt^h- თავდაპირველად ნიშნავდა ვარდს, ხოლო შემდეგ სპარსულში მიიღო ზოგადად ლამაზი ადამიანის, მშვენიერი სახის მნიშვნელობა.

5. მეტაფორა სემანტიკური ცვლილების ყველაზე გავრცელებული მექანიზმია. ასევე, იგი ყველაზე ხშირად აქტუალიზებული ტროპია ლიტერატურაში. როგორც კვლევამ დაადატურა, მეტაფორული ცვლილებები ახასიათებს ყველა ჯგუფს, უფრო მეტად კი ზმნურ ერთეულებს. მაგალითად, PIE. *sed- ნიშნავდა “ჯდომას” და შემდეგ, მსგავსებაზე დაფუძნებული ხატოვანი გადააზრების მეშვეობით, ინგლისურსა და სპარსულში მიიღო „ცხოვრების“, „დასახლების“ მნიშვნელობა.
6. მეტონომია დაფუძნებულია საანალიზო ერთეულის წყარო და სამიზნე მომენტების გარკვეულ თანაფარდობასა და შესაბამისობაზე. იგი შეიძლება იყოს მთელი-ნაწილის შეფარდება. მაგალითად, PIE. *wot'or- წყლის ცხოველს აღნიშნავს და, ასევე, ამავე ცხოველის ბეწვსაც.

3.3. კვლევის ემპირიული მასალის შეგროვების პროცედურა და მისი

ობიექტურობა

კვლევის ობიექტურობისა და ვალიდურობისათვის მასალის არჩევის დროს ამოსავალი იყო სამივე საკვლევ ენაში საერთო ძირის არსებობა. ეს ბუნებრივია, რადგანაც კვლევის მთავარი მიზანი იყო ინგლისურ, სპარსულ და რუსულ ენებში სემანტიკური ცვლილებების პროცესის ხარისხის, რაოდენობისა და რაგვარობისადმი თვალის მიდევნება. მასალის არჩევის პროცესში გამოირიცხა ნასესხობები და ალტერნატიული ინდოევროპული ძირები. მასალის შეკრების პროცესში საერთო ძირის მნიშვნელობა ეყრდნობა იმ ფაქტორს, რომ იგი საშუალებას გვაძლევს თვალი გავადევნოთ ერთი ინდოევროპული სიტყვის განსხვავებულ, დროში განვითარებას. მეორე მხრივ, მასალის შეკრების პროცედურამ ასევე გვაჩვენა, რომ ზოგიერთი მონათესავე სიტყვა არ მოგვეპოვება სპარსულში. მაგალითად, ეს ეხება მცენარეების ჯგუფს სპარსულში, რომელსაც აკლია თავდაპირველი, საწყისი ინდოევროპული ფორმების ნაწილი. გარდა ამისა, შედარებითი მეთოდი, რომელსაც დავეყრდენით კვლევის დროს, საშუალებას გვაძლევს გამოვიკვლიოთ, სამი საკვლევ ენის ფარგლებში, ერთეულების განვითარების ტენდენციების მსგავსება და განსხვავება. კვლევის ამ ხაზს მივყევართ სემანტიკური ცვლილების პროცესის უნივერსალურობის

საკითხთან, ამ ენების ფარგლებში. კვლევის პირველ, საწყის ეტაპზე დავადგინეთ და აღვწახსეთ ლექსიკურ-სემანტიკური ევოლუციური მომენტები კვლევისათვის შეკრებილ მასალაში, ენების მიხედვით, გამოვიკვლიეთ სემანტიკური ცვლილებების პროცესის ტიპები და მექანიზმები. კვლევის ბოლო ეტაპზე შევადარეთ და შევაპირისპირეთ მიღებული შედეგები სამ საკვლევ ენაში. კვლევის პროცედურამ გამოიწვია განსხვავებული თემატური ჯგუფების შემოტანა მასალაში. ასევე, თემატურად გაანალიზებულ ლექსიკურ ჯგუფებს ახასიათებთ საერთო ძირი და განვითარების გარკვეული ტენდენცია ინგლისურ, სპარსულ და რუსულ ენებში. ქვემოთ სალუსტრაციოდ მოყვანილია რამდენიმე პროტო-ინდოევროპული ძირის სიტყვის ენათაშორისი ვარიანტულობის კვლევა სამი საკვლევ ენის ფარგლებში მათი ისტორიის გარკვეულ, განსხვავებულ პერიოდში. ასევე, მასალას თან ახლავს განმარტება და მნიშვნელობის დენოტაციური კომპონენტების აღწერა, რომელიც გვაჩვენებს სემანტიკური ცვლილების დროს მიმდინარე ფონოლოგიური და სემანტიკური ძვრების ხარისხობრივ და რაოდენობრივ კომპონენტებს. გვინდა გავიმეოროთ, რომ ამგვარი კვლევა ავლენს სემანტიკური ცვლილების ძირითად ტენდენციებს ინდოევროპული საბაზისო სიტყვების მაგალითზე. საანალიზოდ აღებულია ზოონიმების ქვეჯგუფი, ხოლო დანართში მოცემულია გაანალიზებული მასალის მთელი კორპუსი.

1. PIE. *k^wīw-(ცხოვრება (ზმნა და არსებითი სახელი)

Av. gaēθā/ gaiθā ⁴ > MPers. gētē, gētāh > NPers.gētī (universe)

OCS. žito (grain) > Russ. žito (bread, rye)

OE. Cwice > ME. quik > NE. quick

PIE *k^wīw- (live, life)

English	Persian	Russian
1. Fiery, glowing.	1. Lower world, earth	1. Grain

⁴ ავესტურსა და ძველ სპარსულში gaēθā/ gaiθā-ს მნიშვნელობებია შინაური პირუტყვი და პირადი ქონება.

2. Living, not dead	2. World condition	2. Bread, rye
3. Acting with speed	3. The whole universe	3. Stye, barley
4. Running, flowing		
5. Moving, shifting		
6. Caustic		
7. Having a sharp Angle		
8. Couch-grass		

ინგლისური. ცხადია, რომ ინგლისურ ენაში ვლინდება მეტაფორიზაცია. თუმცა მეტაფორული ძვრა, ამ შემთხვევაში, შეიძლება მნიშვნელობის სპეციალიზაციადაც განვიხილოთ. (მაგალითად, having a sharp angle და couch-grass); ერთ-ერთი მნიშვნელობა (being) caustic-გესლიანობა, მქირდავობა) უარყოფითი კონოტაციით ხასიათდება და ამიტომ, მას განვიხილავთ მნიშვნელობის გაუარესება-დაკნინების ჭრილში.

სპარსული: სპარსულ ენაში ამ სიტყვის შემდგომი მნიშვნელობები მიეკუთვნება სამყაროს, დედამიწას, მიწიერ ცხოვრებას, რაც შეიძლება განვიხილოთ, როგორც მნიშვნელობის სპეციალიზაციის, დაკონკრეტების შემთხვევა. მეორე მხრივ, მნიშვნელობა the whole universe (სამყარო) მნიშვნელობის განზოგადებისა და გაფართოების ტენდენციას გვეჩვენებს.

რუსული. სპარსულისაგან განსხვავებით, რუსულ ენაში მიღებული მნიშვნელობები შეიძლება განვიხილოთ, როგორც მნიშვნელობის დავიწროების შემთხვევები და, ასევე, მეტონიმიური სემანტიკური ძვრების მაგალითები.

2. PIE. *wlk^h-, *wlp^h (wolf) < *ulp^ho- (დახვევა, გათრევა (ძალის გამოყენებით)

Av. vāhrka (male wolf), vāhrkā (female wolf) > MPers. gurg (wolf) >
 NPers. gurg (wolf)

OCS. Vľikŭ (wolf)/ ORuss. vľk > Russ. volk

OE. Wulf (wolf), > ME. wulf > NE. wolf

PIE. *wlk^h-

English	Persian	Russian
1. The fur of a wolf	1. Subtile, sly	1. An experienced person, one having undergone hardships and dangers
2. A rapacious, destructive person	2. World, universe	
3. A direct and zealous man in amatory attention to women	3. A figure in a childish game	
4. Starvation, dire poverty	4. experienced, sophisticated	
5. Dissonance in some chords on some musical instrument		

ინგლისური. ინდოევროპული ძირის თავდაპირველი მნიშვნელობა „to tear, drag forcefully“ (დახევა, ძალით გათრევა), ასევე „rapacious, destructive person“ (ხარბი, მტაცებელი, განადგურებისაკენ მიდრეკილი ადამიანი), წარმოადგენს მეტაფორული პერსონიფიკაციის მაგალითს, რადგანაც მგელი წარმოსდგება როგორც ცხოველი, რომელიც ანადგურებს ყველაფერს. ამასთან ერთად, დიაქრონიული თვალსაზრისით, ამ ცხოველის აღმნიშვნელი კონცეპტის სემანტიკური ევოლუცია ცხადყოფს, რომ მეტონიმური ძვრები იგრძნობა

მნიშვნელობაში „the fur of the wolf“ (მგლის ბეწვი); „dissonance in some chords on some musical instrument, (მუსიკალური დისონანსი) მეტაფორიზაციის შემთხვევაა, ხოლო მნიშვნელობები “rapacious, destructive, sexually ardent, dire starvation” (ხარბი, განამადგურებელი, სექსუალურად ძლიერი, აქტიური, შიმშილი) მეტაფორიზაციისა და მნიშვნელობის დაკნინების მაგალითებს წარმოადგენენ.

სპარსული: სპარსულ ენაში მგლის სახე ეფუძნება სწრაფი და შედეგიანი ნადირობის ცნებას. ამასთან ერთად, სპარსულ კულტურაში მგელი აღიქმება როგორც გაქნილობის სინონიმი, რაც, რა თქმა უნდა, გვევლინება მნიშვნელობის დაკნინების, მისი გაუარესების შემთხვევად. გარდა ამისა, ცხოვრების სტილისა და საცხოვრებელი პირობების ანალოგიით, მგელი სპარსულში განიხილება, როგორც გამოცდილი, გამძლე, რაც მნიშვნელობის მეტაფორული გაკეთილშობილების მაგალითად შეიძლება განვიხილოთ. რაც შეეხება „მგლის“ სემანტიკურ სტრუქტურაში, ცხოვრებისა და სამყაროს მნიშვნელობას, შეიძლება ჩავთვალოთ მეტაფორულ გადააზრებად, რომლის დროსაც სამყარო იღებს სასტიკი და გაუმაძღარი მგლის მახასიათებლებს.

რუსული. რუსულ ენაში მგლის სახე მისი სემანტიკის მეტაფორული გაკეთილშობილების მაჩვენებელია.

3. PIE. * hrt^hk^h (დათვი, განამადგურებელი, მსახვრელი ძალა)

Av. Arešō (bear)

OCS. > Russ. Medved

OE. Bera (bear, brown)

PIE. * hrt^hk^h

English	Persian	Russian
1. Surly, uncouth, burly or shambling person	1.huge and ugly 2.Fat 3.hairy	1.The fur of the animal 2. Products made from the fur and skin of the

		animal 3. Huge , powerful, heavy person 4. Ill-cultured, ill- bred, hard person 5. Coffee and tea with Rome 6. Obs.Beverage drunk with wine 7. Rink, ice rink
--	--	---

ინგლისური. ამ ინდოევროპულმა ძირის სიტყვამ, რომელიც პროტო-ინდოევროპულში აღნიშნავდა დამანგრეველსა და ზიანის მიმყენებელს, თანამედროვე ინგლისურ ენაში დაკარგა აღნიშნული მნიშვნელობა. მეორე მხრივ, ინგლისურ ენაში საწყის ეტაპად განიხილება მნიშვნელობა „ყავისფერი“, რომელიც აღნიშნავს ცხოველი კანისა და ბეწვის ფერს. ამის მიუხედავად, „დათვი“ მეტაფორულად აღნიშნავს ბუზღუნა, გაუთლელ ადამიანს; ასევე, მოუხერხებელი სიარულის მანერასაც. ყველა ეს მეტაფორული გადააზრება შეიძლება განვიხილოთ, როგორც მნიშვნელობის სემანტიკური დაკნინების, გაუარესების შემთხვევები.

სპარსული. სპარსულ ენაში ამ სიტყვამ შეიძინა „უზარმაზარის, ბანჯგვლიანის, მსუქანისა და უშნოს“ მნიშვნელობები (huge, hairy, fat, and ugly), რაც დათვის მეტაფორულ ხატს ქმნის ამ კულტურაში; ბოლო სემანტიკური ძვრა (უშნო) არის მნიშვნელობის დაკნინების მაგალითი.

რუსული. ტაბუირების გამო, რუსულ ენაში ეს სიტყვა არ შესულა ინდოევროპული ძირიდან. “medved” ნიშნავს თაფლის მჭამელს (“honey-eater”) და გვევლინება ევფემიზმის მაგალითად. ამ სიტყვის სემანტიკური ისტორია გვაჩვენებს, რომ დასტურდება ამ მნიშვნელობის მეტონიმიზაცია, ცხოველის ბეწვის, კანისა და მისგან

წარმოებული პროდუქტების შემთხვევაში; ასევე, მნიშვნელობები „უზარმაზარი, ძლიერი და მძიმე წონის“ (Huge, powerful and heavy) წამოადგენენ მეტაფორიზაციის შემთხვევებს, ხოლო მნიშვნელობები „უზრდელი და რთული“ (ill-cultured, ill-bred and hard)-მნიშვნელობის დაკნინება-გაუარესების მაგალითებს. მეტაფორიზაციას მიეკუთვნება, ასევე, ალკოჰოლიანი ყავის, ჩაისა და სხვა სასმელებთან დაკავშირებული მნიშვნელობები, იგივე მოვლენა დასტურდება ამ სიტყვის მიერ ყინულის მოედნის გადააზრების მნიშვნელობაში (Rink and ice rink).

4. PIE. *w^hl-p^h-i/ē (fox, jackal) / *wl-o-p^hek^h-(ā) < *wel- (კვლა,დაგლეჯვა)

Av. Raopi (fox, jackal)/ OPers. Raubaθa > MPers. rōpāh > NP. Rōbāh (cattle killer)

OCS. Lisa > Russ. lisa

OE. fox > ME. fox > NE. fox

PIE. *wl-o-p^hek^h-(ā)

English	Persian	Russian
1. The fur of a fox	1. a deceptive and cunning person	1.The fur and skin of the animal
2. A clever, crafty person		2. Products made from the fur and the skin of the animal
3. Arch. Sword		
4. A Wisconsin American Indian		
5. A good-looking young woman or man		3. A cunning, sly, flattering person

ინგლისური. ამ სიტყვის პროტო-ინდოევროპული ძირი ნიშნავს „რქოსანი საქონლის მჭამელს ან ლემის მჭამელს“ (cattle eater or one feeding on dead cattle). საინტერესოა, რომ ჩვენი კვლევისთვის მნიშვნელოვან ინდოევროპულ ენებში ეს მნიშვნელობა ქრება. “მელიის ბეწვის“ შემთხვევაში სახეზეა მეტონიმიური გადააზრება. სემანტიკური ძვრა „ჭკვიანი და მოხერხებული“ (clever and crafty), ისევე, როგორც „კარგი იერის, კარგი შესახედავი“ (good-looking) მეტაფორულ გადააზრებას ადასტურებს. იგივე მოვლენა ფიქსირდება მნიშვნელობებში “sword” (ხმალი, არქ) და ვისკონსინის ტომის ამერიკელი ინდიელი (Wisconsin American Indian).

სპარსული. სპარსულში ეს სიტყვა გადავიდა მხოლოდ მეტაფორული გადააზრებით, როგორც მატყუარა და ეშმაკი ადამიანი.

რუსული. რუსულ ენაშიც, სხვა ენების მსგავსად, დაფიქსირებულია მეტონიმიური და მეტაფორული გადააზრების შემთხვევები მსგავსი სემანტიკით.

5. PIE. *q^hwep^h- (ტახი)

Av. Varāza > MPers. Varāz > NPers. Gurāz

Oruss. Vepr

OE. Eofor, bār > ME. bor > NE. boar

English	Persian	Russian
1. An uncastrated male swine	1. A kind of spade	1. Wild swine, boar
2. The male of any of several mammals such as guinea pig or raccoon	2. A thick rod 3. A kind of vase 4. Fig. arch. A brave and courageous person	2. (A big piece, a lump of some raw material)
3. applied to		

people		
heraldically		

ინგლისური. ძველ გერმანიკულ ტრადიციაში ტახის ეშვიანი ჩაფხუტები და საბრძოლო ფარები ფართოდ გამოიყენებოდა, როგორც ომის სიმბოლოები. შესაბამისად, ამ სიმბოლოების მნიშვნელობის გადანაცვლება ადამიანის მიმართულებით შეიძლება განვიხილოთ, როგორც მნიშვნელობის მეტაფორული გაკეთილშობილების შემთხვევა. ამასთან ერთად, მამრობითი ძუძუმწოვარი ცხოველების ნომინაცია ამ ინდოევროპული ძირით, შეიძლება მივუჩნიოთ მნიშვნელობის განზოგადებისა და გაფართოების შემთხვევებად.

სპარსული. სპარსულში ეს ძირი მეტაფორულად იხმარება გარკვეული სახის ნიჩბის, ხის ან ლითონის პალოსა და ყვავილის სახეობის აღსანიშნად. მეტაფორული ძვრა დასტურდება ამ სიტყვის მამაცი ადამიანის მნიშვნელობით ხმარების შემთხვევაშიც.

რუსული. რუსულ ენაში ეს ძირი ადასტურებს მეტაფორულ გადააზრებას, დიდი ზომის ან სისქის ანალოგიაზე დაყრდნობით.

6. PIE *q^he/op^h- , *q^he/op- (მაიმუნი, ადამიანისმსგავსი მაიმუნი)

Av. OPers. MPers. Kapik NP. Maymun, būzīnaop, k(g)api
 ORuss. Obez'jana Russ. Obez'jana < Pers. būzīna
 OE. apa > ME. apa NE. ape

PIE *q^he/op^h- , *q^he/op-

English	Persian	Russian
1. The animal of the monkey tribe	1. The hairy animal of the monkey tribe.	1. The animal of the monkey tribe.
2. A mimic, one		2. The fur and

who imitates	2. Clumsy, very ugly	skin of the animal
3. A large uncouth person	3. Happiness	3. Products made from the fur and skin
4. A foolish and silly person	4. Used as a swear word	4. The person inclined to imitate
		5. One who quavers, play the ape
		6. A very ugly person
		7. Used as a swear word

ინგლისური. ცხრილში მოყვანილი პირველი მნიშვნელობა (The animal of the monkey tribe) არის მნიშვნელობის განზოგადების შემთხვევა, რადგანაც, ამ შემთხვევაში, ეს ცნება იხმარება მაიმუნის ყველა სახეობის აღსანიშნად. რაც შეეხება, მნიშვნელობებს „მიმბაძველი, გაუთლელი და სულელი ადამიანი“ (mimic, uncouth and foolish person), სამივე მათგანი მეტაფორულ გადააზრებას ეყრდნობა და წარმოადგენს მნიშვნელობის გაუარესებისა და დაკნინების შემთხვევებს.

სპარსული. სპარსულ ენაში სიტყვა “būzīna” გამოიყენება როგორც უარყოფითი კონოტაციის სიტყვა და ემყარება მაიმუნის აუცილებელ თვისებას, რომელიც დაფუძნებული ამის გარეგნულ სიმახინჯეზე და შეიძლება განვიხილოთ, როგორც მეტაფორული გადააზრება, მნიშვნელობის გაუარესების კომპონენტით. იგივე შეიძლება ითქვას მაიმუნის სპარსულ კულტურაში აღიარებული მოუქნელობის შესახებ.

რუსული. რუსულ ენასა და კულტურაში, სპარსულის მსგავსად, ეს ლექსიკური ერთეული იხმარება უარყოფითი კონოტაციით, როგორც სალანაძლავი სიტყვა. მისი სემანტიკური ცვლილების ხაზი წარმოადგენს მეტაფორულ გადააზრებას, მნიშვნელობის დაკნინებით. მეორე მხრივ, ასევე დასტურდება მეტონიმიზაციის შემთხვევებიც (the fur and skin of the animal).

7. PIE. *eǵʰi-, *ogʰoi- (სერპენტი, გველი, ჭია)

Av. aži > MPers. aź > NPers. aždahā (big serpent)

OCS. Qžī > ORuss. Už' (serpent species) > Russ. Uż

(adder, viper)/ Russ. ež hedgehog (snake-eater)

OE. igil/ íl > NE. Hedgehog

PIE. *eǵʰi-, *ogʰoi-

English	Persian	Russian
1. Hedgehog	1. a mythic huge serpent with fiery mouth 2. Arch. Fig. a strong and coarse horse 3. Arch.fig. a long and heavy sword	1. an eel 2. One Severely reacting to troubles and hardships 3. Anti-tank or anti-personnel obstacles

ინგლისური. ეს ინდოევროპული ძირის სიტყვა დატურდება ძველ ინგლისურში, მაგრამ მისი სემანტიკა იცვლება შემდგომ პერიოდებში და მისი საბოლოო

მნიშვნელობა „ზღარბი“ (‘hedgehog’) სრულიად განსხვავდება თავდაპირველი რეფერენტისაგან.

სპარსული. სპარსულ ენაში ეს ძირი აღნიშნავს დიდი ზომის, მძვინვარე მითიურ სერპენტს ან დრაკონს. მეტაფორულ ანალოგიაზე (ფორმა, ზომა და მძვინვარება) დაყრდნობით, მან მიიღო დიდი ხმლისა და ცხენის მნიშვნელობა.

რუსული. რუსულ ენაში ეს ინდოევროპული ძირის სიტყვა იცვლის რეფერენტს და აღნიშნავს გველთევზას, რაც მნიშვნელობის დავიწროვებად შეიძლება განვიხილოთ. ასევე, მეტაფორული გადაადგილების საფუძველზე, იგი აღნიშნავს ტანკსაწინააღმდეგო დაბრკოლებებს.

8. PIE. *w̥r̥mi-, *w̥r̥mo- > IE. k^hormi (ჭია)

Av. kərəma- > (stārō kərəmā: comet, meteor) MPers. kirm > NPers. kirm

OCS. črvī > Russ. červ’

OE. wȳrm > ME. wȳrm > NE. worm

PIE. *w̥r̥mi-, *w̥r̥mo- > IE. k^hormi (worm)

English	Persian	Russian
1. Arch. Snake, serpent	1. A creeping soft boneless animal	2.6. A useless long animal
2. Earth worm, annelid worm	without hands and feet.	2.7. A animal resembling a worm
3. Any small elongated naked-soft animals,	2. An annoying person	3. A pitiful, worthless person,
4. A contemptful person, wretch		worthlessness
5. Something		

spiral or vermiculate 6 . Thread of a screw 7 . Archimedes' screw 8 . An invading computer program		4. The name of an alphabet in Old Slavic or Old Russian
--	--	---

ინგლისური. ინგლისური ენა ამ სიტყვაში ამჟღავნებს შემდეგ ტენდენციებს: მნიშვნელობიდან „ჭიაყელა“ გადაადგილება ყველა ტიპის წაგრძელებული ფორმის უთმო ცხოველისაკენ წარმოადგენს მნიშვნელობის გაფართოების შემთხვევას; მნიშვნელობა „საზიზღარი, ზიზღის, სიბრაღულის აღმძვრელი ადამიანი“ (A contemptful person, wretch) ეფუძნება მეტაფორულ გადაადგილებას და იწვევს მნიშვნელობის დაკნინებას. დანარჩენი მნიშვნელობებიც მეტაფორული გადააზრებით წარმოიშვა დიაქრონული განვითარების პროცესში.

სპარსული. სპარსულ ენასა და კულტურაში ასევე დასტურდება მნიშვნელობის მეტაფორული დაკნინების შემთხვევა, მნიშვნელობაში „გამაღიზიანებელი ადამიანი“ (An annoying person).

რუსული. რუსულ ენაში სემანტიკური ცვილელება ეყდნობა მეტაფორულ გადაადგილებას. კერძოდ, 2, 3, 4 მნიშვნელობებში გვაქვს მნიშვნელობის მეტაფორული გადააზრება.

9. PIE. *b^hib^her-, *b^heb^her- (თახვი)

Av. bawra/bawri > MPers. babrag, bawrak > NPers. babar/bedastar

ORuss. bebr > Russ. bobr

OE. beofor > ME. bever > NE. beaver

English	Persian	Russian
1. The fur or pelt of the beaver	1. A cat like animal favoured for its fur and skin	1. An animal of a detachment of rodents with valuable fur, leading a semi-aquatic life.
2. A hat, silk hat		2. Fur, the skin of such an animal.
3. A heavy fabric of felted wool or of cotton		3. colloq. A product made of fur, skins of such an animal.
4. Vulg. The pudenda of a woman		

ინგლისური. ინგლისურ ენაში სახეზეა მეტონიმიური გადაადგილება. (The fur or pelt of the beaver; a hat, silk hat); შემდეგი ორი მნიშვნელობა ეყრდნობა მეტაფორულ გადააზრებას (a heavy fabric of felted wool or of cotton და Vulg. The pudenda of a woman)

სპარსული. სპარსულ ენაში დასტურდება მხოლოდ სიტყვის ძირითადი მნიშვნელობა.

რუსული. რუსულ ენაში გვაქვს მხოლოდ მნიშვნელობის მეტონიმიზაციის შემთხვევები.

10. PIE. *mūs (თაგვი, თხუნელა)

MPers. mūšk/ mūš > Pers. mūš

OCS.myšī > Russ. myš

OE. mūs > ME. mūs > NE. mouse

PIE. *mūs (mouse, mole)

English	Persian	Russian
1. A timid person 2. Dark colored swelling 3. Small manual device for using computer	1. An annoying and timid creature	1. The animal

ინგლისური. ინგლისურ ენაში ამ ინდოევროპულმა ძირმა განიცადა მეტაფორული ცვლილებები და, ასევე, ვლინდება მნიშვნელობის მეტაფორული დაკნინების შემთხვევები.

სპარსული. სპარსულშიც დასტურდება ინგლისური ენის მსგავსი შემთხვევები და მეტაფორული ხატები. კერძოდ, აქაც გვაქვს მეტაფორული გადაადგილება, მნიშვნელობის დაკნინებით.

რუსული. რუსულ ენასა და კულტურაში ეს ძირი მხოლოდ თავდაპირველი მნიშვნელობით დაფიქსირდა.

11. PIE. *wot'or-წავი

Av. udara > MPers. samōr > NPers. samōr

Russ. vydra

OE. oter > ME. oter > NE. otter

PIE. *wot'or-

English	Persian	Russian
1. Any of	4. The Puree is	1. A predatory

various largely aquatic carnivorous mammals of the weasel family 2. The fur or pelt of an otter. 3. Slang. A sailor (oxf.)	a smaller meat-eater than a fox with a narrow, stretched body, its skin is soft and tender and precious.	animal of the family of cuni, with valuable fur of dark- brown color 2. Fur, the skin of such an animal. 3. Colloq. Thin, ugly woman.
---	---	---

ინგლისური. ინგლისურ ენაში და კულტურაში დადასტურდა მეტონიმიზაციის შემთხვევები. ასევე, ცხოველის ცხოვრების სტილზე დაფუძნებული მეტაფორული გადააზრებით მივიღეთ ახალი სლენგი, მნიშვნელობით „მეზღვარი“ (3) Slang. A sailor (oxf.)).

სპარსული. სპარსული ენა ამ ცხოველის მხოლოდ პირველად მნიშვნელობას გვთავაზობს უცვლელად.

რუსული. რუსულ ენაში დასტურდება მეტონიმიზაციის შემთხვევები; გარდა ამისა, (3) მნიშვნელობა (Colloq. Thin, ugly woman) ეფუძნება მეტაფორიზაციის პროცესს და ადასტურებს მნიშვნელობის გაუარესების პროცესს.

12. PIE. *mu(s) (ბუზი, ბუზანკალი)

OIr. *makasa- > MPers. makas > NPers. magas < *makoko-/mokoko

Av. maxši > MPers. maxš

OCS. muxa > ORuss. mouxa > Russ. muxa

OE. mysc < Lat. musca > NE. mosquito

OE. mycg < OTeut. *mugjo-z > ME. migge > NE. midge

PIE. *mu(s) (fly, gadfly)

English	Persian	Russian
1. A tiny dipteran fly (with slender organs to puncture the skin of the animals and suck their blood)	1. An insect with two small wings, usually found in dirty areas.	1. Insect detachment of Diptera.
2. fig. One who irritates, torments, or worries another		2. sth. kind of resembling such an insect.

ინგლისური. ინგლისურ ენაში დაფიქსირდა სიტყვის მხოლოდ მნიშვნელობის კონოტაციის მეტაფორული დაკნინების შემთხვევა, კერძოდ, ის, ვინც აღიზიანებს ან აწამებს სხვას. (One who irritates, torments, or worries another).

სპარსული. სპარსული ენა არ ადასტურებს ამ სიტყვის სემანტიკურ განვითარებას.

რუსული. რუსული ენა მხოლოდ მეტაფორულ განზოგადებს გვთავაზობს, (2) დასახელებული მწერის მსგავსი რამ (sth. kind of resembling such an insect).

13. PIE. *wob^hsā (ბზიკო,კრაზანა) > *web^h (ქსოვა)

Av. Vawžaka (scorpion)> MPers. wabz> (a kind of bee)/ zanbur / bi(u)z

OCS. osa > Russ. osa (dial. Osva)

OE. wæfs > ME. waspe NE. wasp

PIE. *wob^hsā (wasp, hornet)

English	Persian	Russian
1. Any of the socially or solitary winged hymenoptero us insects.	1. Bee	2. Predatory hymenoptero us stinging insect with a bright (usually black and yellow) color

როგორც ჩანს, ეს ინდოევროპული ძირი საინტერესო არ აღმოჩნდა არცერთი ჩვენი საკვლევი ენისათვის.

14. PIE. *p^het^h (ჩიტო)

Av. patarəta (flying) >

ORuss. jastręb > Russ. jastreb (fast-flying)

OE. feðar > ME. feder NE. feather

PIE. *p^het^h (bird)

English	Persian	Russian
1. A light horny epidermal outgrowth from the	1. To fall	1. A bird of prey with a short hooked beak, sharp

external covering of the body of birds		curved claws, short rounded wings and a long tail.
--	--	--

ინგლისური. ეს ინდოევროპული ძირი, რომელიც პროტო-ინდოევროპულ ენაში ნიშნავდა „ჩიტს“ (bird), ინგლისურ ენაში გვთავაზობს მეტონიმურ გადააზრებას და აღნიშნავს მხოლოდ მის ერთ ნაწილს- „ბუმბულს“ (feather);

სპარსული. სპარსულ ენაში, ასევე, დაფიქსირდა მეტონომიზაციის პროცესი და მნიშვნელობის დავიწროვება;

რუსული. რუსულ ენაში ინდოევროპული ძირის თავდაპირველი მნიშვნელობა დავიწროვდა და აღნიშნა მისი ერთი სახეობა, ქორი (hawk). ამგვარად, სახეზე გვაქვს მნიშვნელობის დავიწროებისა და სპეციფიკაციის პროცესი..

15. PIE. *k'er- (ყვავი)

Av. vārəuṇ > *krāka-/*karaka- > MPers. varak/ varax > Npers. kalār

OCS. vrana > Russ. vorona

OE. crawe ME. crowe > NE. crow

PIE. *k'er-

English	Persian	Russian
1. A bird of the genus Corvus; in England commonly applied to the Carrion Crow (Corvus	1. The bird is a chariot of meat with white feathers and black and black beetles that hunts	1. Bird of the order of crows of medium size, with black or gray-black plumage. 2. Colloq. Drag.

Corone), ‘a large black bird that feeds upon the carcasses of beasts’	insects and small animals.	distracted, inattentive person.
2. A member of an American Indian region		
3. The language of the Crow people		
4. Humble pie		

ინგლისური. ეს ინდოევროპული ძირი ადასტურებს მნიშვნელობის სპეციალიზაციით გადაადგილებას ინგლისურ ენაში და აღნიშნავს ამერიკელი ინდიელებით დასახლებული ერთ-ერთი რეგიონის წევრს; რაც შეეხება მნიშვნელობას, (4) Humble pie (თავის დამცირება), იგი მეტაფორული ძვრის გარდა, მნიშვნელობის დაკნინებასაც გულისხმობს.

სპარსული. სპარსული ენისათვის ეს ლექსიკური ერთეული საინტერესო არ აღმოჩნდა.

რუსული. რუსულ ენაში ფიქსირდება საინტერესო მეტაფორული გადააზრება, მნიშვნელობის დაკნინებით.

16. PIE. *he/or (არწივი)

Av. əθəzi-fya > OPers. *ardufya (direct flyer) > MPers. āluh > NPers. āluh

OCS. orilŭ > Russ. orel (eagle)

OE. earn/erne > ME. > NE. eagle

OE. eacor > ME. egle > NE. eagle

PIE. *he/or

English	Persian	Russian
PIE. *men- (think, thought, mind, reason)	Av. manah- (thought) >MPers. menišn(thought) > NPers. maniš	OCS. mǫnjǫ/ pamęť (memory) > Russ. mnit'/pamjat'

ინგლისური ენა. ძველი რომაელების პერიოდიდან მომავალი, და ამ პერიოდისთვის დამახასიათებელი მნიშვნელობები (Eagle bearing standard of the ancient Romans და A pair of eagle-bearing silver insignia) მეტონიმიურ გადააზრებას ადასტურებს, ხოლო 4 და 5 მნიშვნელობები (A golf score და a member of fraternal order) მეტაფორული სპეციალიზაციის შემთხვევებია.

სპარსული. სპარსული ენა არ გვთავაზობს სემანტიკურ განვითარებას ამ სიტყვის მიმართებით, თუმცა არაფორმალურ მეტყველებაში, სპარსულ კულტურაში, არწივი მიიჩნევა მჭრელი თვალის მქონედ და მეტაფორული გადააზრებაც ამ მიმართებით ხდება.

რუსული. რუსულ ენაში დაფიქსირდა ამ ინდოევროპული ძირის მეტონიმიური და მეტაფორული ძვრები.

17. PIE. *men- (ფიქრი, აზროვნება)

Av. manah- (thought) >MPers. menišn(thought) > NPers. maniš

OCS. mǫnjǫ/ pamęť (memory) > Russ. mnit'/pamjat'

OE. gemynd (memory, remembrance) >ME.mynd> NE. mind

PIE. *men-

English	Persian	Russian
1. Recollection, memory	1. Temperament,	1. Arch. Think, believe
2. Intention, desire	2. Thought	(usually false, in vain).
3. The normal or healthy condition of the mental abilities	3. Great character	2. Hope, count.
4. Opinion	4. Behavior	
5. Disposition, mood	5. Satisfaction	
6. Intellectual ability	6. Happiness	
	7. Disposition, mood	

ინგლისური. ეს ინდოევროპული ძირი მხოლოდ ძველ ინგლისურ სიტყვაში “gemynd” ნარჩუნდება, რაც შემდეგ, სემანტიკური განვითარების შედეგად, გვაძლევს ახალი ინგლისურის სიტყვას გონება (“mind”). სემანტიკური ცვლილებები მოიცავს მეტონიმას, როდესაც სიტყვის მნიშვნელობა თავდაპირველი ინდოევროპული მნიშვნელობიდან „გონება“ (“mind”) გადაინაცვლებს მნიშვნელობისაკენ „მახსოვრობა“ („memory and recollection”), რომელიც გონების სპეციფიკურ აქტივობას აღნიშნავს. ამავე სიტყვის სხვა მნიშვნელობები მოიცავს მეტონომიურ გადაინაცვლებებს (განზრახვა, სურვილი (“intention, desire”), აზრი (“opinion”), განწყობა (“mood, disposition”) და ინტელექტუალური შესაძლებლობა, უნარი (“intellectual ability”).

სპარსული. სპარსულ ენაში ინდოევროპული ძირის ძირითადი მნიშვნელობა „ფიქრი“ (“thought”) ნარჩუნდება ავესტურიდან თანამედროვე სპარსულამდე, თუმცა სხვა პროცესებიც არსებობს, მაგალითად, ცვლილება მნიშვნელობისაკენ „ტემპერამენტი, განწყობა, ქცევა (“temperament, mood, behavior”), „ბედნიერება, კმაყოფილება და განწყობა (“happiness”, “satisfaction” and disposition”). ყველა ეს

მაგალითი წარმოადგენს მნიშვნელობის დაკონკრეტების, სპეციალიზაციის შემთხვევებს. მეორე მხრივ, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ვლინდება ზოგადი დიაქრონული ცვლილება გონების აბსტრაქტული მახასიათებლების მიმართულებიდან, როგორცაა ფიქრი და ბედნიერება (მდგომარეობა) ფიზიკური ქმედებისაკენ -ქცევა,

რუსული. ინდოევროპული ძირი ინარჩუნებს „ფიქრის, აზროვნების“ (“thinking” ან “thought”) მნიშვნელობას, თუმცა ადასტურებს მნიშვნელობის დაკნინებისა და გაკეთილშობილების მაგალითებსაც (იხ. ცხრილი).

18. PIE.*b^hraHt^her- (ძმა)

Av. /OPers. Brātar > MPers. brātar > NPers.barādar
 OCS. brat(r)ŭ >OSlav. Bratrъ/brat > Russ. brat
 OE. brōþor> ME. brōþor> NE. brother

PIE. b^hraHt^her-

English	Persian	Russian
1. The son of the same parents	1. A boy who has a parent or daughter with another	1. Each of the sons in relation to other
2. Including more distant kin: A kinsman, as uncle, nephew, cousin.	2. Fig. Friend, fellow companion	2. The one with whom they are united, bringingtoge
3. Said affectionatel y of one	3. Close relative 4. Compatriot 5. Person of equal status	

<p>regarded or treated as a brother; one who fills the place of a brother</p> <p>4. A fellow-clansman, fellow-citizen, fellow-countryman (one who claims the same patria or fatherland)</p> <p>5. A fellow-member of a Christian society, or of the Christian Church as a whole; a fellow-christian</p>		<p>ther</p> <p>common interests, living conditions, etc.; like-minded, fellow.</p> <p>3. Member of the religious brotherhood; monk.</p> <p>4. as a familiar or friendly appeal to a man, a young man, a boy.</p>
---	--	--

ინგლისური. საწყისი ინდოევროპული ძირის მნიშვნელობა მოიცავს არამხოლოდ დედამამიშვილის, არამედ ბიძაშვილის, ანუ მამის ძმის შვილის მნიშვნელობას. ამ

თვალსაზრისით, ხდება ამ მნიშვნელობის განზოგადება მნიშვნელობად „ნათესავი“ (“kinsman”). ასევე თვალნათლივია მეტაფორული გაკეთილშობილება მნიშვნელობაში „ის, ვინც ძმად განიხილება, ძმადნაფიცი“; მეტაფორული გადააზრება მნიშვნელობაში „ყმაწვილი“ და მეტაფორული დაკონკრეტება, დავიწროება მნიშვნელობაში „ბერი“ (monk).

სპარსული. სპარსულ ენაში დასტურდება მეტაფორული გადააზრება, რომელიც დასაბამს იღებს მეტაფორებიდან „მეგობარი, ყმაწვილი“; ვლინდება მნიშვნელობის განზოგადება მნიშვნელობაში „ახლო ნათესავი“ (“a close relative”), მეტაფორა მნიშვნელობაში „თანამემამულე“ (“compatriot”) და მნიშვნელობის განზოგადება მნიშვნელობაში „თანატოლი, თანასწორი (“a person of an equal status”).

რუსული. რუსულ ენაში დასტურდება მეტაფორა მნიშვნელობაში „მეგობარი, ყმაწვილი“ (“friend, fellow”), მეტაფორა მნიშვნელობაში „ბერი“ (“monk”), და მეტაფორული გაკეთილშობილება მნიშვნელობაში „ახალგაზრდა მამაკაცისადმი მეგობრული განწყობა (“a friendly appeal to a young man”).

19. PIE.*s^oesor- (და)

Av. x^van̄har > MPers. xwār > NPers. xvāhar

OCS. sestra>OSlav. sestra> Russ. sestra

OE. sweostor> ME. suster/sister NE.sister

PIE.*s^oesor-

English	Persian	Russian
1. A female in relationship to another person or persons	1. A girl who has a parent with another person	1.The daughter of the same parents in relation to

<p>having the same parents</p> <p>2. Used to designate the mother-in-law of one's daughter.</p> <p>Obs</p> <p>3. A female holding a similar position to another; a fellow-queen</p> <p>4. A female member of a religious order, society, or gild; spec. a nun.</p> <p>5. A member of a body of nurses; also spec. a head-nurse having charge of a</p>		<p>their other children.</p> <p>2. A woman who is united with smb. on common interests, aspirations.</p> <p>3. The person of the average medical personnel in medical institutions.</p> <p>4. The nun.</p> <p>5. As an appeal to a female person.</p>
---	--	---

ward in an infirmary or hospital		
----------------------------------	--	--

ინგლისური. ამ ინდოევროპული ძირის სიტყვის საწყისი მნიშვნელობა აღნიშნავს სისხლისმიერ ნათესაობას. ფაქტობრივად, ინდოევროპულ საზოგადოებაში ქალი დამოუკიდებელი იყო, სანამ გათხოვდებოდა და სხვა ოჯახის წევრი გახდებოდა. ამის გამო, საწყისი ფორმა ნიშნავს „საკუთარი თავის პატრონ ქალს“. ამის გამო, ინგლისური ენა ქმნის რამდენიმე მეტაფორას, მათ შორის „ექთანი“, „მთავარი ექთანი“, „ქალიშვილის დედამთილი (მძახალი)“ (“nurse” or a “head nurse”, “one’s daughter’s mother-in-law”), რომლებიც წარმოადგენენ მნიშვნელობის დაკონკრეტებისა და სპეციალიზაციის შემთხვევას. იგივე შეიძლება ითქვას რელიგიური ორდენის ქალ წევრზე (“a female member of a religious order”), ხოლო მნიშვნელობა „ნებისმიერი ქალი, რომელიც ამ სტატუსს ფლობს“ (“any female of holding similar status”), შეიძლება განვიხილოთ, როგორც მნიშვნელობის მეტაფორული განზოგადება.

სპარსული. როგორც კვლევამ დაადასტურა, ეს ლექსიკური ფორმა არ ამჟღავნებს სემანტიკურ განვითარებას სპარსულში და ინარჩუნებს თავდაპირველ ინდოევროპულ მნიშვნელობას.

რუსული. რუსული ენაში ხდება მნიშვნელობის სპეციალიზაცია მნიშვნელობაში „ქალი, რომელიც საერთო ინტერესით დაკავშირებულია სხვასთან“ (“a woman united with the other in having common interests”) და მეტაფორული დაკონკრეტება-სპეციალიზაცია მნიშვნელობებში „მონაზონი“ და „მედეა, ექთანი“ (“nun”, “nurse”). გარდა ამისა, საინტერესოა მეტაფორული გაკეთილშობილების ფაქტი, როდესაც ეს სიტყვა იხმარება, როგორც მიმართვა ქალისადმი (“an appeal term to a female person”).

20. PIE. *p^hH^ter- (მამა)

Av. Pitar/piθr/   Opers. pitar >   MPers.pitar   >   NPers.pidar
 OCS. Otičŭ>ORuss. ot'c'   >   Russ. otec
 OE. fæder   > ME. fader   >   NE. father

PIE. *p^hHt^her-

English	Persian	Russian
1. One by whom a child is or has been begotten, a male parent, the nearest male ancestor	1. A man who has a child	1. A man in relation to his children.
2. The teacher to whom a person owes his religious life	2. Supervisor and older in a family	2. as a familiar appeal to an elderly man.
3. father-in-law, stepfather, or one who adopts another as his child	3. Fig. the founder, creator	3. One who paternally cares for others; patron, benefactor.
4. colloquially by a wife addressing or referring to her husband	4. Adam	4. The ancestor, the founder of smth.
	5. One of the trinity figures	5. When naming ministers of worship, monks or when addressing them (usually associates with a name or rank).
		6. Male in relation to his offspring (usually about pedigree,

5. to the relative or friend who 'gives away' a bride		thoroughbred horses,
6. one who shows paternal kindness		
7. Applied to Christ		
8. The Pope		
9. The oldest member of a society		
10. the First Person of the Trinity		
11. The leading men or elders of a city or an assembly		

ინგლისური. ინგლისური ენა ადასტურებს ერთეულის მნიშვნელობის მეტაფორულ გაკეთილშობილებებს შემდეგ მნიშვნელობაში: მოამაგე მასწავლებელი (“the teacher to whom one owes....”), არაფორმალური მიმართვის ფორმა ქმრისადმი (“colloquial way of wife’s addressing her husband”), პაპი (“pope”), ლიდერი (“leading men”), საზოგადოების წევრი (“the member of a society”) და ის, ვინც მამობრივ ზრუნვას ამჟღავნებს (“one who shows paternal kindness”). ამასთან ერთად, დასტურდება მეტაფორული სემანტიკური გადაადგილება მნიშვნელობებში „მეგობრის ნათესავი, რომელიც ქორწილზე პატარძალს საკურთხევლამდე მიაცილებს (“the relative or friend who gives

away a bride)” და ის, ვინც იშვილებს ბავშვს (“one who adopts another as his child). ასევე, მეტაფორული სპაციალიზაცია დასტუდება მნიშვნელობაში „სამების პირველი პირი“ (the first person of the trinity).

სპარსული. სავარაუდოდ, სპარსული ძირი ენათესავება ინდოევროპული ენის ფორმას PIE. *pa/pā/pō, რომელიც ნიშნავს ზრუნვას (“to watch, to take care”). ასევე, ფიქსირდება სუფიქსი *-teral, თუმცა, ასევე ფიქრობენ, რომ ძირი მოდის ბავშვის მეტა-ენიდან *pa (pa). შემქმნელი და დამფუძნებელი (“founder and creator”), სამების ერთ-ერთი წევრი (“one of the trinity figures”) და „უფროსი, ოჯახის უხუცესი წევრი (“supervisor and older in a family”).

რუსული . რუსულ ენაში ეს ფორმა განსხვავდება ინგლისური და სპარსული ფორმებისაგან ძირის ცვლილების გამო. ფაქტობრივად, რუსული ფორმა მომდინარეობს ძველი სლავური საეკლესიო ენიდან რომელიც წარმოშობს რუსულ tjatja, tata. იგივე პროცესი შეიძლება ვნახოთ სხვა ძველ ინდოევროპულ ენებშიც. რუსული ენა წარმოშობს რამდენიმე მეტაფორას, როგორცაა მფარველი („patron and benefactor”), მამა (“A male in relation to his offspring”), მიმართვის ფორმა ბერისადმი (“when addressing monks”) და მეტაფორული გაკეთილშობილება ქვემნიშვნელობაში „მიმართვა ასაკოვანი კაცისადმი (“addressing an elderly man’).

21. PIE. *maHt^her- (დედა)

Av. mātar , OPers. mātar > MPers. mātar > NPers. mādar

OCS. MatiORuss. mati> Russ. mat’

OE. mōdor> ME. moder> NE. mother

PIE. *maHt^her-

English	Persian	Russian
1. A female parent; a woman who	1. A woman who has a child, mum,	1. A woman in relation to her

<p>has given birth to a child</p> <p>2. a frequent designation of the Virgin Mary in Catholic use</p> <p>3. That which is characteristic of motherhood; maternal affection</p> <p>4. A female ancestress</p> <p>5. Applied to a stepmother or a mother-in-law</p> <p>6. an exclamation of surprise, dismay</p> <p>7. Said of the earth</p> <p>8. Said of a country</p> <p>9. A title given</p>	<p>parent</p> <p>2. . Main, Primary, Primitive</p> <p>3. Land, soil</p> <p>4. Fig. triggering, causing</p> <p>5. Arch. Fig. Any of the four basic elements; soil, water, wind, fire</p> <p>6. Fig. garden</p>	<p>children.</p> <p>2. A woman who has or has children.</p> <p>3. The female of the animal in relation to her cubs.</p> <p>4. What is the source that gave birth to life, what gave birth to something, became the cause of something, from where they draw energy, vitality.</p> <p>5. As a permanent epithet with the words: earth, motherland,</p>
--	---	---

<p>to the head or superior of a female religious community</p> <p>10. the head of the maids of honour in a Royal household</p> <p>11. A term of address for an elderly woman of the lower class</p>		<p>Russia, etc.</p> <p>6. as a familiar appeal to an elderly woman</p> <p>7. The nun.</p> <p>8. The wife of a clergyman.</p> <p>9. Used when expressing disappointm ent, admiration, astonishmen t, displeasure, etc., as well as in the form of abusive expressions or expressions that replace them.</p>
---	--	--

ინგლისური. ინგლისურ ენაში დასტურდება რამდენიმე მეტაფორული ცვლილება (ღვთისმშობელი (“Virgin Mary”), დედამიწა (“earth”), ქვეყანა (“country”), რელიგიური

საზოგადოების წინამძღოლი (“head of a group of maids and a religious community”). ამასთან ერთად, მნიშვნელობა „დედობრივი სიბოძო“ (“maternal affection”) არის მეტონიმური ძერა, ხოლო მნიშვნელობა „მდედრობითი სქესის წინაპარი“ („female ancestress“) ეყრდნობა მნიშვნელობის განზოგადებას. მეორე მხრივ, მნიშვნელობები „დედინაცვალი“ ან „დედამთილი/სიდედრი“ წარმოადგენს მნიშვნელობის მეტაფორულ დაკონკრეტებას, სპეციალიზაციას. ასევე, დასტურდება მნიშვნელობის მეტაფორული გაკეთილშობილებაც, კერძოდ, იმ შემთხვევაში, როდესაც ეს ერთეული იხმარება, როგორც მიმართვის ფორმა.

სპარსული. ამ სიტყვის საწყისი მნიშვნელობა მოდის ბავშვის მეტყველებიდან და არ ახასიათებს რაიმე მოტივაცია და მნიშვნელობა. სპარსულ ენაში დასტურდება მეტაფორიზაციის შემთხვევები, კერძოდ, მნიშვნელობებში „მიწა, ბალი“ და „მთავარი, პირველადი, პრიმიტიული“ (“land, soil”, “garden” and “main, primary, primitive”). საფუძველი ცხადია, რადგანაც ყველა მათგანს საფუძველად უდევს დედასთან მსგავსება.

რუსული. რუსული ენაში დასტურდება მნიშვნელობის განზოგადების ტენდენცია, განსაკუთრებით მნიშვნელობაში „ქალი, რომელსაც ბავშვები ჰყავს“ (“any woman having children”), ასევე, მნიშვნელობის სპეციალიზაცია, დაკონკრეტება მნიშვნელობაში „დედალი ცხოველი“ (“female of animals”), „ფოფოღია“ (“wife of a clergyman”) და მეტაფორული მნიშვნელობის გაკეთილშობილება მნიშვნელობაში “ხანშიშესული ქალისადმი მიმართვა“, (“an appeal to an elderly woman”), ხოლო მეტაფორა მნიშვნელობაში „მონაზონი“, „სიცოცხლის წყარო“ (“the nun” და source of life”).

22. PIE. *b^h(e)rǵ^h- (high, originally meaning (ადგომა, აღმასვლა))

Av. barəzah (mountain, height) / OPers. *br̥zant>MPers. burz NPers. burz (high)
 OSlav. breg < Ger. berg > Russ. bereg
 OE. beorg, beorh (mountain) > ME. bergh> NE. berg/ barrow

PIE. *b^h(e)rǵ^h-

English	Persian	Russian
1. A mountain, mount, hill, or hillock	1. Height elevation.	1. Mountain
2. A mound of earth or stones erected in early times over a grave	2. Height (man). 3. Trunk (stem). 4. The glory of greatness.	2. Shore 3. The land edge, adjacent to the water surface.
3. A mound or heap	5. Beauty. 6. Youth and stability	4. Mainland, land as opposed to the sea, ship

ინგლისური. ამ ინდოევროპული სიტყვის არქაული გამოყენება *bhergh ატრიბუტული ფუნქციით, მნიშვნელობით „მაღალი“ და კოლოკაციით სიტყვასთან „მთა“ ხშირად იწვევს ამ ძირის დერივატივების სუბსტანტივაციას სიტყვის „მთა“ სპეციფიკური გამოყენებით: „high mountain“ > „high“ > „height“ > „mountain“. ამგვარად, მაშინ როცა ინდოევროპული ძირის საწყისი მნიშვნელობა არის ‘ადგომა’ (“rise, stand up and get up”), ინგლისურ ენაში გვადღევს მეტაფორულ განზოგადებას. მეტაფორულად ნახმარი „გროვა“ (“mound” და “heap”) ამასთან ერთად გულიხმობს კონცეპტს „მაღალი“.

სპარსული. სპარსულ ენაში არ შენარჩუნებულა სიტყვის „მაღალი“ (“high”) თავდაპირველი მნიშვნელობა. ამასთან ერთად, დასტურდება მეტაფორული სპეციალიზაციისა და გაკეთილშობილების შემთხვევები

რუსული. რუსულ ენაში დასტურდება გადაადგილება სიტყვიდან “berg” ფორმისაკენ “bereg”, რომელიც ახლა ნიშნავს ნაპირს, თუმცა ადრე იგი ნიშნავდა მთას. ეს ვარაუდი ეყრდნობოდა ფაქტს, რომ ადრინდელი მნიშვნელობა ზოგიერთ ინდოევროპულ დიალექტში, მაგალითად, ალბანურში „burg“ აღნიშნავდა „მთას, მთაგრეხილს“ („mountain, mountain range“). ამის მიუხედავად, ეს არის მნიშვნელობის

მეტაფორული დავიწროების სპეციალიზაციის შემთხვევა. უფრო სწორად, ამ შემთხვევაში მნიშვნელობა „მთიდან“ გადაინაცვლებს მნიშვნელობისაკენ „ნაპირი“, მეტაფორაზე დაყრდნობით. იგი ჯერ აღნიშნავს წყლის პირას მდებარე მიწის მონაკვეთს, შემდეგ კი, განზოგადებაზე დაფუძნებით, იგი აღნიშნავს ხმელეთს.

23. PIE. *nebʰ (ცა, ნისლი, ღრუბელი, სივრცე)

Av. nabah- > (sky, air, space)> NPers. nāve (a container)

OCS. / ORuss. nebo> Russ. nebo (sky)

OE. nifo /neowol (fog, mist/ dark, gloomy, precipitous: headlong: prone, prostrate, Æ, Bo (i): obscure, deep down, abysmal > NE. nuel (Obs; prone, prostrate)

English	Persian	Russian
1. Prone, prostrate	1. A wooden container 2. Everything hollow inside 3. A groove , a track on a human being's back	1. Visible space above the surface of the earth, air space in the form of a vault, a dome; the firmament. 2. The spherical space surrounding the Earth, the place of the apparent arrangement

		<p>of the stars.</p> <p>3. Space or - according to religious beliefs - the seat of God.</p> <p>4. Arch. Providence, divine powers.</p>
--	--	--

ინგლისური. ამ ინდოევროპული ძირის თავდაპირველი მნიშვნელობა ეხმაურება ფიზიკურ რეალობას, ფაქტს, რომ ცა ხშირად იფარება ღრუბლითა და ნისლით. ინგლისურ ენაში სემანტიკური ცვლილება შეიძლება ეყრდნობოდეს ნისლისა და ბურუსის ცაზე გავრცელების მოვლენას. სემანტიკური ცვლილების მექანიზმი ეყრდნობა მეტაფორულ სპეციალიზაციას და აღნიშნავს ნისლის დედამიწაზე გავრცელების პროცესს.

სპარსული. სპარსულ ენაში თავდაპირველი მნიშვნელობა „ცა, ჰაერი და სივრცე“ (“sky, air and space”) ჩანაცვლდა სხვა სიტყვებით, რომლებიც ასევე აღნიშნავენ ცას, მაგალითად, “asman”. მიუხედავად ამისა, მნიშვნელობა „ჰაერი და სივრცე“ შენარჩუნებულია სიტყვაში „nāve“, რომელიც აღნიშნავს ღრმა კონტეინერს. ეს პროცესი არის მეტონიმაზე დაფუძნებული გადაადგილება.

რუსული. ინდოევროპული ძირის მნიშვნელობა „ცა“ და ასევე სხვა მნიშვნელობები დაკავშირებულია ცასთან და ატმოსფეროსთან. ამასთან ერთად, მნიშვნელობები „ღმერთის საბრძანებელი“ (“seat of god”) და ზეციერი ძალაუფლება (“divine powers”) სპეციალიზაციის პროცესს შეიძლება მივაწეროთ.

24. *wormu-/ morwi

English	Persian	Russian
1. An ant: any	1. A small	1. A small insect of

of the family of colonial hymenoptero us insects with a complex social organization	insect with a three-part body that lives socially. 2. Fig. a worthless and small person	the suborder of stinging hymenopterans, living in large communities
--	---	---

ინგლისური. ინგლისური ფორმა „ჭიანჭველა“ მოდის ძველი ინგლისური ფორმიდან *æmete*, რომელიც დაკავშირებულია ძველ მაღალგერმანულ *Meizan*-თან, რომელიც ნიშნავს „დაჭრას“ (“to cut”); შესაბამისად „ჭიანჭველა“ ადრე ნიშნავდა „მჭრელს ან მკბენელს (“the cutter or biter off”). ინგლისურ ენაში არ დასტურდება სემანტიკური ცვლილება.

სპარსული. სპარსულ ენაში ჭიანჭველა არის პატარა და უღირსი კონცეპტის არსების სინონიმი და ეს მნიშვნელობა ეფუძნება მეტაფორულ მნიშვნელობის გაუარესების პროცესს.

რუსული. რუსული ენა არ ადასტურებს სემანტიკურ ცვლილებებს.

3.3. ემპირიული მასალის ანალიზი

დისერტაციის ეს ქვეთავი ეძღვნება დისერტაციაში განხილული პრობლემის აღმნიშვნელი და აღმწერილი ემპირიული მონაცემების პრეზენტაციას, კვლევის წარმართვას და შედეგების წარმოდგენას. შედეგები და მასალა წარმოდგენილია ორ დონეზე: მიკრო და მაკროდონეებზე. შედეგები ანალიზის მიკროდონეზე მოიცავს სემანტიკური ცვლილებების სიხშირის, ზოგადი სემანტიკური დინამიკისა და ცვლილებისადმი მდგრადობის პარამეტრების აღწერას სამივე ენაში. ასევე, ამ პრობლემასთან დაკავშირებული დისკუსიასა და განმარტება-ანალიზს. მეორე მხრივ, ანალიზის მაკროდონეზე აღვწერთ სემანტიკური ცვლილების ბუნებასა და მათი

ქცევის წესებს. ასევე, აქ წარმოდგენილია ჩვენი დისერტაციის ემპირიული მასალის კვლევის შედეგების განხილვა და ანალიზი,

3.4. 1. შედეგები შედეგების ანალიზის მიკროდონზე

შედეგების ანალიზის მიკროდონე მოიცავს სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმების წარმოდგენას, მათი ზოგადი სემანტიკური დინამიკისა და უცვლელობის აღწერას ინგლისურ, სპარსულ და რუსულ ენებში; ასევე საკვლევ პრობლემასთან დაკავშირებულ დისკუსიასა და შედეგების ანალიზის წარმოდგენას.

სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმები: სიხშირე, პროცენტული რაოდენობა, მნიშვნელობა და სტატისტიკური მონაცემები

დისერტაციაში შესწავლილია ინდოევროპული საბაზისო სიტყვების 12 თემატური ჯგუფის სიხშირე, რომლებიც თემატურად და რაოდენობრივად დაყოფილია შემდეგნაირად: 27 ზოონიმი (*wlk^o-, *hrt^hk^h, *wlp^h-i/ē, *q^hwep^h-, *q^he/op^h- , *eǵ^hi-, *wɾmi-, *b^hib^her-, *mūs, *wot^oor-, *mu(s), *wob^hsā, *k^hɾs-en, *morwi-, *p^het^h, *he/or, *k^oer-, *k^oer-, *ek^oos, *k^oou-, *Howi, *q^hok^h^-, *k^hun-, *sū- , *k^hat^h- , *k^herk^h-) 6 მცენარის დასახელება (*t^hre/ou-, *b^herHk^h^-, *(H)osp^h-, *wei-, *K^hɾno-, *wrot^o-), 6 ტოპოგრაფიული სიტყვა (*b^h(e)ɾǵ^h-, *neb^h-, *t^hek^ho-, *wet^o-, *or-, *p^hleu-), 8 მეტეოროლოგიური ფენომენი (*Hwent^h-, *wē(i)-, *wers-, *sneig^ho-, *(y) ek^o-/* eis-, *g^hoer-m-, t^hep^h-, *wer-), 4 ასტრონომიული ფენომენი (*s(a)wHel-/n-, *meH-s-, *louk^hsnā-, *Hast^her-), სასოფლო-სამეურნეო ლექსიკის აღმნიშვნელი 3 ლექსიკური ერთეული (*k^or-no-/ *dhōnā, *yēr-, *Hak^hro-), 1 კვება (*et^o-), 12 ნათესაობის აღმნიშვნელი სიტყვა; (*k^oen-, *wid^heu-, *s^oek^hru-, *s^oek^hro-, *snuso-, *braHt^her-, *s^oesor-, *p^hHt^her-, *maHt^her-, *suyo-/sūnu-, *d^hug^hHt^her-, *nep^hot^h-), 10 ადამიანის სხეულის ნაწილების აღმნიშვნელი სიტყვა (*s^oe/ok^ho-, *b^hruh-, *o(H)us-, *k^her-t^o-, *nas-, *mreg^h-, *sp^helǵ^h, *yek^ho^or/n-t^h, *t^hak^hru-/ *ak^hru-, *sk^her/n-t^o-), 11 adjectives (*wesu-/ *su-, *t^hus-, *nī -, *p^h(e)l-H-/ -t^h-, *Hang^hu-, *p^hlH-(no), *mek^h^H-, *t^hen-, *t^helH(n)g^ho-, *newo-, *iūn-); გრამატიკული კატეგორიების მიხედვით: , 18 ზმნა (*g^hyeuh-, *leiǵ^h-, *yes-/ *ǵeug^h-s-, *ǵneh-, *swep-, *swópnos-, *kleu-, *wert-, *b^hend^h-, *b^her-, *grabH-, *sed-, *suenH₂-, *huar-, *Har-, *keH₂u-s-, *steH₂-, *step-)და 14

შერეული სიტყვისაგან შედგენილი ჯგუფი: (*k'iw-, *ǵ^hel-, *k^ho(e/o)k^ho^lo-, *k^hruH-, *p^hek^ho-, *t'er-, *we/oik^h-, . *d^hur-, g^h(e)rd^h-, *sel-, *men-, *ǵ^heim-). ქვემოთ მოცემულ ცხრილებში ნაჩვენებია სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმების გამოვლენის სიხშირე რელევანტურ ჯგუფებში (პროცენტულად) .

ცხრილი 3.1. სემანტიკური ცვლილებების სიხშირის რაოდენობრივი მონაცემები ინგლისურ ენაში

	მეტაფ.	მეტონ.	გაფართ.	დავიწროვ.	დაკნინება.	გაკეთილშობ
ზოონიმები	61	13	12	44	25	2
ფლორა	10	6	2	6	0	0
ტოპ.	3	3	1	5	6	0
მეტეორ.	20	7	1	23	1	0
ასტრონომ	16	10	2	7	0	3
კვება.	2	0	0	0	2	0
სასოფლო-						
სამ	2	2	4	4	0	0
ნათესაობა	28	2	6	17	6	8
სხეული	15	15	5	4	0	0
ზედს	34	7	0	15	16	3
ზმნა	91	6	0	47	2	0
სხვადასხვა.	12	6	5	21	1	0

ცხრილი 3.2. სემანტიკური ცვლილებების სიხშირის რაოდენობრივი მონაცემები სპარსულ ენაში

	მეტაფ.	მეტონ.	გაფართ.	დავიწროვ.	დაკნინება	გაკეთილშობ
ზოონიმები	28	1	1	6	12	2
ფლორა	2	1	0	1	0	1
ტოპ.	10	2	0	5	0	3
მეტეორ.	8	0	0	7	1	0
ასტრონომ	7	0	1	3	2	0
კვება.	0	0	0	1	0	0
სასოფლო-						
სამ	2	3	1	4	0	0

ნათესაობა	11	1	1	3	0	13
სხეული	6	3	2	8	0	0
ზედს	6	1	0	13	0	2
ზმნა	52	4	0	7	1	0
სხვადასხვა.	13	5	3	10	0	0

ცხრილი 3.3. სემანტიკური ცვლილებების სიხშირის რაოდენობრივი მონაცემები რუსულ ენაში

	მეტონ	გაფარ	დავიწრ	დაკნი	გაკეთილშ	
	მეტაფ.	თ	ოვ.	ნ	ობ	
ზოონიმები	26	11	1	14	17	1
ფლორა	2	9	1	4	0	1
ტოპ.	17	3	0	7	0	1
მეტეორ.	16	0	3	16	0	0
ასტრონომ	6	5	0	8	0	0
კვება.	7	0	0	0	5	0
სასოფლო- სამ	2	3	0	4	0	0
ნათესაობა	15	1	2	6	0	5
სხეული	19	6	0	7	8	4
ზედს	24	2	2	6	7	6
ზმნა	131	0	1	68	0	0
სხვადასხვა.	15	8	2	7	0	0

ცხრილი 3.4. სემანტიკური ცვლილებების სიხშირის პროცენტული მონაცემები ინგლისურ ენაში

მეტაფ.	მეტონ.	გაფართ	დავიწროვ.	დაკნინება	გაკეთილშ	
ზოონიმები	38.8%	8.20%	7.60%	28%	15.90%	1.2%
ფლორა	41.6%	25%	8.30%	25%	0%	0%
ტოპონიმ	16.6%	16.6%	5.50%	27.7%	33.3%	0%
მეტეორ.	40%	14%	2%	46%	2%	0%
ასტრონომ	42.1%	26.305	5.20%	18.40%	0%	7.8%
კვება.	50%	0%	0%	0%	50%	0%
სასოფლო-სამ	16.6%	16.60%	33.3%	33.3%	0%	0%
ნათესაობა	41.7%	2.90%	8.90%	25.3%	8.9%	11.9%
სხეული	38.4%	38.4%	12.8%	10.2%	0%	0%
ზედს	45.3%	9.30%	0%	20%	21.3%	4%
ზმნა	62.3%	4.10%	0%	32.1%	1.3%	0%
სხვადასხ	26.6%	13.3%	11.1%	46.6%	2.2%	0%
სულ	38.3%	14.5%	8.8%	26.05%	11.2%	2.07%

ცხრილი 3.5. სემანტიკური ცვლილებების სიხშირის პროცენტული მონაცემები სპარსულ ენაში

.	მეტაფ.	მეტონ	გაფართ	დავიწრო	დაკნინ.	გაკეთილ
ზოონიმ	56.00%	2.00%	2.00%	12%	24.00%	4.00%
ფლორა	40.00%	20%	0.00%	20%	0%	0%
ტოპონ.	50.00%	11.10%	0.00%	25.00%	0.00%	17%
მეტეორ.	50%	0%	0%	44%	6%	0%
ასტრო.	53.80%	0.00%	7.60%	23.00%	15%	0.00%
კვება.	0%	0%	0%	1%	0%	0%
სასოფლ	20.00%	30.00%	10.00%	40.00%	0%	0%
ნათეს	37.90%	3.40%	3.40%	10.30%	0.00%	44.80%
სხეული	31.50%	15.70%	10.50%	42.10%	0%	0%
ზედს	28.50%	4.70%	0%	62%	0.00%	10%

ზმნ	77.60%	6.25%	0%	10.90%	1.50%	0%
სხვადასხ	41.90%	16.10%	9.60%	32.20%	0.00%	0%
სულ	40.25%	9.1%	3.59%	26.87%	3.87%	6.31%

ცხრილი 3.6. სემანტიკური ცვლილებების სიხშირის პროცენტული მონაცემები რუსულ ენაში

	მეტაფ.	მეტონ	გაფართ	დავიწრ	დაკნინ.	გაკეთილ.
ზოონიმ	37.10%	15.70%	1.40%	20%	24.20%	1.40%
ფლორა	11.70%	53%	5.80%	24%	0%	6%
ტოპონ.	60.70%	10.70%	0.00%	35.00%	0.00%	55%
მეტეორ	46%	0%	9%	46%	0%	0%
ასტრონ	31.50%	26.30%	0.00%	21.00%	0%	0.00%
კვება.	58%	0%	0%	0%	42%	0%
სასოფლ.	22.20%	33.30%	0.00%	44.40%	0%	0%
ნათესაობა	51.70%	3.40%	6.80%	20.60%	0.00%	17.20%
სხეული	43.10%	13.60%	0.00%	15.90%	18%	9%
ზედს	51.00%	4.20%	4%	13%	14.80%	13%
ზმნა	65.50%	0.00%	0%	34.00%	0.00%	0%
სხვადასხ	46.80%	25.00%	6.20%	21.80%	0.00%	0%
სულ	43.77%	15.43%	2.76	24.64%	8.25%	8.46%

ცხრილი 3. 7. სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმების ენათაშორისი მონაცემები

	მეტაფ.	მეტონ.	გაფართ	შევიწრო.	დაკნინ	გაკეთი
ინგლისური	38.3%	14.5%	8.8%	26.5%	11.24%	2.07%
სპარსული	40.25%	9.1%	3.59%	26.87%	3.87%	6.31%
რუსული	43.77%	15.43%	2.75%	24.64%	8.25%	8.46%
სულ	31.35%	13.01%	5.04%	26%	7.78%	5.61%

როგორც მონაცემებიდან ჩანს, რომ სამივე საკვლევ ენაში

სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების დომინანტური მიმართულება არის მეტაფორა, რომელიც სამივე ენაში შეადგენს შემთხვევათა 31.35%. მას მოსდევს მნიშვნელობის დავიწროება (26%). ხოლო მესამე ადგილზეა მეტონიმისა და სინექდოქეს შემთხვევები (13.01%). ნაკლებად პოპულარული მექანიზმებია მნიშვნელობის დაკნინება (7.78%), გაკეთილშობილება და განზოგადება-გაფართოვება (5.61% და 5.04%).

3.. 4. 2 ემპირიული მასალის სემანტიკურ სტრუქტურაში გამოვლენილი ცვლილებების განხილვა-ანალიზი

დისერტაციის ამ ნაწილში არის კვლევის ფარგლებში გამოვლენილი ტენდენციების ანალიზის მცდელობა.

მეტაფორა

მეტაფორის ასეთი მაღალი სიხშირე, ჩვენი აზრით, ემყარება მეტაფორის ბუნებას, გამოხატოს ერთმანეთისგან განსხვავებული და ერთმანეთთან დაუკავშირებელი ელემენტების რეალური ან წარმოსახვითი მსგავსება. ეს, როგორც ჩანს, ჩვენ მიერ საკვლევი სამივე ენისთვის მნიშვნელოვანი მომენტია. შედეგი გულისხმობს ახალი მნიშვნელობების შემოტანას სემანტიკური ცვლილების წყაროსეულ და სამიზნე ელემენტებს შორის.

მნიშვნელობის დავიწროება-სპეციალიზაცია

სემანტიკური ცვლილების ეს ტიპი საკმაოდ პოპულარულია სამივე ენაში, რაც გულისხმობს, რომ ახალი მნიშვნელობის

შემოტანა ენაში ახალი რეფერენტების სახელების საწინააღმდეგო ენის ევოლუციის მანძილზე.

მეტონიმია

მეტონიმისა და სინექდოქეს გამოყენების მაჩვენებელი საკმაოდ მაღალ ხარისხს გვიჩვენებს, განსაკუთრებით მთელი-ნაწილის დამოკიდებულების თვალსაზრისით. ეს განსაკუთრებით ეხება ზოონიმების ქვეჯგუფს, სადაც ცხოველის სახელი იხმარება მისი ტყავის და ხორცის აღსანიშნად.

მნიშვნელობის დაკნინება

როგორც ცნობილია, ემოციური კონოტაციის გადმოცემა ენის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფუნქციაა. სამივე ენაში, მნიშვნელობის გაუარესების, დაკნინების მაჩვენებელი უსწრებს მისი გაკეთილშობილების მაჩვენებელს, რაც გვაჩვენებს ენის ტენდენციას, უფრო მეტად გამოხატოს მნიშვნელობის ნეგატიური ასპექტი, ვიდრე პოზიტიური.

მნიშვნელობის გაკეთილშობილება

მნიშვნელობის გაკეთილშობილება გვევლინება ლექსიკური ერთეულების სემანტიკური სტრუქტურის ცვლილების კიდევ ერთ მახასიათებლად. მნიშვნელობის გაკეთილშობილების მაჩვენებლის ხარისხი უფრო დაბალია, ვიდრე მისი დაკნინების მაჩვენებლისა. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ რეფერენტების პოზიტიური ასპექტების გამოხატვა ენისთვის ნაკლებ მნიშვნელოვანია, მის საპირისპირო მიმართებასთან შედარებით.

მნიშვნელობის გაფართოება (განზოგადება)

მნიშვნელობის განზოგადება წარმოადგენს სიტყვის

სემანტიკური სტრუქტურის მოცულობის გაფართოების ტენდენციას. ჩვენი საკვლევი მასალაში მნიშვნელობის განზოგადება ნაკლებად გავრცელებული ტენდენციაა, რაც მოულოდნელი იყო, რადგანაც ეს შემთხვევა ეწინააღმდეგება კარგად ცნობილ ენის ეკონომიის პრინციპს და ხაზს უსვამს კიდევ ერთ ტენდენციას, რომლის მიხედვითაც ენა ცდილობს უფრო ხშირად შემოიყვანოს ახალი რეფერენტი ენაში შესაფერისი სემანტიკური რეფერენციის უზრუნველყოფით.

დისერტაციაში საკმაოდ დიდი ადგილი ეთმობა სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების გამოხატვას კვლევის ენებში მათი აქტუალიზაციის სიხშირის მიხედვით. ქვემოთ მოცემულია ემპირიული მასალის ანალიზის რამდენიმე სტატისტიკური მონაცემი.

Table 3. 8. სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების ენათაშორისი რეპრეზენტაცია მათი სიხშირის მიხედვით

სიხშირის მაჩვენებელი	ინგლ	სპარსული	რუსული
1.	მეტაფ.	მეტაფ.	მეტაფ.
2.	სპეც.	სპეც	სპეც
3.	მეტონ.	მეტონ.	მეტონ
4.	დაკნინება	გაკეთილ	დაკნინება
5.	განზოგად.	დაკნინება	გაკეთილშ
6.	გაკეთილშ	განზოგადება	განზოგადება

ცხრილი გვაჩვენებს, რომ სემანტიკური ცვლილების პირველი-სამი დომინანტური მექანიზმი სამივე ენაში

ემთხვევა ერთმანეთს. N 4-6 მექანიზმები განსხვავდება დისტრიბუციით და მნიშვნელობის გაუარესების მაჩვენებელი უფრო მაღალია ინგლისურ და რუსულ ენებში, მაშინ როცა იგი სპარსულ ენაში შედარებით მაღალია მნიშვნელობის გაკეთილშობილების მაჩვენებელი. როგორც კვლევა გვაჩვენებს, ინგლისურ ენაში უფრო მაღალია მნიშვნელობის განზოგადების მაჩვენებელი რუსულ და სპარსულ ენებთან შედარებით. ეს გარემოება შეიძლება მიეწეროს იმას, რომ სემანტიკური ცვლილებების უმთავრესი მაჩვენებელი ემთხვევა სამივე ენაში. მეორე მხრივ, ის ფაქტი, რომ ენები განსხვავდებიან ემოციური მნიშვნელობის გამოხატვის მხრივ, შეიძლება მიეწეროს განსხვავებულ კულტურულ, ეკონომიურ და გეოგრაფიულ მახასიათებლებს, რომლებშიც ვითარდებოდა სამივე კულტურის ეთნოსი.

2.4. 3 კორელაციისა და დამოუკიდებლობის

სტატისტიკური ტესტი.

ქვემოთ მოყვანილი ორი ცხრილი გვიჩვენებს თემატური ჯგუფებისა და სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების კორელაციის მაჩვენებლებს. ამასთან ერთად, მოცემულია χ^2 test (Chi Squared) ტესტის მაჩვენებლებიც სამივე საკვლევ ენაში.

როგორც ცნობილია, ეს ტესტი ყველაზე ხშირად გამოყენებადი კრიტერიუმია. იგი ამოწმებს ჰიპოთეზას შერჩევის მონაცემების განაწილების ჰიპოთეტური განაწილების ფუნქციასთან თანხმობის შესახებ. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ეს ტესტი გვაჩვენებს, არის თუ არა მოცემული შერჩევა მიღებული შემთხვევითი

სიდიდისაგან კონკრეტული განაწილების ფუნქციით.

წინამდებარე კვლევის დასკვნებისა და შედეგების გადამოწმების მიზნით, საჭიროდ ჩავთვალეთ გარკვეული სტატისტიკური პროცედურების ჩატარება და მათი შედეგების გათვალისწინება. რადგანაც ჩვენი კვლევა ეფუძნება, ერთი მხრივ, სამი ენის რელევანტურ მასალაზე დაკვირვებას და, მეორე მხრივ, მოიცავს შესასწავლი ლექსიკის სემანტიკური სტრუქტურის ცვლილებების ექვსი ძირითადი მექანიზმის ანალიზს სამი ინდოევროპულ ენის მასალაზე, ამ მიზნებისათვის გამოვიყენეთ კორელაციის ტესტი და Q კვადრატის ტესტი. კვლევის შემდეგ მიღებული მაგალითები და შედეგები გაანალიზდა ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებებში კარგად ცნობილ SPSS სტატისტიკური მონაცემების გამომთვლელ პროგრამაზე დაყრდნობით.

ჩვენი მონაცემები წარმოადგენს ნომინალურ მონაცემებს. სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების ექვსი ტიპის სიხშირე განიხილება, როგორც დამოკიდებული ცვლადი ხოლო 12 თემატური ჯგუფი განიხილება როგორც დამოუკიდებელი ცვლადები. ჩვენი ამოსავალი ნულოვანი ჰიპოთეზა ეყრდნობა ვარაუდს, რომ საკვლევ ენებში არ არსებობს მნიშვნელოვანი განსხვავებები თემატურ ჯგუფებში სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების სიხშირეს შორის და რომ ჩვენი ცვლადები დამოუკიდებელია. შესაბამისად, მთავარი შეკითხვები შემდგენაირად შეიძლება ჩამოყალიბდეს: არსებობს თუ არა რაიმე დამოკიდებულება თემატური ჯგუფების სემანტიკასა და სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების სიხშირეს შორის? გარდა ამისა, გვაინტერესებს, შესაძლებელია თუ

არა, რომ ამ სამ ენაში არსებული და გამოვლენილი სიხშირეები წარმოადგენდეს ზოგადლინგვისტურ ტენდენციას ყველა ინდოევროპული ენისათვის.

ცხრილი 9. სიმეტრიული განზომილებები

(თემატური ჯგუფებისა და სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების კორელაციის მაჩვენებლები).

ენა		
სპარსული	ნომინალინომინალით	უღლების კოეფ.
	N ვალიდური შემთხ.	
ინგლისური	ნომინალინომინალით	უღლების კოეფ.
	N ვალიდური შემთხ.	
რუსული	ნომინალინომინალით	უღლების კოეფ.
	N ვალიდური შემთხ.	
სულ	ნომინალინომინალით	უღლების კოეფ.
	N ვალიდური შემთხ.	

ამ ტესტით კვლევამ გვაჩვენა, რომ ურთიერთდამოკიდებულებას თემატურ ჯგუფებსა და სემანტიკური ცვლილების მექანიზმებს შორის ახასიათებს ჭეშმარიტი მნიშვნელობა სამივე ენაში.

ცხრილი 10. თანხმობის Q-კვადრატ ტესტი

(დამოუკიდებლობის ტესტი)

ენა		ღირებულებ
სპარსული	პიერსონისხი-კვადრატ	192.727 ^b
	მსგავსების მაჩვ.	166.429
	წრფივი ასოციაცია	4.352
	N ვალიდური შემთხვ	281

	პიერსონის ხი-კვადრატ(პიერსონის ქი/ჩიკვადრატი)	238.714 ^c	55	.000
ინგლ	მსგავსების მაჩვ.	229.957	55	.000
	წრფივი ასოციაცია	5.466	1	.019
	N ვალიდური შემთხვ	677		
	პიერსონისხი-კვადრატ	288.900 ^d	55	.000
	მსგავსების მაჩვ.	273.873	55	.000
რუსული	წრფივი ასოციაცია	5.608	1	.018
	N ვალიდური შემთხვ	539		
	პიერსონისხი-კვადრატ	481.261 ^a	55	.000
	მსგავსების მაჩვ.	442.691	55	.000
Total	წრფივი ასოციაცია	16.331	1	.000
	N ვალიდური შემთხვ	1497		

როგორც ნაჩვენებია ცხრილში, დამოუკიდებლობის შედეგები უარყოფილია, რაც ნიშნავს, რომ სამივე საკვლევ ენაში ენაში დაფიქსირებულია მნიშვნელოვნების მქონე ურთიერთდამოკიდებულება თემატურ ჯგუფებსა და სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმებს შორის. ეს, თავის მხრივ, გულისხმობს, რომ გაანალიზებული 12 თემატური ჯგუფის მიხედვით, მექანიზმების ქცევის დონე სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი და თანამიმდევრულია. ეს გვამღევეს საშუალებას დავასკვნათ, რომ ჩვენი კვლევის მიერ აღწერილი ტენდენციები ინგლისურ, სპარსულ და რუსულ ენებში განიზომება ზოგადი ლინგვისტური ტენდენციებით და მიეკუთვნება ენის ზოგადი განვითარების სფეროს.

3. 4. 4 სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმების ენათაშორისი შედარება თემატური ჯგუფების მიხედვით

ქვემოთ ნაჩვენებია სემანტიკური ცვლილებების დისტრიბუციის კვლევა დისერტაციის საკვლევი ემპირიული მასალის 12 თემატურ ჯგუფში. ამ მხრივ, ჩვენი მიზანია ინგლისურ, სპარსულ და რუსული ენებში დადასტურებული სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმების დეტალური შესწავლა.

ცხრილი 1. ზოონიმების ქვეჯგუფის სემანტიკური ცვლილებების სიხშირე

	მეტაფ.	მეტონ.	განზოგად.	დავიწრ.	დაკნ.	გაკეთილ
ინგლისური	38.8%	8.2%	7.6%	28%	15.9%	1.2%
სპარსული	56%	2%	2%	12%	24%	4%
რუსული	37.1%	15.7%	1.4%	20%	24.2%	1.4%
სულ 43.9 %	8.6%	3.6%	20%	21.3%	2.2%	

ამ ქვეჯგუფში გამოვლენილი შედეგები ცხადყოფს, რომ მეტაფორას ახასიათებს ყველაზე მაღალი სიხშირე სამივე ენაში. ასევე, ამ ქვეჯგუფში დადასტურდა მნიშვნელობის გაუარესების, დაკნინების სტატისტიკურად უფრო მაღალი მაჩვენებელი. თვალნათლივია ისიც, რომ მნიშვნელობის დავიწროვება, სპეციალიზაცია და შესაბამისად, ახალი რეფერენტებისადმი მიმართების ხარისხი მაღალია. ყველაფერი ეს დადასტურებულია შემაჯამებელ ხაზშიც.

ცხრილი 2. სემანტიკური ცვლილების სიხშირის ხარისხი მცენარეების ქვეჯგუფში

	მეტაფ.	მეტონ.	განზოგად.	დავიწრ.	დაკნ.	გაკეთილ
ინგლისური	41.6%	25%	8.3%	25%	0%	0%
სპარსული	40%	20%	0%	20%	0%	20%

რუსული	11.7%	52.9%	5.8%	23.5%	0%	5.8%
სულ 30 %	32.6 %	4.7%	22.8%	0%	8.6%	

როგორც ამ ქვეჯგუფის მახასიათებლებიდან ჩანს, მცენარეების აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულებისათვის არ არის დამახასიათებელი სემანტიკური ცვლილებების ცალსახა და მსგავსი გადანაწილება. ორი მნიშვნელოვანი რამ, რაც გვინდა აღვნიშნოთ არის (1)მნიშვნელობის დაკნინების

არარსებობა და (2) მეტონიმიური გადაადგილების შედარებით მაღალი სიხშირე. ეს გარემოება გამოწვეული უნდა იყოს ექსტრალინგვისტური პირობებით. კერძოდ, ადამიანის, ამ შემთხვევაში, ინგლისური, სპარსული და რუსული ეთნიკური ჯგუფების მიერ ფლორის ინტენსიური გამოყენებით. ცნობილია, რომ მცენარეებისა და მათი ცალკეული ნაწილების (ფოთლების, ძირისა და ტოტების) გამოყენება მეტონიმიისა და სინექდოკეს დიდ რაოდენობას წარმოშობს ამ თემატურ ჯგუფში. შესაბამისად, დიდია მეტონიმიური გადააზრების ხვედრითი წილი. გარდა მეტონიმიისა, აქტიურობით ხასიათდება მეტაფორა და მნიშვნელობის დავიწროების აღმნიშვნელი მექანიზმიც. ემოციური კონოტაციები არ არის მკვეთრად გამოხატული, განსაკუთრებით ხეების დასახელების თალსაზრისით.

ცხრილი 3. სემანტიკური ცვლილების სიხშირის ხარისხი ტოპოგრაფიული ლექსიკის ქვეჯგუფში

	მეტაფ.	მეტონ.	განზოგად.	დავიწრ.	დაკნ.	გაკეთილ
ინგლისური	16.6%	16.6%	5.5%	27.7%	33.3%	0%
სპარსული	50%	11.1%	0%	25%	0%	16.6%
რუსული	60.7%	10.7%	0%	35%	0%	5%
სულ 42.2%	12.8%	1.8%	29.2%	11.1%	7.2%	

ამ ქვეჯგუფში მეტაფორა და მნიშვნელობის სპეციალიზაცია

გაცილებით მაღალი ხარისხის აქტივობით ხასიათდება, ვიდრე სემანტიკური ცვლილებების სხვა მახასიათებლები. ეს, რა თქმა უნდა, დადასტურებულია საერთო მაჩვენებლით. მეორე მხრივ, მექანიზმების ზოგადი დისტრიბუცია არ ხასიათდება მსგავსებებით. მაგალითად, მაშინ როცა ინგლისური ენა ადასტურებს მნიშვნელობის დაკნინების მაღალ პროცენტს (33.3 %), რუსულ და სპარსულ ენებში დასტურდება ამ სემანტიკური მაჩვენებლის დაბალი ხარისხი. მეორე მხრივ, რუსული და სპარსული ენები მნიშვნელობის გაკეთილშობილების გაცილებით მაღალ მაჩვენებელს გვთავაზობენ.

ცხრილი 4. სემანტიკური ცვლილების სიხშირის ხარისხი მეტეოროლოგიური მოვლენების აღმნიშვნელ ქვეჯგუფში

	მეტაფ.	მეტონ.	განზოგად.	დავიწრ.	დაკნ.	გაკეთილ
ინგლისური	40%	14%	2%	46%	2%	0%
სპარსული	50%	0%	0%	43.7%	6.2%	0%
რუსული	45.7%	0%	8.5%	45.7%	0%	0%
სულ	45.2%	4.6%	3.5%	45.1%	2.7%	0%

მეტაფორა და მნიშვნელობის დავიწროება, როგორც ჩანს, ამ ქვეჯგუფისათვის წარმმართველია, სხვა სახეებთან შედარებით. აღინიშნება მცირე განსხვავება მეტაფორისა და მნიშვნელობის დავიწროების მაჩვენებლების თვალსაზრისით. ეს ქვეჯგუფი არ ავლენს მნიშვნელობის გაკეთილშობილების შემთხვევებსაც. ქვეჯგუფის ემოციური შეფერილობა დაბალია ტიპოლოგიის სხვა მექანიზმებთან შედარებით.

ცხრილი 5. სემანტიკური ცვლილების სიხშირის ხარისხი ასტრონომიული მოვლენების აღმნიშვნელ ქვეჯგუფში

	მეტაფ.	მეტონ.	განზოგად.	დავიწრ.	დაკნ	გაკეთილ
ინგლისური	42.1%	26.3%	5.2%	18.4%	0%	7.8%
სპარსული	53.8%	0%	7.6%	23%	15.3%	0%

რუსული	31.5%	26.3%	0%	21%	0%	0%
სულ	42.4 %	17.5%	4.2%	20.8%	5.1%	2.6%

ამ ქვეჯგუფში არ დასტურდება საერთო ტენდენცია ენათაშორისი თვალსაზრისით. მაშინ როდესაც მეტაფორა ყველაზე მაღალი პროცენტული რაოდენობით ხასიათდება სამივე ენაში, რუსული და ინგლისური ენები, სპარსულთან შედარებით, უპირატესობას ანიჭებენ მეტონიმის. ამასთან ერთად, სპარსულ ენაში შთამბეჭქდავია მნიშვნელობის გაუარესების 15, 3 % შედარებით რუსულ და სპარსულ ენებთან. როგორც საერთო მონაცემებით ჩანს, მეტაფორა და მნიშვნელობის დავიწროვება ბევრად უსწრებს სხვა მონაცემებს.

ცხრილი 6. სემანტიკური ცვლილების სიხშირის ხარისხი სასოფლო-სამეურნეო და მეცხოველეობის აღმნიშვნელ ქვეჯგუფში

	მეტაფ.	მეტონ.	განზოგად.	დავიწრ.	დაკნ.	გაკეთილ
ინგლისური	16.6%	16.6%	33.3%	33.3%	0%	0%
სპარსული	20%	30%	10%	40%	0%	0%
რუსული	22.2%	33.3%	0%	44.4%	0%	0%
სულ	19.6%	26.6%	14.4%	39.2%	0%	0%

მეტაფორა და მნიშვნელობის დავიწროვება ამ ქვეჯგუფის წამყვანი მახასიათებლებია, თუმცა არ იკვეთება საერთო თვისებები მათ გადანაწილებაში. თვალშისაცემია ისიც, რომ არ დაფიქსირებულა მნიშვნელობის დაკნინება-გაუარესებისა და გაკეთილშობილების არცერთი შემთხვევა, რაც შეიძლება აიხსნას თავად ერთეულების სემანტიკითა და მათი გამოყენების სპეციფიკით. მეტონიმია და მნიშვნელობის განზოგადება, მნიშვნელობის სხვა მექანიზმებთან შედარებით, საშუალო დონეს უახლოვდება.

ცხრილი 7. სემანტიკური ცვლილების სიხშირის ხარისხი კვების/ჭამის აღმნიშვნელი ლექსიკის ქვეჯგუფში

	მეტაფ.	მეტონ.	განზოგად.	დავიწრ.	დაკნ.	გაკეთილ
ინგლისური	50%	0%	0%	0%	50%	0%
სპარსული	0%	0%	0%	1%	0%	0%

რუსული	58.3%	0%	0%	0%	41.6%	0%
სულ	36.1%	0%	0%	0.3%	30.5%	0%

ამ ქვეჯგუფში გაანალიზდა ერთი ინდოევროპული ზმნის ჩვენ საკვლევ ენებში გადატანის სპეციფიკა.

ცხრილი 8. სემანტიკური ცვლილების სიხშირის ხარისხი ნათესაობის აღმნიშვნელი ლექსიკის ქვეჯგუფში

	მეტაფ.	მეტონ.	განზოგად.	დავიწრ.	დაკნ.	გაკეთილ
ინგლისური	41.7%	2.9%	8.9%	25.3%	8.9%	11.9%
სპარსული	37.9%	3.4%	3.4%	10.3%	0%	44.8%
რუსული	51.7%	3.4%	6.8%	20.6%	0%	17.2%
სულ	43.5%	3.2%	6.3%	18.7%	2.9%	24.6%

ეს ქვეჯგუფი წარმოადგენს სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების შესწავლის კარგ მაგალითს. ეს განსაკუთრებით ეხება მეტაფორას, მნიშვნელობის სპეციალიზაციას და მის გაკეთილშობილებას. სამივე საკვლევი ენა გვიჩვენებს მსგავს შედეგებს. მეორე მხრივ, მნიშვნელობის გაკეთილშობილების თვალსაზრისით, სპარსული ენა ადასტურებს სიხშირის უფრო მაღალ ხარისხს, ინგლისურ და რუსულ ენებთან შედარებით. ასევე, საინტერესოა სპარსულ და რუსულ ენებში მნიშვნელობის გაუარესების ტენდენციის მაჩვენებელიც.

ცხრილი 9. სემანტიკური ცვლილების სიხშირის ხარისხი სხეულის ნაწილების აღმნიშვნელი ლექსიკის ქვეჯგუფში

	მეტაფ.	მეტონ.	განზოგად.	დავიწრ.	დაკნ.	გაკეთილ
ინგლისური	38.4%	38.4%	12.8%	10.2%	0%	0%
სპარსული	31.5%	15.7%	10.5%	42.1%	0%	0%
რუსული	43.1%	13.6%	0%	15.9%	18.1%	9%
სულ	37.6%	22.6%	7.7%	22.7%	6%	3%

ემპირიული მასალის ეს ქვეჯგუფი გვაჩვენებს, რომ არ არსებობს განაწილების მსგავსი ტენდენცია სამივე ენაში. როგორც ჩანს, მნიშვნელობის გაკეთილშობილება აქ ყველაზე ნაკლებ დადასტურებული ცვლილების სახეა. მეორე მხრივ, ყველაზე სემანტიკური ძვრის ყველაზე პოპულარულ სახედ გვევლინება

მეტაფორა. მეტაფორასთან ერთად, ამ თემატურ ჯგუფში ასევე მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მეტონიმიურ გადააზრებებსაც. ცხრილი 10. სემანტიკური ცვლილების სიხშირის ხარისხი ზედსართავების ქვეჯგუფში

	მეტაფ.	მეტონ.	განზოგად.	დავიწრ.	დაკნ.	გაკეთილ
ინგლისური	45.3%	9.3%	0%	20%	21.3%	4%
სპარსული	28.5%	4.7%	0%	61.9%	0%	9.5%
რუსული	51%	4.2%	4.2%	12.7%	14.8%	12.7%
სულ	41.6%	6%	1.4%	31.5%	12%	8.7%

ამ ქვეჯგუფში მეტაფორას წამყვანი ადგილი უჭირავს მნიშვნელობის დავიწროვებასთან ერთად. გარდა ამისა, სხვა ტიპები განვითარების განსხვავებულ გზას გვიჩვენებენ. საბოლოო თვალსაზრისით, ოდნავ სჯობნის მნიშვნელობის გაუარესების მაჩვენებელი, თუმცა სპარსული ენა ამ უკანასკნელი პარამეტრის დიდ განსხვავებას გვიჩვენებს.

ცხრილი 11. სემანტიკური ცვლილების სიხშირის ხარისხი ზმნების ქვეჯგუფში

	მეტაფ.	მეტონ.	განზოგად.	დავიწრ.	დაკნ.	გაკეთილ
ინგლისური	62.3%	4.1%	0%	32.1%	1.3%	0%
სპარსული	77.6%	6.25	0%	10.9%	1.5%	0%
რუსული	65.5%	0%	0.5%	34%	0%	0%
სულ	68.4%	0.9%	3.45%	0.1%	25.6%	0%

ზმნების კატეგორიის ქვეჯგუფში მეტაფორა დაფიქსირდა, როგორც სემანტიკური ცვლილების წამყვანი პარამეტრი. ამასთან ერთად, ეს ქვეჯგუფი არ ადასტურებს კონოტაციური კომპონენტების შეცვლისადმი (მნიშვნელობის გაუარესებისა და გაკეთილშობილების) მიდრეკილებას.

ცხრილი 12. სემანტიკური ცვლილების სიხშირის ხარისხი ქვეჯგუფში- სხვადასხვა

	მეტაფ.	მეტონ.	განზოგად.	დავიწრ.	დაკნ.	გაკეთილ
ინგლისური	26.6%	13.3%	11.1%	46.6%	2.2%	0%
სპარსული	41.9%	16.1%	9.6%	32.2%	0%	0%
რუსული	46.8%	25%	6.2%	21.8%	0%	0%
სულ	38.4%	18.1%	8.9%	33.5%	0.7%	0%

მეტაფორა და მნიშვნელობის შევიწროვება ბევრად უსწრებს მნიშვნელობის გაუარესებასა და გაკეთილშობილებას, რომელთაც აქვთ შედარებით დაბალი ან ნულოვანი სიხშირის მახასიათებელი როგორც ენათაშორის, ისე საშუალო მონაცემების სკალაზე.

3.5. სემანტიკური ცვლილებების მახასიათებლების სიხშირის ზოგადი დახასიათება ინგლისური, სპარსული და ინგლისური ენების მასალაზე

ქვემოთ მოცემულია სემანტიკური ცვლილებების პარამეტრების სიხშირის ზოგადი მაჩვენებლები (ცხრილი 13). შეიძლება ითქვას, რომ ზოგადი თვალსაზრისით, სამივე საკვლევის ენის მასალა ადასტურებს, რომ ზოგადად, სემანტიკური ცვლილებების სახეები სამივე ენაში მსგავს ტენდენციას გვაჩვენებს. მაგალითად, მეტაფორიზაცია ინგლისურ, სპარსულ და რუსულ ენებში მნიშვნელობის ცვლილების მექანიზმის ყველაზე მაღალი კომპონენტია. შემდეგი პარამეტრია მნიშვნელობის მოცულობის დავიწროვება. მეტონიმიზაცია ასევე გვევლინება პროდუქტიულ პარამეტრად, მას მოსდევს მნიშვნელობის დაკნინება. რაც შეეხება მნიშვნელობის გაკეთილშობილების მახასიათებელს, რუსულ და სპარსულ ენებში იგი მეხუთე ადგილს იკავებს, ხოლო იგივე ადგილზე, სიხშირის მიხედვით, ინგლისურ ენაში არის მნიშვნელობის განზოგადება. შესაბამისად, ამ თვალსაზრისით, ინგლისურ ენაში, ყველაზე ნაკლებ პროდუქტიული არის მნიშვნელობის გაკეთილშობილება, ხოლო რუსულ და სპარსულ

ენებში ამ ადილს იკავებს მნიშვნელობის განზოგადების კომპენენტი.

ქვემოთ წარმოგიდგენთ სემანტიკური ცვლილებების მახასიათებლების რეპრეზენტაციის სპეციფიკას ინგლისურ, სპარსულ და რუსულ ენებში.

ცხრილი 13. სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების შედარებითი მონაცემები ინგლისურ და სპარსულ ენებში

	მეტაფ.	მეტონ.	განზოგად.	დავიწრ.	დაკნ	გაკეთილ
ინგლისური	42%	11.4%	5.3%	27.2%	8.2%	4.9%
სპარსული	52%	7.1%	3.9%	28.6%	4.3%	3.9%

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ორივე ენას ახასიათებს მსგავსი ტენდენციები სემანტიკური ცვლილებების მექანიზმების აქტუალიზაციის თვალსაზრისით. ორივე ენაში მეტაფორა წამყვან ადგილს იკავებს და მას მოსდევს მეტონიმია და მნიშვნელობის დავიწროვება. ორივე ენა ემსგავსება მნიშვნელობის დაკნინების კომპონენტის გამოყენების თვალსაზრისით, ხოლო განზოგადება წინ უსწრებს მნიშვნელობის გაკეთილშობილებას. საბოლოოდ, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ინგლისურ ენაში მნიშვნელობის გაფართოება უფრო მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა, ვიდრე მისი გაკეთილშობილება, ხოლო სპარსული ენა ორივე კომპონენტს თანასწორ ყურადღებას უთმობს.

ცხრილი 14. სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების შედარებითი მონაცემები ინგლისურ და რუსულ ენებში

	მეტაფ.	მეტონ.	განზოგ.	დავიწრ.	დაკნინ.	გაკეთილ
ინგლისური	42%	11.4%	5.3%	27.2%	8.2%	4.9%

რუსული 53% 9.3% 2.4% 26.3% 6.2% 2.6%

ამ თვალსაზრისით, უნდა აღინიშნოს, რომ ორივე ენის მასალაში მეტაფორას აქაც უსწრებს სემანტიკური ცვლილებების სხვა კომპონენტებს. მას მოსდევს მნიშვნელობის დაკნინების მაჩვენებელი ორივე ენაში. ინგლისურ ენაში მნიშვნელობის ორი მახასიათებელი არის განზოგადება და გაკეთილშობილება, მაშინ როცა რუსული ენა, ამ მხრივ, ადასტურებს მნიშვნელობის დაკნინებასა და გაკეთილშობილებას.

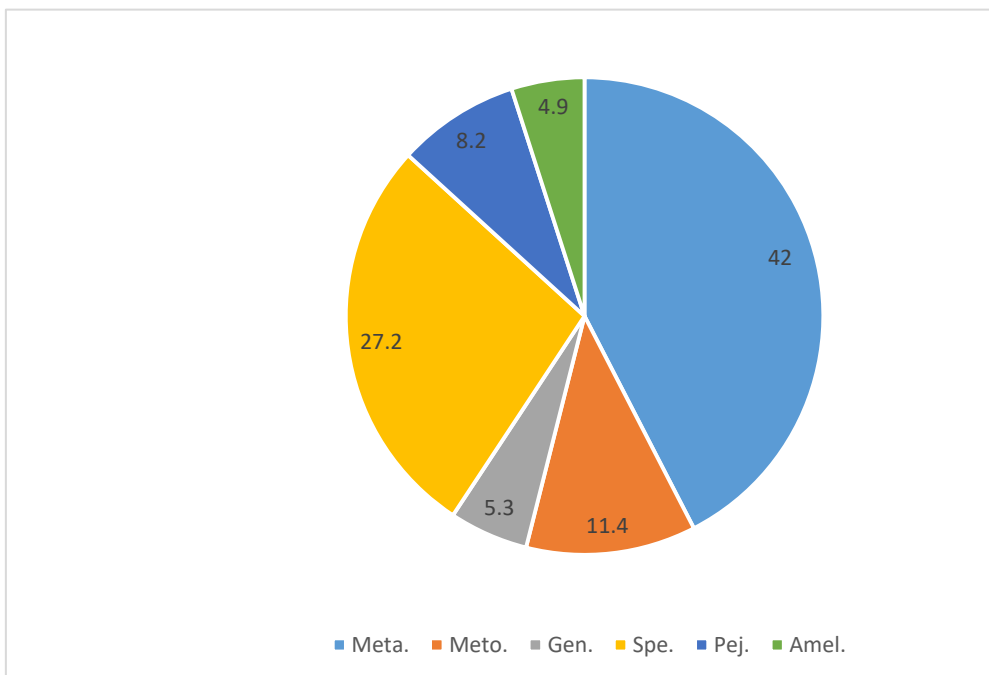
ცხრილი 15. სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების შედარებითი მონაცემები სპარსულ და რუსულ ენებში

	მეტაფ.	მეტონ.	განზოგად.	დავიწრ.	დაკნინ	გაკეთილ
სპარსული	52%	7.1%	3.9%	28.6%	4.3%	3.9%
რუსული	53%	9.3%	2.4%	26.3%	6.2%	2.6%

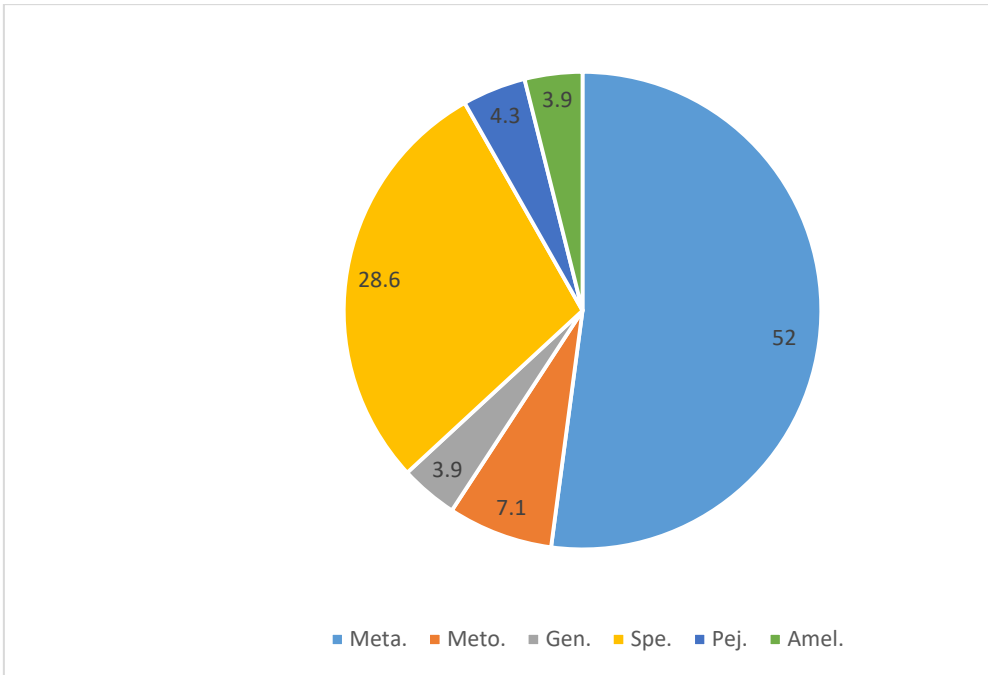
როგორც ჩანს, სპარსული და რუსული ენები ადასტურებენ მეტაფორის სემანტიკური პარამეტრის უპირობო უპირატესობას, რომელსაც მოსდევს მნიშვნელობის დავიწროვება და მეტონიმია. რაც შეეხება მნიშვნელობის გაუარესებას, მას უჭირავს მესამე ადგილი ორივე ენაში. მნიშვნელობის განზოგადება და გაკეთილშობილება სპარსულ ენაში თანაბარ მაჩვენებლებს ადასტურებს და უახლოვდება რუსული ენის მონაცემებს. თუმცა რუსულ ენაში უფრო მაღალია მნიშვნელობის გაკეთილშობილების პროცენტული რაოდენობა.

ქვემოთ მოცემულია სემანტიკური ცვლილებების სიხშირის მექანიზმების მაჩვენებლები.

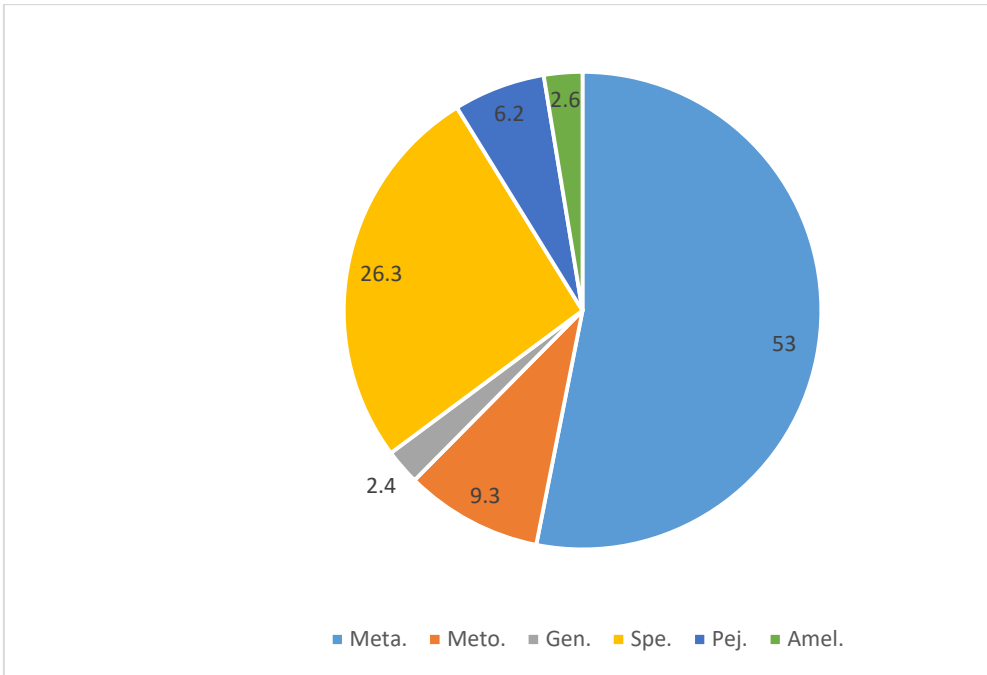
ნახატი 1. სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების მაჩვენებლები ინგლისურ ენაში

ნახატი 2. სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების მაჩვენებლები სპარსულ ენაში

ნახატი 3. სემანტიკური ცვლილების მექანიზმების მაჩვენებლები რუსულ ენაში

3.6. ზოგადი სემანტიკური დინამიურობისა და უცვლელობის ენათაშორისი შედარება

ცხრილში N 16 მოცემულია დისერტაციაში ნაკვლევი ემპირიული მასალის სემანტიკური დინამიზმისა და ცვილებისადმი მდგრადობის მაჩვენებლები ინგლისური, სპარსული და რუსული ენების მასალაზე

ცხრილი 16. უცვლელობის მთლიანი სიხშირე პროცენტულად

	ინგლისური	სპარსული	რუსული
რაოდენობა	8	35	15
პროცენტი	0.6 %	29.4%	12.6%

როგორც მონაცემებიდან ჩანს, ჩვენ მიერ საკვლევი ენათაგან სპარსულში ვლინდება სემანტიკურ ცვლილებათა ყველაზე დაბალი ნიშნული, შესაბამისად ამ ენაში სემანტიკური უცვლელობის მაჩვენებელი მაღალია. შეიძლება დავასკვნათ, რომ სპარსული ენა, ამ მიმართებით, უფრო მაღალი ხარისხის

კონსერვატულობით გამოირჩევა რუსულ და ინგლისურ ენებთან შედარებით. ამის საპირისპიროდ, ინგლისური ენა ამჟღავნებს სემანტიკური განვითარების უმაღლესს ხარისხს და დინამიზმს.

3.7. კვლევის შედეგები და დასკვნები მაკროდონეზე

ამ მიმართებით, საინტერესოა აღინიშნოს, რომ კვლევის მაკროდონეზე მოცემულია საკვლევი მასალაში დადასტურებული სემანტიკური ცვლილებების ბუნება და მახასიათებლები. ამის შემდეგ, შემოთავაზებულია კვლევის თეორიული ჩარჩო და განხილულია რამდენიმე მაგალითი.

3.7. 1 სემანტიკური ცვლილებების კვლევის შემაჯამებელი კომენტარი

1. შეიძლება ითქვას, რომ ცხოველების/ზოონიმების ამსახველი ლექსიკური ერთეულები ადასტურებენ სემანტიკურ ცვლილებებს ექსტრალინგვისტურ სამყაროსთან ურთიერთობის მიმართებით. სემანტიკური ცვლილების ხარისხი პირდაპირპროპორციულია ცხოველის პოპულარობისა კონკრეტულ ეთნიკურ კოლექტივში. რაც უფრო მეტია კონკრეტული ცხოველის პოპულარობა, მით მეტია სემანტიკური ცვლილების ზოგადი ზომა და ხარისხი. მაგალითად, მაიმუნი ან ადამიანის მსგავსი მაიმუნი არ წარმოადგენს ინდოევროპული ლინგვისტური ტერიტორიისთვის ენდემურ ცხოველს. სპარსულ კულტურაში, ასევე, თახვი ნაკლებად გავრცელებულია გეოგრაფიული მდებარეობისა და წყლიანი და ნესტიანი ადგილებიდან შორი მდებარეობის გამო. ამ ვითარების გამო, წყლის ცხოველების აღმნიშვნელი ინდოევროპული ძირის სიტყვები სპარსულ ენაში არ ადასტურებენ შემდგომ სემანტიკურ განვითარებას. გარდა ნახსენები ლექსიკური ერთეულისა, სხვა არსებითი სახელებიც, მაგალითად, *wob^hsā (ბზიკი) და *k^hrs-en (კრაზანა) , მიუხედავად მათი შედარებით მაღალი სიხშირისა, არ

ადასტურებენ სემანტიკურ განვითარებას, რაც ასევე შეიძლება აიხსნას მათი ეთნიკურ კულტურაზე ნაკლები ხარისხის გავლენით(მათი ნაკლები გავლენით ეთნიკურ კულტურაზე) სხვა ზოონიმებთან შედარებით. სემანტიკური ძვრის სხვა მნიშვნელოვანი ელემენტები შეიძლება იყოს ზომა, ძალა, სილამაზე და ქცევის მახასიათებლები. მაგალითად, ლექსიკური ერთეული „ზღარბი“ ასევე არ ამჟღავნებს სემანტიკური განვითარების მაღალ ხარისხს, რაც შეიძლება აიხსნას ზემოთჩამოთვლილი კომპონენტების ნაკლებობით და ზღარბის ხატის შედარებით არაპოპულარობით საკვლევ კულტურებში. სავარაუდოდ, სხვა ენებში და კულტურებში შეიძლება განსხვავებული მდგომარეობა გამოჩნდეს. ჩვენი საკვლევ ენებისა და კულტურების მიხედვით კი, ცხოველები, რომლებიც ხასიათდებიან სილამაზით (მაგალითად, მელია), მტაცებლური ინსტიქტებით (მგელი), დიდი ზომითა და თმიანობით (დათვი) სამივე ენაში ადასტურებენ სემანტიკური ცვლილებებისა და განვითარების მაღალ ხარისხს.

2. კვლევის პროცესში გამოჩნდა, რომ ღირკ გეერაერტსის მიერ შემოთავაზებული სემანტიკური ცვლილებების კლასიფიკაციის კომპონენტები ხშირად ერთად მოქმედებენ ინდივიდუალური ერთეულების სემანტიკური სტრუქტურის სემანტიკური ცვლილების პროცესში. ამ დროს, მაგალითად, ერთეულის სემანტიკის მეტაფორული გაკეთილშობილების ან გაუარესების დროს, შეიძლება სემანტიკური ცვლილების მექანიზმის კომპონენტები მნიშვნელობის სხავდასხვა ასპექტზე მოქმედებდნენ. ამ მოვლენის ტიპიურ მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ ინდოევროპული ძირის სიტყვები „ძალი“, „მაიმუნი, ადამიანის მსგავსი მაიმუნი“ და „მელია“. ინგლისურ ენაში „fox“ მომხიბლავი ქალის სინონიმადაც იხმარება, ხოლო

„dog“ და „monkey“ აღნიშნავს უსარგებლო, მახინჯ ან საზიზღარ ადამიანს.

3. როგორც კვლევამ აჩვენა, სემანტიკური განვითარება პერიოდულად ხდება. ამით ვგულისხმობთ, რომ სემანტიკური ცვლილება შეიძლება მოხდეს ნახტომისებურად, თანამიმდევრობით, და არ მიყვებოდეს რაიმე, ფიქსირებულ ფორმატს. ამ დროს სიტყვის მნიშვნელობა შეიძლება განზოგადდეს ან დავიწროვდეს თანადროულად. მაგალითად, არქაული ინგლისური ფორმა „worm“ (ჭიაყელა) თავდაპირველად ნიშნავდა „snake“ (გველი), მაგრამ შემდეგ მიიღო შემდეგი მნიშვნელობა- „earth worm“ (ჭიაყელა)

worm > snake > earth worm

ამ შემთხვევაში, საქმე გვაქვს მნიშვნელობის მეტაფორულ დაკონკრეტება- დავიწროვებასთან.

4. ინდოევროპული ძირის სემანტიკური სტრუქტურის ცვლილებას შეიძლება თან სდევდეს გრამატიკული კატეგორიების ცვლილება. მაგალითად, ზმნა შეიძლება გადაიქცეს არსებით ან ზედსართავ სახელად. ამ მოვლენის მაგალითად შეიძლება განვიხილოთ „*berg“. ეს ლექსიკური ერთეული ინგლისურ და რუსულ ენებში არსებითი სახელის ფორმას იღებს, მაშინ როცა სპარსულში მხოლოდ ზედსართავის ფორმით გადადის. ამავე დროს, განსხვავებულია მისი მნიშვნელობაც. ინგლისურ ენაში იგი აღნიშნავს „ბორცვს, მიწაყრილს“, მაშინ როცა სპარსულში იღებს „მაღალისა“ და „ლამაზის“ მნიშვნელობას. ამავე სიტყვის მნიშვნელობა რუსულ ენაში უფრო მრავალფეროვანია და აღნიშნავს „მთას, ნაპირს, მიწას და ხმელეთს“. შესაბამისად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ სემანტიკურ ცვლილებას შეიძლება თან სდევდეს

გრამატიკული კატეგორიების ცვლაც. ინდოევროპული ძირი *teb (სიცხე) განსხვავებულად გადავიდა ჩვენს საკვლევ ენებში. მაგალითად, “defian” ინგლისურ ენაში ნიშნავს „შეფიქრიანებულს“, „აღელვებულს“, და ზმნური ფორმით გადმოიცემა. “Tab” სპარსულში გადმოვიდა „სიცხის, ტემპერატურის, ცხელების“ მნიშვნელობით. რუსულში ინდოევროპული ძირი დასტურდება ზედსართავის გრამატიკული კატეგორიით, “teplyi” და ნიშნავს „თბილს“.

სემანტიკური ცვლილების პროცესის ერთ-ერთი მთავარი ელემენტი არის მნიშვნელობის განზოგადება. ამ კონტექსტში ეს სიტყვა განმარტებულია შემდგენიარად: “an idea that develops by looking at or thinking about a number of different things” (Cambridge English Dictionary). მაგალითად, „სიჩქარის“ კომპონენტი იგრძნობა PIE. *t^hek^ho-, რომელიც აქ ნიშნავს სწრაფ დინებას, OCS. tekŭ (სირბილი) > teča (მრბოლელი) და teč’ რუსულ ენაში; ინგლისურ ენაში “thane” ნიშნავს „ბავშვს“, „ყმაწვილს“, „სამხედროს, ჯარისკაცს“ ან „მსახურს“ და მოდის ძირიდან “tek/ tok”, რომელიც ნიშნავს “beget”(შექმნა) და “tāxtān’ სპარსულში ნიშნავს “gallop” (ჩორთი), “rush” (სირბილი, გაქცევა). უნდა აღვნიშნოთ, რომ მნიშვნელობის განზოგადება (abstraction) განსხვავდება მნიშვნელობის გაფართოებისაგან (generalization). ფაქტობრივად, აბსტრაქცია არის პროცესი, რომლის დროსაც პროტოტიპული თვისება მზად არის შემდგომი განვითარებისათვის, რომელიც შეიძლება გამოიხატებოდეს როგორც გაფართოების, (generalization) ან დაკონკრეტების, სპეციალიზაციის(specialization) თვალსაზრისით, მაშინ როცა გაფართოების (generalization) დროს რეფერენტი მიემართება რამდენიმე პროტოტიპულ ფენომენს. მაგალითად, PIE სწრაფი დინების

აღმნიშვნელი აბსტრაქტული ცნება *^hek^ho- ინგლისურ ენაში ხდება “beget” (შექმნა, დაბადება) და მეტაფორულად აღნიშნავს მამაკაცურ სქესობრივ აქტივობას, მაშინ როცა სპარსულში მან მიიღო სწრაფი ჭენების მნიშვნელობა და რუსულ ენაში კი-იგივე სიტყვა გადავიდა „სწრაფი დინების“ მნიშვნელობით. ყველა ეს მნიშვნელობა არის მნიშვნელობის დაკონკრეტება-სპეციალიზაციის მაგალითი.

5. სპარსული ენა ყველაზე ნაკლები რაოდენობით ინდოევროპულ ძირებს ინარჩუნებს, რაც შეიძლება აიხსნას ინდოევროპული სამშობლოდან ყველაზე დიდი გეოგრაფიული დაშორებით, მაშინ როცა გერმანიკული ან სლავური ტომები ერთმანეთთან და ინდოევროპულ სამშობლოსთან შედარებით ახლოს ცხოვრობდნენ. სპარსულ ენაში მცენარეების დასახელებები განსხვავდება, ძირითადად, კლიმატური პირობებისა და გეოგრაფიული მანძილის გამო, მაშინ როცა მეტეოროლოგიური პირობების აღმნიშვნელი არსებითი სახელები უფრო მეტ მსგავსებას ადასტურებენ, რადგანაც სამივე ენაში სამყაროს ურთიერთდაკავშირებული ფენომენი აღიწერება.

სპარსულში ინდოევროპულ ძირთა ნაკლებად შენარჩუნების ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი სავარაუდოდ, არაბულ ნასესხობათა სიჭარბეც უნდა იყოს, რომელთა წილი დაახლოებით 75%-ს აღწევს.

3.. 8 დასკვნები სემანტიკური ცვლილებების ბუნების თაობაზე

ჩვენს ნაშრომში განხორციელებულ კვლევაზე დაყრდნობით, შემდეგი დასკვნები შეიძლება მივიღოთ სემანტიკური ცვლილების, მისი ტიპებისა და მექანიზმების

შესახებ:

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ სემანტიკური ცვლილება განისაზღვრება როგორც კონცეპტის რეფერენტების თვალსაზრისით ან შემადგენელი ატრიბუტების თვალსაზრისით განვითარება. ცვლილება -განვითარება შეიძლება იყოს სრული, ნაწილობრივი ან ნულოვანი. ასევე, იგი შეიძლება იყოს ხაზობრივი ან ხის მოდელის მსგავსი. ეს უკანასკნელი აღნიშნავს ისეთ პროცესს, რომლის დროსაც მნიშვნელობა განსხვავებული მიმართულებით ვითარდება და შეიძლება იყოს სინქრონული, ხაზობრივი ბუნებისა. მეორე მხრივ, ამ ტიპის ცვლილებებმა შეიძლება მოიცვას ერთმანეთის შემდეგ მომხდარი ცვლილებები, ანუ მოიცვას დიაქრონული განვითარება. მნიშვნელობის ცვლილების სრული ტიპი გულისხმობს ახალი რეფერენტის შემოყვანას. მაგალითად, სრულიად ახალი რეფერენტის გამოჩენა “cart”- „motor-cart” შემთხვევაში, ან რეფერენტის გადანაცვლება ინგლისურ ენაში „knight” (ბიჭი) - “military gentleman” (სამხედრო პირი). ამ შემთხვევაში, თუმცა შენარჩუნებულია რეფერენტის სქესი, წარმართველი ხდება ასაკის კომპონენტი (გადასვლა “a lad”- “military gentleman”) რეფერენტი სრულ ცვლილებას განიცდის. მნიშვნელობის ნაწილობრივი ცვლილების დროს არ შემოდის ახალი რეფერენტი, არამედ, გარკვეულწილად იცვლება უკვე არსებული რეფერენტის სემანტიკური სტრუქტურა. ამის მაგალითად შეიძლება გამოდგეს სემანტიკური სტრუქტურის გადანაცვლება სიტყვაში „hall”(საცხოვრებელი ადგილი) მნიშვნელობისაკენ “room for public entertainment” (საჯარო გართობის სივრცე). ამ შემთხვევაში სახეზეა რეფერენტის ცვლილება ზომისა და ფუნქციის თვალსაზრისით. მნიშვნელობის ცვლილების ბოლო სახეობის, ნულოვანი ცვლილების დროს ერთეული არ იცვლება. ამის მიზეზი შეიძლება იყოს სოციალურ-კულტურული ან პოლიტიკური კონსერვატიზმი ან ლექსიკური ერთეული სრული გამორიცხვა ყოველდღიური ცხოვრებიდან.

რაც შეეხება სემანტიკური ცვლილების მექანიზმებს, ამ თვალსაზრისით, შეიძლება ითქვას, რომ განვითარების ძირითადი წყაროა მსგავსება, რომელიც შეიძლება განიმარტოს, როგორც საერთო ატრიბუტების, მახასიათებლების თუ შემადგენელი ნაწილების დაფიქსირება. ამ შემთხვევაში, შემადგენელი ნაწილები დიდ როლს

თამაშობენ(ასრულებენ) ელემენტის იდენტიფიკაციასა და განსაზღვრის მიმართებით. ეს განმსაზღვრელი ატრიბუტები შეიძლება მოიცავდეს ასაკის, სქესის, ზომის, ფორმის, სიჩქარის, ხანგრძლივობის, გამოყენება-ფუნქციის, ზომის, რაოდენობის, ფერის, მანერის, ვითარებისა და ემოციური მუხტის, კონოტაციურ კომპონენტებს.

სემანტიკური ცვლილების კიდევ ერთი წყარო, შესაბამისობა-შეთანხმების ურთიერთმიმართება ეხება ნაწილისა და მთელის ურთიერთობას. ამ დროს ერთი ნაწილი აღნიშნავს მთელს და პირიქით. ქვემოთ კიდევ ერთხელ მოვიყვანთ სემანტიკური ცვლილების სხვადასხვა სახეს და მთავარი მექანიზმების ძირითად თავისებურებებს. (ცხრილი 17 და 18)

ცხრილი 17. სემანტიკური ცვლილების ტიპები

- სემანტიკური ცვლილება** 1. სრული ცვლილება: რეფერენტის სრული ცვლილება
- 2. ნაწილობრივი ცვლილება: რეფერენტის ატრიბუტების ნაწილობრივი ცვლილება
  - 3. ნულოვანი ცვლილება: უცვლელობა საზოგადოების კონსერვატულობისა და ერთეულის ნაკლებად გამოყენების გამო

ცხრილი 18. სემანტიკური ცვლილებების პრინციპები

სემანტიკური ცვლილებების პრინციპები: 1. მსგავსება

2. შესაბამისობა

1. მსგავსება:

- 1. ასაკი (ახალგაზრდა/ზრდასრული)   2. სქესი (მამრობითი/მდედრობითი)   3. ზომა (დიდი/პატარა)
- 4. ფორმა (ბრტყელი/მრგვალი)   5. სიჩქარე (ნელი/ჩქარი)
- 6. განგრძობადობა (გრძელი/მოკლე)   7. რაოდენობა (სავსე/ცარიელი)   8. მანერა(უცბად/განმეორებით)   9. ფერი (ღია/მუქი)
- 10. განზომილება (ჰორიზონტალური/ვერტიკალური)   11. ემოციური მუხტი (დადებითი/უარყოფითი)   12. შესახედაობა (ლამაზი/მახინჯი);
- 13. ხასიათი (ძლიერი/სუსტი)   14 სტატუსი (მაღალი/დაბალი)   15. ფუნქცია, გამოყენება (სასარგებლო/საზიანო)   16. გარდამავლობა (აგენტი/რეციპიენტი)

2. შესატყვისობა:

1. ნაწილი-მთელი

ამ მოვლენის განხილვის დროს მხედველობაში უნდა მივიღოთ რამდენიმე ფაქტი. უპირველეს ყოვლისა, შემადგენელი სემანტიკური კომპონენტების თვისებები შეიძლება თანადროულად ამოტივტივდეს, ანუ რამდენიმე კომპონენტი შეიძლება თანადროულად შეიცვალოს. უპირველეს ყოვლისა, შემადგენელი სემანტიკური კომპონენტების ცვლილების პროცესი შეიძლება მოხდეს თანადროულად და რამდენიმე კომპონენტი შეიძლება ერთდროულად შეიცვალოს. მეორე, სემანტიკური ცვლილების პროცესი ხდება სინქრონულად ან დროში თანამიმდევრულად, ანუ სინქრონულ ან დიაქრონულ სიბრტყეზე. მესამე, ცვლილების დროს აქტუალიზებული მსგავსების კომპონენტები შეიძლება იყოს რეალური ან ჰიპოთეტური. ქვემოთ მოყვანილია რამდენიმე მაგალითი თვასალჩინოებისათვის, რაც დაგვჭირდება ჩვენი შემოთავაზებული ანალიზის საილუსტრაციოდ:

English. (OE. *igil/ il* > NE. Hedgehog)

1. Hedgehog

NPers. *aždahā* (big serpent)

1. a mythic huge serpent with fiery mouth
2. Arch. Fig. a strong and coarse horse
3. Arch.fig. a long and heavy sword

Russ. *ež*

1. Hedgehog
2. One Severely reacting to troubles and hardships
3. Anti-tank or anti-personnel obstacles

ამ მაგალითში დასტურდება სემანტიკური ცვლილების სრული ტიპი და რეფერენტის სრული ჩანაცვლება ინგლისურ და რუსულ ენებში თავდაპირველი, ინდოევროპული მნიშვნელობიდან „გველი, ჭიაყელა“ (“serpent, snake, worm”) მნიშვნელობამდე ზღარბი, გველის მჭამელი (“hedgehog” (snake-eater)). სპარსულ ენაში ცვლილება მხოლოდ ნაწილობრივია, რადგანაც მნიშვნელობა „დიდი გველი, დრაკონი“ მოიცავს თავდაპირველ მნიშვნელობას, თუმცა იცვლება ზომისა და , შესაძლებელია, ხასიათის თვალსაზრისით. განვითარების შემდეგ საფეხურზე

სემანტიკური მნიშვნელობის ცვლილება სპარსულ ენაში სრული ტიპისაა, რადგანაც მნიშვნელობა „გველეშაპი“ გადაიქცევა მნიშვნელობად „ცხენი“ („horse“) ამ შემთხვევაში, მნიშვნელობის ცვლილება განპირობებულია მსგავსებით და ეფუძნება მახასიათლებს „ ძლიერი“ და „უხეში“. მაშინ როცა ინგლისური „ზღარბი“ აღარ ადასტურებს შემდგომ ცვლილებებს, ანუ, ამ შემთხვევაში დასტურდება ნულოვანი ცვლილება. რუსული ენა ასევე ავლენს ცვლილების სრულ სახეობას, კერძოდ, იმ ერთეულში, რომელიც აღნიშნავს ანტი-სატანკო მოწყობილებას.

1. PIE. *kʰen- (woman, wife)

English (NE. queen)

1. A (king's) wife or consort; a lady who is wife to a king
2. A female whose rank or pre-eminence is comparable to that of a queen
3. Applied to the goddesses of ancient religions or mythologies
4. A woman who has pre-eminence or authority in a specified sphere
5. An attractive woman; a girl-friend, female partner
6. The perfect female of bees, wasps, or ants.
7. A card bearing the figure of a queen
8. A male homosexual, esp. the effeminate partner in a homosexual relationship

Persian (NPers. zan)

1. [Versus man] man of matter.
2. [Husband opposite] pairs of man, wife

Russian (Russ. Žena)

1. A woman in relation to the man with whom she is married; spouse.
2. The face of a female in adulthood: a woman. (Obs.)

ამ მაგალითში სპარსული ენა ავლენს ნულოვან ცვლილებას, რადგანაც აქ არ იცვლება ინდოევროპული ძირის თავდაპირველი მნიშვნელობა, რაც, თავის მხრივ, დადასტურებულია ლექსიკონებში. მეორე მხრივ, ინგლისურ ენაში დასტურდება მნიშვნელობის ცვლილება „ქალის, ცოლის“ (“ordinary woman or wife”)კონცეპტიდან დედოფლის ხატამდე (“queen”) სტატუსისა და ფუნქციის თვალსაზრისით. ინგლისური ენის შემდეგი მნიშვნელობა „ქალი, რომელიც რანგით ან მნიშვნელობით უდარდება დედოფალს“ („ whose rank or pre-eminence is comparable to that of a queen“) შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ნაწილობრივი ცვლილების მაგალითი, დაფუძნებული სტატუსის, რანგის მსგავსების კრიტერიუმზე. რაც შეეხება მნიშვნელობას „ქალღმერთი „ (“Goddess”), ისიც სრული სემანტიკური ცვლილების მაგალითს წარმოადგენს, თუმცა ცხადია, ასევე, სქესისა და სტატუსის მსგავსება, რომელსაც ეყრდნობა მეტაფორა. რუსულ ენაში სემანტიკური სტრუქტურა ვითარდება რამდენიმე მიმართულებით; ჯერ ერთი, დასტურდება ნულოვანი ცვლილება და, ასევე, ნაწილობრივი ცვლილება, რომელიც ჩანს ქალის სახის მნიშვნელობით აქტუალიზებაში ზოგადად, „ქალის“ კონცეპტის ნაცვლად. შესაბამისად, ამ მაგალითში ცხადია მეტონიმიური გადააზრება. (ნაწილი-მთელი)

PIE. *grabH (ტაცება, აღება)

English (NE. Grab)

1. Take or seize by a sudden motion
2. Obtain unscrupulously
3. To take hastily
4. To seize the attention of
5. To impress favorably and deeply

Persian (NPers. Giriftan)

1. Obtain
2. Receive
3. Close with a barrier
4. Adopt (a name)
5. Impress
6. Get married
7. Suppose
8. Hunt
9. capture

Russian (Russ. Grabit')

1. Take away by force, steal someone else's property, attacking sb., sth
2. To give sb., abusing one's position, authority or sb. rip off
3. To rake sth, rake.

ინგლისური ენაში სახეზეა ცვლილების ნულოვანი ხარისხი (1) რაც ნიშნავს საწყისი ინდოევროპული მნიშვნელობის PIE შენარჩუნებას. ამის საპირისპიროდ, ზოგიერთი მნიშვნელობა ასევე ადასტურებს ნაწილობრივ ცვლილებას.

განსაკუთრებით, მიმართების ზმნიშვნელების (suddenly, hastily, unscrupulously) და განზომილების (deeply) თვალსაზრისით. ასევე, ნათელია, რომ მნიშვნელობა „დიდი და პოზიტიური შთაბეჭდილების მოხდენა“ (“impressing favorably and deeply”) ეფუძნება სავარაუდო მსგავსებას.

სპარსულ მნიშვნელობებში ჩანს ნულოვანი ცვლილება ინდოევროპული საწყისი მნიშვნელობიდან, ხოლო შემდგომი ცვლილებები ეფუძნება გარდამავლობას (“get married ,, “obtain”, “capture”, “receive” და “hunt”). მნიშვნელობებში “suppose” and “impress” იკვეთება აბსტრაქციის მომენტი.

რას შეეხება რუსულ ენას, იგი თავდაპირველ მნიშვნელობებში ინარჩუნებს ინდოევროპულ მნიშვნელობას და, შესაბამისად, შემდგომი ცვლილებები ცხადყოფენ, რომ მექანიზმები ეურდნობა რამდენიმე თვისებას, კერძოდ, მოქმედების მანერას (“take away by force”, “attack’) გარდამავლობას (transitivity)- (“rip off” and “rake”).

ზმნური მეტაფორების სათავეა ფიზიკური მდგომარეობა და მნიშვნელობა გადანაცვლებულია აბსტრაქტული მდგომარეობისაკენ. მაგალითად, PIE. *b^hend^h ნიშნავდა „დაბმას, მჭიდროდ დაბმას“ , რომელიც ინგლისურში გადადის, როგორც დაბმა, გადაბმა, შებოჭვა და შეკვრა (“tie, confine, restrain” and even “constipate”). ეს მნიშვნელობები ეფუძნებიან კონკრეტულ რეალიზაციას, მაგრამ, ასევე სახეზეა აბსტრაქტული გადააზრება მნიშვნელობაში „ შებოჭვის მცდელობა, შებოჭვა(“exerting a restraining effect”) ამის მსგავსად, რუსული მნიშვნელობები ასევე იწყება შებოჭვისა, დაბმისა და შეკვრის სხვადასხვა კონკრეტული, სპეციფიკური ფორმებიდან და მიემართება ისეთ აბსტრაქტულ მომენტებამდე, როგორიცაა

შეცბუნება, ემოციური ან მენტალური შეზოჭვა.

3.. 9 რეკომენდაციები შემდეგომი კვლევებისათვის

წინამდებარე დისერტაციაში აღწერილი კვლევა წარმოადგენს მულტიდისციპლინურ პროექტს და მოიცავს რამდენიმე განსხვავებულ სფეროს, მათ შორის შედარებითი და ისტორიული ლინგვისტიკა, სემანტიკა და სემასიოლოგია. ნაშრომში შესწავლილია სემანტიკური ცვლილების როგორც მნიშვნელოვანი, ისე მეორეხარისხოვანი მექანიზმები ინგლისურ, სპარსულ და რუსულ ენებში.

ნაშრომში წარმოებული კვლევიდან გამომდინარე, შემდეგომი კვლევა შეიძლება მოიცავდეს იმავე ოჯახის ან ქვეჯგუფის სხვადასხვა წამომადგენელი ენების კვლევას ამავე მიმართულებით. მაგალითად, ირანული, სლავური და გერმანიკული ენების ქვეჯგუფის ენების თვალსაზრისით. გარდა ამისა, მსგავსი კვლევა საინტერესო იქნება სხვა ქვეჯგუფის ენების მასალაზეც. მაგალითად, სემიტური ან თურქული ენებიდან ამოკრეფილ ემპირიულ მასალაზე დაყრდნობით. საინტერესოა, რომ ამ ტიპის კვლევები არა მარტო ენობრივ, სემანტიკური მნიშვნელობის ცვლილებას შეისწავლიან, არამედ გამოავლენენ კულტურულ მსგავსებებსა და განსხვავებებს კულტურის მიხედვით. კვლევა შეიძლება წარიმართოს ენების ისტორიის გარკვეულ პერიოდების გათვალისწინებით. ლინგვისტური მიმართულებით კვლევამ შეიძლება ითამაშოს მნიშვნელოვანი როლი ექსტრალინგვისტური რეალობის შესწავლაში. ეს უფრო დიდ მნიშვნელობას იძენს გარკვეული ლექსიკური კატეგორიებისა და თემატური ჯგუფების შესწავლის პირობებში, რომელიც მითოლოგიურ-ისტორიული მნიშვნელობით ხასიათდებიან, რადგანაც ამგვარმა კვლევამ შეიძლება ნათელი მოჰყინოს ლინგვისტური, სემანტიკური ცვლილებების კულტურულ, პოლიტიკურ და სოციალურ მიზეზებს იმ მიზეზის გამო, რომ ყველა მათგანი მათგანი

წარმოადგენს კანონიკურ ელემენტებს იდეების, რწმენისა და ეროვნული მენტალიტეტის ჩამოყალიბების პროცესში განსხვავებულ კულტურებსა და ხალხებში. შეიძლება, მაგალითად, ჩატარდეს კვლევა ისეთი თემატური ჯგუფებისა და ლექსური კატეგორიების მაგალითზე, რომლებიც ასახავენ პანთეონსა და რიცხვებს.

გამოყენებული ლიტერატურის სია

- Algeo, J. and T. Pyles (2005). The origins and development of the English language. 6th ed. Wadsworth and Cengage Learning.
- Antrushina, T.B., Afanaseva, O.V. and Morozova, N.N. (1999). English Lexicology, Moscow: Drofa
- Arnold, I.V. (1986). Leksikologia Angliyskogo Yazyka. Moscow: Vysshaya Shkola.
- Barber, C., J. C. Beal, and P. A. Shaw (2009). The English language: A historical introduction. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baugh, A. C. and T. Cable (2002). A history of the English language. 5th ed. London: Routledge.
- Beeks, R.S.P. 2011. Comparative Indo-European Linguistics; an Introduction. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Bloch, B. and Trager, G. L. (1942). Outline of linguistic analysis. Baltimore: Linguistic society of America at the Waverly press, Inc
- Bloomfield, L. (1933). Language. New York: Henry Holt.
- Bussman, H. (1998). Routledge Dictionary of Language and linguistics. London/ New York: Routledge
- Campbell, L. (1998). Historical Linguistics: An Introduction. Cambridge/Massachusetts: MIT University Press
- Cheung, J. (2007). Etymological Dictionary of the Iranian Verb. Leiden/Boston: Brill
- Chomsky, N. (2002). Syntactic structures. Berlin /New York: Mouton de Gruyter
- Clark Hall, J.R. (2009). A Concise Anglo-Saxon Dictionary. New York: The Macmillan Company
- Comrie, Bernard and Corbett, Greville. G. (2002). "Introduction". In Comrie, Bernard; Corbett, Greville. G. The Slavonic Languages. London: Routledge. pp. 1–19. ISBN 0-415-28078-8.
- Coseriu, E. (1985). Linguistic competence: what is it really? , in The Modern

- Language Review, Vol 80, part 4, p XXV-XXXV
- Cruse, D.A. (1986). *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cubberley, P. (2002). *Russian: A Linguistic Introduction* (1st ed.). Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-79641
- Derksen, R. (2008). *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden and Boston: Brill
- Fortson, Benjamin W. (2010), *Indo-European Language and Culture: An Introduction* (2nd ed.), Malden, Massachusetts: Blackwell, ISBN 978-1-4051-8896-
- Freeborn, D, (1992). *From Old English to Standard English*. London: Macmillan Education LTD
- Gamkrelidze, TH. V. and Ivanov, V.V. (1995). *Indo-European and the Indo-Europeans: A Recunstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter
- Geeraerts, D. (2010). *Theories of lexical semantics*. Oxford: Oxford University Press.
- Geeraerts, D. and Cuyckens, H. (2007). *The oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. New York: Oxford University Press
- Ginzburg, R. S., Khidekel S.S., Knyazeva, G.Y., Sankin, A.A. (1979). *A Course in Modern English Lexicology*. Moscow: Vysshaya Shkola
- Grzega, J. and schöner, M. (2007). *English and General Historical Lexicology: materials for onomasiology seminars*. Katholische universität Eichstätt-Inglostadt
- Glynn, D. and Fischer, K. (2010). *Quantitative Methods in Cognitive Semantics: Corpus-Driven Approaches*. Berlin/New York: Walter de Gruyter
- Hall, R.A.,(1968). *An essay on language*. Jr Philadelphia and New York: Chilton books.
- Harbert, W. (2007). *The Germanic Languages*, C.U.P., Cambridge

Hassandoust, M., (2016). An etymological dictionary of the Persian language. The Persian academy of language and literature publication, Tehran.

Hogg, R. (2002). An Introduction to Old English. Edinburgh: Edinburgh University Press

Hogg, R.M. (2001). The Cambridge History of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press

Hrobin, S. and Smith, J. (2002). An Introduction to Middle English. Endinburgh: Edinburgh University Press

Hughes, Lindsey (2002). Peter the Great: A Biography. Yale UP. ISBN 0-300-10300-X.

Hurford, J.H., Heasley, B. and Smith, M.B. (2007). Semantics; a coursebook. Cambridge: Cambridge University Press

Kackson. H. (1988). Words and their meaning. London and New York: Routledge

Kapovic, M. (2017). The Indo-European Languages. London and New York: Routledge

Katz, J J. and Fodor, J A. (2017). The Structure of a Semantic Theory. Language; Vol. 39, No. 2 (Apr. - Jun., 1963), pp. 170-210 Published by: Linguistic Society of America DOI: 10.2307/411200

Kiparsky, V. (1979). Russian Historical Grammar: The Development of the Sound System. Ann Arbor: J. I. Press (Ardis), 1979.

Kraveishvili, M. A History of the English Language, Tbilisi, 1966 3.

Kreidler, C.W. (1998). Introducing English Semantics. London and New York: Routledge

Kroonen, G. (2013). Etymological Dictionary of Proto Germanic. Leiden, Boston: Brill

Kubriakova, E.S. (1981). Tipy yazykovyx znachennii semantika proizvodnovo slova. Moscow: nauka

Kuzmina, E.E. (2007). The Origin of the Indo-Iranians. Leiden/Boston: Brill

- Labov, W. (2010). Principles of linguistic change. Wiley-Blackwell
- Lakoff, G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind. University of Chicago Press. ISBN 0-226-46804-6.
- Leech G (1974), Semantics, London: Penguin, pp.xii + 386 (2nd edition, entitled Semantics: the Study of Meaning, 1981)
- Lehmann, W. P. (1986). A Gothic Etymological Dictionary. Leiden: Brill
- Leijenhorst, C. 2002. The Mechanisation of Aristotelianism. The Late Aristotelian Setting of Thomas Hobbes' Natural Philosophy, Leiden: Brill.
- Lyons, J. (1977). Semantics. Cambridge: Cambridge University Press
- Lyons, J. (1990). Language and Linguistics: an introduction. Cambridge University Press. Cambridge, New York, Melbourne
- MacKenzie, D.N. (1971). A Concise Pahlavi Dictionary. London: Oxford University Press
- Maklakova, E. A. and Strenin, I.A. (2013). Teoreticheskie Problemy Semnoy Semasiologii. Voronezh: Istok
- Mallory, J.P. and Adams, D.Q. (2006). The oxford Introduction to Proto-Indo-European and The Proto-Indo-European World. New York: Oxford University Press
- Murphy, M.L. (2003). Semantic Relations in Lexicon. Cambridge: Cambridge University Press
- Ogden, C.K. and Richards, I.A. (1923). The meaning of meaning. Orlando/ Florida: Harcourt Brace Jovanovich publishers
- O'Grady, W., Dobrovolsky, M. and Aronoff, M. (1997). Contemporary linguistics: an introduction. Boston/New York: Bedford/St. Martin's
- Oppenheimer, S. (2006). The origins of the British: A Genetic detective Story. London: Constable & Robinson
- Orel, V. (2003). A handbook of Germanic Etymology. Leiden and Boston: Brill
- Kay P und Kempton W. (1984): What isthe Sapir-Whorf hypothesis?

- American Anthropologist 86, 65-79
- Pyles, T(1971)- The Origin and Development of the English Language, 2. 2.
- Palmer H (1981) Semantics, CUP
- Rastorguyeva, T.A. (2003). Istorija Angliyskogo yazyka. Moscow: Astrel.
- Riemer, N. (2010). Introducing Semantics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Renfrew, C. (1989). Archaeology and Language; The Puzzle of Indo-European Origins.London: Penguin books
- Robins, H.R, (1967).A Short History of Linguistics. London: Longman
- Thackston, W. M. (2009). An introduction to Persian. Bethesda: Ibex Publishers
- Saeed, J. (2009). Semantics. Blackwell Publishing Ltd
- Sapir, E. (1944). "Grading: a study in semantics". Philosophy of Science. 11 (11): 93–116.
- Sokolsky, A. A. (1965). A History of the Russian Language. Madrid: Self-Published
- Strenin, I.A. and Salamatina, M.S. (2011). Semanticheskiy Analiz Slova V Kontekste. Voronezh: Istok
- Sussex, R. and Cubberley, P. (2006). The Slavic Languages. Cambridge: Cambridge University Press
- Trask, R.L. (2003). Historical linguistics. London: Arnold.
- Trask, R.L. (2007). Language and linguistics. Routledge.
- Traugott, E.C (1989) . On the Rise of Epistemic Meanings in English: An Example of Subjectification in Semantic Change. Language; Vol. 65, No. 1 (Mar., 1989), pp. 31-5; Published by: Linguistic Society of America; DOI: 10.2307/414841; <https://www.jstor.org/stable/414841>
- Traugott, E.C. and Dasher, R. B. (2008). Regularity in Semantic Change. Cambridge: Cambridge University Press
- Trier. (1934) J. Das sprachliche feld. eine auseinandersetzung. Neue

- Fachrbucher für Wissenschaft und Jugendbildung, 10:428–449.
- Vanhoe, M. (2008). From Polysemy to Semantic Change.
Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Vasmer, M. (1958). Russisches Etymological Worterbuch. Heidelberg
- Verschueren, J., Östman, J and Blommaert, J. (2001). Handbook of pragmatics. Amsterdam: John Benjamins
- Vizaulina, V.V. (2013). Lexicology of the English language. Ryazan: Ryazan State University Publication
- Vessey, M (2010) Jerome and Rufinus', in Frances Young, Lewis Ayres and Andrew Louth, eds, The Cambridge History of Early Christian Literature, (2010)
- Windfur, G. (2009). The Iranian Languages. Oxon: Routledge
- Zykova, I.V. (2008). A Practical Course in English Lexicology. Moscow: Academia

ლექსიკონები

- Oxford English Dictionary Second Edition on CD-ROM (v. 4.0), Oxford University Press, (2009).
- Vasmer, M. 1958. Russisches Etymological Worterbuch, Lehmann, W. P.(1986).
- A Gothic Etymological Dictionary, MacKenzie, D.N. (1971).
- A Concise Pahlavi Dictionary.
- Kroonen, G.. Etymological Dictionary of Proto Germanic (2013)
- Clark Hall, J.R.. A Concise Anglo-Saxon Dictionary (2009)
- Mallory, J.P. and Adams, D.Q. The Oxford Introduction to Proto-Indo-European and The Proto-Indo-European World (2006).
- Hassandoust, M.,. An etymological dictionary of the Persian language (2016)

Merriam-Webster's Collegiate Dictionary: Eleventh Edition. (2004)

Merriam-Webster, Incorporated. Springfield, Massachusetts

დანართი N 1

ძველი საეკლესიო სლავურის ტექსტები ბალკანური დიალექტის თვისებებს ავლენენ, თარგმანები და ასლები გაკეთდა დაახლოებით 863 წლიდან. (მთავარი ტექსტების ჩამონათვალი იხ. დანართი 1) : Gospel lectionaries (books of lessons from the Gospels to be read at church services): Codex Assemanianus (Evangelarium Assemani) (edited by J. Kurz Prague, 1955), Glagolitic, 158 folia; Sawina kniga (edited by V. Šćepkin, St Petersburg, 1903), Cyrillic, 129 folia; Tetraevangelia (texts of the four Gospels): Codex Zographensis (edited by V. Jagić, Berlin, 1879), Glagolitic, 288 folia with lacunae, and including some folia in a younger hand; Codex Marianus (edited by V. Jagić, Berlin, 1883), Glagolitic, 174 folia, with fewer lacunae than Zographensis; Psalter (book of psalms): Psalterium Sinaiticum {Sinajskaja psalmyr, edited by S. Sever'janov, Petrograd, 1922), Glagolitic, 177 folia,

containing Psalms 1-137; Euchologion (prayer book): Euchologium
Sinaiticum (edited by R. Nahtigal, Ljubljana, 1942), Glagolitic, 109 folia.
Menologion for the month of May (lives of saints and sermons arranged by
day): Codex Suprasliensis (Suprasalski ili retkov sbornik, edited by J. Zaimov.
(კომრიდაკორბეტი, 1993)

დანართი N2

განალოზებული ემპირიული მასალა

4.6. PIE. *k'w-(live, life)

Av. gaēθā/ gaiθā > MPers. gētē, gētāh > NPers.gētī
(universe)

OCS. žito (grain) > Russ. žito (bread, rye)

OE. Cwice > ME. quik > NE. quick

PIE *k'w- (live, life)

English	Persian	Russian
9. Fiery, glowing.	4. Lower world, earth	25. Grain
10. Living, not dead	5. World condition	26. Bread, rye
11. Acting with speed	6. The whole	27. Stye, barle
12. Running, flowing	universe	
13. Moving, shifting		
14. Caustic		
15. Having a sharp Angle		
16. Couch-grass		

English. Underneath all meanings in English there is an instance of metaphorization though being fiery, living, flowing and acting with speed could be instances of specialization as well. Being caustic has negative overtones and is a case of pejoration, having a sharp angle is another instance of specialization as well as couch grass.

Persian. Persian meanings all connected to universe either totally or partly as the earthly world is an instance of specialization, world condition is part of the world specialization, the universe itself an instance of generalization.

Russian. Contrary to Persian, Russian meanings all could be instances of narrowing or restriction of the concept to concrete elements of types of seeds. Again one can detect an element of metonymy as all these meanings deal with types of matter that keeps human beings alive.

PIE. *wlk^h-, *wlp^h (wolf) < *ulp^ho- (to tear, drag forcefully)

Av. vāhrka (male wolf), vāhrkā (female wolf) > MPers. gurg

(wolf) > NPers. gurg (wolf)

OCS. Vlkŭ (wolf)/ ORuss. vlk > Russ. volk

OE. Wulf (wolf), > ME. wulf > NE. wolf

PIE. *wlk^h-

English	Persian	Russian
8. The fur of a wolf	2. Subtile, sly	13. An experienced
9. A rapacious, destructive person	2. World, universe	person, one having
10. A direct and zealous man	5. A figure in a childish game	undergone hardships and dangers
	6. experienced,	

<p>in amatory attention to women</p> <p>11. Starvation, dire poverty</p> <p>12. Dissonance in some chords on some musical instrument</p>		
--	--	--

English. The Indo-European root meaning “tear” and “drag forcefully” is personified in the form of the word “wolf” meaning an animal that tears and drags preys forcefully hinting at the lifestyle of the wolves. However, over the time, the name of this animal has been used in different usages that are related in different ways, for example the fur of the wolf as wolf is an instance of metonymy. Musical dissonance is a case of metaphorization; and rapacious, destructive, sexually ardent, dire starvation all together could be instances of pejoration.

Persian. Based on craftiness and power of hunting wolves are considered as symbols of being sly and subtility which is an instance of pejoration. Also they are considered as being experienced based on troublesome conditions in which they live as in deserts, mountains and arid areas especially, this is an instance of amelioration. Life and universe is fierce and merciless at times like a wolf thus this is a case of metaphor where the universe is simlised to a merciless wolf.

Russian. The motif of Wolf as an animal that undergoes hardships and for which is considered experienced is repeated in Russian. An instance of metaphorical amelioration.

3. PIE. * hrt^hk^h (bear, damager, destructor)

Av. Arešō (bear)

OCS. > Russ. Medved

OE. Bera (bear, brown)

PIE. * hrt^hk^h

English	Persian	Russian
28. Surly, uncouth, burly or shambling person	1.huge and ugly 2.Fat 3.hairy	1.The fur of the animal 14. Products made from the fur and skin of the animal 15. Huge , powerful, heavy person 16. Ill-cultured, ill-bred, hard person 17. Coffee and tea with Rome 18. Obs.Beverage drunk with wine 19. Rink, ice rink

English. The Indo-European root means a “damager” and “destructor”. This meaning is absent in the present day English word “bear” which is

from the root meaning “brown” mostly addressing the skin color and the type of the animal. Nevertheless, bear is metaphorically used as surly, uncouth, shambling person all relating to heavy and slow movement and other characteristics of the animal. All these instances are pejorations as well.

Persian. In Persian though descended from the Indo-European root, the word has meanings of huge, hairy, fat, and ugly; mostly reflecting the natural characteristics of the animal all of which are metaphors except for “ugly” which is an instance of pejoration.

Russian. In Russian based on tabooing, the word is not from an Indo-European root. The word “medved” means “honey-eater” which is an instance of euphemism. But looking at the range of the meanings for the word “medved” one can detect metonymisation in case of fur, skin and products from the animal. Huge, powerful and heavy; a case of metaphor, ill-cultured, ill-bred and hard; pejoration. Coffee, tea and a beverage drunk with Rome and wine respectively is metaphor. Rink and ice rink, metaphor as well.

PIE. *w^lp^h-i/ē (fox, jackal) / *wl-o-p^hek^h-(ā) < *wel- (kill, tear apart prey)

Av. Raopi (fox, jackal)/ OPers. Raubaθa > MPers. rōpāh > NP.

Rōbāh (cattle killer)

OCS. Lisa > Russ. lisa

OE. fox > ME. fox > NE. fox

PIE. *wl-o-p^hek^h-(ā)

English	Persian	Russian
6. The fur of a	4. a deceptive	1. The fur and

fox	and cunning	skin of the
7. A clever, crafty person	person	animal
8. Arch. Sword		5. Products
9. A Wisconsin American Indian		made from the fur and the skin of the animal
10. A good- looking young woman or man		6. A cunning, sly, flattering person

English. The proto Indo-European root means “cattle eater or one feeding on dead cattle”. However, in daughter languages this meaning goes away and remains only as the animal name. Indicating the fur of the fox is a metonymy. Clever and crafty as well as good-looking could be regarded as cases of metaphor. This is relevant to archaic “sword” and a Wisconsin American Indian as well.

Persian. Being deceptive and cunning is used metaphorically in Persian.

Russian. In Russian again we have cases of metonymy as in fox fur and products. And instances of Metaphor in using it as being flattering, sly and cunning.

29. PIE. *q^hwep^h- (breeder)

Av. Varāza > MPers. Varāz > NPers. Gurāz

Oruss. Vepr

OE. Eofor, bār > ME. bor > NE. boar

English	Persian	Russian
4. An uncastrated male swine	5. A kind of spade	3. Wild swine, boar
5. The male of any of several mammals such as guinea pig or raccoon	6. A thick rod	4. (A big piece, a lump of some raw material)
6. applied to people heraldically	7. A kind of vase	
	8. Fig. arch. A brave and courageous person	

English. In ancient Germanic traditions boar-tusk helmets and shields and their depictions as war-like symbols are widespread, all together relating to its heraldical usage to people metaphorical amelioration. However, referring any of several mammals such as Guinea pig or raccoons with “boar” is an instance of generalization.

Persian. In Persian it is metaphorically used to refer to a kind of spade, a thick rod and a kind of flower. In it is use in the meaning of a brave and courageous person is a case of metaphorization as well.

Russian. In Russian based on the lement of great size it is metaphorically used for big pieces of some raw material.

30. PIE *q^he/op^h- , *q^he/op-

Av. OPers. MPers. Kapik NP. Maymun,
 būzīnaop, k(g)api
 ORuss. Obez'jana Russ. Obez'jana < Pers. būzīna
 OE. apa > ME. apa NE. ape

PIE *q^he/op^h- , *q^he/op-

English	Persian	Russian
8. The animal of the monkey tribe	5. The hairy animal of the monkey tribe.	12. The animal of the monkey tribe.
9. A mimic, one who imitates	6. Clumsy, very ugly	13. The fur and skin of the animal
10. A large uncouth person	7. Happiness	14. Products made from the fur and skin
11. A foolish and silly person	8. Used as a swear word	15. The person inclined to imitate
		16. One who quavers, play the ape
		17. A very ugly person
		18. Used as a swear word

English. The first meaning is a case of generalization where the term is used to refer to all species of monkey tribe. A mimic, uncouth and foolish person all are a metaphoric and pejorative usage of the term.

Persian. In Persian the the word “būzīna” is used as a derogatory word based on presupposed ugliness of the animal which is a case of metaphorical pejoration. This is relevant to its usage as being clumsy.

Russian. Similar to Persian, Russian uses this term as a swear word, ugliness and as an imitator; a case of metaphorical pejoration. The usage as a person who plays the ape is metaphor as well. However, usage of ape instead of its fur and products made from it is a case of metonymisation.

31. PIE. *eǵ^{hi}-, *og^{hoi}- (serpent, snake, worm)

Av. aži > MPers. až > NPers. aždahā (big serpent)

OCS. Qžī > ORuss. Už’ (serpent species) >

Russ. Už

(adder, viper)/ Russ. ež hedgehog (snake-eater)

OE. igil/ íl > NE. Hedgehog

PIE. *eǵ^{hi}-, *og^{hoi}-

English	Persian	Russian
2. Hedgehoge	4. a mythic huge serpent with fiery mouth 5. Arch. Fig. a	4. Hedgehog 5. One Severely reacting to troubles and hardships

	strong and coarse horse 6. Arch.fig. a long and heavy sword	6. Anti-tank or anti- personnel obstacles
--	---	--

English. The Indo-European root just comes down to Old English but changes in latter periods and indicates ‘hedgehog’ presenting a total change of the referent.

Persian. In Persian it refers to a huge mythic serpent or dragon but based on its huge size and fierce behavior it is used to refer to a big sword and horse; cases of metaphor.

Russian. In Russian it extends from a type of serpent to include “hedgehog” as well, a case of specialization. However, this untouchability is used to refer to anti-tank obstacles which is a case of metaphor.

32. PIE. *wṛmi-, *wṛmo- > IE. k^hormi (worm)

Av. kərəma- > (stārō kərəmā: comet, meteor) MPers. kirm

> NPers. kirm

OCS. čřvĭ > Russ. červ’

OE. wyrm > ME. wyrm > NE. worm

PIE. *wṛmi-, *wṛmo- > IE. k^hormi (worm)

English	Persian	Russian
---------	---------	---------

9. Arch. Snake, serpent	7. A creeping soft boneless animal	9. A useless long animal
10. Earth worm, annelid worm	without hands and feet.	10. A animal resembling a worm
11. Any small elongated naked-soft animals,	8. An annoying person	11. A pitiful, worthless person, worthlessness
12. A contemptful person, wretch		12. The name of an alphabet in Old Slavic or Old Russian
13. Something spiral or vermiculate		
14. Thread of a screw		
15. Archimedes' screw		
16. An invading computer program		

English. The usage in reference to all small elongated naked-soft animals is a case of generalization. A contemptful person and a wretch represents a case of metaphoricalpejoration based on ever-changing and twirling nature of the animal. Also reference to everything spiral or

vermiculate is a case of metaphor. Threads of a screw based on twirling shape of the curls is a case of metaphor as well. Finally an invading computer program is a case of metaphor as well.

Persian. Being annoying or parasitic represents a case of metaphorical pejoration.

Russian. Being pitiful and worthless and referring to an Old Russian alphabet could be cases of metaphorical pejoration and pure metaphor.

33. PIE. *b^hib^her-, *b^heb^her- (beaver)

Av. bawra/bawri > MPers. babrag, bawrak > NPers.

babar/bedastar

ORuss. bebr > Russ. bobr

OE. beofor > ME. bever > NE. beaver

English	Persian	Russian
4. The fur or pelt of the beaver	2. A cat like animal	8. An animal of a detachment of rodents with valuable fur, leading a semi-aquatic life.
5. A hat, silk hat	favoured for its fur and skin	9. Fur, the skin of such an animal.
6. A heavy fabric of felted wool or of cotton		10. colloq. A product made of fur, skins of such an animal.
7. Vulg. The pudenda of a woman		

English. Reference to fur and pelt of the animal, a hat or silk hat is a process of metonymisation. The heavy fabric is a metaphor. Addressing a woman's pudenda as a beaver is a case of metaphor.

Persian. Persian present no material for this term except for its fame for fur and skin.

Russian. Fur and skin of the animal and the products made from them is a case of metonymisation.

34. PIE. *mūs (mouse, mole)

MPers. mūšk/ mūš > Pers. mūš

OCS.myši > Russ. myš

OE. mūs > ME. mūs > NE. mouse

PIE. *mūs (mouse, mole)

English	Persian	Russian
4. A timid person 5. Dark colored swelling 6. Small manual device for using computer	2. An annoying and timid creature	2. The animal

English. Referring to a timid person and a device used to operate

computer based on superficial similarity are cases of metaphorical pejoration and pure metaphor.

Persian. Addressing a timid and annoying person as a mouse is a metaphorical pejoration.

Russian. Russian provides no commentary on the animal in the dictionary.

35. PIE. *wot'or-

Av. udara > MPers. samōr > NPers. samōr

Russ. vydra

OE. oter > ME. oter > NE. otter

PIE. *wot'or-

English	Persian	Russian
5. Any of various largely aquatic carnivorous mammals of the weasel family	8. The Puree is a smaller meat-eater than a fox with a narrow, stretched body, its skin is soft and tender and precious.	4. A predatory animal of the family of cuni, with valuable fur of dark-brown color
6. The fur or pelt of an otter.		5. Fur, the skin of such an animal.
7. Slang. A sailor (oxf.)		6. Colloq. Thin, ugly woman.

English. Referring to fur and pelt of an otter is a case of metonymisation.

Also living in water or close to water is a reason to use this term metaphorically in the sense of a sailor.

Persian. Persian provides no commentary for this item except for the definition of the animal.

Russian. Referring to the fur and the pelt of the animal is a case of metonymisation. Also addressing a thin and ugly woman as an otter is based on a metaphorical pejoration process.

36. PIE. *mu(s) (fly, gadfly)

OIr. *makasa- > MPers. makas > NPers. magas < *makōko-
/mokōko

Av. maxši > MPers. maxš

OCS. muxa > ORuss. mouxa > Russ. muxa

OE. mysc < Lat. musca > NE. mosquito

OE. mycg < OTeut. *mugjo-z > ME. migge > NE. midge

PIE. *mu(s) (fly, gadfly)

English	Persian	Russian
3. A tiny dipteran fly (with slender organs to puncture the skin of the animals and suck their blood)	2. An insect with two small wings, usually found in dirty areas.	3. Insect detachment of Diptera. 4. sth. kind of resembling such an insect.

4. fig. One who irritates, torments, or worries another		
---	--	--

English. English provides metaphorical pejoration of this term as an irritating or tormenting person.

Persian. Persian provides no semantic development of the term.

Russian. Russian provides metaphorical generalization process to address any kind of resembling insect.

37. PIE. *wob^hsā (wasp, hornet) > *web^h (weave)

Av. Vawžaka (scorpion)> MPers. wabz> (a kind of bee)/ zanbur / bi(u)z

OCS. osa > Russ. osa (dial. Osva)

OE. wæfs> ME. waspe NE. wasp

PIE. *wob^hsā (wasp, hornet)

English	Persian	Russian
2. Any of the socially or solitary winged hymenopterous insects.	38. bee	39. Predatory hymenopterous stinging insect with a bright (usually black and yellow) color

None of the languages provide semantic developments for this item.

40. PIE. *k^hrs-en (hornet)

Maz.(dial.) zerzem

ORuss. Sršen > Russ. Šeršen

OE. Hyrnet(u) > ME . Harnet > NE. Hornet

PIE. *k^hrs-en

English	Persian	Russian
1. Any of the larger vespid wasps	2. A big kind of bees	3. Large hymenopterous stinging insect of the family of wasps (usually yellow in color with a reddish-brown tinge).

None of the languages provide semantic developments.

41. PIE. *wormu-/ morwi-

Av. maurvi- > MPers. mōrčak > NPers. Mōr/

OCS. mravii > ORuss. morovii > Russ. muravej

OE. mīre > ME. mire /maur > NE. ant

PIE. *wormu-/ morwi-

English	Persian	Russian
2. An ant: any	3. A small	1. A small insect of

of the family of colonial hymenoptero us insects with a complex social organization	insect with a three-part body that lives socially. 4. Fig. a worthless and small person	the suborder of stinging hymenopterans, living in large communities
--	---	---

Persian. In Persian ants are symbols of tiny, negligible and worthless creatures, based on a metaphorical pejoration process.

42. PIE. *p^het^h (bird)

Av. patarəta (flying) >

ORuss. jastręb > Russ. jastreb (fast-flying)

OE. feðær > ME. feder NE. feather

PIE. *p^het^h (bird)

English	Persian	Russian
2. A light horny epidermal outgrowth from the external covering of the body of birds	1. To fall	2. A bird of prey with a short hooked beak, sharp curved claws, short rounded wings and a long tail.

English. This term provides an instance of metonymy where the root originally meaning a “bird” is reduced to “feather” which is only one part of the bird body.

Persian. In Persian also the original root has reduced to one of the characteristics of the birds, namely flying, then the process involved is metonymical specification or narrowing

Russian. In Russian the original root meaning a general term “bird” has reduced to represent a kind of birds, namely hawk. Thus a specification or narrowing process is involved here.

43. PIE. *he/or (eagle)

Av. arəzi-fya > OPers. *ardufya (direct flyer) > MPers. āluh

>NPers. āluh

OCS. orǐľǔ > Russ. orel (eagle)

OE. earn/erne > ME. > NE. eagle

OE. eagor > ME. egle > NE. eagle

PIE. *he/or

English	Persian	Russian
1. Any large diurnal birds of prey	1. Eagle, Black Eagle, Vulture-like bird	6. Predatory strong bird of the family of hawks living in mountainous
2. Eagle bearing standard of the ancient		

Romans		or steppe areas.
3. A pair of eagle-bearing silver insignia		7. A brave, strong, courageous man.
4. A golf score		8. The State Emblem with the image of an eagle.
5. A member of fraternal order		9. The reverse side of the coin (with the emblem depicting an eagle).

English. The standard of the ancient Romans, eagle bearing insignia are instances of metonymy. A golf score and a member of fraternal order are instances of metaphorical specialization.

Persian. Persian provides no semantic development though colloquially eagles are used metaphorically for sharp-sightedness.

Russian. Reverse side of a coin and a state emblem depicting an eagle presents metonymical uses of eagles whereas being strong and courageous is a metaphorical use.

44. PIE. *k'ér- (crane)

OIr. zṛna > *OPers. dṛna > NPers. durna

OCS. žeravl' > ORuss. žeravl' > Russ. žuravl'

OE. krano > ME. cran > NE. crane

PIE. *k'er-

English	Persian	Russian
<p>1. A large grallatorial bird of the family Gruidæ, characterized by very long legs, neck, and bill</p> <p>2. The southern constellation Grus.</p> <p>3. machine for raising and lowering heavy weights</p> <p>4. A moving platform on which a camera is mounted for the taking of angled 'shots'</p>	<p>1. Wild bird of Halal meat, with long legs, long neck and short tail. Mostly sitting next to the water</p>	<p>1. A large swamp migratory bird with long legs, neck and beak.</p> <p>2. Long pole serving as a lever when lifting water from a well</p>

English. The raising and lowering machine and also the platform for mounting camera are cases of metaphorical specialization.

Persian. Persian provides no semantic development.

Russian. A long pole used to lift water from a well; a case of metaphor based on the long legs of a crane.

45. PIE. *k'ér- (crow)

Av. *vārəxn* > **krāka-/karakā-* > MPers. *varak/ varax* >

Npers. *kalāx*

OCS. *vřana* > Russ. *vorona*

OE. *craue* ME. *crowe* > NE. *crow*

PIE. *k'ér-

English	Persian	Russian
5. A bird of the genus <i>Corvus</i> ; in England commonly applied to the Carrion Crow (<i>Corvus Corone</i>), 'a large black bird that feeds upon the carcasses of beasts'	2. The bird is a chariot of meat with white feathers and black and black beetles that hunts insects and small animals.	2. Bird of the order of crows of medium size, with black or gray-black plumage. 3. Colloq. Drag. distracted, inattentive person.

6. A member of an American Indian region		
7. The language of the Crow people		
8. Humble pie		

English. This term shows a case of specialization used as a member of an American Indian and a humble pie is a case of amelioration. The language being called Crow is a case of metonymy

Persian. Persian provides no material.

Russian. Being scattered and unattentive maybe is based on wandering movements of this bird which provides metaphorical pejoration.

46. PIE. ek^wos (horse)

Av. aspa, OPers. asa > MPers. asp > NPers. asb (horse)

OSlav. kon' > Russ. kon'

OE. eoh (horse)

PIE. *ek^wos (horse)

English	Persian	Russian
1. A large solid-hoofed herbivorous mammal	1. (Biology) is a grasshopper mammal,	1. A horse (usually a male).
2. Racehorse	poisonous, and with a long tail	2. trans. A chess piece
3. Male horse: stallion	and tail that is used for riding,	depicting a horse's head

4. Jackstay	sailing or racing.	on a high
5. A frame with legs usually for supporting something	2. (Exercise) In chess, a horse-shaped vertebra which has a "I" movement	curved neck.
6. Pommel horse	3. (Astronomy)	3. Gymnastic gadget in the form of a padded board
7. Cavalry	from the constellation of the northern hemisphere.	with soft material on four retractable legs.
8. Hoisepower		
9. Slang. Heroin		
10. An athlete with strong and reliable performance		
11. A game		4. The one who works a lot for others (loščad')

English. A case of metonymisation in horse as cavalry. Referring to stallion, racehorse, jackstay and Pommel horse are instances of specification. As a supporting frame and Heroin and a strong athlete, horse is involved in a metaphorisation process. Horsepower is ametonimical specialization.

Persian. A figure in constellation shapes is basis for a metaphorical specification of horse in Persian.

Russian. A figure in chess game and a gymnastic shell demonstrates cases of a metaphor. The case is also relevant to a hard worker which is a metaphor.

47. PIE. *k'ou-, *k'°u- (domestic cattle)

Av. gāuš (cow, cattle)

OPers. gav > MPers. gāv > NPers. gāv

OCS. gověžďi (cattle) > ORuss. govjado (bull) Russ.
govjado (bull)

OE. cū > ME. cou > NE. cow

PIE. *k'ou-, *k'°u- (domestic cattle)

English	Persian	Russian
1. The mature female of cattle	1. (Biology) is a domesticated ruminant	1. Obsolete. Cattle (bull, ox, cow).
2. The mature female of various large animals	mammal with a broad forehead and empty horns used in milk,	2. A large, sluggish woman (korova)
3. A domestic bovine animal regardless of sex and age	meat and skin. 2.Fig. stupid 3. Arch. Fig. Courageous Man:	
4. A timid faint-hearted person		
5. Allied to a degraded and course		

woman		
6. An objectionable person or thing or distasteful situation		

English. The case of the domestic bovine is an instance of generalization. Timid, degraded woman, and an objectionable person demonstrates a complex of processes. First as a timid person is a metaphor. A degraded woman on the other hand is a metaphorical pejoration where the constituent of being female is constant but the neutral attribute of a cattle has acquired negative overtones and based on such similarity the term is used for some women.

Persian. In Persian it has under gone a metaphorical pejoration in being “stupid”. And metaphorical amelioration in the archaic usage as “brave man”.

Russian. Again a metaphorical pejoration as we see in a “large, sluggish” related to huge trunk and sometimes dirty as sluggish body of cows.

48. PIE. *Howi (sheep), *p^hek^h-(u)-

Av. pasu < PIE. * p^hek^h-(u-) (sheep, small livestock) > MPers.

gōspand > NPers. gōspand < Av. gao-spānta : the holly cow/cattle

OCS. ovīca > ORuss. ov’ca > Russ. ovca

OE. ēowu > ME.owu > ēNE. ewe (sheep)

English	Persian	Russian
1. The female of	1. Of domestic	1. Female ram.

sheep esp. when mature	and domestic animals, they	2. Colloq.drag. A timid, meek, unrequited person.
2. The female of various related animals	use meat and meat, and their meat is the main source of	3. Stupid, stubborn man (ram;baran)
3. A timid, defenseless creature (sheep)	human beings.	
4. An easily led, influenced and docile person (sheep)	2. The person who surrenders in full	

English. Referring to female of various related animals is a case of generalization. However, being defenseless and easy led and docile personality is indicative of a metaphorical pejoration.

Persian. A person of full surrender is a case of Metaphor.

Russian. Timid, stupid and stubborn personality indicates an instance of metaphorical pejoration. Ancient wall tool is a case of metonymy.

49. PIE. *Hwǵ-n- (wool)

Av. varenā (sheep's wool)

OSlav. vlūna > ORuss. vólna > Russ. volna (sheep wool)

OE. wull > ME. wolle > NE. wool

PIE. *Hwl̥-n-

English	Persian	Russian
<p>1. The soft wirly or curly thick undercoat of hairy mammals</p> <p>2. A product of wool</p> <p>3. A dence felted pubescence esp. on a plant</p> <p>4. A filamentous mass</p> <p>5. The short, tightly-curled hair of Negroid peoples (depreciating)</p>	<p>1. Sheep's wool</p>	<p>1. Wool of sheep and goat</p>

English. The meanings here are metonymisation, metaphorisation and metaphorical pejoration. As in the products from the wool we see a metonymy. In the rest of the cases we have metaphor as well as pejoration especially in the last case, namely the attribution of wool to

the Negroid hair.

Persian. The root exists in Avestan but is absent in Persian.

Russian. In Russian it refers to any kind of woo either from goat or ship with no change of meaning.

50. PIE. *q^hok^ʰ- (goat), PIE. *b^huk^ʰo- (male goat)

MPers. azak/ az > NPers. azg

Av. būza (male goat) > MPers. buz NPers. buz

OCS. koza > ORuss. koza > Russ. koza

OE. hēcen

OE. bucca (he goat) > ME. bucca > NE. buck

PIE. *b^huk^ʰo- (male goat)

English	Persian	Russian
1. A male animal esp. deer or antelope	1. A domestic ruminant with beard, short tail, and curved horns.	1. A cloven-hoofed ruminant animal of the Polorohidae family.
2. A male human being; man		2. The female of such an animal.
3. A dashing fellow, dandy		3. colloq. A frisky, brisk girl or girl.
4. A dollar		
5. Money		4. Trolley for transportation of fixing wood, rails and other parts

		5. Device for carrying on the shoulders of certain goods (bricks, cement, etc.).
--	--	--

English. Whereas the root refers to male goat, the English form refers to male deer and antelope; a case of specification. The root also refers to a male human, another case of specification. A case of metaphorical amelioration in the sense of a “dandy”. “Dollar” and “money” could be cases of metaphor. And also a change from dollar to money a case of generalization.

Persian. Persian provides no semantic development.

Russian. Russian demonstrates a series of metaphorical amelioration and metaphors in case of a frisky girl, a trolley and a carrying device.

51. PIE. *k^hwon-/*k^hun- (dog)

Opers. *saka < *snaka < *san (dog) > Mpers. sak >

NPers. sag

(dog)

Av. span

OCS. > Russ. Suka (female dog)

OE. hund > ME. Hund > NE. Hound

English	Persian	Russian
1. Dog	1. a quadruped	1. A female of a
2. Any breed of hunting dogs	meat-eating mammal that	domestic dog, as well as

3. A mean or despicable person	is often domesticated and has many types	other animals from the canine family.
4. Dogfish		
5. A person who pursues like a dog, avidly seeks or collects	2. A dog that attacks everyone and bites everyone, a stray dog.	2. as an abusive word.
6. A worthless, despicable, surly, or cowardly fellow	3. Whoever misses people and misuses the people	
7. Something poor or mediocre; a failure. U.S. slang	4. Bad-tempered 5. Used as an abusive word	

English. Dog presents a generalization including all breeds of the animal and a later specification of only hunting dogs, also it provides a bunch of pejorative metaphorisations in the case of dog as representative of despicable, worthless, poor, mediocre and cowardly companion. In case of the dogfish is indicative of a simple metaphor based on natural similarity.

Persian. A case of specification in a “stray dog”. However in “misusing people”, and “bad-tempered” it is an instance of metaphorical

pejoration. Also in its usage as a swear word.

Russian. A case of generalisation in referring to dog and other canine animals. And a pejorative metaphorisation in its usage as an abusive word.

52. PIE. *sǔ- (pig, piglet)

Av. Hū- (pig) > (Derivatives in -k^h-) MPers. Xūk (pig) >

NPers. xuk

OCS. svinū (pig) > Russ. svin'ja

OE. Sugu/ Sū > ME. sowe > NE. SOW

(pig)

PIE. *sǔ-

English	Persian	Russian
1. an adult female swine (as well as bear)	1. (Biology), a poisonous breast, a gravy, a fatty body, a thick skin, a small hand and a small foot, and small eyes.	1. A cloven-hoofed mammal whose home form is bred for obtaining meat, fat, bristles, skins.
2. a channel that conducts molten metal to molds		2. The female of such an animal (in contrast to the boar, boar).
3. a mass of metal solidified in such a mold, ingot		3. Colloq. Dirty,

		untidy person; slut. 4. An ignorant, uncultured man with low habits.
--	--	---

English. The meanings in English all together show specialization.

Persian. Persian provides no semantic development.

Russian. First a case of specification from a general term to female of the animal. Then, cases of metaphorical pejoration as in a dirty and untidy person or a man of low habits.

53. PIE. *k^hat^h- (cat)

Av. OIr. *vṛpaka > MPers. gurpak > NPers. gorbe

OCS/ORuss. Kotka > Russ. kot

OE. catt > ME. catt > NE. cat

*k^hat^h

English	Persian	Russian
1. A carnivorous mammal long domesticated as a pet 2. A malicious woman 3. A strong tackle to hoist	1. a mammal and carnivorous animal with a fairly small, round head, sensitive mustache,	3. The male cat 2 . colloq.drag. Lustful man

anchor	right and	
4. Catboat	moving ears,	
5. Catamaran	and paws and	
6. Guy	sharp teeth.	
7. catfish	2. An	
	ungrateful	
	and	
	inconsiderate	
	person	

English. English provides case of pejorative metaphorization for a woman and pure metaphors in the cases of guy, catfish and catamaran.

Persian. Persian a case of metaphorical pejoration in “inconsiderate and ungrateful person”.

Russian. metaphorical pejoration for a man.

54. PIE.*k^herk^h- (hen)

Av. Karka > MPers. Kark > NP. kark

OCS. kurŭ (rooster) > Russ. Kur, kura (hen) < (cry, growl)

OE. henn > (rooster) > ME. henn > NE. Hen

PIE.*k^herk^h-

English	Persian	Russian
1. a female chicken	1. Home poultry,	1. cock
2. a female bird	poultry	2. blizzard
		3. stupid

3. the female of various mostly aquatic animals as lobster or fish		
4. a fussy middle-aged woman		

English. English provides a case of specification and also a pejorative metaphorical specialization in case of a fussy middle-aged woman.

Persian. An instance of generalization.

Russian. Russian provides a specification from hen to “cock”. The case of blizzard is specialization, stupid is related to a metaphorical pejoration.

55. PIE. *med^hu (mead)

Av. maδu > Mpers. Mad/may > NPers. may

OCS. medŭ > ORuss. med” > Russ. med

OE. meodu/ medu > ME. mede NE. Mead

PIE. *med^hu

English	Persian	Russian
1. An alcoholic liquor made	1. Wine. 2. Grape wine	1. Sweet, syrupy

<p>by fermenting a mixture of honey and water, malt and yeast: also called metheglin</p>	<p>3. Alcoholic Drink</p>	<p>substance produced by bees from the nectar of some plants.</p> <p>2. A similar substance produced by some other insects.</p> <p>3. A light intoxicating beverage prepared from such a substance produced by bees.</p> <p>4. colloq. The smell of flowers, herbs with honey aroma.</p> <p>5. colloq. Pleasant words, speeches.</p>
--	---------------------------	--

English. An alcoholic drink presenting no change.

Persian. A specification process meaning wine, or grape wine only. Later a generalization to any kind of alcoholic drink.

Russian. Honey, a case of specification. Later, metaphorical generalization as a similar product produced by other kinds of similar

insects. A specification from a liquid from the flowers to the smell of the flowers. A metaphorical specialization light intoxicating beverage. And a case of ameliorative metaphoraisation in case of pleasant speech and words.

FLORA

56. PIE. *t'e/orw-/ *t're/ou (tree, oak)

Av. dāru/dru (tree trunk) > MPers. dār (tree, wood) > NPers. dār

OCS. drěvo > Russ. derevo (tree, drom)

OE. tréo/ trēow (truth, promise, favour)> ME.trēow> NE. tree

PIE. *t'e/orw-/ *t're/ou

English	Persian	Russian
1. A perennial plant having a self-supporting woody main stem or trunk	1. A long, vertical vertical log that attaches to the ring and seams	1. A perennial plant with a solid trunk and branches that form a crown from it.
2. Extended to	and hangs	2. Log, beam. 3. Wooden material

include bushes or shrubs of erect growth and having a single stem	those sentenced to death.	used in buildings and products.
3. The substance of the trunk and boughs of a tree; wood	2. A framework used for carpet and knitting: carpet.	4. colloq. Products made of such material.
4. The cross on which Christ was crucified	3. Arch. Tree: Sepidar	4. colloq. Pedigree table, drawn in the form of such a plant;
5. A diagram or table of a family	4. Arch. beam in the ceiling of the house.	family tree.
6. Made or formed of 'tree', wooden		

English. The extension of the root to include bushes, shrubs or any erect growths is regarded as generalization. The usage in the sense of “wood” and “wooden” is a case of metonymy or synecdoche a part-whole relation. The usage as the “cross” and a “diagram” apparently is a metaphor based on superficial similarity.

Persian. There are three indication of wooden tools for kneeting a

carpet, a beam in the ceiling and a general term referred to all trees. The two former are cases of specialization but the final case used a general term for all types of trees is a case of generalization.

Russian. “Log”, “beam”, “wood” and the products made from the wood are all cases of metonymisation. Whereas the last instance is a metaphor based on the physical similarity of a tree and a family development.

57. PIE.* b^herHk’- (birch)

Tj. Pers. Burz/ burs

ORuss. beresto > Russ. bereza/beresto (birch)

OE. beorc, birce > ME. beorc > NE. birch

PIE. b^herHk’-

English	Persian	Russian
1. A genus of hardy northern forest trees (Betula)	1. birch	5. Deciduous tree.
2. The wood of this tree.		6. Wood of such a tree.
3. a birch-rod		7. Birch firewood.
4. A canoe made of the bark of Birch (Betula papyracea).		

English English provides cases of metonymical specialization in the wood of the tree, a birch-rod and a type of canoe made from birch

Persian

There is no Persian development

Russian

Russian provides two cases of metonymy

58. PIE. *(H)osp^h- (aspen, poplar)

MPers. fih (oar) > NPers. feye (oar)

ORuss. osina > Russ. osina (aspen)

OE. æspe > NE. aspen

PIE. *(H)osp^h-

English	Persian	Russian
1. Any of several poplars	1. oar	1. Deciduous tree of the family of willow with leaves on long stalks, very easily coming to motion. 2. Wood of such a tree.

English. English provides no semantic development.

Persian. In Persian semantic shift is of a metonymical nature where the tree has been used as an instrument made from the wood though not necessarily from this type of the tree.

Russian. In Russian there is only a metonymical usage for any product made from the wood of this tree.

59. PIE. *wei- (willow)

Av. vaeiti > MPers. wēd > NPers. bēd (willow)

Russ. vetvĭ > ORuss. vetv' > Russ. vetv'/'

OE. welig > ME. wilghe > NE. willow

PIE. *wei

English	Persian	Russian
1. Any of the genus of trees or shrubs bearing catkins of apetalous flowers 2. The wood of such a tree 3. Objects made of willow wood	1. willow	1. Lateral expansion going from tree trunk or the stalk of grassy plant. 2. Kinship line, pedigree 3. A piece of smth. branched off from the mainstream 4. One of the directions in the development of science, art, etc.

--	--	--

English. English provides only a metonymical development for the products made from the tree.

Persian. Persian provides no semantic development.

Russian. In Russian, the root meaning signifying a tree species shifts into a part of a tree, that is, to the “branch” which is a case of metonymy. In later developments, the branch is used as “tribe”, “line of kinship”, and a “direction of science or art” all metaphors. A case of metonymy where the product made from the wood of this tree is present.

60. PIE. *K^{her-}, K^{h̥no-}

Pers. gilās/ girās

Russ. chereshnya

Engl. cherry

PIE *K^{her-}, K^{h̥no-}

English	Persian	Russian
1. A well-known stone-fruit; the pulpy drupe of certain species	1. Fruit is round, small, sweet, and white or red with a small nucleus.	1. Rosaceae family fruit with large juicy fruit 2. The fruits of such a tree

2. Extended to many trees resembling the cherry-tree in fruit, quality of wood	1. The tree is tall and has jagged leaves and white flowers	(usually red or almost black).
3. Virginity		3. One berry of such a tree.
		4. Wood of such a tree

English. There is a case of generalization. And a metaphor in regard to this tree (virginity).

Persian. Persian provides no semantic development in regard with this tree.

Russian. A case of metonymy as for the fruit of the tree.

61. PIE. *wrot'-, *wrt'- - (plant, herb , root)

Av. varəda > MPers. gul > Npers. gul (rose, flower)

Russ. roža/ roza (roža: face, ugly face)

OE. wryt < *word-ya ME. rōt > NE. root

PIE. *wrot'-, *wrt'

English	Persian	Russian
1. That part of a plant or tree	1. Each plant is a shrub or	1. Shrub flower of rose family with

<p>which is normally below the earth's surface</p> <p>2. Any subterranean plant part</p> <p>3. One or more progenitors of a group</p> <p>4. The essential core; heart</p> <p>5. The lower part; base</p> <p>6. An underlying support; basis</p> <p>7. The lowest tone of a chord</p>	<p>small shrub with a part similar to the reproductive organ of</p> <p>Seeds of the Seeds</p> <p>2. Fig. best part of everything</p> <p>3. Unit counting some things, pieces: a coal shot.</p> <p>4. Arch. Fig. face.</p>	<p>large fragrant flowers of red, pink, white or yellow tones and with stems, usually covered with spikes.</p> <p>2. Flower of such a plant.</p> <p>3. Colloq. The smell of a flower of such a plant.</p> <p>4. Colloq. A pretty blooming girl, a woman.</p> <p>5. Architectural decoration of the Gothic windows (or the window itself) in the form of a circle with a binding from the radially divergent rays from the central circle.</p>
--	---	---

English. The original Indo-European root has remained in English as

the word “root’ thus it has preserved one of the original meanings of the root. Meanwhile English produces instances of generalisation as in “any subterranean plant part”, “any one of the progenitors”, “metaphors in “heart”, “basis” and “base” and finally specialization in “ lower tone of the a chord”.

Persian. There is a generalization to include all types of flower including a rose. The rest of the meanings are metaphorisations based on different aspects of the flower particularly high position and beauty such as face and the best part of everything.

Russian. Instances of metonymical specialization as to address only the flower of the plant. Also addressing the “smell” is another metonymical specialization. However it is also used as a metaphor for a blooming girl or woman. Also as an architectural decoration in buildings based on similarity in appearance a metaphor.

TOPOGRAPHICAL FEATURES

62. PIE. *b^h(e)rǵ^h- (high, originally meaning ‘rise’, ‘stand’, ‘get up’)

Av. barəzah (mountain, height) / OPers. *br̥zant > MPers. burz NPers. burz (high)
 OSlav. breg < Ger. berg > Russ. bereg
 OE. beorg, beorh (mountain) > ME. bergh > NE. barrow

PIE. *b^h(e)rǵ^h-

English	Persian	Russian
4. A mountain, mount, hill, or hillock	7. Height elevation. 8. Height	5. Mountain 6. Shore 7. The land

5. A mound of earth or stones erected in early times over a grave	(man). 9. Trunk (stem). 10. The glory of greatness. 11. Beauty. 12. Youth and stability	edge, adjacent to the water surface. 8. Mainland, land as opposed to the sea, ship
6. A mound or heap		

English. Whereas the original meaning of the Indo-European root is “rise, stand up and get up”, the English has a shift in meaning into “mountain” a case of metaphorical generalization. A metaphor for “sth standing” that simultaneously implies sth “high”.

Persian. In Persian the original root meaning “high” has been preserved. A metaphor again. Though in older time the meaning of “mountain” was present thus there is a metaphorical generalization. Beauty, glory and youth all are cases of meatorization.

Russian. In Russian there is a shift of meaning from “berg” to “bereg” that currently means “coast, shore” though formerly it meant “mountain” as well that is a case of metaphorical specialization. Here the meaning from a mountain specializes into shore then based on a metaphor it denotes the land on the edge of the water, then generalizes into mainland.

63. PIE. *neb^h (sky, fog, cloud)

Av. nabah- > (sky, air, space) > NPers. nave (a container)

OCS. / ORuss. nebo > Russ. nebo (sky)

OE. nifol / neowol (fog, mist/ dark, gloomy, precipitous: headlong: prone, prostrate, Æ, Bo (i): obscure, deep down, abysmal > NE. nuel

(Obs; prone, prostrate)

English	Persian	Russian
<p>2. Prone, prostrate</p>	<p>4. A wooden container</p> <p>5. Everything hollow inside</p> <p>6. A groove , a track on a human being's back</p>	<p>5. Visible space above the surface of the earth, air space in the form of a vault, a dome; the firmament.</p> <p>6. The spherical space surrounding the Earth, the place of the apparent arrangement of the stars.</p> <p>7. Space or - according to religious beliefs - the seat of God.</p> <p>8. Arch. Providence, divine</p>

		powers.
--	--	---------

English. The English semantic change could be based on the spread of the fog and mist in at a horizontal level that is a metaphorical specialization process as the fog horizontally spreads on the surface of the earth.

Persian. The root sense “sky, space” could be the source of the Persian semantic change into a “container”. The process is a metaphor.

Russian. The Russian sense of the root is “sky”. And all the other senses have sth to do with sky and upper space. However, the senses “seat of god” and “divine powers” seem to be involved in the specialization process.

64. PIE. *t^hek^ho- (fast current, rushing stream)

Av. tačaiti (runs, flows) > MPers. tāxtan > NPers. tāxtan

OCS. tekq (run) > teča (racer, fast runner)

OE. ðēowian (to serve, minister) > NE. thew/ theow

OE. ðegn (minister, follower, warrior) > NE. thane

PIE. *t^hek^ho-

English	Persian	Russian
1. A military attendant, follower, or retainer; a soldier.	1. fast running 2. Attack 3. Drive, make flee 4. loot	1. Leave, stream (about the liquid). 2. Move, move (about air, steam,
2. (thew) To be	5. Exit, escape	

<p>a serf or servant to; to serve, minister</p>	<p>6. 6.Quickly send (letter and news)</p>	<p>electric current, etc.). 3. To spread (about smell, light) 4. Smooth sound (about sounds, words, speech). 5. Develop in a certain sequence, follow one another (thoughts, thoughts). 6. Go in a continuous stream (about a large number of people). 7. Move smoothly (about the clouds, about the heavenly stars).</p>
---	--	---

		<p>8. To pass, to flow (about time).</p> <p>9. Go on as usual.</p> <p>9. To crumble (about bread on the vine).</p> <p>10. Pass water through the cracks, holes, being faulty.</p>
--	--	---

English. There is metaphor in military attendant and soldier as people of acting quickly. Likewise the senses minister and servant.

Persian. In Persian again an essential component of rapid movement is present in all developed meanings. Though again based on a process of metaphorization, the forementioned movement has acquired different forms including, running, attacking, looting and escaping; metaphorical specialization.

Russian. Russian provides a productive series of meanings. The senses all stem from the “moving” component of the Indo-European root. Again here based on metaphorical socialization, this movement has acquired various tones to express the mobility of a multitude of elements such as liquids, air, clouds, electrical currency and time.

65. PIE. *wet'- / *ut'- (water)

Av. udar

ORuss. voda > Russ. voda

OE. wæter > ME. wæter > NE. water

PIE. *wet'- / *ut'-

English	Persian	Russian
1. The liquid descending from clouds as rain	1. water	1. Colorless transparent liquid, which is a chemical compound of hydrogen and oxygen
2. A particular quantity or body of water		2. Liquid used for quenching thirst, cooking, etc.
3. A natural mineral water		3. Liquid, tasteless food.
4. Lake, pond		4. The accumulation of fluid forming streams, rivers, lakes, etc.
5. A distilled fluid		5. The moving mass of such a liquid.
6. Degree of clarity or luster of stones		
7. Degree of excellence		
8. Watercolor		

		<p>6. Flooding of rivers during high water.</p> <p>7. The surface of rivers, lakes, seas, etc.</p> <p>8. The level of such a surface.</p> <p>9. Salt-saturated liquid extracted from mineral sources and used for medicinal purposes in the form of drinking or baths.</p> <p>10. Mineral, carbonated or fruity drink, used as a drink or with a hygienic, therapeutic purpose.</p>
--	--	---

		<p>11. Smth. verbose, but devoid of meaningfulne ss or serious meaning.</p> <p>12. What is not appreciated enough and therefore easily spent is spent (usually about money).</p> <p>13. Tears.</p>
--	--	--

English. Referring to a particular quantity of water is a process of metonymical specialisation. Likewise referring to lake, natural mineral water, distilled fluid are all involved in the process of specialisation. Degree of clarity and excellence are metaphorical specialization.

Persian. Persian does not preserve the Indo-European root and shifted into another root.

Russian. Russian provides specialisation for a number of meanings such as running water, surface of the lakes and rivers, and salt-saturated water used for medical purposes. However, usages such as “tears”, and “meaningless and not serious words” are metaphors based n similar appearance and unstablility of water. Liquid and tasteless food is case of metaphor. A case of metaphorical pejoration is present in the case of meaningless words.

66. PIE. *or- (sea)

Av. vairi (lake) > MPers. war (lake) NPers. bār (to pour, rain, snow, hail) / NPers. var (bank, side, direction)

**OCS. Val > Russ. val (high wave)

OE. ēar (sea, wave, ocean) > ME. >NE. ear (a place where hatches prevent the influx of the tide)

PIE. *or-

English	Persian	Russian
1. A country term for a place where hatches prevent the influx of the tide	1. Water droplets that result from cooling and liquefaction, the formation of water vapor in the atmosphere, and fall into the ground 2. A rush of sth 3. Great amount	1. A big, high wave. 2. The moving mass, the flow of air, rain, fire, etc. 3. Mass of moving people, animals, etc. 4. roll

English. The meaning has specialised to the place where hatches prevent the flow of water.

Persian. The original sense of “sea” has specialised to “lake” and “water pouring, rain”. In later developments “rain” is metaphorised to convey “rush of sth” or “a great amount of sth”.

Russian. The original shift must be a metonymy where semantic changed has occurred from a “sea” to a “wave”, namely part of a sea. In later developments moving component of waves and its rolling feature has been the basis for a number of metaphors as in moving of elements such as rain, fire, flame and even people and animals.

67. PIE. *p^hleu- (movement by boat in a large body of water)

NPers. pāru (oar)

ORuss. plovc (navigator, seafarer) > Russ. plov (boat, dugout)

Russ. plavat’

OE. flota > (boat, ship, vessel) ME. flote > NE. float

PIE. *p^hleu-

English	Persian	Russian
1. To rest on the surface of any liquid or be suspended	1. oar	1. Boat , dugout
2. Wander		2. (plavat’)Moving on the surface of water or in water, keep on it or in it.
		3. Smoothly move

<p>3. Cause to float</p> <p>4. Flood</p>		<p>around the celestial vault (usually the sun, the moon, clouds, etc.).</p> <p>4. Be absorbed in smth. feeling, mood (usually ecstasy, bliss, etc.).</p>
--	--	---

English

In English there are several metonymical specialization, first the movement of the boat on water specializes to the boat or ship, later ship specializes to floating that is a main feature of the boats or ships.

Wandering is a case of metaphor as there is no force in moving on the water in absence of wind. Flood is a nother case of specialization.

Persian

In Persian there is a metonymical specialization where the movement of a boat is specializes into the oar that is a part of moving the boat on the water.

Russian

In Russian there is a metonymical specialization from movement by boat to boat itself, then another metonymical specialization in moving on water, liquid or so, then a metaphorical specialization in smooth movement by sun, stars, coud and celectial bodies. Being absorbed in something, having a feeling of bliss or ecstasy is a case of metaphorical amelioration.

METEOROLOGICAL PHENOMENA

68. PIE. *Hwent^h- (wind)

Av. vāta > MPers. vāt > NPers. bād

OCS. větrŭ (storm) > ORuss. Vetr > Russ. veter

OE. wind > ME. wind > NE. wind

PIE. *Hwent^h

English	Persian	Russian
1. Air in motion; a state of movement in the air; a current of air	1. Moving air, the intense or weak movement of the air	1. Flow of air in the horizontal direction.
2. Solar wind	resulting from the	
3. Tendency, trend	difference in	
4. Breath	temperature	
5. Arch. Air	and the	
6. Nothing, nothingness, idle words	collapse of the equation of gravity in	
7. Intimation	different parts of the planet.	
	2. Swelling,	

	swelling, and bulge in the body or something else. 3. fig. pride, arrogance, selfishness.	
--	--	--

English. A case of specialisation in regard to Solar wind. Tendency, trend, breath are instances of metaphor. Air is metonymy as every wind contains some air in it. Idle words and intimation are metaphors again.

Persian. In the sense of “swelling” it is a process of metaphor. However in the sense of pride, arrogance and selfishness, it is a case of pejorative metaphorisation.

Russian. Russian does not provide semantic developments for this root.

69. PIE. *Hw- / *wē(i)- (blow)

Av. vāiti (blows) > MPers. wāyīdan > NPers. vazīdan

OCS. vějati (blows) > Russ. Vejat’

OE. wāwan > ME. > NE.

PIE. *Hw-

English	Persian	Russian
1. To blow for wind	1. Move wind or breeze, wind up	1. To blow (about a weak wind). 2. spread in the air (about smells).

		<p>3. Feel, feel (about the signs of approach, the onset of something).</p> <p>4. non-perishable. To wobble in the wind, flutter, flutter (about banners, flags, cloths, etc.).</p> <p>5. Separate, clean the grain</p>
--	--	---

English. The English root has not come down to later period than Old English.

Persian. Likewise Persian does not provide any semantic development for this item.

Russian. Metaphorical Specialization in the case of spread of smells, metaphorical specialization in the case of the feeling of the onset of something, like wise regarding non-perishable, flutter and separate and clean the grain.

70. PIE. *wers- (pour, spill / water, rain, river)

Av. vār > MPers. wārīdan > NPers. bārīdan

Av. vār > Mpers. vārān > NPers. bārān (rain)

PIE. *rekʷ

OE. reg(e)n- > ME. rēn/ reyn > NE. rain

OCS. důždĭ > Russ. dožd' (dus-dya : bad day >>> rain)

PIE. *wers- / *rekʷ

English	Persian	Russian
1. Water falling in drops condensed from vapor in the atmosphere	1. The blue drops that flow through the clouds in	1. Atmospheric precipitation, falling out of the clouds in the form of drops of water.
2. The descent of this water	successio	2. A lot, a lot of smth. falling,
3. Rainwater	n	falling.
4. Rainstorm	2. Fig. Lots	3. Continuous flow,
5. The rainy seasons	of sth	abundance of smth.
6. A heavy fall		4. Long strands of multi-color metal for decorating the New Year tree.

English. English retaining another root presents instances of metaphorical specialization including the act of raining, and different types of rains and even the rain season. However a “heavy fall” could be a metaphor for similar situations.

Persian. Persian provides a metaphor similar to English with the meaning of “huge amount” of sth.

Russian. Russian provides metaphors as to mean continuous flow of sth, abundance of sth and a long strand of non-ferrous metal... based on types of similarity.

71. PIE. * sneig^ho- (snow)

Av. snaēžāt (snow will fall)   NPers.   barf/fanja
 OCS. sněgŭ   >   Russ. sneg (snow)
 OE. snāw   >   ME. snāw   >   NE. snow

PIE. * sneig^ho-

English	Persian	Russian
1. Precipitation in the form of small white ice crystal	1. Frozen white droplets, crystalline	1. Atmospheric precipitation, falling out in the form of
2. Descent or shower of snow crystals	forms, and softness falling from	white star-shaped crystals or in

3. Sth resembling snow	the sky	the form of flakes, which
4. A dessert made of stiffly beaten whites of eggs		are a cluster of such crystals.
5. Cocaine		2. Solid mass, a layer of such
6. Heroine		sediments
7. Small transient dots on tv screen		covering some surface.
8. A white crystalline substance		

English. As there is no real connection between snow and the meanings cited above, the dominant process of semantic change is metaphorical specialization based on types of assumed similarity in a dessert made of stiffly beaten whites of eggs, small transient dots on tv, a white crystalline substance. A pure metaphor in the case of something resembling snow and metonymy in the descent or shower of snow crystals.

Persian. There is no semantic developments in Persian equivalent.

Russian. A single case of metaphorical specialization indicating not only the falling frozen drops of water but the layer covering surfaces and spaces.

72. PIE. *(y) ek'- / * eis- / * is / *ei-n- (ice, cold)

Av. aēxa > MPers. īs/ēs (cold, freezing) NPers. yax

(ice, freezing temperature)

OCS/ ORuss. inie > Russ. ínjej (ice)

OE. īs > ME. is > NE. ice

PIE. *(y) ek'- / * eis- / * is / *ei-n-

English	Persian	Russian
1. Frozen water	1 . The water that has	1. A thin layer of ice
2. A sheet or stretch of ice	been	crystals
3. A substance resembling ice	solidified by	covering the surface of
4. A frozen dessert	cold	various objects with their sharp cooling.
5. A serving of ice-cream		2. Gray hair.
6. Slang. Diamond, jewellery		

English. A sheet of ice provides metonymy whereas other meanings demonstrate instances of metaphor.

Persian. There is no semantic development on Ice in Persian.

Russian. Russian yields a metaphor for “gray hair”.

73. PIE. *g^her-m- / *uer- (warmth, heat)

OPers. *garma > MPers. garm NPers. garm (warm)

OCS. gorěti > Russ. goret' (burn), Russ. žar (heat)

OE. wearm > ME. wearm > NE.

PIE. *g^her-m-

English	Persian	Russian
1. Having a fairly high temperature	1. [Cold contrast] what has heat	1. Strong degree of heating, hot air; heat.
2. Secure		2. Hot, hot air.
3. Ardent		3. Sultry, hot time of day.
4. Marked by disagreement, anger	2. Fig.with affection and intimacy	4. A place where the temperature is particularly high.
5. Gratitude, sympathy	3. Colloq. Fig. Excitement	5. The hot, but without the flame coals.
6. Newly made;fresh	4. Desirable, Cool	6. Increased body temperature in case of illness.
7. Exploiting sexual incidents	5. The color property that induces a feeling of warmth or excitement: It is warm orange.	7. febrile state, fever caused by smth. excitement,
8. Color or tones imparting heat		
9. Near to a goal or object	6. (Old medicine) body warmth.	

		<p>excitement.</p> <p>8. A blush that betrays such a state.</p> <p>9. Strong inner excitement, passionate impulse, zeal.</p> <p>10. Colloq. Chase, leading fear.</p>
--	--	--

English. There are a number of cases of metaphorical specialization including attributes of security, ardentness, anger, sympathy, freshness and sexual exploitations, plus a case of pure metaphor in “near to goal or objective”.

Persian. Persian items provide metaphorical specialization in ‘affectionate’, “excitement”, “desirable” and “warm colors and warmth”.

Russian. A number of metaphorical specialization processes are present among Russian meanings.

74. PIE. t^hep^h- (heat)

Av. $tāpaiti$ (is warm)/ $tafnu$ (heat, warmth) > MPers. $tāp/ tab$ > NPers. tab (temperature, heat)
 OCS. $toplŭ$ (warm) / ORuss. $tepl'$ > Russ. $teplij$

OE. *ðefian* (pant, be agitated)

PIE. *t^hep^h-*

English	Persian	Russian
<p>1. pant, be agitated</p>	<p>1. High body temperature due to illness.</p> <p>2. Excitement, passion.</p>	<p>1. Containing a moderate amount of heat</p> <p>2. Giving warmth.</p> <p>3. Possessing warmth peculiar to a living organism.</p> <p>4. Having a relatively high temperature (water, air).</p> <p>5. Having a high average annual air temperature.</p> <p>6. Good protection</p>

		against cold. 7. Heated (on the premises). 8. Good heat retention. 9. Giving a feeling of kindness, affection. 10. Friendly. 11. Expressing spiritual warmth. 12. Pleasant (for sight, hearing, etc.).
--	--	--

English. The English cognate has not come down to later periods. As for the Old English period, it includes a metaphorical pejoration of the original meaning from “heat” to “being agitated”.

Persian. Persian demonstrate a case of restriction in meaning “bodily temperature” and a case of metaphor as ‘passion’ and “excitement”.

Russian. Russian seems to provide a number of metaphorical specialization.

75. PIE. *wer- (burn)

Av. bərəjya > MPers. barštan > NPers. birištan
 OCS. varŭ (heat), variti (cook, boil) > ORuss. variti

Russ.varit'

OE. wearm > ME. wearm > NE. wearm

OE. byrnan > ME. birnen > NE. burn

PIE. *wer-

English	Persian	Russian
1. Consume fuel and give off heat, light and gas	1. roasting	1. Prepare smth. In water or another
2. Shine, glow	2. Cook.	liquid, bringing
3. Become agitated		food, boiling
4. Transform by exposure to heat		water to a certain readiness on the fire.
5. Scorch		2. Engage in cooking
6. irritate		3. To digest, to digest food (about the stomach).
		4. To make smth. By heating,

		melting, and the like. 5. Welding of metal objects and their parts; weld
--	--	--

English. The root shows a generalization process. Generalization in shine and glow. Metaphor in agitation. Specialization in transform by exposure to heat, scorch and irritate.

Persian. The root shows a specialization process, likewise, “roasting” is a kind of specialization in itself.

Russian. Russian providing a number of meaning provides metaphorical generalization. A case of specialization in welding of metal objects.

ASTRONOMICAL PHENOMENA

76. PIE. *s(a)wHel-/n- (sun)

Av. hvar (sun, sunlight) > MPers. xvar > NPers. Xvar(xor) /xvaršēd

OCS. slūnice (sun)/ORuss. Слън'це > Russ. solnce

OE. sunne > ME. sunne > NE. Sun

PIE. *s(a)wHel-/n-

English	Persian	Russian
<p>1. The luminous celestial body around which the earth and other planets revolve</p> <p>2. Star: a celestial body like sun</p> <p>3. The heat or light radiated from the sun</p> <p>4. One resembling sun in heat or brilliance</p> <p>5. The rising of the sun</p> <p>6. Glory, splendor</p>	<p>1. The sun.</p> <p>2. Each star. A constant that is the center of one of the solar system.</p> <p>3. A species of horse.</p>	<p>1. The central body of the solar system, a star representing a gigantic red-hot ball radiating light and heat.</p> <p>2. Light, heat emitted by the central body of the solar system.</p> <p>3. Place, space, illuminated by this light.</p> <p>4. Clear, sunny weather.</p> <p>5. What is the source of</p>

		<p>life, happiness for Smth.</p> <p>6. The source of the focus of smth.</p> <p>7. One who is the object of worship, admiration, love.</p> <p>8. One who is famous in some field of activity; celebrity.</p> <p>9. A variety of cut skirts flared.</p> <p>10. One of the types of gymnastic exercises on the crossbar.</p>
--	--	---

English. The English item provides cases of metonimisation in the

case of heat or light radiated from the sun, the rising of the sun. Metaphorical amelioration in glory and splendor and metaphorical generalization in any star.

Persian. Provides a case of simple metaphorical generalization and a case of metaphorical specialization in the case of a horse species.

Russian. Russian also provides cases of metaphorasation, metonymisation, and generalization. Metonymization in light and heat emitted from the sun, in place and space illuminated by sunlight, metaphorization in clear and sunny weather, famous people and celebrities. Metaphorical specialization in source of life, happiness, metaphorical generalization in source of anything, specialization in the case of types of gymnastic exercises and a variety of skirt.

77. PIE. *meH-s- / *me(H)-n- / *meH- (moon, month)

- AV. mā/h / OPers. Māh (month, moon) > MPers. māh
 > NPers. māh (moon, month)
 OCS. měšecĭ > OSlav. Mesiac' > Russ. mesiac
 OE. móna > ME. mone > NE. moon

PIE. *meH-s- / *me(H)-n- / *meH-

English	Persian	Russian
1. The earth natural satellite	1. Earth moons, a small planet that travels around you and	1. One twelfth part of the
2. One complete		

moon cycle	away from the	astronomi
3. An indefinite	sun and takes	cal year,
extended	light from the	each
period of	sun.	having its
time	2. 2nd month of	own
4. Moonlight	pregnancy or	name
5. Sth	delivery.	(January,
resembling	3. In ancient Iran,	February,
moon	on the twelfth	March,
6. A highly	day of every	April,
translucent	solar month.	May,
spot on old	4. Beloved of	June,
porcelain	beauty.	July,
7. Slang. Naked	5. Beautiful	August,
buttocks		Septembe
8. Sth		r,
impossible or		October,
inaccessible		Novembe
		r,
		Decembe
		r).
		2. A period
		of 30
		days.
		3. Moon.

English. English provides instances of metonymy and metaphor. “Moonlight” is metonymy, “sth impossible, something resembling moon, naked buttocks and inaccessible” are metaphors, “an indefinite

period of time” is generalization, one cycle of complete moon is metonymy, .

Persian. Persian shows cases of metaphor as “beautiful” and “beloved”, specialization in 12th day of the month, and second month of pregnancy.

Russian. There are a specialization process in Russian.

78. PIE. *louk^hsnā- (shining body)

Av. rauxšna > MPers. rōšn NPers. rōšan/ rawšan

OCS. luna> Russ. luna

OE. lēoht > ME. lēoht > NE. light

PIE. *louk^hsnā-

English	Persian	Russian
1. Sth that makes vision possible	14. Shiny, Brilliant.	1. The closest
2. Electromagnetic radiation	15. Ablaze	natural
3. Daylight	16. (Opposite to dark) where	satellit
4. Dawn	the light	e of
5. Candle	shines.	the
6. Celestial body	17. Fig. Explicit,	Earth,
7. Arch. Sight	18. Fig. Aware	glowin
8. Spiritual illumination		g with
		reflect
		ed

9. Enlightenment, truth		sunlight
10. Public knowledge		t.
11. An outstanding person		
12. Lighthouse		
13. Traffic light		

English. English provide metonymical specialization for “daylight”, “candle”, “trafficlight”, “lighthouse” and “dawn”. As for metaphoric usage there are an “outstanding, person”, “truth”, “spiritual illumination”, “sight” and “public knowledge”. “Electromagnetic radiation” and “celestial body” are among specializations. There are ameliorations in the cases of truth and outstanding person conveyed by the use of light.

Persian. Persian provides cases of generalization and meataphor such as “shinny” and ablaze for the former and “explicit” and “aware” for the latter.

Russian. Russian presents no semantic development except for expressing the concept of “moon” from the root “shining body” which is a metaphor.

79. PIE. *Hast^her- / *ster- (stars)

Av. stərəbyō	>	MPers. stārak	>	NPero s. sitāra
OCS. zvězda	>	ORuss. zvezda	>	Russ. zvezda
OE. steorra	>	ME. sterre	>	NE. star

PIE. *Hast^her-

English	Persian	Russian
<p>1. Any one of the many celestial bodies appearing as luminous points in the night sky</p> <p>2. the souls of illustrious persons after death</p> <p>3. A person's fortune, rank, or destiny, disposition or temperament</p> <p>4. A person of brilliant reputation or talents</p> <p>5. An outstanding performer</p>	<p>1. Each of the bright spots that night is visible in the sky</p> <p>2. spark</p>	<p>1. The heavenly body, by its nature, similar to the Sun, due to the immense remoteness seen from Earth as a luminous point in the night sky.</p> <p>2. A bright spot on the horse's forehead, cows, etc.</p> <p>3. Geometric figure with pointed protuberances, evenly spaced around the circumference.</p> <p>4. An object in the form of</p>

		<p>such a figure.</p> <p>5. A military badge of this form, worn on a shaped headdress.</p> <p>6. The insignia, an order having this form.</p> <p>7. Marine invertebrate animal of echinoderms with a brightly colored body resembling such a figure; starfish.</p> <p>8. The one who became famous in some area of activity (in art, literature, sports, etc.)</p>
--	--	--

English. English demonstrate cases of metaphor in general for all meanings related to “star” including a “dead person’s soul”, a “person’s fortune”, a “brilliant reputation” and an “outstanding performer and artist”. The last instance includes an instance of amelioration as well.

Persian. Provides a single case of metaphorical specialization as “spark”.

Russian. Russian also provides instances of metaphor as the “bright spots on a horse head”, a “geometric figure”, a “military badge” an “artist” and “starfish”.

AGRICULTURE AND HERDING

80. PIE. *k’r-no- / *dhōnā (grain) < *dhē (besprinkle, scatter)

Av. dānō / a (grain) > MPers. dānag > NPers. dāna

OCS. zřino ORuss. z’rno > Russ. zerno (grain)

OE. K /corn > ME. K/corn > NE. corn

(grain)

PIE. *k’r-no-

English	Persian	Russian
1. A small hard particle; grain	1. Seed and fruit core.	1. Small fruit of plants; seed

2. The seeds of a cereal grass	2. Unit of counting	2. The fruit of cereals and the seed of legumes.
3. A plant producing corn	3. Cartouche.	3. The beginning of something;
4. Corn Whiskey	4. Tiny swellings on skin in diseases	4. A separate grain of smth.
5. Corniness		5. The essence of smth.
6. Corn snow		

English. English provides a specialization in regard to seeds of “cereal grass” only. Generalization in “plants producing such corns”. Another case of specialization relates to “corn Whiskey” and “corn snow”. Finally a metaphor for “corniness”.

Persian. Persian on the other hand, based on unitary feature of seeds and grains provides cases of specialization for a “counting unit”, a “cartouche” and a metaphor in “tiny skin swellings”.

Russian. Russian provides generalisations and metaphors as in “beginning of sth” and “the essence of sth”. Generalisations include different types of grains the item includes in its semantic list.

81. PIE. *yēr- (year)

Av. yārə (year) NP. sāl

OCS. jar' (spring bread) > Russ. jara (spring)

OE. gēar > ME. yere > NE. year

PIE. *yēr-

English	Persian	Russian
1. The period of 365 $\frac{1}{4}$ solar days	1. Year	6. Spring, season of spring
2. A calendar year	2. Age	
3. Pl. a time or period of special significance	3. Time	
4. Pl. age	4. Long time	
5. A period of time (schools and universities)	5. The first death anniversary	

English. English provides metonymy as for a time or period of special significance. Generalization in the age and for a period of time such as school year or university and academic year.

Persian. The item is directly absent in Persian and exists as an Avestan word only with the same meaning as the Indo-European root. However the new root provides metonymical specialization in age and time, specialization in death anniversary and metaphor in long time.

Russian. In Russian the root undergoes a metonymy to mean “spring” only as spring is part of the year.

82. PIE. *Hak²ro (unworked field for grazing)

Av. kar (to move) < PIE. *k^uel- (to move here and there) >

MPers. čarak (pasture, flock) > NPers. čare (pasture)

****Russ. kljuv (beak: a body part for eating and grazing)

OE. æcer > ME. æcer > NE. acre

PIE. *Hak²ro

English	Persian	Russian
1. Arch. A field esp. of arable land or pastureland	1. Graze 2. pasture	1. Horny formation in birds, turtles in the form of two elongated toothless jaws.
2. Lands, states		
3. Any of units of area		
4. A broad expanse of great quantity		2. Scallopod ridge of the main bone in the skull (in anatomy).

English. English provides a cases of generalization as “states” and “lands”, specialisation as in the “unit of area” and a metaphor in “a broad expanse of great quantity”.

Persian. Persian provides more detailed changes. The devevopments starts from the Avestan root “kar” meaning “to move”. The prefix “a” indicates a negative marker and hence the root here menas “unworked field”. Thus the positive root in Persian means a piece of land for feeding cattles, and as a metonymy even as “cattle” itself. In later

Persian, this undergoes specialisation and comes to mean “animals’ grass-eating”.

Russian. In Russian the root exists in Modern Russian under a metonymical process naming the organ of eating and grazing in some birds and animals.

EATING

83. PIE.et'- (eat)

Av. aδāiti (let him eat her)

OCS. jamī (eat)/ OSlav. jami/jasti >Russ. jest'

OE. etan > ME. eten > NE.eat

English	Persian	Russian
1. To consume for nutriment	1. Let eat	1. To absorb food, to eat on smth.
2. To submit to, 'swallow' (an insult, an injury)		2. Eat.
3. To destroy by devouring		3. To damage, to destroy chemically.
4. To destroy as a parasite or a corrosive		4. Destroy, destroy, gnaw, eat (about rodents).
		5. To cause burning

		<p>pain; bite, bite (about insects).</p> <p>6. Irritating, causing burning pain to the eyes (smoke, gas).</p> <p>7. To torment, not giving rest (about thoughts, melancholy, etc.).</p> <p>8. To reproach, scold, reprove with reproaches.</p>
--	--	--

English. English shows no difference from the original Indo-European root however there are instances of metaphorical pejoration in the list of the semantic change as in “destroy by devouring” or “destroy as a parasite”

Persian. Persian does not demonstrate the descent of this root to later periods so it does not yield any semantic change.

Russian. Provides metaphorical pejorations such as “damage”, “destroy”, ‘torment” and “causing pain”.

MISCELLANEOUS

84. PIE. *ǵʰel- (yellow, to shine)

Av. zari (yellow), Av. zaranya/ OPers. daraniya > MPers.
zarr > NPers. zar (gold)
OCS. Zlato > Russ. zoloto
OE. geolu > ME. Gold > NE. gold

PIE. *ǵʰel-

English	Persian	Russian
<p>1. The most precious metal: characterized by a beautiful yellow colour, non-liability to rust</p> <p>2. gold coin</p> <p>3. Fig. With allusion to the brilliancy, beauty, and</p>	<p>1. Pure gold</p>	<p>1. One of the noble metals of yellow color, characterized by softness and plasticity.</p> <p>2. the color reminding the brilliance of such a metal.</p> <p>3. Products made of such metal.</p>

<p>transcendent preciousness of gold</p> <p>4. a bright golden yellow</p>		<p>4. Gold medal or gold medals as the highest award for outstanding success in sports competitions, etc.</p> <p>5. Gold coins, money.</p> <p>6. Wealth.</p> <p>7. Someone or something which has great merits.</p> <p>8. Smth. extremely valuable.</p> <p>9. Gentle treatment.</p>
---	--	---

English. There are cases of specialisation to refer to “gold coin” and “golden yellow”. The other case is a metaphor to refer to “brilliance and beauty of gold”.

Persian. In Persian the Indo-European root especialises to mean “gold” with no more semantic development.

Russian. Russian provides more productive situation including metonymies, metaphor and metaphorical amelioration as in gentle treatment, wealth as metaphor, golden medals as metonymy or products made of gold as metonymy as well.

85. PIE. *k^ho(e/o)k^ho^lo- (wheel, wheeled carriage)

Av. Čaxra (wheel)/ Av. čaraiti (turns) > MPers. čaxr NPers. čarx

ORuss. kola (a big dipper thought of as a cart, wheels) > Russ. koleso

OE. hweogol (wheel) > ME. hwēol > NE. wheel

PIE. *k^ho(e/o)k^ho^lo-

English	Persian	Russian
1. A circular frame of hard material capable of turning on an axle	1. A circular device rotating around its axis: shafts, wheels, car wheels.	1. A circle rotating on an axis serving to drive vehicles
2. A medieval torture instrument	2. Any kind of mechanical or manually operated mechanical gear: sewing machine, cotton	2. Acrobatic trick,
3. Bicycle		3. A piece of the mechanism or machine in the form of a circle, serving for the transmission or regulation of
4. Potter's wheel		
5. Steeringwheel		
6. An imaginary turning wheel symbolizing the inconstancy of		

fortune	wheel,	movement.
7. Cycle	spinning	4. Regularity,
8. A person of importance	wheel.	consistency or habitual
9. The refrain or burden of a song	3. Any small wheelbarrow for carrying	alternation of cases, events, etc.
10. Slang. Automobile	cargo.	
11. Slang. Legs	4. Colloq. Bicycle.	
12. A sports league	5. Arch. Fig. Sky, Falcons, Gourmet:	
13. A circuit of theaters or places of entertainment	6. Arch. Fig. days, time	
	7. Arch. bows.	
	8. Arch. A kind of catapult,	
	9. Arch. collar.	
	10. Arch. round skirt.	
	11. Arch. Kind of Shirt:	
	12. Arch. Musical instrument: Daf	

English. Instances of metonymy as “a medieval torture instrument”,

“bicycle”, “automobile”, however a number of metaphors as in “a person of importance”, “burden of a song”, a “circuit of theaters”, “legs”, an “imaginary turning wheel symbolizing inconstancy of fortune”.

Persian. Like English Persian provides instances of metonymy and metaphor, as the following; metonymimical specialization in a “wheelbarrow”, “sewing machine”, and “bicycle”. Metaphors include “sky and falcons”, “collar”, “kind of shirt”, “musical instrument”, “days and time” and “bows”. A case of generalization in “any mechanical machine working manually”. Specialization in the case of the musical instrument.

Russian. Russian originally provides a term “dipper” which turns into “wheel” in later Russian which is a case of metonymy, however, later developments include metaphor and specialization as in “acrobatic trick”, regularity constancy or habitual alternation of cases and events” as well as mechanisms for the transmission or regulation of movements respectively.

86. PIE. *k^hruH- (raw meat)

Av. xrūra (bloody, terrible)/ xrū (a piece of uncooked meat)

OCS. krŭvĭ > Russ. krov’

OE. hrēaw > ME. hrēaw > raw

PIE. *k^hruH-

English	Persian	Russian
1. Not cooked	9. The thick	1. A red liquid
2. Not purified or	fluid that	circulating in

processed	comes	the body of a
3. Unprepared, not finished or polished	out of the human nose and	person or animal that delivers
4. Naked	some	nutrients to
5. Green	animals	the tissues
6. Vulgar, coarse		and carries
7. Unbrideled		away the
8. Damp or cold		products of their decay.
		2. Murder.
		3. Close, blood relationship
		4. Origin.
		5. A descendant.
		6. Passion, temperament
		.

English. English mainly demonstrates a generalization process from the Indo-European root where “raw meat” comes to mean “raw” used as a general term for other things as well. At the next stage, the concept “raw” provides developments as following; specialization as in “not cooked”, “not purified”, “not finished and unprepared”, “green”, “unbrideled” and “naked”. A single case of “coarse” is a pejoration of the root.

Persian. The root does not come down in Persian and the only equivalent is that of Avestan that means “a piece of bloody meat

(xrū)” that presents a case of metonymical specialization as raw meat contains some blood.

Russian. In Russian, there are instances of metonymical specialization as “murder”, metonymy as in “kinship”, and “descendence” and metaphor as in “origin”. “Passion” and “temperament” are all cases of metonymy.

87. PIE. *p^hek^ho- (cooking/preparing food)

Av. pak > MPers. puxtān > NPers. puxtān
 OCS. pekŏ > Russ. peč’
 OE. bacan > ME. bacan > NE. bake

PIE. *p^hek^ho-

English	Persian	Russian
1. To cook by dry heat	1. Cook the food on the fire and heat it up to be eaten, cook.	1. Prepare food in a dry way (without fats and liquids), heating from all sides,
2. To dry or harden by subjecting to heat	2. Putting pottery in the furnace and heating.	warming up on fire, hot coals or with
3. Prepare food		
4. Become baked		

<p>5. Become extremely hot</p>	<p>3. Making food soft and edible by heating, cooking.</p> <p>4. To become experienced and expert</p>	<p>the help of hot air in the oven, oven.</p> <p>2. To do, to make smth. quickly and in large numbers.</p> <p>3. To burn, to shower with intense heat.</p> <p>4. Of the feeling of heat, burning pain.</p>
--------------------------------	---	--

English. Shifting into “drying by heating” is a case of specialization as well as preparing food as the main meaning of the root. There is a metaphor also; “become extremely hot”.

Persian. Persian provides a specialization and a metaphor; “putting potter in the furnace’ and “becomeexperienced and expert” respectively.

Russian. There is a metaphorical generalization as in “doing sth quickly and abundantly” and “burning pian”..

88. PIE. *t’er- (remove skin, bark)

AV. dar   MPers. darrīdan   >   NPers. darīdan
OCS. derq / OSlav. d’rati   >   (peel, strip off, tear off)   >
Russ. drat’

OE. teran > ME. teren > NE. tear

PIE. *t'er-

English	Persian	Russian
1. To separate parts by force 2. To wound by tearing; lacerate 3. Remove by force; wrench 4. To separate on being pulled	5. To rip, to chuck, to split. 6. Intransitive. split.	1. To tear, tear to pieces. 2. Wear out (clothes, shoes). 3. To kill, to tear (about predatory animals). 4. Tearing off, separating, ripping off; peel, removing the skin, bark

English. In English the item mainly presents the process of generalization, that is, the act of tearing generalizes from skin to other parts of body in removing by force and lacerating. Specialization in separating on being pulled,

Persian. Persian likewise demonstrate the process of generalization from skin to every part and everything.

Russian. Russian provides metonymy not only from the original skin to

everything but from the act of tearing to killing because removing skin can bring about death so it is a kind of killing.

89. PIE. *we/oik^h- (group of houses)

Av. vis- (clan, group of several families)/ OPers. Viθ (house, village clan)

OCS. vīšī > ORuss. v's' > Russ. Ves' (village)

OE. wíc > ME. wike > NE. wick

PIE. *we/oik^h

English	Persian	Russian
1. an abode, dwelling, dwelling-place (in general). Obs	1. house	1. village
2. A town, village, or hamlet. Obs. or dial		2. The Baltic-Finnish tribe living in the Ladoga and White Lakes region
3. A farm; spec. a dairy farm.		
4. An enclosed piece of ground, a		

close		
-------	--	--

English. English borrows this word from Lat. “Vicus” meaning “village”, apparently the root sense undergoes the specialization process through which it comes to mean a house or dwelling, a farm and a generalization as for an enclosed area.

Persian. Persian shows no descendance of the root into later periods and preserves the original meaning. Though there seems to be a process of metonymy to have been involved as the item comes to mean a “clan”, and “village” that is to say a group of people and where they dwell.

Russian. In Russian the item undergoes to a process of specialization to mean only a Finnish tribe.

90. PIE. *d^hur (door; out of door)

Av. Dvarəm/dvar   OPers. duvara (door, gate)   > MPers.
dvar   >   NPers.dar (gate, yard),
OCS. dvīrī (door),   dvorŭ (yard, courtyard) > Russ.
dver’
OE. duru (door) > ME. dure > NE.door

PIE. *d^hur

English	Persian	Russian
1. Swinging or sliding barrier by which an entry is	1. Door 2. The court, capital 3. Chapter	1. Aperture in the wall for the entrance to the smth. 2. A gate or

closed or opened	(book).	several
2. Doorway	4. Subject, Content	cross- sections
3. A means of access; opportunity	5. Gate that represents the entrance of the city or castle	3. Aperture in the internal space of the car, car, airplane, etc. 4. The gate to such opening. 5. Shutter or several flaps opening in the wall of smth. (Oven, cabinet, etc.).

English. There is a metonymy and a metaphor as in “doorway” and an “opportunity”.

Persian. In Persian the item undergoes metaphorical specialization in “court”, “chapter”, “content” and a city “gate”.

Russian. The major process in Russian is specialisation to include different types of entrances.

91. PIE. g^h(e)rd^h- (fence)

Av. gərəða- (burrow as dwelling of daevic beings) > MPers.
 Girt (circular) > NPers. gird (preposition: around) /NPers.
 city
 OCS. gradŭ (fortress, city, garden) > OSlav. grad > Russ.
 grad/gorod
 OE. geard (fence, garden) > ME. geard > NE. yard

PIE. *g^h(e)rd^h-

English	Persian	Russian
1. Small usu. Walled, paved area open to sky next to a building 2. An enclosure for livestock 3. The grounds immediately surrounding a house covered with grass 4. Court 5. An assembly or storage	1. Round, around 2. Everything circular 3. Surrounding 4. Arch. city	1. Large settlement, which is the administrativ e, industrial, commercial and cultural center of the district, region, district, etc. 2. The central part of such a settlement (in contrast to its remote outskirts).

<p>area</p> <p>6. A locality for deer herding in winter</p>		<p>3. The area of the old building of such a settlement.</p> <p>4. Residents of such a settlement.</p> <p>5. An ancient settlement, fenced, fortified by a wall for protection from the enemy, as the center of craft and trade.</p> <p>6. The central part of such a settlement; the Kremlin, the fortress.</p> <p>7. The wall surrounding such a settlement.</p>
---	--	--

		8. A place delineated on the ground and having a different purpose.
--	--	---

English. The Indo-European root “fence” is present in Old English in addition to meaning “garden”, this is a case of metonymy for what is contained within the fence used as the fence itself. At later stages the term undergoes a variety of processes including specialization as an “enclosure for livestock”, the “grassy grounds around a building or house” and a “locality for herding deer”. We have cases of metaphor as “court” and “assembly”.

Persian. Likewise English, in Persian the meaning “fence” has undergone a metonymic processes to mean “ a dwelling place” later based on a generalization process it has been used to refer to “city” and the undergoing a metaphorical process the meaning the “fence surrounding an area” has come to mean “circular”. “Circular” later developed into the preposition “around” a metaphor and a case of grammaticalisation.

Russian. In Russian originally the root has developed into a “fortress” and a “city”. Also based on metonymical processes the word is used to refer to the “residents” of the city, the “central part” of the city and the “walls or old buildings of the city”.

92. PIE. *sel- (living place)

NPers. kele (place, locality) > Maz. Kelā (place ending for villages)

OCS. selo > Russ. selo (village)

OE. healla > ME. halle > NP. Hall

PIE. *sel-

English	Persian	Russian
<ol style="list-style-type: none"> 1. Castle or house of a medieval king or noble 2. Chief living room in such a structure 3. A large imposing building for public or semipublic seremonies 4. Dormitory 5. The common dining room of an English college 6. A meal served in a hall 7. Lobby; entrance room of a building 8. Auditorium 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dial. Place, field 2. village 	<ol style="list-style-type: none"> 1. A large peasant village, usually an economic and administrative center for nearby smaller settlements. 2. Residents of such a village. 3. Any locality is not of urban type. 4. The village with the church (in the Russian state until 1917).

9. A room for public entertainment		
--	--	--

English. English provides a diversity of processes including metonymy, specialization and metaphor in particular, for example a castle or house of a medieval king is a case of specialization, “chief living room” in a castle is a metonymy as the castle itself is named “hall” likewise entrance to a building. “A large building” generalization, a “room for public entertainment”, “auditorium”, “dormitory”, a common dining room in a college” are among specialisations.

Persian. There is a process of generalization into a general term “place”, later this is restricted to the meaning “village”.

Russian. Russian provides a metonymy as the residents of a village and a restriction to “a village with a church”.

KINSHIP TERMS

93. PIE. *k^ʷen- (woman, wife)

Av. jaini /gəṇā (woman, wife) > MPers.zan > NPers.zan

OCS. žena (woman, wife) > Russ. žena

OE. cwene/ cwēn (woman, wife) > ME. queen >

NE.queen

PIE. *k^oen-

English	Persian	Russian
<p>1. A (king's) wife or consort; a lady who is wife to a king</p> <p>2. A female whose rank or pre-eminence is comparable to that of a queen</p> <p>3. Applied to the goddesses of ancient religions or mythologies</p> <p>4. A woman who has pre-eminence or authority in a specified sphere</p> <p>5. slang. An attractive woman; a</p>	<p>1. Versus man</p> <p>2. [Husband opposite] pairs of man, wife.</p>	<p>1. A woman in relation to the man with whom she is married; spouse.</p> <p>2. The face of a female in adulthood: a woman.</p>

girl-friend, female partner 6. The perfect female of bees, wasps, or ants. 7. A card bearing the figure of a queen 8. Slang. A male homosexual, esp. the effeminate partner in a homosexual relationship.		
--	--	--

English. In English the original meaning “wife, woman” restricts into the “wife of a king”, in later developments there are metaphors and other cases as amelioration for example in “an attractive woman”, metaphorical specialization in “the perfect female of the bees”, “goddess”, generalization to “any woman of pre-eminence” or “any woman comparable to a queen” and an “effeminate homosexual partner” is a case of metaphor.

Persian. Persian demonstrates no semantic development from the original Indo-European language to the present day, specialization from “woman” female human being to “wife” married female human being

Russian. Likewise Russian shows minimal changes as a metonymy in “the face of an adult woman”.

94. PIE. *wid^heu- (widow)

Av. viḍavā > MPers. wēwag > NPers. bēva
 OCS. vūdova > OSlav. vdova > Russ. vdova/
 vdovec
 OE. widuwe/wuduwe > ME. widewe > NE. widow
 PIE. *wid^heu-

English	Persian	Russian
1. A woman whose husband is dead (and who has not married again); a wife bereaved of her husband	5. Missing spouse due to divorce or death of a spouse: widow, widowed man	6. A woman whose husband is dead
2. A wife separated from or deserted by her husband		
3. Eccl. One of a class or		

order of devout or consecrated widows in the Early Church 4. A female animal, esp. a hen bird, that has lost its mate		
---	--	--

English. There are instances of specialization in English as “a woman separated from her husband”, “a class of devouts in achurch” and ametaphorical specialization “female of a bird hen having lost its mate”.

Persian. Persian preserved the original meaning and applies it not only for women but for men as well with no semantic change.

Russian. Russian shows no dsemantic development in regard with this word.

95. PIE. *s^oek^hru- (husband’s mother)

Av. xusru> NPers. xusurū

OCS. Svekry/svekróvĭ > Russ. svekrov’

OE. sweger

PIE. *s^oek^hru-

English	Persian	Russian
1. Mother in law	1. Mother in law	1. Husbands mather

96. PIE. *s^oek^hro- (husband's father, wife's father)

Av. x^vasura- > MPers. > NPers. xusur

OCS. svekrŭ > Russ. svekor

OHG. Swehir/ swēor

PIE. *s^oek^hro-

English	Persian	Russian
1. Father in law	1. Father in law	2. Father in law

English. English shows a replacement of the root.

Persian. Persian shows no semantic development while in new Persian another expression is mainly used instead of this root.

Russian. Russian provides no semantic development and shift from the original meaning

97. PIE. *snuso- (son's wife, brother's wife, daughter in law)

NPer. Vasni (women having the same husband)

Slav. Snŭxa > Russ. snoxa

OE. Snoru

PIE. * snuso

English	Persian	Russian
1. Daughter in law (Ger. Schnur)	2. Two women having one husband	3. Son's wife

The three languages provide no change as they do not retain the root in modern time.

98. PIE.* b^hraHt^her- (brother)

Av. /OPers. Brātar > MPers. brātar > NPers. barādar
 OCS. brat(r)ŭ > OSlav. Bratr/brat > Russ. brat
 OE. brōþor > ME. brōþor > NE. brother

PIE. b^hraHt^her-

English	Persian	Russian
6. The son of the same parents	6. A boy who has a parent or daughter with	5. Each of the sons in relation to
7. Including more distant kin: A kinsman, as uncle, nephew, cousin.	another daughter or son	other children of the same
8. Said affectionately of one	7. Fig. Friend, fellow companion	parents or one of them.
	8. Close relative	6. The one with whom
	9. Compatriot	they are
	10. Person of equal status	united,

<p>regarded or treated as a brother; one who fills the place of a brother</p> <p>9. A fellow-clansman, fellow-citizen, fellow-countryman (one who claims the same patria or fatherland)</p> <p>10. A fellow-member of a Christian society, or of the Christian Church as a whole; a fellow-christian</p>		<p>bringing together common interests, living conditions, etc.; like-minded, fellow.</p> <p>7. Member of the religious brotherhood; monk.</p> <p>8. as a familiar or friendly appeal to a man, a young man, a boy.</p>
--	--	--

English. English provides a generalization as a “kinsman”, and a meliorative metaphor for “one who is regarded as a brother”, a

metaphor for a “fellow” and a metaphorical specialization to a “monk”.

Persian. A metaphor as in “friend, fellow”, a generalization in “a close relative”, metaphor to a “compatriot”, and a generalization for “a person of an equal status”.

Russian. There is a metaphor for “friend, fellow”, a metaphor for “monk”, and a metaphorical amelioration in “a friendly appeal to a young man”.

99. PIE.*s^oesor- (sister)

Av. x^vaŋhar > MPers. xwār > NPers. xvāhar
 OCS. sestra > OSlav. sestra > Russ. sestra
 OE. sweostor > ME. suster/sister > NE.sister

PIE.*s^oesor-

English	Persian	Russian
6. A female in relationship to another person or persons having the same parents	6. A girl who has a parent with another person	1.The daughter of the same parents in relation to their other children.
7. Used to		7. A woman

<p>designate the mother-in-law of one's daughter.</p> <p>Obs</p> <p>8. A female holding a similar position to another; a fellow-queen</p> <p>9. A female member of a religious order, society, or gild; spec. a nun.</p> <p>10. A member of a body of nurses; also spec. a head-nurse having charge of a ward in an infirmary or hospital</p>		<p>who is united with smb. on common interests, aspirations.</p> <p>8. The person of the average medical personnel in medical institutions.</p> <p>9. The nun.</p> <p>10. As an appeal to a female person.</p>
---	--	--

--	--	--

English. English provides a number of metaphors for this item, including a “nurse” or a “head nurse”, “one’s daughter’s mother-in-law”, also cases of specialization in “a female member of a religious order”, and a metaphorical generalization in “any female of holding similar status”.

Persian. Persian provides no semantic development.

Russian. Russian demonstrates a specialization in “a woman united with the other in having common interests”, and metaphorical specialization in regard to a “nun”, a “nurse” and a metaphorical amelioration in “an appeal term to a female person”.

100. PIE. *p^hHt^her- (father)

Av. pitar > MPers. > NPers.

OCS. Otĭčĭ > ORuss. ot’c’ > Russ. otec

OE. fæder > ME. fader > NE. father

PIE. *p^hHt^her-

English	Persian	Russian
12. One by whom a child is or has been begotten, a male parent, the nearest	6. A man who has a child 7. Supervisor and older in a family 8. Fig. the	1. A man in relation to his children. 2. as a familiar appeal to an elderly man. 3. One who

<p>male ancestor</p> <p>13. The teacher to whom a person owes his religious life</p> <p>14. father-in-law, stepfather, or one who adopts another as his child</p> <p>15. colloquially by a wife addressing or referring to her husband</p> <p>16. to the relative or friend who 'gives away' a bride</p> <p>17. one who shows paternal kindness</p> <p>18. Applied to Christ</p> <p>19. The Pope</p> <p>20. The oldest member of a society</p>	<p>founder, creator</p> <p>9. Adam</p> <p>10. One of the trinity figures</p>	<p>paternally cares for others; patron, benefactor.</p> <p>4. The ancestor, the founder of smth.</p> <p>5. When naming ministers of worship, monks or when addressing them (usually associates with a name or rank).</p> <p>6. Male in relation to his offspring (usually about pedigree, thoroughbred horses,</p>
--	--	--

21. the First Person of the Trinity		
22. The leading men or elders of a city or an assembly		

English. English provides cases of metaphorical amelioration in “the teacher to whom one owes...”, “colloquial way of wife’s addressing her husband”, “pope”, “leading men”, “the oldest member of a society” and “one who shows paternal kindness”. Metaphor in “the relative or friend who gives away a bride” and “one who adopts another as his child. Specialization in the first person of the trinity. The leading men of a city of an assembly are metaphorically called father.

Persian. Persian provides a number of metaphors in “founder and creator”, “one of the trinity figures” and supervisor and older in a family”.

Russian. Russian provides a number of metaphors as well such as “patron and benefactor”, “A male in relation to his offspring”, “when addressing monks” and a metaphorical amelioration in “addressing an elderly man’.

101. PIE. *maHt^her- (mother)

Av. mātar , OPers. mātar > MPers. mātar > NPers. mādar

OCS. Mati ORuss. mati > Russ. mat’

OE. mōdor > ME. moder > NE. mother

PIE. *maHt^her-

English	Persian	Russian
<p>12. A female parent; a woman who has given birth to a child</p>	<p>7. A woman who has a child, mum, parent</p>	<p>10. A woman in relation to her children.</p>
<p>13. a frequent designation of the Virgin Mary in Catholic use</p>	<p>8. . Main, Primary, Primitive</p>	<p>11. A woman who has or has children.</p>
<p>14. That which is characteristic of motherhood; maternal affection</p>	<p>9. Land, soil</p> <p>10. Fig. triggering, causing</p>	<p>12. The female of the animal in relation to her cubs.</p>
<p>15. A female ancestress</p>	<p>11. Arch. Fig. Any of the four basic elements; soil, water, wind, fire</p>	<p>13. What is the source that gave birth to life, what gave birth to something,</p>
<p>12. Fig. garden</p>	<p>12. Fig. garden</p>	

<p>16. Applied to a stepmother or a mother-in-law</p>		<p>became the cause of something, from where they draw energy, vitality.</p>
<p>17. an exclamation of surprise, dismay</p>		<p>14. As a permanent epithet with the words: earth, motherland, Russia, etc.</p>
<p>18. Said of the earth</p>		<p>15. as a familiar appeal to an elderly woman</p>
<p>19. Said of a country</p>		<p>16. The nun.</p>
<p>20. A title given to the head or superior of a female religious community</p>		<p>17. The wife of a clergyman.</p>
<p>21. the head of the maids of honour in a Royal household</p>		<p>18. Used when expressing disappointment, admiration, astonishment,</p>
<p>22. A term of address for an elderly woman of the lower class</p>		<p>t,</p>

		displeasure, etc., as well as in the form of abusive expressions or expressions that replace them.
--	--	---

English. “Virgin mary” and “earth”, “country”, “head of a group of maids and a religious community” are metaphors, “maternal affection” is a metonymy, and female ancestress is a generalization, a “stepmother or mother-in-law” is specialization, and a case of metaphorical amelioration in the case of exclamations and addressing an elderly woman. female ancestress

Persian. In Persian there are metaphors in “land, soil”, “garden” and “main, primary, primitive”.

Russian. Russian provides generalization in “any woman having children”, specialization in “female of animals”, “wife of a clergyman” and “used when expressing disappointment and astonishment....”, metaphorical amelioration in “an appeal to an elderly woman”, metaphor in “the nun” and “source of life”.

102.   PIE. *suyo-/ sūnu-   (son)

Av. hunuš

OCS. synŭ   >   ORuss. syn   >   Russ. syn

OE. sunu>   ME. sone   >   NE. son

PIE. *suyo-/ sūnu-

English	Persian	Russian
<p>1. A male child or person in relation to either or to both of his parents. Sometimes said of animals</p> <p>2. The second person of the Trinity</p> <p>3. One who is regarded as, or takes the place of, a son</p> <p>4. a term of affectionate address to a man or boy by an older person or by one in a</p>	<p>1. A male child</p>	<p>1. A male in relation to his parents.</p> <p>2. A person closely connected with smb, pet.</p> <p>3. A descendant</p> <p>4. Man as the bearer of the characteristic features of his environment, his people.</p> <p>5. A person, a citizen as a participant of something, as a native</p>

<p>superior</p> <p>5. A divine being; an angel</p> <p>6. One of the human race; a mortal</p> <p>7. A person regarded as the product or offspring of a certain country or place</p> <p>8. A member or adherent of a religious body or order</p> <p>9. A male descendant of some person or representative of some</p>		<p>of some country, representative of some nationality.</p> <p>6. A male person in relation to his confessor or a person of spiritual rank</p> <p>7. The baby male of some animals.</p>
---	--	---

<p>race</p> <p>10. One who inherits the spirit, or displays the character, of some person</p>		
---	--	--

English. English presents metaphorical specialization in “the second person of trinity”, ‘one regarded as a son”, metaphorical amelioration in “angel”, metonymy in “a member of a religious body”, “a person regarded as a product of a country”, generalization in “one of a human race”, “inheritor” and “male descendent” and metaphorical amelioration in “a term of affection”.

Persian. The root is absent in New Persian and has no development in Avestan.

Russian. Russian demonstrated specialization in “descendent”, “a male person in religious rituals compared to his confessor”, “a baby male of animals”. Metaphor in “a citizen of a country”. And generalization in “man”, “the baby male of animals or humans”. Metaphorical amelioration to “a male person in relation to his confessor....”.

103. PIE. *d^hug^hHt^her- (daughter)

Av. dugədar, duṣḍar, OPers. Duxθri > MPers. >

NPers.

OCS. dūšĭ / dštere > ORuss. doči > Russ. doč’/ dočer’

OE. dohtor > ME. doughter > NE. daughter

PIE. *d^hug^hHt^her-

English	Persian	Russian
<p>1. the relation of a female to her parents; female child or offspring</p> <p>2. A female descendant; a female member of a family, race</p> <p>3. Used as a term of affectionate address to a woman or girl by an older person or one in a superior relation. Obs. or arch</p>	<p>5. A female child</p> <p>6. A virgin</p>	<p>1. A female in relation to her parents.</p> <p>2. As a symbol of a woman who embodied the best characteristic features of her people, her country.</p>

<p>4. A girl, maiden, young woman (with no express reference to relationship</p>		
--	--	--

English. English presents specialization in “a female descendant” and metaphorical amelioration “a term of affectionate addressing”, also it provides metaphorical pejoration in “a girl, maiden, or young woman”.

Persian. Persian provides a singular metonymy in “virgin”. Viginity regarded as part of a daughter.

Russian. Russian presents a singular instance of a metaphor of a daughter as the full symbol of a nation.

104. PIE. *nep^hot^h- (grandson)

Av. napāt, OPers. Napāt > MPers. *napak > NPers.

nava

ORuss. vnuk > Russ. vnuk

OE. nefa > ME. neveu > NE. nephew

PIE. *nep^hot^h-

English	Persian	Russian
1. A brother's or sister's son; also, by	1. The child of one's	1. Son of a daughter

extension, the son of a brother- or sister-in-law 2. Euphemistically applied to the illegitimate son of an ecclesiastic 3. A brother's or sister's daughter; a niece 4. A grandson. Obs 5. A descendant; one of remote or unspecified degree of descent; a successor. Obs.	son or daughter; grandson or grandaugh ter	or son. 2. The son of a nephew or niece; great- nephew.
---	---	---

English. In English the Indo-European root is preserved only in earlier periods, it developed into “the son of a brother or sister”, a case of specialization, also to a brother or sister’s “daughter” again another case of specialization. Metaphorical pejoration in “an illegitimate son of an ecclesiastic” and generalization in “descendant” and “successor”.

Persian. There is no semantic change in Persian in connection with this item.

Russian. Russian provides cases of specialization to include children of various generations of a family.

ADJECTIVES

105. PIE. *wesu-/ *su (good)

Av. Vanhu-, vohu (good) > MPers. vēh > NPers.

bih

OCS. unje (better)

OE. bēst > ME. betst > NE. best

PIE. *wesu-/ *su

English	Persian	Russian
1. Excelling all others	1. Good, nice	1. better
2. Most kind		
3. Most, largest		
4. Best people		
5. Best state, point, condition		

English. The item is preserved in the superlative form in English. Here one can detect amelioration as “most kind”, “largest”, or generalization in “the best state and condition”, “best people”.

Persian. The item preserves the original meaning.

Russian. The item is not present in Modern Russian. The only version is preserved in Old Church Slavonic.

80. PIE. *t'us- (bad)

Av. duš > MPers. Duž > NPers. diž

OCS. dus/ dur > Russ. durnoj

OE. tor > ME. tor > NE. tor

PIE. *t'us-

English	Persian	Russian
1. difficult, irksome, toilsome, hard 2. strong, sturdy 3. full, replete, great, violent, excessive	4. bad 5. ugly 6. sad 7. irritated	1. Poor quality; bad. 2. Not appropriate for some requirements, rules, norms. 3. Causing moral condemnation; immoral. 4. Characteristic of such a person. 5. Unpleasant for others, causing disapproval, condemnation. 6. Foretelling misfortune, unhappiness; adverse. 7. Joyless, oppressive. 8. Ugly, ugly. 9. Stupid.

English. The item presents instances of restriction of meaning in the range. Starting from “difficult” to “full, replete”.

Persian. Likewise Persian demonstrates specialization of meaning in

different aspects from “bad” to “ugly” and “sad”.

Russian. In Russian, the item presents more fruitfulness in terms of meanings however, the main process here is that of restriction or specialization.

83. PIE. *nī- (low, bottom)

Av. ni/ nitəma / OPers. niy (down/ lower)

OCS. nižŭ / ORuss. niz' > Russ. niz (down)

OE. niðan, neoðane (down) NE. nether (under, below)

PIE. *nī

English	Persian	Russian
1. Under, below 2. lower	1. down, lower	1. Part of the object closest to the ground, to the ground (opposite: top). 2. The ground floor of the house. 3. The side, the side of the object, opposite to its top. 4. Inner, not the

		face of the fabric, clothing; reverse side, bottom. 5. Low place. 6. The lower course of the river; lower reaches. 7. Lower notes (about sound, tone).
--	--	--

English. English shows no shift in meaning.

Persian. The item does not show any equivalent reaching Persian.

Russian. Russian provides instances of metonymy as in “ground floor”, and metaphorical specialization in “low place”, “low part of the river” and “low notes and sounds”.

84. PIE. *p^h(e)l-H-/-t^h- (wide, flat)

Av. pərəθu / (wide) fraθah > MPers. Frāxv > NPers. farāx

OCS. plešte (shoulder), ORuss. pleče > Russ. plečo

ORuss. plosk > Russ. ploskij

NE. flat < ME. flatr < ON. Flatr > PGer. Flataz

PIE. *p^h(e)l-H-/-t^h-

English	Persian	Russian
1. Lying at full	1. Broad,	1. Having a

length	extended	straight and
2. Utterly ruined and destroyed	2. Wide	level surface
3. Having smooth and even surface	3. Arch.	without
4. Low and broad	Abundant	depressions and
5. Unmistakable, downright	4. Happy, joyful	elevations.
6. Not varying, fixed	5. relaxed	2. Deprived of
7. Having no fraction , exact		roundness, convexity
8. Dull		(about the body or parts of the
9. Tasteless		human body).
10. Lacking effervescence		3. Compressed, flattened, low.
11. Lacking air , deflated		4. Deprived of
12. Dead, discharged		originality, sharpness,
13. Lower than the proper pitch		originality
		5. Monotonous, boring, without
		bright events, experiences.

English. English provides a variety of processes including specialization in “low and broad”, “exact, with no fraction”, “fixed”, pejoration in “dead”, “discharged”, “ deflated”, amelioration in “ having smooth surface”, “unmistakable”. In the case of the shift from “wide, flat” to “dull’, “tasteless”, “lacking effervescence” the semantic shift is that of a metaphorical pejoration. Here there is some similarity

Persian. In Persian the meaning is mainly meliorised. Thus there are

instances of amelioration in “happy”, “joyful”, “abundant” and “relaxed”.

Russian. Russian on the other hand provides generalization in “flattened, low”, specialization in “having no convexity in relation to body parts” and pejoration in “monotoneous” and “deprived of originality, sharpness”.

85. PIE.*Hanǵʰu- (narrow)

Av. azō (need, anxiety) > MPers. āz > NPers. āz

OCS.ǫžŭkŭ , ORuss.uzk > Russ. uzkiĭ (narrow)

OE. enge (narrow)

PIE.*Hanǵʰu-

English	Persian	Russian
1. narrow, close, straitened, constrained 2. vexed, troubled, anxious: oppressive, severe, painful, cruel 3. adv. sadly, anxiously	1. Excessive greed 2. Wish 3. Sorrow for regret 4. Need for help.	1. Small in width (opposite: wide). 2. Smaller in width than required (about clothes, shoes, etc.). 3. limited. 4. Deprived of the breadth of views, horizons; short-sighted.

		5. Pronounced with a narrow opening of the mouth (about vowel sounds).
--	--	--

English. In English the root does not come down to the present day. However it undergoes processes of pejoration in “vexed”, “anxious”, “painful” and “sad”.

Persian. In Persian, the root undergoes specialization to the meaning “excessive greed”, “sorrow” and “needing help”.

Russian. Russian provides processes of specialization and pejoration in “narrow opening to pronounce vowel sounds”, “few in number” and “short-sighted” respectively.

86. PIE.*p^hlH-(no) (fill, full)

Av. pərəna (filled) > MPers. purr > NPers. pur(r)
 OCS. plŭnŭ (full) > ORuss. рѣлнѣ > Russ. polnij
 OE. full > ME. full NE. full

PIE.*p^hlH-(no)

English	Persian	Russian
1. containing as much or as many as possible	1. Full,stacked 2. Very much, not very bold.	1. Containing in itself as much as it can

<p>2. complete in number, detail or duration</p> <p>3. lacking restraint or qualification</p> <p>4. perfect</p> <p>5. greatest degree, maximum</p> <p>6. having a great number</p> <p>7. rounded in outline</p> <p>8. having an abundance</p> <p>9. Arch. Completely weary</p> <p>10. having a rich quality</p>	<p>3. a large amount (in combination with another word)</p> <p>4. Full (moon)</p>	<p>accommodate.</p> <p>2. Penetrated, engulfed in smth. entirely.</p> <p>3. Moderately thick, obese.</p> <p>4. Taken in its entirety; whole, whole.</p> <p>5. Completed, brought to the end.</p> <p>6. Containing all the necessary things; exhaustive.</p> <p>7. Absolute.</p> <p>8. Nothing constrained; unlimited.</p> <p>9. Achieved the highest development, the limit, representing</p>
---	---	---

		the highest, extreme degree of smth.
--	--	---

English. English provides metaphor in “complete in number”, “great in number, detail”, ameliorization in “having a rich quality”. Specialization in “completely weary”, pejoration in “lacking restraint or qualification”.

Persian. Persian generalizes the item to include maximum of size, amount and number, also it provides a metaphor in for “full moon”.

Russian. Russian demonstrates generalization in “not constrained”, “highest development, and limit”, “exhaustive” and an amelioration in “moderately thick and obese”.

87. PIE.*mekʰH- (large)

Av. mazant (large)

ORuss. mnog > Russ. mnogij

OE. micel/mycel > ME. muche (large) > NE.

much

PIE.*mekʰH-

English	Persian	Russian
1. A great quantity or amount of, existing or	1. gigantic	1. As an indicator of an indefinitely

<p>present in great quantity</p> <p>2. Qualifying people, etc. A great number of sth</p> <p>3. reference to power, rank, importance, or eminence</p> <p>4. With reference to size, bulk, stature. Of persons, occas. Adult, grown up</p> <p>5. abundance</p>		<p>large number of smb., smth.; in large numbers, in large part, a lot.</p> <p>2. As an amplifier of the degree of manifestation of smth. (Of any properties, qualities, etc.); in the strong, in the high, in large measure.</p> <p>3. More than necessary, than follows; excessively.</p> <p>4. Estimate the amount of smth. As sufficient or in excess.</p>
--	--	--

English. English specializes the item into “the great amount” that is focuses on the amount of something, metaphorically “abundance”, “importance, eminence”. There is a shift from “large” to “the great amount”.

Persian. In Persian, the root belongs only to Avestan and does not come down as such.

Russian. In Russian, like in English, there is a change from “large” into “a great number” in general; A metaphorical process.

88. PIE.* t^hen (thin)

Av. tunuk, *OIr.tanuka- > MPers. tanuk >

NPers.tunuk

OCS. tĭnikŭ (thin) > ORuss. тѣпкъ Russ. tonkij

OE. Pynne (thin) > ME. thinne NE. thin

PIE.* t^hen

English	Persian	Russian
1. Having little surface from one side to opposite side	1. Thin, smooth	1. The one who is very thin, narrow in bone.
2. Measuring little in cross section	2. loose	
3. Not dense	3. Wide	
4. Not well fleshed, lean	4. dilute	2. Having a small, insignificant thickness
	5. Soft, shy, ashamed	3. Made of non-thick or loose
	6. Shallow	

<p>5. More fluid or rarefied than normal</p> <p>6. Less than usual number, scanty</p> <p>7. Few in number, scarce</p> <p>8. Lacking strength</p> <p>9. Infertile, poor</p> <p>10. Flimsy, unconvincing</p> <p>11. Feeble</p> <p>12. Lacking photographic density</p> <p>13. Lacking brilliance and intensity</p>	<p>7. Not firm</p>	<p>material.</p> <p>4. Consisting of a small number of sheets (about a book, notebook, etc.).</p> <p>5. Transparent.</p> <p>6. Small in girth</p> <p>7. Thin, narrow in bone.</p> <p>8. Small in width; narrow.</p> <p>9. Beautifully outlined (about the warehouse, the features of the face).</p> <p>10. Consisting of small or tiny particles (usually about loose bodies).</p> <p>11. Possessing a great height of sound; tall.</p> <p>12. Having exquisite taste, smell, etc. (about food, drink, etc.).</p>
--	--------------------	---

		<p>13. Exquisite, elegant (about the word, expression, etc.).</p> <p>14. Elegantly witty or artfully veiled.</p> <p>15. Possessing good manners; delicate.</p> <p>16. Distinguished by a deep understanding of the hidden, not immediately noticeable details of something; insightful.</p> <p>17. One in which there is insight, a deep understanding of smth.</p> <p>18. Sensitive, perceiving the weakest irritations.</p> <p>19. Flexible, insightful, capable of</p>
--	--	---

		<p>comprehending inaccessible.</p> <p>20. Hardly visible, hardly discernible.</p> <p>21. Weak, light, barely perceptible.</p> <p>22. Difficult to perform, requiring great skill, skill.</p> <p>23. Performed masterfully, gracefully and carefully.</p> <p>24. Tricky, clever, quirky.</p>
--	--	---

English. English presents metaphor in “measuring little in cross-section”, “not dense”, “not well-fleshed”, “more fluid” and “few in number”. It provides metaphorical pejoration in “lacking strength”, “infertile”, “feeble”, “lacking brilliance and “flimsy”. Specialization in “lacking photographic density”.

Persian. Persian provides specialization in shallow, loose, wide, and metaphor in diluted fluid, and not firm. It presents amelioration in shy and soft.

Russian. Provides metonymous specialization in “small in girth”, metaphor I “beautifully outlined....”, amelioration in “possessing great

height”, “elegant and exquisite’, witty, “distinguished by deep understanding” , “having a deep insight”. Pejoration in “difficult to perform”, “weak, light”, ...

89. PIE. *t'elH(n)g^ho- (long)

Av. darəga, OPers. darga > MPers. **drang/ drāz > NPers. dirāz (long)

OCS. dlŭgŭ (long), OSlav. dlъgъ > Russ. dolgij

OE. lang > ME. > lang, long NE. long

PIE. *t'elH(n)g^ho-

English	Persian	Russian
1. extending for a considerable distance	1. Long, drawn	1. Prolonged,
2. having greater length than usual	2. Tall	2. Slow,
3. tall	3. Distant. With very long distance, time	lingering (about singing, sounds)
4. elongated		
5. extending over a considerable time		
6. tedious		

7. containing many items		
8. large		
9. strong		

English. As we saw in a number of previous items, here the item has been extended to other cases in terms of the range of signifieds and in terms of what is signified. I mean the receptors and the attributes. Apparently, looking through the range of meanings the item has extended in space, time, force, duration and amount. The cases are metaphor in large, strong, tall and having greater length. In is pejoration in tedious,

Persian. In Persian there are cases of specialization.

Russian. Russian produces a pejoration as slow and lingering.

90. PIE. *newo- (new)

Av. nava > MPers. nōk > NPers. naw/ nō

OCS. novŭ, ORuss. novъ > Russ. novij

OE. nīwe > ME. nīwe > NE. new

PIE. *newo-

English	Persian	Russian
1. Recently coming to existence	5. new, fresh	1. First created or done, newly

<p>2. Known for a short time; novel</p> <p>3. Unfamiliar</p> <p>4. Of dissimilar origin and usu. Of superior quality</p>		<p>appeared or arisen.</p> <p>2. Previously not used, not used.</p> <p>3. Saving his original appearance, untouched by time.</p> <p>4. Related to the present; modern.</p> <p>5. The present</p> <p>6. The one who replaced the old one.</p> <p>7. Next, the next.</p> <p>8. Newly discovered, previously not known, and re-emerged.</p> <p>9. Unfamiliar, little-known.</p> <p>10. Unaccustomed , inexperienced in some</p>
--	--	--

		<p>business.</p> <p>11. Previously not served (about a person, people).</p> <p>12. Introduced to replace the old, still.</p> <p>13. Not the same as before; other.</p> <p>14. Updated.</p> <p>15. Being after the other.</p> <p>16. Relating to the current year</p>
--	--	--

English. In English, there is a metaphor as one can observe.

Persian. Persian shows no semantic change related to the root.

Russian. Russian provides a more fruitful list of changes. Also here the dominant process is metaphor based on one or another aspect that suits a specific situation.

91. PIE. * iūn- (young)

Av. yūn, yavan > MPers.yuvān NPers. ǰuvān/ǰavān

OCS. yŭnĭj /ORuss. un' > Russ. junij

OE. iung /geong > ME. yong > NE. young

PIE. * iūn-

English	Persian	Russian
<p>1. being in the first or an early stage of growth, development</p> <p>2. an early, tender age for using food</p> <p>3. having little experience</p> <p>4. new, recently come into being</p> <p>5. youthful</p>	<p>1. It is either that which has reached its normal life.</p> <p>2. Fig. inexperience</p> <p>3. fig. arch. Happy and agreeable</p>	<p>1. Young, not an adult.</p> <p>2. colloq. Just started its activities.</p> <p>3. Characteristic of youth, young people, characteristic of them.</p>

English. English shows shades of semantic change. Though the main process here seems to be metaphor and a case of pejoration in not experienced.

Persian. Likewise Persian shows very little change and here again the change as “happy” and “agreeable” is a metaphor.

Russian. In Russian, one can see a metaphor and metonymy to be

involved in the semantic change.

92. PIE. *men- (thought, mind, reason)

Av. manah- (thought) > MPers. menišn > NPers.
maniš

OCS. mǫnjǫ/ paměti (memory) > Russ. mnit'

OE. gemynd (memory, remembrance) > ME.mynd >
NE. mind

PIE. *men-

English	Persian	Russian
7. Recollection, memory	8. Temperament, 9. Thought	3. Arch. Think, believe (usually false, in vain).
8. Intention, desire	10. Great character 11. Behavior	4. Hope, count.
9. The normal or healthy condition of the mental abilities	12. Satisfaction 13. Happiness 14. Disposition, mood	
10. Opinion		
11. Disposition, mood		
12. Intellectual ability		

English. In English, there is a metonymy from the original Indo-European meaning “mind” to “memory and recollection”, however there is a metonymy in “intention, desire”, “normal condition of mental

abilities”, “opinion”, “mood, disposition” and “intellectual ability”.

Persian. In Persian, the root meaning “thought” is preserved all through Avestan to New Persian, though there are some other processes involved as well, for example the change from thought to “temperament, mood, behavior”, in “happiness”, “satisfaction” and disposition” all cases of specialization.

Russian. The stem preserves the main meaning of “thinking” or “thought” though there seems to be a pejoration and amelioration in meaning 1 and 2 respectively.

BODY PARTS

93. PIE. **h₁e/ok^{h0}*- , **k^ue/ōk^h*- (eye)

Av. čašman, OPers. čaša > MPers. čašm >

NPers. čašm

ORuss. oko > Russ. oči

OE. ēage > ME. ēage > NE. eye

PIE. **h₁e/ok^{h0}*- , **k^ue/ōk^h*-

English	Persian	Russian
1. A specialized sensory structure of animals	1. (Biology) is a member of the sensory and sight of the human	1. Eyes
2. Faculty of		2. A luminous point formed by a. lighting device.

seeing with eyes	and animal body.	3. Look
3. Faculty of intellectual and aesthetic perception	2. Fig. Comment, glimpse	4. The look of a malevolent person, causing harm according to superstitious ideas
4. Look, glance	3. Fig. Waiting, Expecting	5. Ability to see; vision.
5. Attention, notice	4. Fig. (Pseudo-sentence)	6. The special ability of the vision,
6. Scrutiny	When accepting a work with respect to the respondent	associated with the occupation, profession.
7. Point of view, judgement		7. Observation, supervision.
8. A loop to catch a hook		
9. The center of the flower		
10. Center		

English. In English, “eye” is used in the form of a metonymical generalization in the sense of “seeing”, “faculty of intellectual perception”, “scrutiny”, metaphorical specialization in “ a loop in a hook”; a metonymy in “ look, notice, attention”, metaphorical specialization in “center of a flower” and in “center”.

Persian. In Persian, there is a metaphor in “comment, glimpse”, a metonymy in “waiting and expecting”, and has no change in the use of eye as a pseudo-sentence.

Russian. metaphor in a “luminous point....” metonymy in “look”,

pejoration “evil look of a person”, metaphor as in “seeing, vision” and in “observation, superstition”.

94. PIE. *b^hruh- (eyebrow)

Av. brvat > MPers. brūg > NPers. abrū
 OSlav. брѣвь > Russ. brov'
 OE. brū > ME. brū > NE. brow

PIE. b^hruh

English	Persian	Russian
1. Eyebrow	5. A line of hair	6. An arcuate
2. Forehead	under the	stripe of hair
3. An upper part of a steep place	forehead and above the eye	above the eye cavity
4. Expression of the face, mien		

English. In English, there is a case of metonymy (synecdoche) in “forehead” and “mien “. A metaphor for “an upper part of a steep place”.

Persian. There is no semantic development in Persian regarding this item.

Russian. Likewise there is no semantic development in Russian.

95. PIE. *o(H)us- (ear)

Av. gauša, OPers. gauša > MPers. gōš > NPers. gōš

ORuss. uxo > Russ. uxo

OE. ēare > ME. ere > NE. ear

PIE.* o(H)us-

English	Persian	Russian
1. The vertebrate organ of hearing	1. The hearing organ	1. The organ of hearing of man and vertebrate animals.
2. Any organ capable of detecting vibratory motions		2. Auditory perception, ability to hear; hearing.
3. The external ear of humans and other mammals		3. External cartilaginous part in the form of a shell around the ear aperture.
4. Attention, awareness		4. Lateral downward part of the cap covering the ears.
5. A listener		5. Gadget set on

		<p>the side of various objects for a more convenient lifting, holding, hanging.</p> <p>6. Hole in the blunt end of the needle, into which the thread is threaded</p>
--	--	--

English. There is generalization in “any organ capable of detecting”; a metonymy in “the external ear” and a “listener”, a metaphor in “attention, awareness”.

Persian. Persian provides no semantic development.

Russian. In Russian, there is a metonymy in “hearing, ability to hear” and “auditory perception”. Metaphor in “the hole on a needle”, “lateral downward part of a cap”, adaptation to the side of .... “the external cartilagous.....of ear” is specialization.

96. PIE.*k^her-t’ (heart)

Av. zərəd- > MPers. dil > NPers. dil

ORuss. ѕѣрдѣce > Russ. serdce

OE. heorte > ME. hert > NE. heart

PIE.*k^her-t'

English	Persian	Russian
<ol style="list-style-type: none"> 1. a hollow muscular organ of vertebrate animals that pumps the circulation of blood 2. breast, bosom 3. a playing card with the figure of a red heart 4. personality, disposition 5. obs. Intellect 6. compassion 7. love 8. affection 9. courage, ardor 10. one's innermost character, feeling or inclinations 11. Center 	<ol style="list-style-type: none"> 1. (Biology) = heart 2. Fig. mind 3. Fig. belly. 4. Fig. inside of something. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. The central organ of the circulatory system in the form of a muscular sac, located in the left side of the human breast. 2. The part of the human body as a symbol of the center of his love experiences. 3. The ability to love. 4. Symbol of the focal point of passion (usually anger).

		<p>5. anger.</p> <p>6. The organ of emotions and moods of a person.</p> <p>7. The totality of a person's mental qualities.</p> <p>8. Man as the bearer of certain spiritual qualities.</p> <p>9. The ability to feel and understand.</p> <p>10. The central part of something</p>
--	--	---

English. English provides metonymy in “breast, bossom”, and metaphor in “playing card”, ‘personality and disposition”, “love”, “courage”, “innermost character” and “center”.

Persian. Persian likewise presents the two forementioned processes, metaphor in “inner part of sth, inside sth” and “mind”, on the other hand it provides metonymy in “belly”.

Russian. Russian produces more instances of metaphor. Metaphors in “center”, “love”, “passion”, “anger”, “focus of emotion”, “totality of

mental qualities”, “ability of feeling and understanding” and finally in “the most important part”.

98.PIE.*nas-

Av. nāh (nose), OPers. nāham > (acc.sg; nose)NPers. nāy

OCS. nosŭ ORuss. носъ > Russ. nos (nose)

OE. nasu/nosu > ME. nosu > NE. nose (nose)

PIE.*nas-

English	Persian	Russian
1. An elephant's trunk	1. Gullet, throat	1. Organ of smelling
2. The organ of smell	2. Trachea	2. Beak of the birds
3. Smell, odour, perfume	3. Pipe (musical instrument)	3. Front part of the ships
4. Spy ,informer		4. Front part of the shoes
5. Inscrutable (completely visible, plain)		

English. English provides a case of metonymy in “an elephant’s trunk”, “smell, odour”, a metaphor in “spy, informer” and “inscrutable”

Persian. The root in new Persian loses its original meaning and shifts into “nāy” that is a channel for transition of air. This is used for throat as a metaphor. Also pipe and trachea as a specialization.

Russian. Based on a metaphor Russian provides beak, front part of a ship and front part of shoes.

97. PIE. *mreg^h- (brain) / *mezg (weave)

Av. mazga (brain, marrow) > MPers. mazg > NPers. marz

OCS. mozgū (brain, marrow), ORuss. mozgъ S > Russ. mozg

OE. mearg ME. marowe > NE. marrow

PIE. *mreg^h-

English	Persian	Russian
1. Bone, marrow	1. A soft and grayish material in the bowl of the head or between the bones	1. The central part of the nervous system of animals and humans,
2. The substance of the spinal cord	2. Wisdom, Thought	2. The guiding center of smth.
3. The choicest of food	3. Wise, knowledgeable, elite	3. A substance that fills the cavity of the bones in humans and
4. The inmost, best, essential part, core		

	4. Everything inside	vertebrates.
	5. middle, middle	

English. There are two metaphors, one in “the choicest food” and the other in “the inmost, best part of sth, core”.

Persian. Persian produces specialization in “wisdom, thought”, generalization in “inside everything” and “middle”, and on the other hand metonymy in “elite, wise”.

Russian. Russian simply yields a metonymy in “marrow” and a metaphor in “the guidig center”.

98. PIE. *sp^helǵ^h (spleen)

Av. spərəzan > MPers. spurz > NPers. supurz

Slav. selezenĭ > Russ. selezenka

OE. > ME. splena > OF. Splena > NE. spleen

PIE. *sp^helǵ^h

English	Persian	Russian
1. Highly vascular organ near the stomache for blood filteration and storage	The gland is red and slightly purple on the left side of the abdomen behind the stomach	1. Located in the abdominal cavity of vertebrates and humans, the hematopoietic organ, which
2. The seat of		

emotions or passions		participates in the metabolism and performs various protective functions.
3. Arch. Melancholy		
4. Feelings of anger or ill will		
5. Sudden impulse or caprice		

English. In English the main process is metonymy in “seat of emotion”, “feeling of ill-will and anger” and “sudden impulse or caprice”.

Persian. Persian does not yield any semantic development in this root.

Russian. Russian does not provide any semantic development in this root.

99. PIE. *yek^{h0}r/n-t^h (liver)

Av. yākarə >MPers. yakar/ĵagar> NPers. ĵigar

OCS. pečēn’ > Russ. pečēn’

OE. lifer > ME. lifer > NE. liver

PIE.* yek^{h0}r/n-t^h

English	Persian	Russian
1. A large vascular glandular organ	1. Liver, a member of the human body	7. The largest gland in animals and humans,
2. Various large compound	and a dark	

glands	reddish animal	producing
3. Determinant of quality or temperament of a man	that plays an important role in the digestive system of the body.	bile.
4. The liver of an animal eaten as food	2. Dear, beloved	
5. A grayish reddish brown	3. sorrow	
	4. In the middle of anything.	
	5. Compassion for mercy	
	6. Bravery	

English. English presents generalization in “compound glands”, specialization in “greyish reddish brown” and “the liver of an animal eaten as food”. In “determinant of quality of temperament of a man” there is a case of metonymy.

Persian. Specialization in “seat of bravery”, “compassion”, seat of sadness”, metaphor in “the middle of anything”. Specialization in “dear, beloved”

Russian. Russian presents no development.

100. PIE. *t'ak^hru- , *ak^hru- (tears)

Av. asrū° > MPers. aršk > NPers. ašk

OCS. slezi > ORuss. sl'za > Russ. sleza

OE. tæhher > ME. tear > NE. tear

PIE. *t'ak^hru- , *ak^hru-

English	Persian	Russian
<p>1. A drop of clear saline fluid for moistening eyes</p> <p>2. Pl. weeping</p> <p>3. A transparent drop of fluid</p>	<p>1. Drops, droplets of water, drips.</p> <p>2. eye water flowing from the eye when crying</p>	<p>1. A drop of a colorless, transparent brackish liquid secreted by glands located near the eyes,</p> <p>2. A drop of juice, moisture, released on the surface of smth.</p> <p>3. Same as: tears.</p> <p>4. What causes pity, pity, makes you shed a tear</p>

English. In English there are two metonymical generalization processes in “weeping” and “drop of transparent fluid”.

Persian. The same processes in Persian yields a generalization in “any drop of fluid”.

Russian. Russian produces a specialization in “drop of juice”, a metaphor in “sth like tear” and a metonymy in “what causes pity”.

101. PIE.* sk^her/n-t’- (feces)

Av. sairyā (manure, fertilizer) > MPers. sargēn > NPers. sargīn

CS. šarati (defecate) > Russ. sor (litter, sweepings)

OE. scearn (manure) > ME. scherne > NE. sharn (cattle dung)

PIE.* sk^her/n-t’- (feces)

English	Persian	Russian
1. Dung, esp. dung of cattle	1. Dung of animal like cows, donkeys, steers and horses, especially when they are dry and burned.	1. Fine dry garbage 2. Unnecessary, unfit things; trash. 3. Smth. unnecessary, superfluous, which is an obstacle

English. English produced no development in this root.

Persian. Persian produces no development in this root.

Russian. In Russian there is a metaphor in “superfluous, unnecessary and unfit”. Like wise a generalization.

102. PIE. *ǵ^heim- (winter)

Av. zyām (winter) > MPers. z/damistān > NPers. zamistān

OCS. zima > ORuss. zima > Russ. zima

OE. winter > ME. winter > NE. winter

PIE. *ǵ^heim-

English	Persian	Russian
1. The fourth and coldest season of the year, coming between autumn and spring	5. One of the four seasons of the year, the three months after the fall	6. The coldest time of the year, coming after autumn and changing in the spring
2. The colder half of the year		
3. (pl.)Year		
4. A period of inactivity and decay		

English. English yields a metaphor in “the period of inactivity and decay” and cases of metonymical generalization in “year” and “the

colder half of the year”.

Persian. Persian shows no semantic development.

Russian. Russian shows no semantic development.

VERBS

103. PIE.* ḡyeuh- (chew)

MPers. jūdan (chew, devour ; daevic) > NP. javidan

OCS. žьvati Russ. ževat’

OE. céowan > ME. céowan > NE. chew

PIE.* ḡyeuh-

English	Persian	Russian
1. Crush, grind, knaw food with the teeth, masticate	1. Shredding food or anything else under the teeth	1. Grind, rub with teeth and movements of the tongue.
2. To injure, destroy or consume by chewing	2. Crushing something under the tooth	2. Drag. Eating 3. colloq. Long and tedious to repeat, to discuss the same thing

English. English provides a single metaphor in “destroying and injuring”.

Persian. Persian produces no development.

Russian. Russian produces metaphorical pejoration in “tedious discussion” and “eating”.

104. PIE. *leǵh- (lick)

Av. raēza> NPers. lištan/ lēsidan

Ocs. lizati > Russ. lizat’

OE. liccian > ME. liccian > NE. lick

PIE. *leǵh-

English	Persian	Russian
1. to draw the tongue over	1. to rub something	1. To use the tongue, To touch sb or
2. lap; to take into the mouth with the tongue	2. to clean something with tongue	sth with the tongue,
3. to strike repeatedly, thrash		2. Picking up with the tongue, eat, drink.
4. overcome, defeat		3. Colloq. Drag. Kiss.
5. to dart like a tongue		4. To touch and seize sth soaked in

		water, wave, etc.
--	--	----------------------

English. English produces metaphors in “lap”, “strike repeatedly”, “overcome” and “to dart like a tongue”.

Persian. Persian produces a single case of a metaphor in “clean sth with tongue”.

Russian. Russian yields three cases of metaphor in “eat, drink”, “kiss” and “touch”.

104. PIE. *yes- / *i̯eug̃-s (boil)

Av. yaešya- / yaoz- (be moving) > MPers. āyōz (be turbulent, moving, restless) > NPers. jōš (boil)

Oslav. droždija. > Russ. broženie/ drožži (ferment)

OE. gist > ME. yest > NE. yeast (foam, yeast)

PIE. *yes- / *i̯eug̃-s

English	Persian	Russian
1. A yellowish	1. Boil the water and any other	1. Microscopic fungi that

<p>substance produced as a froth or as a sediment during the alcoholic fermentat ion of malt worts and other saccharin e fluids</p> <p>2. Foam or froth, as of troubled water</p> <p>3. The froth or 'head' of new or fermentin g beer. Obs.</p>	<p>fluid by heat.</p> <p>2. Extract water from the ground and springs as if it is boiling.</p> <p>3. Fig. angry.</p> <p>4. Arch. Fig. Rebellion, Hurry up, Noise.</p> <p>5. Arch. Fig. Anxiety, boom, shivering, heartbroken.</p> <p>6. Arch. Boiling.</p>	<p>cause fermentation.</p> <p>2. A food product from such fungi</p>
--	--	---

English. The process of change from the original root to “yeast” is that of metonymy. As for “foam and yeast” are related to the process of boiling.

Persian. In Persian the change from the original root to Middle Persian is that of a metaphor (turbulent), also a metaphor from turbulent to boil in Modern Persian. Other cases of change includes instances of metaphor in “extraction of water from the ground”, “rebellion” and “anxiety”.

Russian. Russian provides a case of specialization “a food made from.....’

105. PIE. *ǵneh- (mind, emotion, sense perception)

Av. zanaiti > MPers. dānistan > NPers. dānistan (to know, be aware)

OCS. znati ORuss. znati > Russ. znat’

OE. cnāwan (know, be able to) > ME. cnāwan >

NE. know

PIE. *ǵneh-

English	Persian	Russian
1. To perceive directly, to have direct cognition	1. Knowledge and awareness.	1. The upper layer of the privileged class.
2. To have understanding of	2. Thinking, taking into account	2. To have knowledge of sb., sth., To
3. To recognize the nature;	3. Arch. Recognize	have knowledge of

discern	4. Arch.	sth. or some field.
4. Be familiar or acquainted with	knowing	
5. To have experience of	5. Arch. To be able.	3. To know about sb., sth.
6. To be aware		4. To be familiar with sb.
7. Arch. To have sexual intercourse		5. Distinguish from others; find out.
8. To become cognisant		6. Colloq. Treat sb. As a close person, relatives, friends, acquaintances
		7. To Experience
		8. To understand, to guess, to be aware, to notice.

English. English produces a single case of specialization in “to have intercourse”, in the rest of the cases totaling around seven meanings the main process is metaphor.

Persian. Persian produces metonymy in “being able”, metaphor in “understanding” and “thinking”.

Russian. Russian likewise produces metaphors of “awareness”, “experience”, “acquaintance”, “distinguishing” and “knowledge”.

106. PIE. *swep- (sleep, dream)

Av. x^vap (sleep) > MPers. xuftan > NPers. xuftan

OCS. šupati / ORuss. spati > Russ. spat’ (to sleep)

OE. swefan > ME. swefn > NE. sweve (to sleep)

English	Persian	Russian
1. o sleep, sink to rest, become quiet 2. To put to sleep (or to death), lull to rest; also, to stupefy	1. To sleep 2. To put to sleep	1. To be in a state of sleep. 2. To be in a state of complete peace, stillness. 3. To rest (about the deceased). 4. To be passive, sluggish; to be inactive. 5. Do not show, do not find yourself (about feelings, abilities, etc.).

		6. To be deserted, silent. 7. Colloq. Be in an intimate relationship with sb.
--	--	--

English. English produces metaphors in all cases.

Persian. Persian produces metaphors.

Russian. Produces metaphors and metonymy in instances of related to the states of “peace”, “silence” or “having intimate relationship” which seems to be partly metonymical as well.

107. *swópnos- (sleep, dream)

Av. h^vfna (sleep) > MPers. xwāb > NPers. xvāb
 OCS. sūnŭ (sleep) > Russ. Snit'sa
 OE. swefn (sleep) > ME. sweven > NE. sweven

English	Persian	Russian
1. Sleep, dream, vision 2. Arch. Dream, vision	1. A combination of comfort and tranquility that results from the work of	1. To be in a state of sleep, to see sth in the sleep

	keeping the senses of appearance appearing in humans and animals. 2. Unaware 3. The direction in which the lint, hair or wool collide easily	
--	---	--

English. English produces no change.

Persian. Persian produces a case of metaphorical pejoration in “being unaware” the rest of the cases being metaphors and specialization in the case of the “the direction in which....”

Russian. Russian retains the original meaning of “sleep” and “dream”.

108. PIE. *kleu- (to hear)

Av. srav   MP. srūtan   NPers. surūdan (sing)

Oslav. sloušati   >   Russ. slušat’

OE. hlūd   >   ME. hlūd   >   NE. loud

PIE. *kleu

English	Persian	Russian
1. Marked by intensity or	1. Singing. 2. Arch.	1. Perceive by hearing,

<p>volume of sound</p> <p>2. Producing a loud sound</p> <p>3. Noisy, clamorous</p> <p>4. Obtrusive or offensive</p>	<p>Reading Poetry.</p> <p>3. Say poetry</p>	<p>directing the hearing to sth, to some sounds.</p> <p>2. To examine the condition and work of some organs by listening.</p> <p>3. Publicly examine the case by attending the court</p> <p>4. Colloq. To listen to the message, report, etc. for the purpose of analysis, evaluation.</p> <p>5. Be among the listeners, attending lectures, classes, attending a concert, etc.</p>
---	---	---

		6. Follow sb.'s lead, advise, obey sb.
--	--	--

English. In English there is a shift from the meaning of the Indo-European root from “hearing” to “loud” that is an attribute of hearing. Thus there is a metonymy here. However among the meanings one can detect cases of pejoration as in “obtrusive or offensive”, the rest are metaphors.

Persian. Persian yields all metonymy in “singing”, “reading poetry” and “saying poetry” as in these cases “hearing” is part of the activities. In other words, the cases involve metonymical specialization.

Russian. Russian produces cases of metaphor and metonymy as well. In all the instances of development a focal sense of “hearing” is present. For instance “follow sb’s lead or advice” requires some “hearing”.

109. PIE.* wert- (turn)

Av. varət (turn) > MPers. waštan > NPers. gaštan

OCS. vřitěti se, OSlav. vr'teti (turn) > Russ. vertet'

OE. weorþ > ME. worth > NE. worth

PIE.* wert-

English	Persian	Russian
1. Worthy	1. Bypass,	1. Bring in a
2. price, value	turning	circular
3. money	around	motion;
	2. Change	rotate, twist
	3. becoming	2. Colloq.

	<p>4. Searching</p> <p>5. Circulation tending</p> <p>6. Rotate, bypass</p> <p>7. Return</p> <p>8. Fighting</p> <p>9. Moving</p> <p>10. Reaching</p>	<p>Circling partner in the dance.</p> <p>3. Hold in hand, in hands, turn in different directions</p> <p>4. Turn from side to side or make circular motions.</p> <p>5. Colloq. Rolling, twisting, doing, making smth. (usually a cigarette, a cigarette, etc.).</p> <p>6. Colloq. To order sb to act on sb else's directions</p> <p>7. Colloq. Drilling, making.</p>
--	---	---

		Holes in sth.
--	--	---------------

English. The shift from Indo-European “turn” to English “worthy” is quite vague. It seems to be one of metonymy cases where “to turn” first changes into “become” as becoming in itself contains elements of change and turning into something else. Later the words comes to mean “something valuable” as there is another word “weorþan” meaning “to become”. Later there were metaphors for “money” and “price”.

Pesian. Persian contrary to English, does not change from the original root meaning only after years when based on metaphors, it produces new meanings including “to rotate”, “to change”, “to search”, “to fight in the battle”, “to return” and finally ‘to reach”.

Russian. Russian also provides a number of metaphors based on the meaning “rotate” such as “drilling making holes”, “rolling cigarettes” and “making a circular motion”

110. PIE. *b^hend^h- (bind firmly, tie)

Av. Bandayeiti/ band (binds) > Mpers. bastan > Npers.

bastan

ORuss. Vjazat’ > Russ. Vjazat’ < (vit’)

OE. bindan > ME. bindan > NE. Bind

PIE. *b^hend^h

English	Persian	Russian
1. Make secure by	1. Tie up 2. To strap	1. Joining, tying by

<p>tying</p> <p>2. Confine, restrain, restrict</p> <p>3. Tie together</p> <p>4. Bondage</p> <p>5. Constipate</p> <p>6. Apply a cover to a book</p> <p>7. Indenture</p> <p>8. To exert a restraining effect</p>	<p>3. Collect tallies</p> <p>4. imprison</p> <p>5. connect</p> <p>6. gather</p>	<p>ropes, binding, tying or tying.</p> <p>2. To fasten by rope, belt, to deprive the freedom of movement</p> <p>3. Weave or braid with hands, knitting needles, or by machine</p> <p>4. To fasten something with stones, cement, logs, rafts</p> <p>5. To cause astringent sensation</p>
--	---	--

English. English produces changes based on metaphors.

Persian. Likewise Persian produces semantic changes based on metaphors of restriction and confinement.

Russian. Metaphor is the main process of semantic change in this root. Evidently the focal feature could be “binding, tying” that develops in different forms from pure concrete senses to abstract renderings.

111. PIE. *b^her- (to bring, to bear, to carry)

Av. bar- / Opers. bar- > MPers. burdan > NPers. burdan

OCS. berq > Russ. brat', berú (I take, gather)

OE. beran (to bring, carry, bear) > ME. beren > NE.

bear

PIE. *b^her-

English	Persian	Russian
1. Move while holding and supporting	1. Transfer something from place to place.	1. Take in hand, grab with hand,
2. Behave, conduct	Move up.	hands,
3. Have	2. Folding apart.	forceps, etc.
4. Dessiminate	3. Wife taking,	2. Collect
5. Lead	marry	3. To select for
6. Render, give, give birth,	4. Better win (gambling and	consideration, to stop at
7. Contain	gaming)	sth.
8. Support the weight of, sustain	5. Escape	4. Extract from, for sth.
	6. Overcoming, victory (in	5. Borrow.

<p>9. Assume, accept</p> <p>10. Thrust, press</p> <p>11. Lie</p> <p>12. Apply</p> <p>13. Exert influence or force</p>	<p>racing and the like).</p>	<p>6. To take with you.</p> <p>7. To bring sb. Home</p> <p>8. To receive sb.</p> <p>9. Accept the proposed.</p> <p>10. Receive for your own use.</p> <p>11. To buy with money; buy.</p> <p>12. Colloq. Hire.</p> <p>13. Colloq. Marry.</p> <p>14. To take sth. To seize sth. as a result of military operations.</p> <p>15. To imprison, to arrest.</p> <p>16. To win sth. in some kind of game, in competitions</p> <p>.</p>
---	------------------------------	---

		<p>17. Colloq. Dominate sb. (feeling, some kind of mental state).</p> <p>18. Achieve the goal, achieve success by doing sth.</p> <p>19. Overcome.</p> <p>20. Collect, charge</p> <p>21. Receive signals (about radio, TV, etc.).</p> <p>22. Accept (habits, manner of behavior, etc.).</p> <p>23. Colloq. Catchwith the bait on the fishing hook, to peck (about a fish).</p>
--	--	---

		24. Assign responsibilit y, responsibilit y for sb., Sth.
--	--	---

The three languages share the common process of metaphor as the main mechanism of semantic change in this root. The main feature in this root is that of “taking somebody from somewhere” a core meaning of transition is evident in all cases in the three languages with different degrees. In English the meanings contain a feature of movement in either concrete or abstract forms. Like “dissiminate, lead, give” as concrete examples and “behave, contain, assume, lie” as meanings that have abstract shades. In Persian all the meanings have shades of “transferring something or somebody”. Examples again range from highly concrete and physical actions and states such as “transfer from place to place” down to more abstract renditions like “wife taking, marrying” to “escaping” and “gaining victory in a race” that contain highly abstract overtones of the original meaning. In Russian, the essential feature is “holding something or somebody” or “receiving”. This essential feature is discernible in “collect”, “borrow”, “hire”, “buy”, “imprison” down to abstract meanings as “master something (feeling, mental, state)”, and “achieve the goal” and “assign responsibility”.

112. PIE. *grabH- (to grab, seize, take)

Av. grab- (gərəvnāiti) (grab, seize, take), OPers. gṛbā (to seize as possession, as a prisoner), MPers. griftan (take, seize) > NPers.

giriftan

OCS. grabiti (to rob) > Russ. grabit'

OE. gripe (LGer. Grabben) ME. > NE. grab

PIE. *grabH

English	Persian	Russian
1. Take or sieze by a sudden motion	1. To accept, assume	1. To take away by force, steal someone
2. Obtain unscrupulous ly	2. To set towards...	else's property
3. To take hastily	3. To select, choose	attacking sb., Sth.
4. To sieze the attention of	4. To adopt a religion	2. To take sb's means by misusing
5. To impress favorably and deeply	5. To reproach	one's power, status, rip off
	6. To start	3. To rake
	7. To effect, impact	
	8. To regard, to count on	
	9. To capture	
	10. To achieve, to get	
	11. To hunt	
	12. To freeze	

In the meanings of the root in all three languages there is a focal feature of "seizure" that again starts differentiation from highly concrete actions to highly abstract states. Example are like English "obtain

unscrupulously”, “take, sieze suddenly” to abstract senses such as “impress favorably and deeply”. Likewise in Persian “take power”, “steal sth or sb’s property” are examples of concrete meanings while “row, rake up” that depicts abstract renditions of the root. In Russian the meaning differentions all have the focal feature of “getting” though the developments have different shades based on different features as the enforcement of “force or power” and the defference of the objects of the verb.

113. PIE. *sed- (to sit)

Av. hiδ / had (to sit, to be seated, sit down), OPers. ni-šād (to establish), MPers. nišastan (to sit down) > NPers.nišastan
 OCS. sěděti > Russ. sidet’
 OE. sittan > ME. sitten > NE. Sit

PIE. *sed

English	Persian	Russian
1. to sit on the buttocks	1. Establishing a living on his rump and head in a position to stand against the rise	1. To occupy such a position, in which the trunk is located
2. perch, roost	2. Putting on the throne of the monarchy and the Emirate	vertically, leaning on the buttocks on
3. occupy a place as a member	3. Preaching at home	
4. brood		
5. serve as a		

<p>model</p> <p>6. arch.</p> <p>Dwell</p> <p>7. lie, rest</p> <p>8. to remain inactive</p> <p>9. babysit</p> <p>10. to please or agree with one</p> <p>11. To cause to be seated</p> <p>12. Squelch, repress</p>	<p>or at work to visit friends</p> <p>4. Riding (on horseback riding etc</p> <p>5. Hold something in something</p> <p>6. Accommodation, staying</p> <p>7. Disposal of the discharge</p> <p>8. Stay</p>	<p>something, and the legs are bent or stretched (about the person).</p> <p>2. To occupy such a position, in which the lower part of the trunk and the front legs are located on smth. (about a dog, a wolf, a cat, etc.).</p> <p>3. To be on sth. or some surface, without moving, not moving (about</p>
--	--	---

		<p>birds, insects).</p> <p>4. Spend time on</p> <p>5. Colloq. To live, to take care of sth. (land, etc.).</p> <p>6. To be in a state of inactivity or rest.</p> <p>7. Colloq. Stay without something necessary</p> <p>8. Restrict oneself to sth. in the diet.</p> <p>9. To be busy with sth. in the sitting position.</p> <p>10. Occupy</p> <p>11. To be deprived of freedom,</p>
--	--	---

		<p>isolated from others.</p> <p>12. Colloq. To be in prison.</p> <p>13. To be located</p> <p>14. Colloq. To lie deep in sb., Smth. (about inclinations , thoughts, habits, etc.).</p>
--	--	---

The focal semantic feature is “getting a place, holding a place, position” or “being stable in somewhere”. The meanings range from English “perch, roost” to Persian “putting on the throne” or “riding sth”. The sense of “stay” and “dwell” is a common element in all three languages. Also, there is abstract developments such as English “repress” and Russian “spend time on sth”. That could involve metonymical processes of semantic developments as both these senses require degrees of stagnancy for realization.

114. PIE. *suenH₂- (to sound)

Av. xʷan (to sound), MPers. xwʷn (to call, shout, cry), NP.

Xʷāndan (read, sing); NPers. āxānd (teacher); NPers. afğān, fiğan
(crying, tears)

ORuss. svistъ > Russ. Svistetʹ

OE. swinn (song, melody)

PIE. *sueH₂-

English	Persian	Russian
1. melody	1. Reading 2. Singing 3. Invite 4. Learn 5. Understanding, recognizing.	1. To give a whistle 2. To express contempt, condemnati on to sb., Sth. by whistling 3. To give a whistling overtone (when breathing, coughing, etc.)

The root obviously changes into English “melody” or “song” that is what one utters in a high voice and mostly pleasant effect the process could be a metonymical specialization. Persian changes the root into a verb with the same focal feature of “uttering” though it goes towards

abstract meanings of “learn, understand” which could be result of reading something based on a metaphor of reading the map or plan and figuring out the place. Russian on the other hand produces a verb with different realization. Here the act of making noise through the mouth is present but it is not aimed to convey any comprehensible message in terms of human language though in cases like the second meaning the whistling sound could mean “an expression of contempt”.

115. PIE. *h₂uar- (to sound, to swear); *s₁uer- (to sound, to proclaim, to call on)

Av. x^vār (to swear) > MPers. sōgnd xwar- (to take an oath, to swear) > NPers. saugand xurdan (to swear, to take an oath)

OCS. / ORuss. svarъ, svariti (quarrel) > Russ. ssora/ ssorit’

OE. swerian > ME. sweren > NE. swear

PIE. *h₂uar

English	Persian	Russian
1. To utter or take solemnly an oath	1. To take an oath	1. To cause a quarrel with sb.
2. To assert as true under an oath		2. To cause and help the
3. Obs. Invoke		emergenc

the name of a sacred being in an oath		e of hostile relations
4. To use profane or obscene language; curse		between people

The original meaning PIE. *h₂uar (to sound, to swear); *suer- (to sound, to proclaim, to call on) is depicted in English and Persian in similar usage, namely, “taking an oath”. Though later developments of the Persian brought the verb to mean “eat”. In Russian, based on other features, the verb has come to mean “quarrel” as a result of “rising voices while fighting”. Here the mechanism of development could be related to part-whole relations.

116. PIE. *Har- (to set in motion); PIE. *H₃er (to move, to set in motion)

Av. ar- (to set in motion); MPers. rān (to drive, to expel, to pursue),

NP. rāndan (to drive away, expel)

OCS. iz-roniti (effundere) >Russ. ronját', uronit' (to drop)

OE. rinnan /iernan >ME. ronnen/rinnen > NE.run

PIE. *Har- /*H₃er

English	Persian	Russian
1. To go faster than	1. Making to go or	1. To unleash sth not holding.

a walk	move	1. To let sth. to
2. Flee, retreat, escape	2. Driving a car or and airplane	fall from somewhere
3. To go without restraint, go freely	3. Making an animal move and go	.
4. To keep company, consort	4. Expel, drive out	2. Inadvertently throw, drop from somewhere way down.
5. To enter an election, race	5. Describe, write	3. To let fall in drops.
6. To go back and forth, ply	6. Inflicting diarrhea	4. To throw down Powerlessly
7. Turn, rotate		5. To utter sth slowly and carelessly
8. Function, operate		6. To Look at sb. by chance
9. Melt, fuse		7. To humiliate, belittle, discredit
10. Spread, dissolve		
11. Hunt, chase		
12. Reach		
13. Manage		

14. Smuggle		
15. To cause to produce or flow		
16. Drive for a graze		
17. thrust		

The original meaning in PIE.* Har- /*H₃er- is “movement or speedy movement”. In English this original feature is present in all developments either concrete or abstract including “running”, “escaping”, “going back and forth”, the instances could be the result of metaphorical specialization in all cases. In Persian “driving”, “writing” and “diarrhea” all share the feature of speedy movement. In Russian the same element of movement is present however in a different direction. That is, while in English and Persian the direction of movement was horizontal, in Russian it is vertical thus invoking concrete and abstract developments with this image hence there is for example the meaning “to humiliate, belittle”.

117. PIE. *keH₂u- s- (fight, struggle, to kill);

Av. kuš/ kaoš (to fight, to struggle); MPers. kuš (to struggle, to kill),

NPers. kuštan/ kuš (to kill, to slay, beat, bruise); NPers. kušti (fighting, wrestling)

OCS. kovati (to forge), kusati > Russ.kusat'

OE. hēawan > ME. hēawan > NE. hew

PIE. * keH₂u- s

English	Persian	Russian
1. To cut with blows of a heavy cutting instrument 2. Make cutting blows 3. Conform, adhere	1. Fighting, wrestling	1. To grab and hurt with teeth. 2. Cause offense, touching and hurt a living thing; to bite. 3. To cause bite pain (about insects). 4. To strongly irritate the skin, causing a burning sensation 5. To capture, squeeze with teeth, to separate small parts of something;

		bite off 6. To cut the wire etc.with gadgets
--	--	---

The original root is preserved relatively fixed in all three languages. A focal feature of “violent stroke or cut” is inherent in all the developments for example English “cut with blow”, Russian “bite” and Persian “kill, wrestle” all together have the feature of an action with exertion of power but in English it realizes with a “heavy cutting instrument” in Persian in the form of “wrestling or killing” and in Russian with the help of “teath or other cutting gadgets”.

118. PIE. *steH₂ (to stand, to place)

Av. stā- (to place, set, stand); MPers. īst (to stay, stand, be); NPers. īstādan (stop, arrest, rob, stand against)

OCS. stati (to place oneself , to tread) , ORuss. stati (to become)

> Russ. stat’ (to become)

Russ. stan (situation, condition)

Oslav. stojati > Russ. stojat’

OE. standan > ME. standan > NE. stand

PIE. *steH₂

English	Persian	Russian
1. Support oneself on the feet	1. Getting up on, rising upside	1. To be on legs without moving
2. To rise in an erect position	2. Stop, hindering	(about a person or

<p>3. To take up or maintain a specified position or posture</p> <p>4. Obs. Hesitate</p> <p>5. To be a candidate, run</p> <p>6. To occupy a place or location</p> <p>7. Agree, accord</p> <p>8. To exist in a definite written or printed form</p> <p>9. Remain valid or efficacious</p> <p>10. Endure or undergo successfully</p> <p>11. To participate in a military formation</p> <p>12. Remain firm in the face of sth</p>	<p>3. Insisting on</p> <p>4. Agreeing, consent</p> <p>5. Being upright</p>	<p>animal).</p> <p>2. To be in an upright position (about objects).</p> <p>3. To be raised upward (about the hair of a person, the animal's fur).</p> <p>4. To have a place, location</p> <p>5. To be written, printed, pictured somewhere</p> <p>6. To be installed somewhere.</p> <p>7. Do the work related to staying on the feet.</p> <p>8. To be established</p>
--	--	---

		<p>by sth.,</p> <p>9. To be immovable</p> <p>10. To be in inactivity; not to work.</p> <p>11. Do not develop by being stagnant.</p> <p>12. Occupy a fighting position, settling down on a site of terrain for conducting military operations.</p> <p>13. Firmly stick to some opinion, to be persuaded of sth.</p> <p>14. To exist, to exist, to have a place.</p> <p>15. Be</p>
--	--	--

		<p>prominent, noticeable (by the expression of the face, eyes, smile, etc.</p>
--	--	--

The focal feature of “immobility in an erected form” is present in all developments in concrete and abstract forms in majority of instances. Instances of change from concrete meanings to abstract meanings include English “take up a specified position”, English and Persian “agree, accord” and “endure”. Also Russian and Persian “to be in an upright position”, Russian “to be written”, “have a location”, “firmly stick to an opinion”, “be stagnant” and “doing the work related to staying on the feet” altogether are instances of semantic change from a concrete physical state to abstract states.

119. PIE. *step (to hasten, to op/press)

* OIr. abi-štāpa > MPers. wīštab (to hasten, to op-press),

NPers. Šīaftan (to hurry)

OCS. stopiti (to tread) > ORuss. stopa (fast-step) > Russ.

stopa

OE. stæppan > ME. stæppan > NE. to step

PIE. *step

English	Persian	Russian
1. Moving by raising the	1. Hurry up 2. Rush, go	1. The lower part of the foot in

<p>foot and bringing it down somewhere else</p> <p>2. Dance</p> <p>3. To go on foot, walk</p> <p>4. Advance, proceede</p> <p>5. Be on one's way; leave</p> <p>6. Press down with the foot</p> <p>7. To come into</p> <p>8. Set</p> <p>9. To make erect by fixing the lower end of sth</p> <p>10. To measure by steps</p> <p>11. To construct and arrange as if in steps</p>	<p>hastily</p>	<p>the form of a flat arch, which serves as a support when standing and moving.</p> <p>2. obs. Leg.</p> <p>3. A repetitive rhythmic unit of verse</p> <p>4. An ancient measure of length, equal to 28.8 cm.</p> <p>5. outdated. Unit of paper count, equal to 1000 sheets</p> <p>6. A series of identical-sized items laid one on another</p> <p>7. obs. An ancient large vessel for wine, expanding upward.</p>
---	----------------	--

The focal feature in developments of this root is “taking step” or “moving sb’s step or feet”. Other attributes are added to this focal feature and change this in terms of speed and direction or in terms of being concrete or abstract. For example the developments start from concrete “taking step” to “dancing” or “setting” that are more abstract developments in English. In Persian the “speed” is stressed and the root is just used to convey “speedy movement” or “hurrying up” the process is metaphorical specialization. In Russian, again one can discern a range of change from concrete to abstract senses along with a change from a verb to a noun such as a metonymical “lower part of the foot” and “leg”, specialization in “a unit of measurement” and a “unit of poetic devices in verse where the latter could be a borrowing from other languages (Greek). Other developments in Russian apparently are instances of specialization for which the reason is very difficult to find.

